MUZEUL
JUDEȚEAN
ARGEȘ

ARGESIS

XXX

STUDII ŞI COMUNICĂRI

SERIA
ISTORIE

PITEŞTI - 2021

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ

ARGESIS

Studii și comunicări
Seria Istorie
XXX

EDITURA ORDESSOS
PITEȘTI
2021

ARGESIS
Seria Istorie
Analele Muzeului Județean Argeș
Pitești

ARGESIS
History Series
Annals of the Argeş County Museum
Piteşti

EDITORI:
CONSILIUL JUDEŢEAN ARGEŞ
MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
Adresa redacției: Str. Armand Călinescu, nr. 44, 110047 Pitești
tel./fax: 0248/212561
e-mail: argesis.istorie@gmail.com   www.muzeul-judetean-arges.ro

---

EDITORS:
THE ARGEŞ COUNTY COUNCIL
THE ARGEŞ COUNTY MUSEUM
Editorial Office Address: Armand Călinescu Street, 44, 110047, Pitești
Phone/Fax: 0248/212561
e-mail: argesis.istorie@gmail.com   www.muzeul-judetean-arges.ro
PITEŞTI - ROMÂNIA

Tehnoredactare: **Ionel DOBRE**
Traduceri în limbi străine: **Autorii**

I. S. S. N. 1453 - 2182

S U M A R

ISTORIE VECHE

ISTORIE MEDIEVALĂ

ISTORIE MODERNĂ ŞI CONTEMPORANĂ

ISTORIA CULTURII, PERSONALITĂȚI

CONSERVARE-RESTAURARE

CONTENTS • SOMMAIRE

ARCHAEOLOGY

MEDIEVAL HISTORY

MODERN AND CONTEMPORARY HISTORY

HISTORY OF CULTURE AND PERSONALITIES

CONSERVATION-RESTORATION

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXX**, 2021, p. 7-16

ISTORIE VECHE

UN VECHI DRUM DE PIATRĂ DIN PĂDUREA PÂRVU ROȘU ALBOTA

FLORIN CHIVOCI*

Drumurile pavate se găsesc astăzi pretutindeni, dar ele au însemnat cândva una din cele mai ingenioase invenții în materie de infrastructură. În trecut, pe lângă așezarea lor sagace, astfel încât să fie ferite de inundații, și prin construcția lor temeinică, cu multe straturi și fundații, unele căi de acces beneficiau și de un pavaj din pietre solide, atent țesute între ele. Istoria iese însă la suprafață, chiar dacă este îngropată de vreme și de noutatea prezentului. Am avut recent ocazia să dăm peste urmele unui asemenea traseu într-un urcuș împădurit din apropierea Piteștilor.

În pădurea Pârvu Roșu de pe dealul Zarzărului, din satul Albota de Jos, la 450 m est de șoseaua Slatina-Pitești și la Sud-Sud-Est de fortul roman de pe *limes transalutanus* am avut prilejul să descoperim[1] rămășițele unui drum de piatră, care coboară de pe acest deal în lunca pârâului Albota. Ne aflăm, deci, pe această rută, imediat după panta de urcare de la albia Teleormanului pe versantul opus al dealului Zarzărului, din direcția Mareș-Cerbu, nu departe de fortul roman din pădurea Arnota[2].

---

* Liceul Tehnologic „Constantin Brâncuși”, Pitești.

[1] Descoperit în cadrul unei periegheze efectuate în satul Albota împreună cu dr. Eugen Teodor de la Muzeul Național de Istorie, care a avansat inițial ipoteza originii romane a acestui drum. Cercetările de suprafață din ultimul deceniu pe limes-ul transalutan, în sectorul dintre castrele de la Săpata și Albota, reprezintă prima tentativă recentă de identificare a drumului roman de pe această graniță a Daciei, într-o zonă anterior cercetată serios doar de Pamfil Polonic, la finalul veacului al XIX-lea. Periegheza a produs suficiente argumente – alături de cercetarea documentației cartografice – pentru a persevera în documentarea monumentului.

[2] Coordonatele acestui drum sunt: 44.76313 N și 24.84327 E. Despre legătura fostei granițe romane din vestul Munteniei cu fortul de la Albota și împrejurimile sale, vezi capitolul 5 („Segmentul Săpata de Jos-Purcăreni”) și capitolul 7 („Periegheze”) din lucrarea: Eugen Teodor, *Uriașul invizibil: Limes Transalutanus. O reevaluare la sud de râul Argeș*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2013; de asemenea, Dragoș Măndescu, Ion Dumitrescu, Marius Păduraru, *Repertoriul arheologic al județului Argeș,* Editura Istros, Brăila, 2014.

Drumul se află încă într-o stare bună de conservare[3] și este folosit inclusiv în prezent, în special de vehicule cu tracțiune animală sau de mașini agricole (vezi Fig. 2 și 3). Materia primă pentru această amenajare putea proveni fie din relieful geologic al zonei, fie din albia cursurilor de apă din apropiere (pârâul Albota, pârâul Ursului, râul Teleorman). Construit ca un debleu, pavajul care coboară din pădure în valea Albotei urmează, în relief, un traseu cu pantă medie, din motive de confort și siguranță. A fost amenajat pe un traiect sinuos și aproape perpendicular pe curbele de nivel, având, la prima vedere, dimensiunile și structura unui drum roman autentic. Lățimea drumului este greu de estimat, în jur de 5 metri, pentru că malurile amenajării edificiului sunt dislocate de alunecarea pământului[4], deci ar trebui să deducem o lățime mai mare, de circa 6 metri. Prezența unui șanț adânc pe mijlocul traseului, ca ax al drumului (Fig. 4-5), este un indiciu puternic că ne aflăm în situația unui debleu aflat într-o conformație naturală, iar, la datele existente, ipoteza cea mai plauzibilă este cea a unui drum roman. În ciuda unor căutări insistente pe acest parcurs, rămase fără rezultate concludente − altele decât confirmarea debleului, nu am reușit să colectăm nici un artefact care să dateze obiectivul.

Debleul reprezintă o săpătură având forme regulate, executată sub nivelul terenului natural, pentru realizarea platformei drumului, sub cota naturală a unui teren, pentru construirea platformei unui drum. Pereții săpăturii sunt astfel înclinați încât să asigure stabilitatea masei de pământ, în funcție de caracteristicile acestuia. Debleele necesită construirea de șanțuri pentru evacuarea apelor provenite din precipitații sau din alte surse. Așa cum se vede în fotografii, drumul pavat, situat la 310-280 metri altitudine, cu o lățime de circa 5-5,5 metri este străbătut pe mijlocul său de un foarte vizibil și rotund șanț de scurgere (un canal colector care proteja ruta de umezeală excesivă și de mizerie) având o lățime de 50 cm, trăsături care se regăsesc pe toată lungimea sa de 240 de metri, din vârful Dealului Zărzărului și până jos, în terasa Albotei, unde se pierde într-un teren agricol. Dincolo de acest capăt din lunca Albotei, urmele sale nu mai pot fi găsite mai departe (nici spre sud, în direcția presupusului traseu roman de frontieră spre Pitești, peste pârâul Albota coborând tot de pe Dealul Zarzărului și nici spre nord în direcția castrului aflat dincolo de șosea). Este posibil, așadar, ca actualul drum de acces prin pădure, orientat aproximativ sud-nord, aproape perpendicular pe marginea terasei, să fie deci un drum roman, rută care însoțea frontiera păzită[5].

---

[3] De fapt, impresia dominantă constă în faptul că el este foarte bine conservat, în ciuda faptului că este în continuare tranzitat de vehicule.

[4] În ciuda bunei stări de conservare a caldarâmului, întreg carosabilul său este acoperit de straturi groase de pământ, provenite din aluviuni, din surparea malurilor și din traficul permanent de-a lungul său.

[5] Sau chiar să coincidă cu traseul ei...

Acestea sunt principalele dovezi care să susțină ipoteza.

Fiind împădurit, arealul respectiv nu iese în evidență pe hărțile din zilele noastre sau pe imaginile satelitare. În ideea de a descoperi în el un obiectiv de turism arheologic cunoscut din veacurile trecute, am pornit de la ipoteza că hărțile istorice sunt o sursă prețioasă pentru cunoașterea vechilor rute și am analizat principalele hărți topografice din perioada 1790-1953, cu scopul de a-i evidenția semnalmentele. Ca urmare, am ales hărți la scară mare pentru bogăția de informații cunoscute, însă, în ciuda schițării destul de imprecise (sau a omisiunii!), nici producțiile cartografice mai vechi sau mai noi nu indică nimic notabil în legătură cu coborârea de pe acest deal. Începând de la harta Sprecht (1791)[6], cea mai timpurie mărturie cartografică la o scară de relativ detaliu (1:57.600), ce a fost realizată de topografii armatei austriece (Fig. 6), sau de la harta Szatmary (1864) a României meridionale (Fig. 7), nu se distinge niciun reper al parcursului în microtoponimia locului. Dacă pe hărțile austriece drumul în coborâre de la Albota este semnalat aproximativ sau deloc, în schimb Planul Director de Tragere al zonei din 1953 (Fig. 8) creionează mai clar traseul[7].

O hartă sau o imagine satelitară actualizată precum cea a Serverului Cartografic pentru Patrimoniul Cultural Național indică faptul că până în urcușul dealului a fost deja înscris în Repertoriul Arheologic Național un punct care indică un traseu roman ce ar fi venit de la Cerbu spre Pădurea Pârvu Roșu, imediat după trecerea Teleormanului, deci, dacă ar fi să ne ghidăm după acest aliniament ar însemna că frontiera pe care o delimita *limes transalutanus* traversa dealul și cobora în valea Albotei mult mai la sud (Fig. 9 – cu traseul ipotetic marcat al frontierei!).

Drumul de piatră ar reprezenta, așadar, un traseu secundar în raport cu traseul de graniță care ar fi putut să traverseze valea Albotei mai repede. Este clar, însă, că tranzitarea acestui punct asigură în același timp și ruta cea mai sigură și mai simplă de pe deal către fort. În atari condiții, se pune problema racordului acestei căi pietruite la drumul „oficial” de graniță: legătura se făcea sus pe dealul Zarzărului sau jos, după coborâre, de-a lungul malului drept al Albotei? Sau, ele de fapt, coincideau? Există o mare probabilitate ca romanii să

---

[6] Pentru originea materialului cartografic: http://www. map.cimec.ro, http://www.geo-spatial.org, http://www. limes-transalutanus.ro (Site-ul de proiect al Limes Transalutanus, „Tronsonul premontan al Limes Transalutanus”, proiect de cercetare coordonat de Eugen Teodor în perioada 2012-2017).

[7] ... semnalând, totuși, undeva în depărtare, lângă traversarea pârâului Albota toponimul „Râpa Roșie”. Ca și în cazul altor denumiri din apropiere, precum satul și pădurea *Pârvu Roșu*, sau a locului numit Poiana Roșie (unde s-au găsit resturile ceramice ale unui turn roman de semnalizare), etimologia denumirii ar putea avea drept cauză vecinătatea imediată a traseului *Limes Transalutanus,* care străbate zona în direcția Pitești. Toate aceste toponime par a fi legate, prin culoarea pe care o sugerează, de urmele foarte vizibile (cândva!) ale materialelor de construcție folosite pentru amenajarea graniței și pentru delimitarea teritoriului roman de *barbaricum*.

fi folosit acest caldarâm de peste dealul Zarzărului *și* ca drum de frontieră presupunând, într-o logică militară coerentă, că pe această coborâre de pe Dealul Zarzărului treceau toate patrulele de graniță, și nu doar convoaiele care alimentau castrul de la Albota. Or, în aceste condiții, ca traseu ipotetic de frontieră, caldarâmul despre care este vorba în aceste rânduri capătă importanța deosebită a unui drum strategic.

Buni organizatori, geometri și constructori, romanii, cu sprijinul logistic al unui mare număr de soldați, au trasat drumuri cu fundații bune, cu suprafețe netede și cu un drenaj eficient. Ca la toate drumurile romane, pavajul din pădurea Pârvu Roșu ar fi trebuit să însumeze șase metri lățime și să aibă un traseu rectiliniu. Chiar dacă civilizația romană este pentru noi ilustrarea raționalității și a tehnicii antice, traiectul în cauză se abate de la principiile clasice de construcție: nu este nici trasat în linie dreaptă și nici nu evoluează de-a lungul curbelor de nivel. Contrar ideii general acceptate, presupusul drum roman pietruit de la Albota nu respectă un tip standard, ci mai degrabă se întinde ca o amenajare de calitate destul de bună și rămasă bine întreținută de-a lungul timpului.

Dacă viitoarele secțiuni arheologice vor avea prilejul de a demonstra că a fost edificat în epoca romană, atunci el va avea toate șansele să intre în istorie drept cel mai vechi drum pavat de pe cuprinsul județului Argeș, sau ca unul din cele mai originale vestigii de pe *limes transalutanus*; ceva unicat, în felul său, pentru această margine răsăriteană a Daciei Malvensis. Dar în situația actuală, după simplele cercetări de suprafață făcute în periegheze de-a lungul său, supozițiile asupra originii sale se confruntă cu pericolul de a amesteca istoria cu arheologia! Problematica istorică a drumului de la Albota de Jos rămâne una deschisă: la fel cum poate fi considerat a fi de epocă romană, dată fiind apropierea sa de reperele unei frontiere militarizate, tot atât de bine drumul din pădurea Pârvu Roșu ar putea avea origine medievală.

Verificări ulterioare vor fi desigur necesare pentru o datare cât mai sigură a drumului, inclusiv mici sondaje arheologice și/sau geologice și geofizice. Asupra acestor chestiuni urmează a fi formulate clarificări științifice, dar și recomandări de protecție și valorificare pentru acest monumental obiectiv unde prezervarea mai este încă posibilă.

Lista ilustrațiilor

Fig. 1. Capătul coborârii de pe dealul Zarzărului în terenul din lunca pârâului Albota.

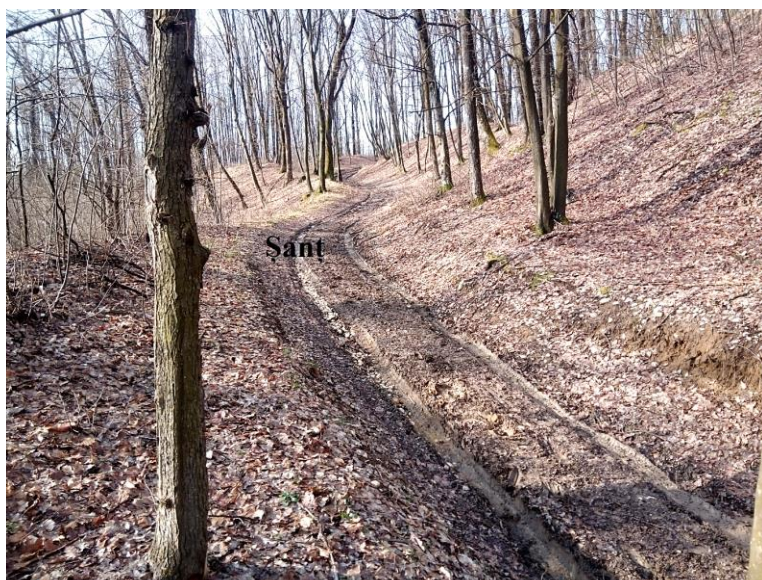

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4. Şanţul debleului, bine aliniat ca ax al drumului.

Fig. 5.

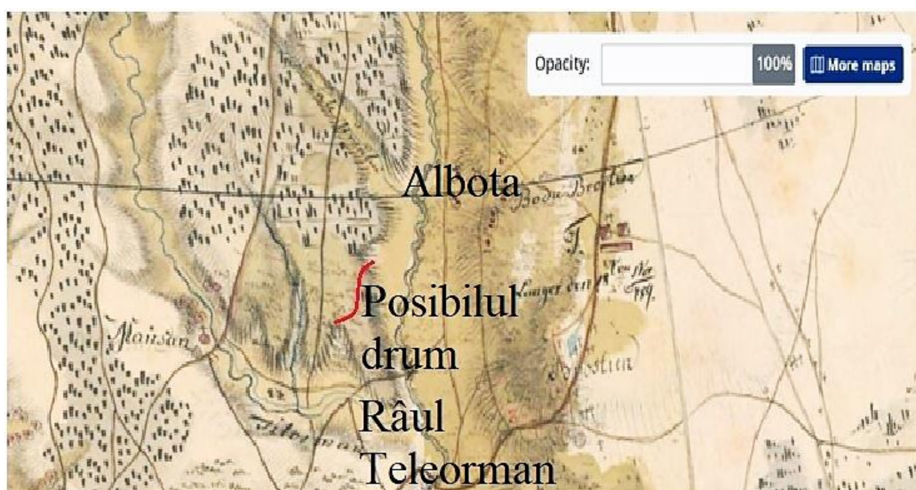

Fig. 6. Harta Sprecht (1792), cu posibilul traseu al drumului din pădurea Pârvu Roșu.

Fig. 7. Harta Szathmary (1864).

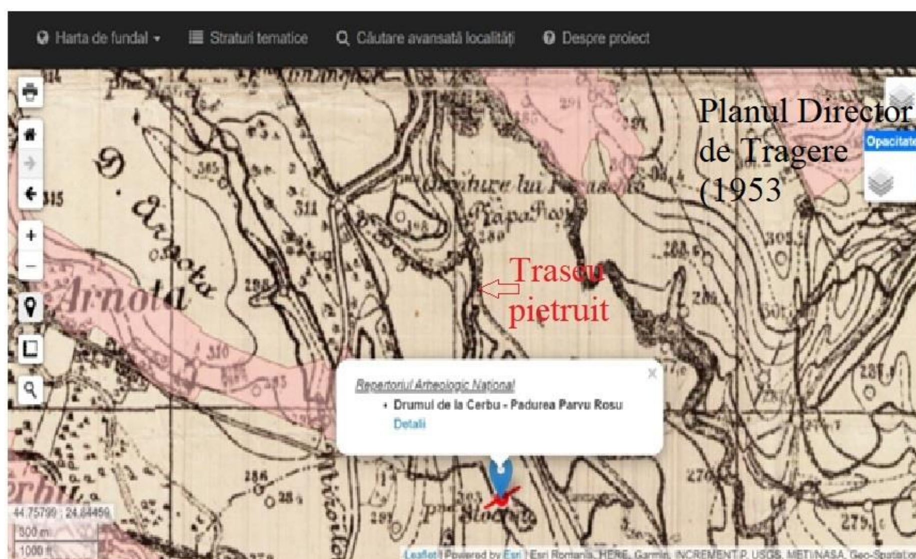

Fig. 8. Planul Director de Tragere (1953),
în care se distinge cel mai bine traseul debleului.

Fig. 9. Imagine satelitară, cu traseul drumului de la Cerbu-Pădurea Pârvu Roșu,
înregistrat în Repertoriul Arheologic Național.

AN OLD STONE ROAD IN PÂRVU ROȘU
FOREST (ALBOTA VILLAGE)
Abstract

In Pârvu Roșu Forest on Zarzărului Hill, in Albota de Jos village, situated 450 m East from Slatina-Pitești expressway and South-southeast from the Roman Fort on Limes Transalutanus we had the opportunity to discover the reamains of a stone road, which goes downhill from Zarzărului Hill to the Albota river meadow. The paving was designed on a winding path, having, at a first glance, the size and structure of an authentic Roman road.

The access road through the forest, relatively oriented towards south-north, almost perpendicular to the edge of the terrace, may represent an itinerary which in the past came along the guarded borderland. The historic puzzling issue of the Albota de Jos road is still open to discussion as some may consider it of Roman origin due to its similarity to a Roman militarized border while others believe that it may be of Medieval origin.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXX**, 2021, p. 17-24

EPIGRAFIE ȘI ETIMOLOGIE
II. ORIGINEA CUVÂNTULUI ROMÂNESC „BAIE”

CONSTANTIN C. PETOLESCU*

În câteva inscripții latine versificate, din Africa de Nord, apare cuvântul *baiae* pentru a desemna edificiul public thermal[1]. Într-un studiu destul de recent[2], care valorifică nu mai puțin de opt inscripții din fosta provincie Africa Proconsularis (șase de la Cartagina, alte câteva din aceeași provincie), se arată că toponimul *Baiae* din Campania (la golful Neapolelui), cunoscută stațiune balneară, prin urmare un toponim pronunțat foarte des, a devenit cu timpul substantiv comun: *baiae* (= *thermae, balneum*)[3].

De altfel, acest termen apare și în Italia, într-o inscripție de la Ostia[4]. De asemenea, Sidonius Apollinaris (scriitor și episcop din Gallia; secolul al V-lea) menționează *Aquae Sextiae* (azi Aix-en-Provence) sub numele *Sestiae Baiae* (*Carmina*, 23, 13)[5], iar *Aquae Calidae* (Vichy?) sub numele *Calentes Baiae*.

Această atestare (epigrafică și literară) ne aduce îndată în minte cuvântul românesc *baie*; se consideră totuși, prin analogie cu celelalte limbi romanice (ital. *bagno,* franc. *bain,* span. *baño,* port. *banho*), că acest cuvânt ar proveni in

---

* Academia Română, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București; adresa e-mail: ccpetolescu@yahoo.fr.

[1] Pentru această remarcă, vezi mai întâi *Thesaurus Linguae Latinae,* II, Leipzig, 1900-1906, col. 1684.

[2] Marie Guerin-Beauvois, *Baïes* en *Afrique: l'exploration d'un modèle,* în *Romanité et cité chrétienne. Permanences et mutations, intégration et exclusion du Ier au VIe siècle. Mélanges en honneur d'Yvette Duval*, Paris, 2000, p. 107-118.

[3] Vezi prezentarea din AE, 2000, 1603 (autorul fișei: J.-M. Lassère). Dar prezența acestui cuvânt ca adaus (completare) la un toponim african (vezi Samir Aounallah, Fethi Bahri, Moncef Ben Moussa, Hamdene Ben Romdhane, Adnan Louhichi, *Sur la fixation définitive de Thambaiae / Thambais – Thambaias, municipe d'Hadrien, à Henchir Oued Nebhana (ou Dhorbania), dans la région de Kairouan.* Africa, XXIII, 2013, p. 85-91) este contestată (vezi AE 2013, 1724).

[4] Vezi repertoriul acestor inscripții din anexa acestui articol (nr. 1).

[5] Sursa este citată de Marie Guerin-Beauvois, *op. cit.,* p. 107, nota 3.

limba română tot din latinescul *balneum*[6] (etimologie complicată)[7].

De asemenea, de la un verb **baneare* (v. franc. *baigner*: „a face baie”), prin participiul trecut *baneatus,* ar deriva cuvântul românesc *băiat*[8].

O etimologie mai convenabilă ne este oferită de cuvântul *Baiae* (toponim italic, devenit substantiv comun, atestat în Africa de Nord, dar și în Italia (la Ostia) și în Gallia. Prin permanenta circulație a elementului militar roman (generali și funcționari imperiali, ofițeri și chiar soldați), dar și civil (coloniști, negustori), acest termen a putut pătrunde și în lexicul latin din Dacia.

De asemenea, de la substantivul *baiae* s-a creat probabil verbul **baiare* > „a se îmbăia, a face baie”[9]; din participiul acestui verb, *baiatus* („cel introdus în baie”: botezat?)[10] provine rom. *băiat*[11] (v. chiar și femininul *băiată*)[12].

Același cuvânt (*baiae*) s-a aplicat, poate încă din antichitate, izvoarelor curative, cu apă caldă (în lat. *Aquae*), dar și celor reci[13] din Dacia.

Mai remarcăm aici că termenii referitori la păstrarea curățeniei corpului sunt tot de origine latină: *lavare* > „a la”[14]; **experlevare* > „a (se) spăla”[15]; *escaldare* > „a (se) scălda”[16]; *alveus* > „albie (de spălat)”[17]; *sapo* (*saponis*) > „săpun”[18].

Substantivul *baie* a fost aplicat și altui domeniu: cel minier. Pentru separarea metalului, minereul metalifer, sfărâmat, era spălat; de la acumulările de apă necesare spălării minereului, provin o serie de toponime românești din Transilvania care desemnează mine: Baia de Arieș, Baia de Criș, Baia Mare, Baia

---

[6] H. Mihăescu, *La romanité dans le sud-est de l'Europe,* București, 1993, p. 355 (§ 260); vezi și p. 455 (§ 362): „Quant au mot dr. *baie*, «bain; mine», ar. *bańe*, idem, il prouve que pendant longtemps sa prononciation a du être **bańńa*, car la prononciation *bańa* aurait conduit à **bîie*; il est possible pourtant qu'une forme *bańa* se soit perdue en roumain et a été ensuite empruntée aux Slaves”. În realitate, dimpotrivă : de la populația romanică din Moesia, cuvântul a intrat în lexicul popoarelor slave sudice: vezi bulg. *баня* și sârbo-croat. *banja*. De la populația slavă (întâlnită în Pannonia), cuvântul a fost împrumutat și de unguri.

[7] *DLR*, I, p. 451-452; vezi și *DUILR*, p. 317.

[8] Ovid Densusianu, în *Romania*. Recueil trimestrial consacré à l'étude des langues et des literatures (Paris), XXXIX, 1904, 130, p. 273 (recenzie la cartea lui Gustav Körting, *Lateinisch-Rumänisches Wörterbuch,* Paderborn, 1904). Vezi și H. Mihăescu, *Romanité,* p. 355, nota 126 bis.

[9] Verbul *băia*: *DLR*, I, p. 428.

[10] Cuvântul *băiat* trebuie astfel adăugat la lexicul creștin latin al limbii române.

[11] Cf. *DLR*, I, p.428-429; *DUILR*, I, p. 359.

[12] *DLR*, I, p. 429; *DUILR*, I, p. 359.

[13] Vezi Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 52, 449, 467.

[14] Ov. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine,* I, Paris, 1901, p. 298; vezi și *DLR*, VII, p. 71-72. Conjugarea este dificilă fonetic; de exemplu: „mama își laie copilul”.

[15] Ov. Densusiau, *Histoire*…, I, p. 298; *DLR*, XIV, p. 1304-1308.

[16] Ov. Densusianu, *Histoire*…, I, p. 166, 169; *DLR*, XIII, p. 286-287.

[17] Ov. Densusianu, *Histoire*…, I, p. 104; *DLR*, I, p. 98. Dar cuvântul „copaie” este slav (bulg. *kopańa*, sârb.: *kopanja*; *DLR*, II, p. 764; *DUILR*, III, p. 112).

[18] *DLR*, XIII, p. 190-191.

Sprie; dar chiar și la sud de munți – Baia de Aramă și Baia de Fier (în Oltenia), Baia (jud. Suceava; dar aici, numele pare a fi după o acumulare de apă: „baltă”), Baia Hamangia, Baia (- Istria) (în Dobrogea). Prin urmare, etimologia *bánya* (ung.)[19] > *baie* (mină) este absurdă[20].

În dialectul aromân, în afară de forma *bańa*[21], poate să fi existat și forma *baia*; vezi hidronimul (pârâul) *Băiasa*[22]. De aici cuvântul a putut intra și în albaneză: *bąje*, cu sensul de „scăldătoare”[23].

CATALOG EPIGRAFIC:

1) *Ostia* (Italia, Regio I)
CIL XIV, 480 (= CLE, 1255).
Hic ego qui sine voce loquor de marmore caeso
natus in egregiis Trallibus ex Asia
omnia Baiarum lustravi moenia saepe
propter aquas calidas deliciasque maris
cuius honorificae vitae non immemor heres
quinquaginta meis millibus ut volui
hanc aedem posuit struxidque novissima templa
Manibus et cineri posteriisque meis
set te qui legis haec tantum precor ut mihi dicas
sit tibi terra levis Socrates Astomachi.

R. 9 *set = sed*.

„Aici eu, cel care, fără voce, vorbesc din marmura tăiată,
născut în strălucitul Tralles din Asia,
toate zidurile *băilor* le-am purificat adesea
pentru apele calde și delicioase ale mării.
Nu nepăsător al a acestei vieți onorabile, moștenitorul, după cum am vrut,
a pus această clădire și a construit noi temple
Manilor și cenușii și urmașilor mei.
Iar pe tine care citești acestea, te rog mult să-mi zici:
să-ți fie țărâna ușoară, Socrates al lui Aristomachus”.

---

19 *DLR*, I, p. 452 vezi și *DUILR*, I, 2010, p. 319. În realitate, cuvântul maghiar *bánya* este împrumutat de la slavi; vezi *supra*, nota 6 și *infra*, nota 20.

20 Vezi Alexandru Philippide, *Originea Românilor*, I, Iași, 1927, p. 369: „dar *banya* nu-i cuvânt unguresc, ci, ca și românul *baie*, este > slavul *bania*”. O etimologie slavă a cuvântului românesc *baie* sugera și H. Mihăescu, *Romanité*, p. 455 (§ 362): „il est possible pourtant qu’une forme *bańa* se soit perdue en roumain et a été ensuite empruntée aux Slaves”.

21 T. Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân general și etimologic*, Editura Academiei, București, 1963, *s.v.*

22 C. Poghirc, *Romanizarea lingvistică și culturală în Balcani. Supraviețuiri și evoluție*, în vol.: N. Djuvara (ed.), *Aromânii. Istorie, limbă, destin²*, București, 2012, p. 46.

23 Vezi *DLR*, I, p. 432 (dialectal gegic).

2) ***Carthago*** (Carthagina) (transcriem doar r. 1-3).

J. Monceaux, *Enqête sur l'épigraphie chrétienne d'Afrique (III)*, Revue archéologique, 7, 1906, p. 263, nr. 159.

Nobilis insultat Baiarum fabrica thermis –
et duplicat radios fontibus aucta dies –
hoc uno rex fecit opus Thrasamundus in anno etc.

„Nobila artă (meșteșug) saltă pentru terme
și sporită prin fântâni dublează zilele frumoase.
Această operă regele Thrasamundus a făcut-o într-un an…”.

Thrasamundus era regele vandalilor, a. 496-523; vezi PLRE, II, 1116-1117

3) ***Carthago*** (Carthagina).

CIL VIII, 25362 (= ILCV 787 (add.) = CLE, 1754 = CLE 2039 = ILTun, 1154 = ILS, 8960) ; vezi și AE 1999, 1758 (doar referire).

Cerne salutiferas sp[lendent]i marmore Baias
qui calidos aest[us tin]gere quaeris aquis
hic ubi Volcano Ne[ptunus] ‹c=G›ertat amore
nec necat unda f[ocum, - aces n]ec nocet ignis aquas
gaude operi Gebam[unde, tu]o, regalis origo
deliciis sospes ute[re cum] populo.

„Privește băile aducătoare de sănătate din marmură strălucitoare
(tu cel) care vrei să stingi arșița caldă prin ape,
aici unde Neptun se întrece în dragoste cu Vulcan;
nici unda nu ucide focul, nici focul nu dăunează apelor.
Bucură-te de opera ta, Gebamundus, de regală origine,
(și) ca binefăcător să te folosești de delicii cu poporul”.

4) ***Carthago*** (Carthagina)

J. Monceaux, *Enqête sur l'épigraphie chrétienne d'Afrique (III)*, RA, 7, 1906, p. 465-466, nr. 183; CIL, VIII, 25425 (doar r. 1-2; cele următoare, r. 3-6, sunt fragmentare).

Splendet tecta Bassiani fundi cognomine Baiae
Invent(a) lucisq[ue] magis candore relucen[t].

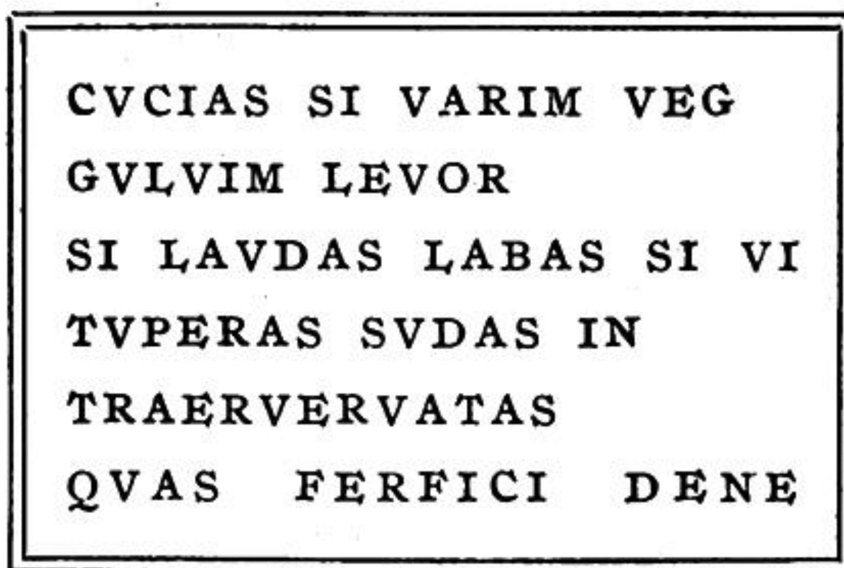
5) ***Carthago*** (Carthagina) (transcriem doar r. 1-4):

J. Monceaux, *Enqête sur l'épigraphie chrétienne d'Afrique (III)*, RA, 7, 1906, p. 266, nr. 163.

In parvo magnas fecit manus ardua Baias
culmina distendit niveis suspensa columnis
curvavit cameris vario pro schemate conchas
marmora resplendent solida conpage decora.

„Din puțin (din mici) mâna harnică a făcut băile mari
culmea de deasupra a întins-o cu coloane albe
a curbat bolta în arcade pentru un aspect mai variat,
marmorele decorative strălucesc printr-o solidă îmbinare”.

6. Es-Sedria (Byzacena). Inscripție descoperită în *frgidarium* thermelor private (fixată în prag).

CVCIAS SI VARIM VEG
GVLVIM LEVOR
SI LAVDAS LABAS SI VI
TVPERAS SVDAS IN
TRAERVERVATAS
QVAS FERFICI DENE

GAVAS

Alfred Merlin, ILTun, p. 29, nr. 147; R. Mouterde, récension, dans Mélanges de l'Université Saint Joseph de Beyrouth, 27, 1947-1948, p. 356 și urm.; AE, 1959, 141; Marie Guerin-Beauvois, *art. cit.* (*supra*, note 2), p. 113-115.

Lectura beneficiază de ameliorările lui R. Mouterde; în primele două rânduri citește: *Cucias S‹y.›barimue s‹s›i lu‹e›m, levor*. Rândurile următoare sunt mai clare: *Si laudas, la‹u›as, si vituperas, sudas. Intra, fruer, ‹b›aias quas perfici denega‹b›as*

Traducerea lui R. Mouterde: „Si tu loues (les nouveau thermes), tu te baignes, si tu critiques, tu entras en sucur. Entre (donc), profite des thermes que tu niais devoir s'achever"; sau după lectura ameliorată oferită de Marie Guerin-Beauvois: „Si tu loues (les thermes), tu te baignes; si tu critiques, tu sues. Entre, profite des thermes dont tu doutais de l'achèvement".

7) Moknine (Africa Proconsularis). Mozaic cu décor vegetal; în medalionul central este reprezentat un personaj pe un car tras de patru cai, ale căror nume sunt indicate de o parte și alta a vizitiului (*auriga*): *Gratulator Triumfator / Votalis Gloriosus*. Într-un cartuș în formă de ediculă cu fronton triunghiular, inscripția: *Quid p/abes pal/les fru/er(e) Bai/as quas tu / negabas fieri* („De ce te temi, de ce pălești? Bucurte de băile care tu negai că pot fi construite").

M. Yacoub, *À propos d'une inscription d'une mosaïque d'époque vandale de Tunisie*, Bulletin archéologique du comité des travaux historique et scientifiques, 19B, 1985, p. 327-340; AE, 2000, 1612.

8) *Sullectum* (Salakta / Sillakta), Africa Proconsularis.

A. Beschaouch, în Atti dell'Accademia Nazionale dei Lincei. Rendiconti della Classe di scienze morali, storiche e filologiche, ser. VIII, vol. XXIII, 1-2, 1968, p. 59-68; AE 1968, 610.

En perfecta cito Baiaru(m) grata voluptas
undantesque fluunt aq(uae) saxi de rupe sub ima
nisibus hic nostris prostratus libor anhelat
quisquis amat fratrum veniat mecumq(ue) laetetur.

„Iată degrabă împlinită plăcerea agreabilă a Băilor!
Și unduitoare apele curg din adâncul stâncii.
Aici doborâtă prin eforturile noastre, invidia gâfâie.
Oricare dintre frați mă iubește, să vină să se bucure cu mine".
Secolul III p.Chr.

9) *Bulla Regia* (Africa Proconsularis).

Marie Guerin-Beauvois, *art. cit.* (*supra*, nota 2), în *Romanité et cité chrétienne. Permanences et mutations, intégration et exclusion du Ier au VIe siècle. Mélanges en honneur d'Yvette Duval*, Paris, 2000, p. 108-109; A. Beschaouch, R. Hanoune, Y. Thébert, *Les ruines de Bulla Regia*, Rome, 1977

(Coll. EFR, 28), p. 77, photo; AE 2000, 1741 (cu descrierea: „Dans des petites thermes tardifs, piscine ornée, dans sa partie supérieure, de canards et de poisson de part et d’autre d’une inscription”).

Venantiorum Baiae

„Băile (familiei) *Venantii*”..

Abrevieri:

AE	L’Année épigraphique, Paris
CIL	*Corpus Inscriptionum Latinarum,* I-XVII, Berlin
CLE	*Carmina Latina Epigraphica*, conlegit F. Buecheler, Leipzig, Teubner, 1897
DLR	*Dicționarul limbii române*, Editura Academiei Române, I-XIX, 2010, București
DUILR	Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu, Victoria Zăstroiu, *Dicționar universal ilustrat al limbii române*, 1-12, Editura Litera, București, 2010
ILCV	Charles Diehl, *Inscriptiones Latinae Christianae Veteres*, I-III+ Supplementum, Berlin, 1925-1931 [1961]
ILS	H. Dessau, *Inscriptiones Latinae Selectae,* Berlin, I 1892, II 1902, III 1916
ILTun	Alfred Merlin, *Inscriptions latines de la Tunisie*. Paris, Presses Universitaires de France, II, 1944
PLRE	*The Prosopography of the Later Roman Empire*, I, Cambridge, 1971 (ed. A. H. M. Jones, J.R. Martindale, J. Morris)

ÉPIGRAPHIE ET ÉTYMOLOGIE (II): LE MOT ROUMAIN „BAIE”

Résumé

Dans certaines inscriptions latines versifiées, d'Italie et d'Afrique du Nord, le mot *baiae* semble désigner l'édifice thermal public; l'évolution commence à partir du toponyme de *Baiae* en Campanie, connu comme une station thermale, donc un toponyme souvent prononcé, qui est devenu un nom commun: *baiae* (= *thermae, balneum*); voir AE, 2000, 1603. D'autres sources (Sidonius Apollinaris, Ve siècle) indiquent la présence de ce toponyme également en Gaule (*Baiae Sestiae* = Aix-en-Provence, *Baiae Calentes* = Vichy ?).

Ces attestations (épigraphiques et littéraires) rappellent immédiatement le mot roumain *baie*; les philologues considèrent, par analogie avec les autres langues romanes, que ce mot vient du latin *balneum* (étymologie difficile).

Une étymologie plus commode nous est offert par le mot *baiae* (le toponyme italique *Baiae*, qui est devenu un substantif commun). Par la circulation permanente de l'élément militaire romain (généraux, officiers, soldats), mais aussi des civils (colons, marchands), ce terme pourrait également entrer dans le lexique latin de Dacia.

Le même mot (*baiae*) a été appliqué, sans doute depuis l'Antiquité, aux sources curatives, avec de l'eau chaude (appellés *Aquae*), mais aussi aux sources curatives froides de Dacia. Le nom de bain a été aussi appliqué à un autre domaine: celui de l'exploitation minière (voir les toponymes commençant par l'indicatif *Baia*); en échange, l'étymologie de *bánya* (du hongrois) > *baie* (mine) ou même du slave sont erronés.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXX**, 2021, p. 25-34

ISTORIE MEDIEVALĂ

TRADIȚII ALE UMANISMULUI ROMÂNESC ÎN SECOLELE AL XVI-LEA ȘI AL XVII-LEA: DOMNI, BOIERI, CRONICARI

EUGENIA ZGREABĂN
MARIUS CÎRJAN*

Umanismul – definirea conceptului. Pentru început, vom încerca să facem referire la apariția umanismului și importanța acestui curent pentru literatura română. Ca orice încercare de acest gen, vom porni, desigur, de la explicarea acestui termen, așa cum apare el în lucrările de specialitate.

Conform *Noului dicționar universal al limbii române,* umanismul este o „orientare de gândire și mișcare culturală care definesc epoca Renașterii (sec. XIV-XVI), apărute ca expresie a opoziției față de lumea medievală și de valorile ei, care au promovat o viziune nouă, raționalistă, asupra destinului omului, afirmând libertatea, demnitatea și perfectibilitatea ființei umane, și al căror model se află în culturile greacă și latină”[1]. [Din germ. *Humanismus*, fr. *humanisme*].

În *Dicționarul de termeni literari*, umanismul este definit ca: „Totalitatea științelor umane, deosebite de științele exacte sau pozitive (de pildă, învățământ umanistic)”[2]. Tot de aici aflăm că: „Sursele gândirii umanistice merg până în Antichitatea greco-latină, unde *paidea*, cu ideea fundamentală, formativă, a perfectibilității ființei umane, și ciceroniana *humanitas* pun bazele unui sistem educativ și ale unei filosofii despre om, care vor deveni tipic europene, integrate unei viziuni raționaliste antropocentrice despre lume. Etapa de istorie a culturii, astfel denumite este strâns legată de întreaga mișcare a *Renașterii* europene, adică de secolele XV și XVI. În acel răstimp se fixează sensul strict al umanismului ca studiu adâncit și foarte specializat al *umanioarelor*, adică al limbilor greacă și latină, al literaturilor și al filosofiei

* Colegiul Național „Zinca Golescu”, Pitești.
[1] I. Oprea, G. Pamfil, R. Radu, V. Zăstroiu, *Noul dicționar universal al limbii române,* Ed. Litera Internațional, Ediția a treia, București-Chișinău, 2009, p. 1738.
[2] *Dicționar de termeni literari*, coordonator Al. Săndulescu, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, Ed. Academiei R.S.R., București, 1976, p. 458.

aferente”[3]. Umanismul românesc al secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea este un curent istoric, expresia unei năzuințe a poporului român către libertate națională și socială, a unei aspirații generale de smulgere de sub jugul împilării otomane și feudale, o faptă a patriotismului românesc.

Primii cărturari – iubitori ai culturii clasice. Curentul umanist a început să ia amploare în țările române relativ târziu, începând cu secolul al XVII-lea, când își fac apariția primii cărturari, iubitori ai culturii clasice și cunoscători ai limbilor latină și greacă. Cu toate că au existat aceste condiții istorice vitrege, care au încetinit oarecum pașii de dezvoltare a umanismului, ideile Renașterii pătrund la noi încă din secolul al XV-lea și al XVI-lea, datorită legăturilor permanente pe care țările române le aveau cu țările Europei Centrale și Apusene.

Nicolae Iorga, în *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, scrie un capitol în care face referire la educația apuseană a tinerilor români în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, dar și la semnele unei „renașteri”. În introducerea acestei lucrări, marele istoric pune în evidență însemnătatea „curentului greco-latin care domină în întâia parte (a secolului, *n.n.*), determinând scrierea de memorii cu forma îngrijită, de disertații erudite, de predici morale: un fel de târzie renaștere la un popor întârziat în dezvoltarea culturii sale, renaștere provocată de cunoașterea elenismului prin curtenii orientali ai domnilor din secolul al XVII-lea, din a doua jumătate mai ales, de cunoașterea latinității prin elevii școlilor polone, fii de pribegi stabiliți în regatul vecin. Curentul acesta dă poporului român, prin studierea îndepărtatelor și strălucitelor sale origini, prin povestirea trecutului de biruință, o mândrie națională pe care n-o mai putea dobândi pe câmpii de luptă. El stabilește ideea unității și romanității neamului, ideea care a luminat, înălțând și mângâind pe cei cufundați în înjosire și durere, până în zilele noastre”[4].

Despre umanismul în model renascentist, putem vorbi în Transilvania încă de la sfârșitul secolului al XV-lea, avându-l ca reprezentant de seamă pe Nicolaus Olahus (1493-1568), el fiind considerat primul umanist de limbă latină din literatura română. Olahus își face simțită prezența în Renașterea europeană printr-o corespondență bogată cu Erasmus din Rotterdam, „prințul umaniștilor”. Prin intermediul operelor sale istorice și literare (*Hungaria, Attila*), scrise în limba latină, Nicolaus Olahus ne aduce informații prețioase, istorice și topografice, despre Transilvania și Ungaria. În lucrarea *Hungaria* (1536), el susține ideea originii romane, comună tuturor românilor: „Românii se spune că sunt colonii romane. Dovadă de acest lucru e faptul că au multe cuvinte comune

---

[3]*Dicționar de termeni literari,* coordonator Al. Săndulescu, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, Ed. Academiei R.S.R., București, 1976, p. 455.
[4]Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, Institutul de Arte Grafice și Ed. Minerva, București, 1901, p. 11.

cu limba romană. Moldovenii au aceeași limbă, religie și obiceiuri ca și muntenii… Limba lor ca și a celorlalți români a fost cândva romană, ca unii ce sunt coloni ai romanilor. […] Chiar și acum pe limba lor se numesc romani". Nicolaus Olahus folosește izvoare antice, el fiind cel dintâi care afirmă originea comună latină a românilor.

Nicolae Iorga spunea că: „românii trebuie să se mândrească cu Nicolaus Olahus, cel care, deși cancelar al regatului maghiar din secolul al XVI-lea, nu și-a ascuns niciodată originea, semnând operele sale cu hotărâre: Olahus-românul". El este unul dintre cei mai mari umaniști din Transilvania, născut la Sibiu dintr-o familie de români (olah = valah). Olahus reușește să uimească Europa datorită inteligenței și educației sale. „Umanist și poet de limbă latină"[5], el se numără printre „cei mai bătrâni părinți ai neamului românesc", așa cum stă scris în *Diploma de reînnobilare* a lui Nicolaus Olahus, tradusă de Gheorghe Șincai[6].

În Moldova, domnitorul Iacob Eraclid Despotul pune bazele unei *Schola latina* la Cotnari. Călătorește în Italia, Franța și Germania, fiind primul care a reușit să racordeze cultura moldovenească la ideile Europei Occidentale.

Asemenea inițiative culturale sunt întâlnite și în Țara Românească și Moldova, în timpul domniilor lui Matei Basarab și Vasile Lupu, care au înființat importante instituții de învățământ: „Crearea unor școli în spirit apusean, deci în care să se predea, alături de vechile discipline, și limbile clasice, era un act potrivit cu programul de redresare generală a unor țări greu încercate de războaie, foamete sau răscoale, în deceniile precedente. Acestui fapt îi datorăm *Schola graeca et latina* înființată de Matei Basarab la Târgoviște și *Colegiul* de la Iași, ctitorit de Vasile Lupu. Ambele avuseseră un folositor precedent în Colegiul înființat în 1632 la Kiev de Petru Movilă, mare cărturar educat în Polonia și frate de domni români"[7].

Mulți boieri aleg să-și trimită copiii în străinătate, pentru a primi învățătură de carte, astfel că: „În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, o educație în Italia, mai cu seamă la Padova, era pentru un tânăr român cea mai bună diplomă, care îi putea deschide calea multor reușite sociale. Constantin Cantacuzino, viitorul stolnic, se duce acolo și se întoarce cu faima unui cărturar format în apus. Brâncoveanu trimite tot la Padova bursieri. Învățați veniți din aceste țări, laici sau clerici, ca Bandini, ne vizitează țara. Treptat, și, firește, la nivelul claselor înlesnite, se operează modificări în gusturi, mode sau gândire"[8].

---

[5] Cornelia Comorovski, *Literatura umanismului și Renașterii*, vol. III, Ed. Albatros, București, 1972, p. 233.
[6] *Ibidem*, p. 233-234.
[7] Virgil Cândea, *Rațiunea dominantă. Contribuția la istoria umanismului românesc*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 15.
[8] *Ibidem*, p. 16.

Centrele de cultură și purtătorii ideilor umaniste. Despre ecourile umanismului în țările române putem vorbi, începând cu secolul al XVII-lea, prin intermediul cronicarilor care și-au format o cultură umanistă (la Constantinopol, în Polonia sau în Italia): Grigore Ureche, Miron Costin, stolnicul Constantin Cantacuzino, Dimitrie Cantemir. „Baza socială a umanismului românesc stă în marea boierime de tip nou, aceea care valorifică producția domeniilor sale pentru vânzarea pe piață, ale căror interese erau să deschidă o fereastră spre Occident; că dispunea de avere suficientă pentru a-și trimite fiii la școlile din străinătate, unde se învăța latinește și grecește”[9].

Adevărate centre de cultură erau colegiile iezuite din Polonia, unde se puneau bazele culturii latine. Aici studiază și cronicarul Grigore Ureche „artele liberale” (gramatica latină, literatura, retorica, filosofia)[10]. El cunoștea limbile slavonă, latină și polonă. Găsește la polonezi calități demne de luat în seamă: „Léșii sîntu oameni războinici, oameni învățați de carte, că pentru învățătura și a cărții și a vitejii nu li-i préget, nici de trudă, nici de chieltuială, ce încunjură țările de învață, ca să deprinză tineréțile truda și la bătrânéțe înțelepciunea, de care au nevoință mai mare” (Gr. Ureche, *LȚM*).

Miron Costin a studiat la colegiul iezuit din Bar[11], unde învață limba latină și este impresionat de cultura antică. Într-un discurs din anul 1676 către domnul Moldovei, el începe astfel: „Antichitatea cea plină de spirit și înțeleaptă în născocirile ei…”.

În „Marea Școală” de la Constantinopol și-au făcut studiile Nicolae Milescu spătarul și Dimitrie Cantemir, care mai târziu a și predat logica în această școală[12]. Stolnicul Constantin Cantacuzino, cunoscut om politic, istoric, filolog și traducător, se instruiește la Universitatea din Padova (1666-1668): „se duce acolo și se întoarce cu faima unui cărturar format în Apus”[13].

Printre temele des întâlnite în operele cronicarilor, se numără: romanitatea poporului român; latinitatea limbii române; continuitatea poporului român în acest spațiu geografic; cultul pentru valorile Antichității; consemnarea evenimentelor istorice trecute sau contemporane; zugrăvirea unor chipuri și tipuri de domnitori, dar și rolul lor în politica internă și externă.

În această perioadă au loc mari prefaceri: „Școlile superioare cu învățământ umanist au fost apoi aduse în țară, în epoca ce corespunde cu

---

[9] P. P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1965.
[10] Miron Costin, *Opere*, ediție critică, studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P. P. Panaitescu, Ed. de Stat pentru Literatură și Artă, București, ediția din 1958, p. 386.
[11] *Ibidem*, p. 126.
[12] P. P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir. Viața și opera*, Ed. Academiei R. P. R., București, 1958, p. 62.
[13] Virgil Cândea, *Rațiunea dominantă. Contribuția la istoria umanismului românesc*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 16.

reînființarea tipografiilor și cu noile traduceri de cărți românești”[14]. În anul 1589, domnitorul Petru Șchiopu aduce în Moldova mari învățați polonezi, deschizând un colegiu la Cotnari, cu profesori de limbă latină, care și-a desfășurat activitatea, cu mici întreruperi, până la începutul regimului fanariot[15].

Cu sprijinul domnitorilor Vasile Lupu și Matei Basarab, apar primele școli superioare în Moldova și în Țara Românească, unde, pe lângă vechile discipline, erau predate și limbile clasice. Acestui fapt îi datorăm *Schola graeca et latina,* înființată de Matei Basarab la Târgoviște[16], și Școala întemeiată la Iași, pe lângă Mănăstirea Trei Ierarhi, ctitorită în 1641 de Vasile Lupu. Principala sursă de inspirație a umaniștilor români, precum și pătrunderea lor în cultura europeană o reprezintă „aceste școli cu învățământ clasic, din afara și din lăuntrul țării, alături de bibliotecile particulare (cunoaștem pe a lui Petru Șchiopul, Dosoftei, Constantin stolnicul Cantacuzino)”[17].

Scrierile latine și grecești au fost folosite în realizarea lucrărilor cronicarilor: Grigore Ureche, Miron și Nicolae Costin, stolnicul Constantin Cantacuzino. Dimitrie Cantemir și-a făcut cunoscută opera întregii Europe, prin intermediul limbii latine, în care au fost scrise nu numai cărțile de istorie și de geografie, ci și cele filosofice (*Metafizica, Cercetarea fizică a monar-hiilor*)[18]. Pentru tinerii învățați români, nu constituia o dificultate a vorbi limba latină. Așa se face că, în anul 1699, când diplomatul polonez, Rafael Leszczyński vine la Iași, Cantemir vorbește cu acesta „despre un subiect favorit umaniștilor (îndatoririle prieteniei, cu referiri la Cicero)”[19].

Prin intermediul limbilor clasice, marii învățați români au avut acces la literatura clasică greco-latină: „umaniștii se străduiau să cunoască pe clasici în textele originale, pe care le căutau în vechi biblioteci, le copiau sau le tipăreau în ediții *princeps…* Dornici să restituie forma exactă a operelor antice, ei au creat normele, devenite clasice, ale publicării acestor texte și aceasta se adaugă la criticismul lor împotriva vechilor credințe sau instituții, criticism devenit, astfel, o trăsătură durabilă a gândirii europene”[20].

În centrul preocupărilor umaniștilor se afla omul și libertatea lui de exprimare și creație. Așa cum afirmă și filosoful antic, Protagoras: *Omul este*

---

[14] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 205.
[15] Cf. W. Wielewiecki, *Historici diarii societatis Jesu Cracoviensae*, în „Scriptores rerum polonicarum”, VII, p. 118.
[16] V. Papacostea, *Originile învățământului superior în Țara Românească*, în „Studii”, 14 (1961), p. 1152-1153.
[17] P. P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română,* Ed. Academiei R.S.R., București, 1965, p. 206.
[18] Dan Bădărău, *Filozofia lui Dimitrie Cantemir,* Ed. Academiei R.P.R., București, 1964.
[19] Virgil Cândea, *Rațiunea dominantă. Contribuția la istoria umanismului românesc,* Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 16.
[20]*Ibidem,* p. 10.

măsura tuturor lucrurilor; valoarea unui om nu este dată de rangul pe care acesta îl are, ci de calitățile personale pe care el le obține prin intermediul educației; tot așa, nici bogăția, titlurile sau hainele nu te transformă într-un om deosebit, așa cum spunea și Petrarca, *Versus nobilis non nascitur, sed fit* („Adevăratul nobil nu se naște astfel, ci devine")[21]. Philippe Monnier scria că umanismul „nu reprezintă numai un gust pentru Antichitate, ci un adevărat cult al ei, împins atât de departe, încât se străduiește să o reproducă. Iar umanistul nu este numai omul care îi cunoaște pe antici și se inspiră de la ei, ci care este atât de fascinat de prestigiul lor încât îi copiază, îi imită, îi repetă, le adoptă modelele și modele, exemplele și zeii, spiritul și limba. O asemenea mișcare împinsă până la limitele sale logice nu tindea la altceva decât la suprimarea fenomenului creștin"[22].

Așa cum am arătat mai sus, principalele modele ale umaniștilor le-au constituit operele antice, „fapt care a produs o adevărată revoluție în litere și artă"[23].

Dimitrie Cantemir – cel mai erudit umanist român din secolele XVII-XVIII. Datorită operei sale științifice și literare, Dimitrie Cantemir a fost considerat în cultura română ca fiind „cel mai mare umanist din perioada feudală a literaturii române"[24] și „cel mai mare umanist român din secolele al XVII-lea – al XVIII-lea în privința ideilor noi, a metodei de cercetare, a erudiției și perspectivelor culturale"[25]. Deși s-a vorbit mult timp că opera lui ar fi fost influențată de lucrările lui Miron și Nicolae Costin, ale stolnicului Constantin Cantacuzino, creația lui Dimitrie Cantemir s-a situat cu mult deasupra cărturarilor vremii: „Dacă Dimitrie Cantemir nu se oprește la stadiul atins de Miron Costin și nici nu procedează la o simplificare a schemelor frazeologice, la o decompresiune stilistică (așa cum face, de pildă, Antim Ivireanul), ci dimpotrivă, continuă și acțiunea acestuia până la ultimele ei consecințe, o face pentru că este animat în cel mai înalt grad de dorința remedierii complete a „stricării" limbii proprii, a înălțării ei rapide la rangul de *ars* care definește umanismul de pretutindeni"[26]. Folosindu-ne de expresia lui Jean Starobinski, el are „conștiința structurantă" a umanistului. Majoritatea operelor lui Dimitrie Cantemir au fost scrise în limba latină, demonstrând o mare pasiune pentru domeniul științelor umaniste, dar și pentru cercetare. „Sufletul odihnă nu poate

---

[21] Cf. Philippe Monnier, *Le Quattrocento. Essai sur l'histoire littéraire du XVe siècle italien,* nouv. ed., t. I, Paris, 1931, p. 44.
[22] *Ibidem,* p. 124.
[23] Virgil Cândea, *Rațiunea dominantă. Contribuția la istoria umanismului românesc,* Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 11.
[24] P. P. Panaitescu, capitolul despre *Dimitrie Cantemir,* în *Istoria literaturii române,* I, ed. 1964, p. 607.
[25] P. P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului*, Ed. Academiei, București, 1965, p. 218.
[26] Dragoș Moldovanu, *Dimitrie Cantemir între Orient și Occident. Studiu de stilistică comparată*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1997, p. 151.

afla – spune el – până nu găsește adevărul, carile îl cearcă oricât de departe și oricât de cu trudă i-ar fi a-l nimeri”.

Dragoş Moldovanu, care s-a ocupat îndeaproape de opera lui Dimitrie Cantemir, spunea: „Cantemir rămâne un produs al umanismului românesc, dar formația sa spirituală sincretică, realizată prin sinteza Orientului cu Occidentul, nu se putea limita la cadrul cultural existent, ci și-a căutat forme noi de manifestare, care să îmbine umanismul cu barocul”[27], fenomen care se afirmă în proporții diferite la „majoritatea literaturilor care au participat la mișcarea umanistă mai târziu și care, pentru a-și satisface nevoia de afirmare a propriei capacități, au accelerat ritmul de asimilare a curentelor dominante, încercând să contracareze decalajul temporal”[28]. Analizând și cercetând cu atenție opera cantemiriană, P. P. Panaitescu și I. Verdeș constată că: „Dimitrie Cantemir a fost singurul nostru umanist în adevăratul înțeles al cuvântului”[29]. Așa cum am arătat în capitolul anterior, elemente umaniste există în literatura română și în operele predecesorilor săi: Nicolae Milescu, Grigore Ureche, Miron Costin, Dosoftei, stolnicul Constantin Cantacuzino, dar Dimitrie Cantemir ne vorbește despre originile latine ale românilor și continuitatea lor în spațiul pe care îl locuiesc, idei care depășesc epoca sa, fiind preluate mai târziu și de reprezentanții Școlii Ardelene: „Dimitrie Cantemir se înalță pe treptele unei evoluții pluriseculare, reunind în formația sa intelectuală și în aspirațiile lui creatoare caracterele, tendințele și direcțiile dezvoltării întregii culturi românești de până la el”[30].

Prin lucrările sale, Cantemir reușește să dea literaturii române și universale opere de o valoare culturală inestimabilă, care au reușit să străbată timpul, fiind adevărate trăiri spirituale, contribuind la dezvoltarea umanismului românesc și reușind să trezească admirația marilor savanți (Leibniz, Voltaire, Montesquieu) și diplomaților (Rafael Lesczynski), a împăraților din vremea sa (Petru cel Mare, țarul Rusiei)[31].

---

[27] *Ibidem*, p. 152-153.

[28] Dragoş Moldovanu, *Dimitrie Cantemir între Orient și Occident. Studiu de stilistică comparată*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1997, p. 155.

[29] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, Ediție critică îngrijită de P. P. Panaitescu și I. Verdeș, București, 1965, Studiu introductiv, p. XV.

[30] *Clasicii literaturii române vechi*, cap. *Un savant de renume european*: *Dimitrie Cantemir*, p. 239.

[31] Prezența umanismului în opera lui Cantemir a fost tratată de următorii cercetători: Pompiliu Constantinescu, *Umanism erudit și estetic*, în *Scrieri alese*, Ed. de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1957, p. 88-93; P. P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir. Viața și opera*, Ed. Academiei R.P.R., București, 1958, p. 252; Dan Bădărău, *Filozofia lui Dimitrie Cantemir* în cap. *Umanismul lui Cantemir*, Ed. Academiei R.P.R., București, 1964, p. 193-226; Petru Vaida consacră un spațiu extins acestei probleme în volumul *Dimitrie Cantemir și umanismul* (teză de doctorat), Ed. Minerva, București, 1972 (pentru care primește Premiul Asociației Scriitorilor din București), dar și în studiul *Umanismul lui Cantemir și problema conștiinței morale*, în *Revista de filozofie*, tom. 18, nr. 5, București, 1971, p. 661-667; Al. Duțu, *Umaniștii români și cultura europeană*, Ed.

El și-a dedicat viața și opera poporului român: elaborează o lucrare în care sunt prezente elemente de geografie, etnografie și folclor *(Descriptio Moldaviae-Descrierea Moldovei),* vorbește despre originile latine ale poporului său *(Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor),* iar în scrierile de tinerețe e preocupat de temele filosofice și religioase *(Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul, Sacro-sanctae scientiae indepingibilis imago–Imaginea de nedescris a științei sacre, Compendiolum universae logices institutionis– Prescurtarea sistemului logicei generale).*

Opera istorică, de o valoare incontestabilă, *Incrementa atque decrementa Aulae Othomanicae-Creșterea și descreșterea curții aliosmănești* (cunoscută și sub titlul: *Istoria Imperiului Otoman*) a fost tradusă în numeroase limbi: rusă, engleză, franceză, germană și italiană[32]. O altă lucrare scrisă în limba latină, *Sistema religiei mahomedane*, ne prezintă imaginea credinței, culturii și moralei poporului mahomedan. Scrie *Istoria ieroglifică*, operă care a „dăinuit peste veacuri și a uimit prin nebănuitele-i frumuseți de artă a cuvântului”[33], „o povestire de moravuri, expusă în formă alegorică, având un fond istoric real”[34]. Lucrările lui Cantemir îndeplinesc o caracteristică importantă a clasicismului, își păstrează importanța de-a lungul veacurilor, rămânând în patrimoniul cultural-științific al literaturii române și universale. Așa cum spunea și academicianul Virgil Cândea, principele Dimitrie Cantemir este un autor al unei opere care „aparține deopotrivă culturii românești și universale”.

Minerva, București, 1974; Dragoș Moldovanu, *Dimitrie Cantemir între umanism și baroc. Tipologia stilului cantemirian din perspectiva figurii dominante*, Ed. Universității, „Al. I. Cuza”, Iași, 2002; *Dimitrie Cantemir între Orient și Occident. Studiu de stilistică comparată*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1997; Elvira Sorohan, *Umanismul culturii vechi*, în *Introducere în istoria literaturii române*, Ed. Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1997, p. 83-108; Claudia Tărnăuceanu, *Limba latină în opera lui Dimitrie Cantemir*: *Vita Constantini Cantemyrii*, în cap. *Latina umanistă în opera lui Dimitrie Cantemir*, Ed. Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2008, p. 27-44; Problema umanismului cantemiresc este tratată și în studiile: Constantin Mihălcescu, *Umanistul Dimitrie Cantemir* în *Mitropolia Olteniei*, 1973, Nr. 9-10, p. 735-745, acad. C. Ionescu-Gulian, *Umanism și raționalim la Dimitrie Cantemir în 300 de ani de la nașterea lui Dimitrie Cantemir*, Sesiunea științifică *Dimitrie Cantemir*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1974, p. 41-51.

[32] Virgil Cândea descoperă manuscrisul original în Biblioteca Universității Harvard S.U.A. Acest eveniment reprezintă un moment important în istoria literaturii universale, prezentat și în revista *Tribuna României* (Anul XIII, nr. 280/984, p. 12-13). Academicianul Virgil Cândea arată valoarea acestui manuscris pentru vremea respectivă, care a suscitat interesul specialiștilor din mai multe domenii: istorie, teologie, filosofie, muzică. Cărturarul englez Nicolas Tindatl, se ocupă de traducerea manuscrisului latin. Această lucrare este foarte importantă pentru cultura secolului al XIX-lea, devenind cunoscută marilor personalități ale vremii: regina Carolina a Angliei, Voltaire și abatele Prévost.

[33] Ion Rotaru, *O istorie a literaturii române de la origini până în* prezent, Ed. Dacoromână TDC, București, 2006, p. 132.

[34] Șt. Ciobanu, *Istoria literaturii române*, Ed. Eminescu, București, 1989, p. 371.

O perioadă prolifică pentru activitatea științifică și literară desfășurată de Cantemir este între 1714-1722, atunci când scrie cele mai importante opere ale sale, lucrări științifice cu caracter istoric, geografic, etnografic și folcloric.

Aflat în Rusia lui Petru cel Mare, intră în contact cu lumea Europei Occidentale. La cererea Academiei din Berlin, al cărei membru devine la 11 iulie 1714, elaborează următoarele lucrări în limba latină: *Descriptio Moldaviae*, *Incremen-torum et decrementorum Aulae Othman[n]icae sive Aliothman[n]icae historiae*, *Curanus*, *Historia Moldo-Vlachica*. În lucrările scrise de Dimitrie Cantemir, în limba latină, întâlnim „evidente influențe ale limbii române sau ale altor limbi vorbite de autor (neogreacă, turcă, tătară etc.)”[35].

P. P. Panaitescu, cercetând cu atenție scrierile lui Cantemir, observă că „latina lui Cantemir nu este clasică”, ci „este latina târzie a școlilor retorice de la sfârșitul Evului Mediu, dar totodată cuprinde ceva special, o frază adesea imitată ca structură după aceea a scriitorilor romani”[36]. În ciuda tuturor caracteristicilor sale, limba latină a operelor lui Dimitrie Cantemir era, fără îndoială, înțeleasă de cei cărora li se adresa - oamenilor europeni cultivați: „opera latină a lui Dimitrie Cantemir, în domeniul istoriei, al geografiei, al etnografiei și al științelor orientale, a făcut autoritate în întreaga Europă timp de mai bine de un secol, ceea ce dovedește că el a gândit și a scris într-un spirit care tocmai începea să se afirme, într-un spirit nou pentru epoca în care a trăit, epocă în sine de tranziție și de dibuiri caracteristice destrămării orânduirii feudale în întreaga Europă de Apus”[37].

Fiind cel dintâi mare poliglot din cultura română, el scrie în limbile: română, latină, greacă, turcă, persană, arabă și altele. „Dimitrie Cantemir este cel mai de seamă învățat român de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea – din familia marilor spirite enciclopedice – … fiind familiarizat cu graiul strămoșilor noștri latini, vorbind: turca, greaca, persana, rusa, franceza, polona, italiana, gândind și simțind însă întotdeauna românește”[38].

---

[35]Claudia Tărnăuceanu, *Limba latină în opera lui Dimitrie Cantemir*: *Vita Constantini Cantemyrii*, în cap. *Latina umanistă în opera lui Dimitrie Cantemir*, Ed. Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2008, p. 41.

[36] P. P. Panaitescu, în *Cuvânt înainte* la *Viața lui Constantin Cantemir zis cel Bătrân*, *Domnul Moldovei*, traducere de R. Albala, Ed. de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1960, p. IX.

[37] D. Bădărău, *Filozofia lui Dimitrie Cantemir*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1964, p. 203.

[38] Ion Dodu Bălan, *Artă și ideal*, Ed. Eminescu, București, 1975, p. 48-54.

TRADITIONS OF ROMANIAN HUMANISM
FOR CENTURIES SIXTEENTH AND SEVENTH CENTURIES:
LORDS, BOYARS, CHRONICLES

Abstract

The humanist current began to spread in the Romanian countries relatively late, starting with the 17th century, when the first scholars appeared, lovers of classical culture and connoisseurs of Greek and Latin, who formed a humanist culture (at Constantinople, in Poland or in Italy): Grigore Ureche, Miron Costin, the steward Constantin Cantacuzino, Dimitrie Cantemir.

The ideas of the Renaissance have been with us since the 15th and 16th centuries, due to the permanent ties that the Romanian countries had with the countries of Central and Western Europe. Cultural initiatives are found in Wallachia and Moldova, during the reigns of Matei Basarab and Vasile Lupu, who established important educational institutions. Many boyars choose to send their children abroad to learn.

Dimitrie Cantemir made his work known throughout Europe, through the Latin language, in which not only history and geography books were written, but also philosophical ones. (Metaphysics, Physical Research of Monarchies).

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXX**, 2021, p. 35-56

ELEMENTE ALE RELAȚIILOR DINTRE PETRU CERCEL ȘI BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

RADU ȘTEFAN VERGATTI*

Domnul Țării Românești Petru Cercel (29 august/8 septembrie 1583[1] – 6/16 aprilie 1585), fiu al domnului Pătrașcu cel Bun (a. 12 martie 1554[2] - 24 decembrie 1557), după ce a străbătut ani lungi Asia Mică și apoi Europa a reușit să ocupe tronul de la Târgoviște. A beneficiat de sprijinul unor mari boieri din țară[3]. Cum făcea parte din ramura Drăculeștilor a familiei domnitoare a Basarabilor, Petru Cercel a fost susținut de puternica familie a boierilor olteni Buzești, în a căror biserică a Mănăstirii Căluiul, Jud. Olt se găsește portretul lui realizat în anul 1594 (Fig. 1), la puțin timp după săvârșirea sa din viață (1590)[4].

Fiind fermecător, cu o ținută majestuoasă, oarecum înalt, el l-a cucerit pe regele francez Henri III de Valois (1574-1589) când s-a aflat pe tronul

* București.

[1] Petru Cercel a fost numit ca domn al Țării Românești la 13/23 iunie 1583 de sultanul Murad III (1574-1595). Petru Cercel era născut, cel mai probabil, în anul 1545 dintr-o legătură a tatălui său cu „una din cele zece țiitoare” (cf. Ștefan Pascu, *Petru Cercel și Țara Românească la sfârșitul sec. XVI*, Tip. Cartea Românească din Cluj, Sibiu, 1944, p. 13-15, care arată că era descendent legitim) pe care le avea la curte. În al doilea an al domniei lui Pătrașcu cel Bun, sultanul Soliman Magnificul a cerut ca micul voievod să fie trimis în Imperiul Otoman ca ostatic (I. C. Filitti, *Din arhivele Vaticanului*, II, București, 1914, p. 28). A stat ostatic în Rhodos, în vreme ce fratele său mai mare, Pătrașcu, era și el ostatic, dar în fortăreață. Din 1557 până în 1570, Petru Cercel a fost plasat sub pază în diverse locuri din Imperiul Otoman, inclusiv în răsăritul Anatoliei, în Siria etc.

[2] Pătrașcu cel Bun a fost numit domn al Țării Românești în Istanbul la 26 februarie 1554 de Soliman Magnificul.

[3] Cf. Sivori, *Memorial*, în Șt. Pascu, *Petru Cercel și Țara Românească la sfârșitul sec. XVI,* ed. cit, p. 137.

[4] Descrierea Bisericii Mănăstirii Căluiul, inclusiv a picturii descoperite după spălare, la Virgil Drăghiceanu, *Monumentele Olteniei (al III-lea raport),* în BCMI, anul XXVII, 1934, p. 112-116, descrierea frescei cu Petru Cercel la p. 113; pentru istoricul Mănăstirii Călui, despre ctitori, morminte, biserică, v. Dinică Ciobotea, *Mănăstirea Căluiul*, în „Historica”, Revistă de cultură istorică și pedagogică, Craiova, Anul III, nr. 1(4), mai 2003, p. 68-71.

Poloniei. Acesta, la revenirea în Franța, i-a scris sultanului o scrisoare extrem de laudativă la adresa lui Petru Cercel[5].

Fig. 1. Portretul lui Petru Cercel aflat în fresca murală bisericească executată de Mina zugravul în 1594. Se găsește în Biserica Mănăstirii Călui, Jud. Olt, ctitorie a fraților Buzești. Portretul lui Petru Cercel se află pe peretele nordic al naosului. Inscripția în traducere este: „Io, Petru Voevod, fiul marelui și prea-blagocestivului eu Pătrașco Voevod: nu vărsați în Țară sânge nevinovat, dar judecați după lege și fiți miloși după cum a fost și Domnul Dumnezeu milos față de ei, și acum este față de voi” (Descrierea Bisericii Mănăstirii Căluiul, inclusiv a picturii descoperite după spălare, la Virgil Drăghiceanu, „Monumentele Olteniei (al III-lea raport)”, în BCMI, anul XXVII, 1934, p. 112-116, Petru Cercel la p. 113; foto din colecția autorului).

Regele Franței îl numea pe Petru Cercel vărul său[6]. Era un mod de exprimare în evul mediu, când se întrebuințau diverși termeni măgulitori la adresa unui om, deși acela nu era rudă cu semnatarul scrisorii. Sigur că Petru Cercel fermecase curtea pariziană, unde îi determinase pe regele Henri III de Valois și pe mama lui, faimoasa Caterina de Medici, să declanșeze o amplă campanie diplomatică în capitala sultanilor pentru a-l susține[7].

Eforturile au dat roade. Primind cereri de peste tot și mai ales din partea regelui Franței, sultanul Murad III (1574-1595) a încuviințat solicitarea ca Petru Cercel să-și susțină cauza în fața sa. La 6 septembrie 1580 a fost anunțat că va fi primit de sultanul Murad III, dându-i-se și un salvconduct în acest sens[8].

---

[5] *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*, Supliment 1, vol. 1, 1518-1780, București, 1886, scrisoarea din luna mai 1579 a regelui Henri III al Franței către sultanul Murad III al Imperiului Otoman în care-i solicită să-l pună pe tronul Valahiei pe Petru Cercel, redându-i astfel moștenirea cuvenită, doc. nr. XC, p. 46-48 (în continuare se va cita *Hurmuzaki*).

[6] Scrisoarea din 7 iulie 1582 a regelui Franței Henri III către ambasadorul său De Germigny la Sublima Poartă, în *Hurmuzaki*, Supl. 1/1, doc.nr. CXXI, p. 67.

[7] Numeroase scrisori de recomandare și corespondență diplomatică stau dovadă în acest sens, unele publicate de Al. Ciorănescu, *Nou despre Petru Cercel*, în „Revista Istorică”, an XXI, nr. 7-9, iulie-septembrie 1935, p. 247-276.

[8] Un exemplar se păstrează la Modena, cf. Hurmuzaki, XI, doc. 1, p. 103.

Ca atare, Petru Cercel s-a îndreptat către Imperiul Otoman, prima oprire fiind Italia. Anterior, la Torino, prin intermediul călugărului carmelit din Genova, Parizola, îl cunoscuse pe Bartolomeo Sivori. Acesta era tatăl lui Franco Sivori, viitorul secretar al domnului și cel care ne-a lăsat o adevărată frescă a Valahiei din acei ani[9]. Tânărul a fost cucerit de principele valah. Era și firesc. După un alt italian, Stefano Guazzo, Petru Cercel a scris o serie de poeme în limba italiană, dialectul toscan[10].

Dintre acestea, s-a păstrat unul singur, o *Rugăciune,* un imn religios al lui Petru Cercel:

„Potentissimo Dio del sommo, et imo,
Tu che creasti il ciel, la terra, e'l mare,
Gli angeli de la luce, et l'huom di limo.
Tu che nel ventre vergine incarnare
Per noi volesti Padre omnipotente,
Et nascere, et morire, et suscitare.
Tu che col proprio sangue veramente
N'apristi il ciel, spogliasti il limbo, et poi
Sathan legasti misero, et dolente.
Tu che con sante braccia aperte a noi
Ancor ti mostri mansueto, et pio
Per darne eterno ben ne i regni tuoi.
Ascolta, Padre, l'humil priego mio
Che supplice, et diuoto a te nevegno,
A te che ti sesti huom per far me Dio".[11]

În traducere:
„Stăpâne Domn pe-adânc și pe văzduhuri,
Tu, ce-ai făcut pământ și cer și mare,
Pe om din lut și nevăzute duhuri,
Tu, care din fecioară întrupare
Ai vrut să iei, Părinte prea puternic,
Ca să 'nviezi și să ne dai iertare,
Tu, ce vărsându-ți sângele cucernic

---

[9] Pentru o biografie a lui Franco Sivori, v. *Călători străini despre Țările Române,* vol. III, publ. de Maria Holban, Maria Matilda Alexandrescu Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Ed. Științifică, București, 1971, p. 1-4.

[10] *Dialoghi piacevoli* | Del Sig. Stefano Gvazzo, gentilhvomo di Casale di Moferrato, Dalia cui famigliare lettione potranno senza stanchezza et satietà non solo gli Huomini, ma ancora le Donne accogliere diversi frutti morali et spirituali. Presso Gio. Antonio Bertano, Venetia, 1586.

[11] Textul în limba italiană a fost publicat de Gr. Tocilescu, *Petru Cercel*, în „Columna lui Traian", V (1874) p. 58; Ramiro Ortiz*, Per la storia della cultura italiana in Romania*, București, 1916, p. 161-162; Ibidem, p. 159-61.

Ai sfărâmat a iadului tărie
Și l-ai legat pe diavolul nemernic,
Tu, ce-ai deschis a ta împărăție
Și blând te-arăți și milostiv cu mine.
Spre-a-mi face raiul veșnică moșie,
Ascultă, Tată, ruga mea ce vine
La tine arzătoare și plecată,
Tu, ce-ai fost om ca să mă 'nalți la tine"[12].

Însoțit de ambasadorul Franței, de Germigny, venit să-l conducă pe Petru Cercel la Istanbul, s-a îndreptat către Veneția. Acolo a fost primit cu mare fast, cu favoruri, cu daruri. În scrisoarea sa către regele Henri III, ambasadorul Franței la Veneția, du Ferrier, relata cum era primit Petru Cercel: *„În 15 ani de când sunt ambasadorul Vostru pe lângă acești domni, n-am văzut din partea lor un comportament atât de agreabil și o persoană pe care să o îmbrățișeze cu mai multă dragoste*"[13].

După ce a stat o lună la Veneția, a primit o galeră care să-l ducă la Ragusa, iar apoi împreună cu suita sa de 40 de persoane, a continuat drumul călare până la Istanbul.

Nu trebuie să uităm că anterior, în drum spre Franța, Petru Cercel a știut să se apropie și de Vatican. A ajuns în apropierea pontifului Grigore al XIII-lea (1572-1585) și a faimosului legat iezuit Antonio Possevino[14]. A avut arta de a ști să-i facă și pe cei din jurul pontifului să-i promită că îl vor ajuta să obțină tronul pe care fusese cândva tatăl său.

Stabilirea lui în capitala sultanilor a fost ajutată de buna cunoaștere a limbii turcești. O învățase din copilărie, cât fusese ostatec la curtea sultanului Soliman Magnificul. Acolo, în jurul anului 1581, a obținut în Istanbul ajutorul patriarhului oecumenic Ieremia II[15], al patriarhului Ierusalimului Sofronius IV și al călugărilor de la Muntele Athos[16]. Cu ajutorul lui Andronic Cantacuzino, cel

---

[12] Traducerea în limba română de Al. Ciorănescu, *Rugăciunea lui Petru Cercel*, în „Revista fundațiilor" 9/1938, p. 664; Al. Ciorănescu a tradus și comentat versurile (ibidem, p. 660-666); Constantin Cubleșan, *Principele poet Petru Cercel,* în „România literară", nr. 36-37/2019, a reluat textul lui Ciorănescu și l-a comentat într-o formă succintă.

[13] Cf. Ștefan Pascu, *op. cit.,* p. 27.

[14] Cf. Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 72; despre Possevino, a se vedea și Ioan-Aurel Pop, *Antonio Possevino despre români*, în vol. *Artă, istorie, cultură : studii în onoarea lui Marius Porumb*, Editura Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2003, p. 165-168.

[15] Patriarhului oecumenic îi fusese recomandat de către regele Franței Henri III (cf. Hurmuzaki, XI, p. 157).

[16] De exemplu, Mănăstirii Kutlumuz de la Athos Petru Cercel avea să-i întărească în timpul domniei sale drepturile asupra unei moșii numita Uda, pentru care până atunci fuseseră nenumărate judecăți (cf. *Documente privind istoria României*, Veacul XVI. B, Țara românească, vol. V, 1581-1590, Ed. Academiei, București, 1952, p 172-173, doc.nr. 184 (în continuare va fi citat DIR).

mai important personaj al Fanarului după patriarhul oecumenic, Petru Cercel a putut să împrumute bani de la cămătarii evrei, greci, italieni, turci. Acolo a rămas cu eforturi doi ani și o lună, între 1581-1583. În acest timp a avut rangul imediat următor celui de sangeac și guvernator de provincie, „muteferrika" – rang acordat numai fiilor sau fraților domnilor români care stăteau la Poartă.

După ce insistențele diplomatice imense au dat rezultat și a fost numit domn al Valahiei, nu mai putea să locuiască la ambasadorul Franței, pentru că trebuia să primească din ce în ce mai multe persoane care veneau să-l vadă. Și-a cumpărat un seraglio (palat) în Camilca[17].

Acolo putea să primească pe cei care veneau să i se prezinte, întrucât că la 13/23 iunie 1583 tocmai fusese numit domn al Țării Românești într-o ceremonie specială la curtea sultanului. În acel moment relațiile dintre sultan și el păreau foarte bune. Încă mai persistau amintirile anului 1535, când la Marsilia se încheiase un acord între Soliman Kanunî și regele Franței, Francisc I. Și sultanul actual, Murad III și regele Franței Henri III erau nepoții celor doi monarhi care încheiaseră acel tratat de pace.

De ce a durat atât de mult până la obținerea numirii pe tronul Valahiei? Petru Cercel, Franco Sivori, ambasadorul Franței de Germigny și o parte a turcocrației au crezut că se vor putea bucura imediat de bunăvoința sultanului Murad III.

Nu au reușit de îndată.

De când fenicienii inventaseră banul rotund, acesta învârtea lumea.

Ca urmare, Petru Cercel a împrumutat inițial la Istanbul 60.000 ducați de la cămătari evrei, turci, greci și italieni. Darul pentru sultan era de 200.000 ducați, iar pentru alți demnitari 300.000. A putut dărui aceste sume deoarece a luat cu dobândă cca. 700.000 scuzi, bani de la cămătarii stambulioți[18]. Astfel, și-a asigurat tronul. În acești doi ani, ceea ce a ieșit în evidență a fost că la Istanbul „onoarea și reputația constau în întregime în aur și argint"[19].

Atunci s-au cheltuit cele mai mari sume de bani ce fuseseră puse vreodată în joc pentru obținerea tronul unei țări românești. Conform cercetărilor, totalul cheltuit de Petru Cercel pentru obținerea domniei a fost de 1.400.000 scuzi (1.160.000 galbeni)[20].

---

[17] Cf. Toma G. Bulat, *Odyssee d'un courtisan valaque de Henri III*, în „RHSEE", II, 1925, p. 345-354, aici p. 346, 352.

[18] Sumele sunt confirmate de Bartolomeo de Pusterla, ambasadorul Spaniei în Sublima Poartă (cf. Al. Ciorănescu, *Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele din Simancas*, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, București, 1940, p. 89).

[19] Hurmuzaki, XI, p. 122.

[20] Cf. M. Berza, *Variațiile exploatării Țării Românești de către Poarta otomană în secolele XVI-XVIII*, în „Studii", XI, 1958, nr. 2, p. 61.

Iar când a plecat spre țară a fost însoțit de un alai uriaș de câteva mii de oameni[21]. După afirmațiile celor din jurul său, ar fi ajuns să datoreze un milion de ducați. Dar acesta a fost prețul de neevitat al obținerii tronului Valahiei, în condițiile competiției lui Mihnea, încurajată de dregătorii otomani care în acest fel se îmbogățeau nemăsurat.

Petru Cercel plecase din Istanbul să-și preia tronul Țării Românești în ziua de Sfânta Maria, adică 15 august 1583. Nu a mers repede. Suita sa era imensă. A părăsit capitala Sublimei Porți cu o suită regală, inclusiv aruncând bani celor ieșiți în drum să-l petreacă. În cursul traseului către Valahia s-au alăturat convoiului lui o serie de balcanici. La 29 august/8 septembrie 1583 a ajuns în marginea orașului București. Întârzierea lui se explică și prin așteptarea în Istanbul a sosirii fratelui său mai mare Pătrașcu, aflat în Rhodos. Acesta, după obiceiul turcilor otomani, trebuia să rămână garant la Istanbul pentru noul domn. După ce Pătrașcu a ajuns în capitala sultanilor, noul domn Petru Cercel a putut pleca spre țară. Din păcate, Pătrașcu, bolnav, avea să moară după două luni, la 24 octombrie 1583. A fost înmormântat la Patriarhia oecumenică. La slujba sa de înmormântare au participat trei patriarhi: cel oecumenic, al Antiohiei și al Alexandriei[22].

În marginea Bucureştiului noul domn Petru Cercel a fost așteptat de marele boier Borcea clucerul, care fusese caimacam al țării[23]. Era o necesitate, căci conducerea acestui „vilayet" nu putea rămâne fără nicio supraveghere între momentul mazilirii vechiului domn Mihnea și până la sosirea noului domn, Petru Cercel. Din București, un oraș în plină efervescență, domnul s-a îndreptat către capitala țării, orașul Târgoviște. Acolo, imediat a luat legătura cu mitropolitul-cărturar Serafim. Acesta tipărise în anul 1577 „Psaltirea slavonă" la diaconul Coresi, în Brașov. Apoi, în 1581 „Cazania" sau „Evanghelia cu învățătură" – care a fost și ultima și cea mai importantă tipăritură coresiană. În prefața „Evangheliei" s-a arătat că ea este rodul traducerii unei versiuni slavone lucrată de însuși mitropolitul Serafim. Acel manuscris fusese tradus de Coresi, împreună cu doi preoți învățați, Iane și Mihai de la Biserica Sf. Nicolae din Brașov. Rezultatul a fost tipărit de Coresi cu binecuvântarea și, desigur, aprobarea și corecturile mitropolitului Serafim și ale mitropolitului Ghenadie al Transilvaniei. Era o formă de colaborare între biserica Ungrovlahiei și cea obedientă ei, biserica ortodoxă a Transilvaniei[24], care se va vedea și mai departe în cazul lui Petru Cercel. Mitropolitul Serafim avea să fie înlăturat din scaun de

---

[21] 7.000 oameni.

[22] Hurmuzaki, XI, p.183.

[23] Cf. Virgil Cândea, *Letopisețul Țării Românești (1292-1664) în versiunea arabă a lui Macarie Zaim*, în „Studii", t. 32, nr. 4, 1970, p. 688.

[24] Cf. M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, ed. I, Ed. IBMBOR, București, 1980, p. 430.

Mihnea Turcitul în domnia care a urmat celei a lui Petru Cercel (1585-1591). Într-o pisanie din 1588, așezată de mitropolitul Serafim la paraclisul Bunavestire al Mănăstirii Snagov, pe care mitropolitul l-a reparat, scrie că „a fost alungat din scaun”, deci din jilțul de întâistătător al Bisericii Ortodoxe din Ungrovlahia, cel mai probabil pentru că a fost credincios lui Petru Cercel.

Imediat ce a luat legătura cu conducătorii Bisericii Ortodoxe din Țara Românească, noul domn Petru Cercel a decis să finalizeze construcția Mitropoliei din Târgoviște. Era o necesitate. Acea clădire monumentală, care în prima ei fază avea planul în cruce greacă înscrisă, fusese începută de Radu cel Mare (1493-1508), continuată de Neagoe Basarab (1512-1521). Ea ajunsese să fie aproximativ isprăvită la 17 mai 1520, când reprezentanții conducerii orașului Brașov fuseseră chemați la sărbătorirea primei târnosiri a acestei noi și mărețe biserici mitropoliei[25]. Acum, Petru Cercel s-a adresat mitropolitului Serafim și episcopilor. A început lucrările la clădirea din centrul orașului Târgoviște. Din porunca sa, în pisanie s-a menționat că domnul Petru Cercel și fiul său Marcu „văzând că de multă vreme stă nesăvârșită acea sfântă casă”, a dorit cu osârdie din îndemnare dumnezeiască să o săvârșească, acoperind-o cu plumb, zugrăvind-o, înfrumusețând-o și dotând-o cu moșii[26]. Din păcate, mitropolia avea să aibă mult de suferit în toamna anului 1595, din cauza ocupației turcești și apoi în anul 1610, din cauza principelui Transilvaniei Gabriel Bathory care a intrat în Țara Românească și a stricat Mitropolia, furând plumbul cu care era învelită[27]. Avea nevoie de plumb pentru cartușe. Acea învelitoare solidă din plumb fusese pusă cu multă cheltuială și grijă de domnul Petru Cercel.

După cum scrie Franco Sivori, Petru Cercel a refăcut și palatul domnesc aflat în stare de degradare. A decis să construiască unul nou (Fig. 2). A ridicat o vilă inspirată de cele văzute în Italia. Nu era o clădire deosebit de mare, având dimensiunile de aproximativ 34/21 m. Avea trei niveluri: un demisol, un parter și un etaj (Fig. 3). În demisol se intra printr-un gârlici larg. La parter, ușile încăperilor erau în culisă. Exista o încăpere mare, generoasă, destinată, foarte probabil adunărilor boierilor în fața tronului. Celelalte încăperi (cu totul zece la parter) erau destinate foarte probabil grămăticilor și diecilor care lucrau în cancelaria domnească. În spatele clădirii, către răsărit s-au edificat două corpuri cu destinație sanitară, legate de clădirea principală prin niște punți. Pe fațada de vest a palatului au fost construite două puțuri terminate cu turnuri poligonale. Ele serveau la drenarea apei din instalațiile sanitare.

---

[25] Cf. Radu Ștefan Vergatti, *Neagoe Basarab. Viața, domnia, opera*, ed. II, revăzută, adăugită, Ed. Episcopiei Argeșului și Muscelului, Curtea de Argeș, 2009, p. 148.
[26] Cf. Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 43.
[27] Cf. A. Erich, M. Oproiu, *Cultura medievală târgovișteană*, Editura Transversal, Târgoviște, 2006, p. 286.

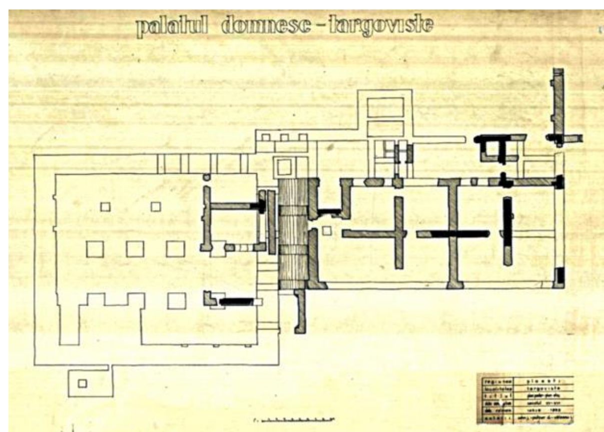

Fig. 2. Planul ruinelor vilei ridicată din porunca lui Petru Cercel în Curtea Domnească – Târgoviște (autori J. Cohn, Dora Pistiner, Ion Văleanu, Planșa: Rv.502.15 Palat Petru Cercel - Plan ruine, An 1953, Scară 1:100, Tehnică realizare tuș, Reprezentare alb-negru; Arhiva de relevee a Departamentului de Istoria & Teoria Arhitecturii și Conservarea Patrimoniului „Sanda Voiculescu" a Universității de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu", https://relevee.uauim.ro/m467/, *consultat 10 aprilie 2022).*

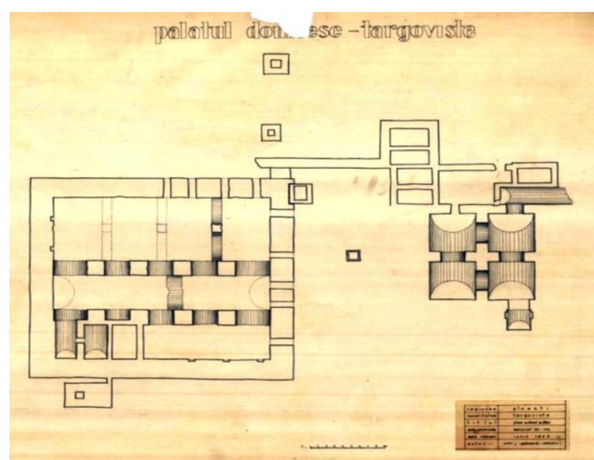

Fig. 3. Planul subsolului vilei ridicată din porunca lui Petru Cercel în Curtea Domnească – Târgoviște (autori J. Cohn, Dora Pistiner, Ion Văleanu, Planșa: Rv.502.16 Palat Petru Cercel - Plan subsol, An 1953, Tehnică Realizare tuș, Reprezentare alb-negru; Arhiva de relevee a Departamentului de Istoria & Teoria Arhitecturii și Conservarea Patrimoniului „Sanda Voiculescu" a Universității de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu", https://relevee.uauim.ro/m467/ *, consultat 10 aprilie 2022).*

Însemnat este că domnul Petru Cercel a adus apă de la cca. 4 km. pentru satisfacerea necesităților vilei. Apa venea prin niște conducte groase subterane din lemn de pin. Cu ajutorul acestei instalații a făcut în fața vilei o fântână care avea mereu apă proaspătă. Tot cu ajutorul apei se curățau mereu locurile unde erau puțurile de drenaj.

Legătura între parterul și etajul vilei se făcea printr-o scară exterioară din piatră, aflată pe latura de vest. Planul etajului era identic cu al parterului. Era destinat locuinței domnului și familiei sale[28]. Acoperișul era format din olane viu colorate, policrome. Asemenea olane au fost descoperite în resturile vilei. Exteriorul acestei case a fost vopsit în roșu, imitând culoarea cărămizii. Franco Sivori a descris această vilă, lăudând-o. A arătat că domnul a mărit vila preexistentă, adăugându-i camere încăpătoare și frumoase[29].

În același timp, Petru Cercel, după model italian, a dispus ca în jurul vilei să fie făcută o frumoasă grădină, un adevărat parc, ce permitea să se împrospăteze aerul și să se odihnească oamenii din interiorul curții domnești. Amenajarea peisagistică profesionistă a stârnit și ea admirație și invidie. Toate aceste construcții, reparații și amenajări au durat 6 luni, după cum spune Sivori, iar la ele au lucrat continuu cel puțin o mie de oameni. Aceasta a generat în plus o efervescență constructivă a locuitorilor principatului care, veniți în număr mare la Târgoviște, pentru că acolo se găsea domnul, îi urmau exemplul.

„Venuto il mese di febbario del 1584, Sua Altezza fece risoluzione di cambiar stanza e rittirarsi in una città chiamata Tergovist, lontana una giornata e mezza da Boccorest, come loco assai più nobile e comado, e nel quale facevano anticamente residenza li Principi; per dove fecimmo partenza con tutta la corte. Et in effetto trovaimno assai migliore e nobile habitaclone, più abbondanza d'ogni cosa necessaria e sito pia a meno et dilettevole, grande et ben popolato. Et ivi si trasferisero anche tutti ii mercanti et artigiani di Boccorest, in modo che con quelli della Terra, venivano ad esser in tanto numero che și trovava di ogni sorte di mercanzia, benche fusse di molto lontani paesi. Era la Terra abbondante

---

[28] Doamna Venera Maria Rădulescu emite ipoteza că o altă casă din Târgoviște de secol XVI, ale cărei ruine s-au găsit în zona în care este astăzi biserica Stelea putea să fi fost locuința copiilor naturali ai lui Petru Cercel, împreună cu mamele, doicile și servitorii aferenți. Ipoteza se bazează pe descoperirea acolo a unor cahle de sobă cu chipul probabil al lui Marcu Cercel, copil. Cf. Venera Maria Rădulescu, *Marcu, fiul principelui Petru Cercel (1583-1585). Cahle medievale descoperite la Cerbureni, Jud. Argeş și la Târgoviște, Jud. Dâmbovița (Curtea Domnească și zona Bisericii Stelea) jud. Dâmbovița*, în „Muzeul Național”, MNIR, XXV, p. 47-65. Personal, presupun că această locuință era destinată utilizării până la finalizarea vilei lui Petru Cercel din perimetrul Curții Domnești.

[29] Cf. Franco Sivori în Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 174-175; Pentru analiza arhitectonică și arheologică a vilei lui Petru Cercel, a se vedea în special Cristian Moisescu, *Târgoviște. Monumente istorice și de artă*, Ed. Meridiane, București, 1979, p. 47-52; și mai recent, Mihai Oproiu, Dumitra Bulei, Geo Popescu, *Monumentele Curții Domnești din Târgoviște. Controverse*, Ed. Zven, Târgoviște, 2021, p. 93-107.

di ogni cosa, comoda di acque perfette, et pozzi et fantane, e softo il Palazzo del Principe, passava un fiume molto dilettevole. L'aria li è perfetta e purificata, il sito amenissimo, di modo che ci pareva haver falta una mutacione molto avvantagiosa. Il Palazzo del Principe è di molta grandezza e conveniente architetura, edifficato da suoi antichi, che assai presto fu ampliato da Sua Altezza di belle e nobili stancie, e fecce condurre sopra la piazza una fontana con gran fatica e spesa, havendo preso la origine da una fonte lontano ben quatro miglia dalla citta, condotta sotto terra con canoni grossi di legno di pino. (...) Fece poi fare bellissimi e grandissimi seragli da metter salvaticine e belli giardini ella ittaliana, che restavano situati sotto il suo palazzo. E face tutto con tanta prestezza che parve una maraviglia. In meno di sei mesi, ogni cosa fu ridotta a perfetione, facendoli lavorare più di mille homini continuamente. Ogn'uno puoi delli baroni principali ad imitacione del Principe si diede a fare qualche fabrica, di maniera che presto, presto augmento assai la città, la quale è metropoli di tutto il Regno."[30]

Legătura între etajul palatului domnesc (vila) și noua Biserică Domnească cu hramul Adormirea Maicii Domnului (15 august) se făcea printr-un culoar acoperit, construit la înălțime pe piloni de zidărie, care ajungea la o poternă ce ducea la un cafas[31]:

„Face nel medesimo tempo edificare una bella chiesa contigua al Palazzo, a tale che per un ponte coperto potteva Sua Altezza intrarli dalle sue stanze senza esser visto"[32].

Biserica Domnească a fost înălțată foarte repede din porunca și cu cheltuiala lui Petru Cercel[33] (Fig. 4). La intrare, ea are un pridvor larg, deschis, sprijinit de 12 coloane octogonale din cărămidă. Ele vor să amintească de cei 12 apostoli ai lui Iisus Christos. La podeaua pridvorului, pavată cu cărămidă, se ajungea urcând câteva trepte. Coloanele susțin o boltă semicilindrică. Este unul dintre primele exemple de pridvoare construite din zidărie în arhitectura bisericească munteană[34]. Intrarea în pronaos se face printr-o ușă cu un chenar unde se regăsește influența renașterii central-europene. Pronaosul are pe peretele dinspre pridvor o pisanie scrisă pe zid cu următorul conținut:

„† Această sfântă și Dumnezeiască bisearică a Curții domneșt(a)i den Târgoviște unde hramul Adormirei Stăpânii noastre de Dumnezeu născătoarei să prăznuiește den temeliia ei făcută iaste de Pătru voevodu Cercel la anul de la

[30] Cf. Franco Sivori, în Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 174-175.
[31] Cf. Corneliu Ionescu, *Despre cafasul Bisericii Domnești din Târgoviște*, în „Valachica. Studii și cercetări de istorie și istoria culturii", 19, Târgoviște, 2006, p. 131-146.
[32] Franco Sivori în Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 175.
[33] Pentru Biserica Mare a Curții Domnești a se vedea, în principal, Cristian Moisescu, *Târgoviște. Monumente istorice și de artă*, ed. cit., p. 192 și urm.
[34] Cf. Nicolae Stoicescu, Cristian Moisescu, *Târgoviștea și monumentele sale*, Editura Litera, București, 1976, p. 87.

zidirea lumii 7091 când domniia țeara. Și așa de atunce, nemaicăutându-se și nemaitocmindu-se de nimene s-au învechit și vremile mai vârtos ceale răzmiricio(a)so rău o au stricat. Luminatul deci Io Costandin B(râncoveanu) Basarab voevodu ales spre dumnezeeștile lăcașă bl(a)gocestiv și foarte osîrdnic fiind a direage precum multe și pren multe locur(i) să văd nu numai direase ce și den temelie sfinte bisearici și mănăstiri au rădicat și au îmfru(mu)sițat, așa și această domnească bisearică o au dires și o au înpodobit cu zugrăveala-i peste tot, cu pardoseala-i și cu alte toate trebuințele-i pentru nemortul său nume și bună pomenirea-i în veaci.

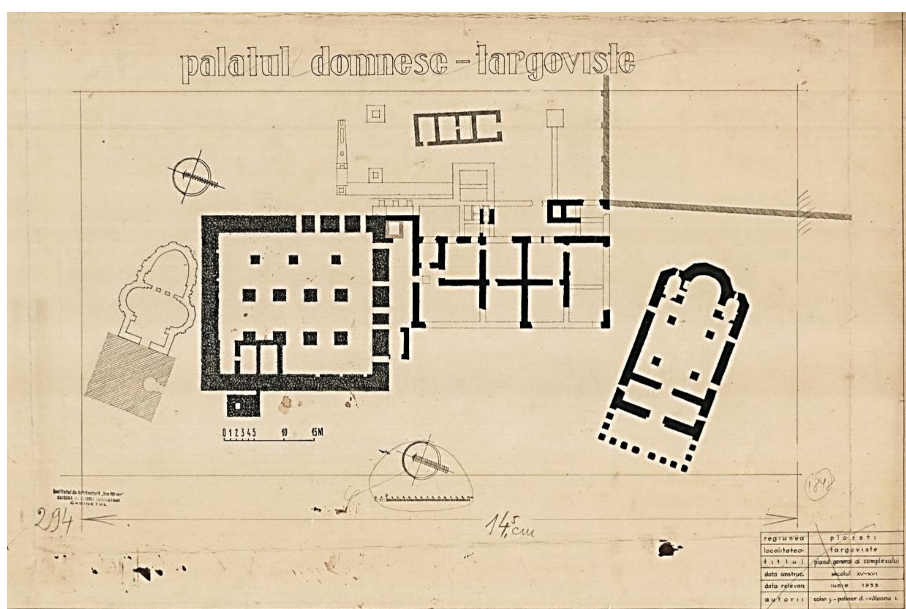

Fig. 4 Planul Bisericii Domnești (în dreapta planului) ridicată din porunca lui Petru Cercel în Curtea Domnească – Târgoviște (autori J. Cohn, Dora Pistiner, Ion Văleanu, Planșa: Rv.502.05 Ansamblu – Plan; An 1953; Scară 1:200; Tehnică realizare tuș; Reprezentare alb-negru; Arhiva de relevee a Departamentului de Istoria & Teoria Arhitecturii și Conservarea Patrimoniului „Sanda Voiculescu" a Universității de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu", https://relevee.uauim.ro/m467/, consultat 10 aprilie 2022).

Isprăvind-o la leat 7207 întru al zeacelea an al domniei și oblăduirii aceștii țări moșteane a lui carea cu multă priveghiare și mari osteneli, ales pren cumplitele aceastea vremi ale oștirilor bine și creștinește o ocîrmuiaște și o păzeaște".

În colțul din stânga se menționează „Costandin, Ioan, Iachim, Stan, zugravii”.

În colțul din dreapta jos scrie: „I-iu 7091”, deasupra fiind menționat „1583”; „2-lea 7207”, deasupra fiind scris „1699” (de fapt corect 1698, n.n.), „și la anul 1881 s-au mai reparat iarăși Pană Hagi Avraam Zograf”[35].

Evident, această pisanie scrisă pe tencuială datează din timpul domnului Constantin Basarab Brâncoveanu, care se considera un urmaș al lui Petru Cercel și al fratelui său, Mihai Viteazul.

Ioana Iancovescu a arătat clar că pictura interiorului bisericii nu a putut să fie realizată în timpul domniei lui Petru Cercel[36]. Domnul, care a stat pe tron aproape doi ani, nu a avut timpul material necesar să poruncească terminarea unei asemenea lucrări de pictură. Pe peretele din pronaos a fost găsit un început de pictură. Acolo este un fleuron cu o mână îndreptată spre el. El vrea să indice un simbol existent și în picturile brâncovenești din Biserica Mare din Mănăstirea Hurezi, simbolizând destinarea de la naștere pentru a sta pe tron ctitorul bisericii. Sigur că este o ipoteză.

Pronaosul Bisericii Curții Domnești, în concepția domnului, a arhitectului și a celor din epocă, ar fi trebuit să fie camera mortuară – gropnița familiei domnești. Asemeni altor domni și Petru Cercel visa să aibă o domnie lungă și să creeze o dinastie. Pronaosul este acoperit de o boltă mică semicilindrică. La margini se înalță două turle. Naosul este patrulater. Biserica are planul în formă de cruce greacă înscrisă, adică o cruce cu brațele egale. În mijloc sunt patru stâlpi din zidărie. Ei susțin patru bolți ce susțin pantocratorul, care se ridică în mijloc. Întinzându-se pe toată latura de vest a naosului se găsește cafasul. Acesta este un balcon la care se ajunge printr-o poternă de pe puntea ce face legătura cu apartamentele domnești de la etajul 1 al vilei. Cafasul are un zid din lemn traforat, care permite celor din interiorul său să urmărească modul în care este oficiată slujba și participă credincioșii la ea. În peretele care este către altar există și o fereastră cu același scop de urmărire a credincioșilor. În mijlocul cafasului, se altar, este o ușă permițând să se ajungă la trepte care coboară până în mijlocul naosului. Pe acele trepte se putea ajunge pentru taina împărtășaniei la altar. În cafas, de obicei, stătea o singură femeie, doamna țării. Ea îl avea alături pe soțul ei, domnul țării. Cafasul este o prezență rară în arhitectura eclesiastică românească, după model bizantin[37]. El trebuia să dea mai multă măreție asistării la slujbe a domnului și a soției sale. În același timp, în evul

[35] Petre Cristea, *Pisaniile bisericii domnești din Târgoviște corectate și adnotate*, în „Studia Valachica”, 1970, p. 179-186, aici 183.
[36] Cf. Ioana Iancovescu, *Biserica Domnească din Târgoviște. Pictura de secol XVI,* în „Studii și Cercetări de Istoria Artei”, Artă Plastică, serie nouă, tom 4 (48), București, 2014, p. 159-181.
[37] Cf. Corneliu Ionescu, *Despre cafasul Bisericii Domnești din Târgoviște,* loc. cit., p. 131-146.

mediu, când lumea, în special cea bizantină, era plină de comploturi, cafasul dădea oarecare siguranță celor care se aflau în interiorul lui.

În ultima parte, orientat spre răsărit, în spatele catapetesmei, se găsește altarul. Arhitectul a construit partea lui interioară în formă semicirculară. În exterior, peretele altarului a fost marcat de liniile unui pentagon. Din altar se formează două absidiole, cu cele două încăperi rituale – proscomidia și diaconiconul.

Răzvan Theodorescu a emis ipoteza că inițial interiorul bisericii ar fi fost pictat de la început cu liniile unor cărămizi care erau așezate în poziție verticală, în chenare[38].

Paramentul bisericii este împărțit în două registre cu un brâu orizontal, unde cărămizile sunt așezate pe două rânduri în forma unor dinți de fierăstrău. Între ele se găsește un ciubuc semirotund din cărămidă. În registrul superior sunt decorațiuni sub formă de arce cu ciubuce semicirculare. În registrul inferior, exteriorul bisericii are panouri mari, dreptunghiulare, în relief. Se pare că încă de la început întreg paramentul bisericii era tencuit, ca și cel al vilei. Ambele clădiri au fost vopsite într-o culoare cărămizie, roșcată, asemănătoare cu aceea a cărămizilor medievale. Și biserica a fost acoperită cu țigle smălțuite policrome, galbene, portocalii, verzi, găsite în podul bisericii.

Construcția acestei biserici a fost oarecum o realizare singulară în Țara Românească. Planul în cruce greacă înscrisă, întrebuințat pentru oficierea slujbelor de rang aulic, existența cafasului[39] sunt rare în arhitectura bisericească din Țara Românească. Din acest punct de vedere, Petru Cercel a fost un inovator.

Tot el a reparat biserica Mănăstirii din Curtea de Argeș, construită din porunca lui Neagoe Basarab[40]. Apoi, tot el, în anul 1584, a refăcut biserica Mănăstirii Mislea, Prahova, ctitorită în anii 1536-1537 de Radu Paisie, bunicul său și i-a făcut și danii. Această mănăstire în timpul luptelor feudale între facțiunile boierești fusese pustiită de Mircea Ciobanul (1545-1554; 1558-1559)[41].

---

[38] Cf. Răzvan Theodorescu, *Fazele evolutive al Curții Domnești din Târgoviște*, comunicare științifică, februarie 1964, nepublicată; mulțumesc și pe această cale domnului academician pentru informație și acceptul de a o folosi.

[39] Corneliu Ionescu, *op. cit.*, loc. cit., p. 134, preluând punctul de vedere al arhitecților Grigore Ionescu, Vasile Drăguț și Cristian Moisescu, a discutat posibilitatea ca și la biserica Mănăstirii Negru Vodă din Câmpulung Muscel să fi existat tribune – cafas. Cf. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, vol. I, București, 1963, p. 118-119; Vasile Drăguț, *Biserica domnească din Câmpulung, o nouă ipoteză*, în RMM-MIA, nr. 1/1977, p. 48, fig. 6; Cristian Moisescu, *Noi puncte de vedere asupra ipostazelor dispărutei biserici domnești Negru Vodă din Câmpulung-Muscel*, în „Revista Monumentelor Istorice”, an LXVII, nr. 1-2, 1998, p. 52.

[40] Cf. Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 42.

[41] Idem, p. 43-43.

Tot în 1583 a zidit biserica Mănăstirii Botușari (Bătușari) din Curtea de Argeș. Era o biserică cu hramul Intrarea în Biserică[42]. Domnul Petru Cercel a reparat și pictat și biserica Mănăstirii Glavacioc, cu hramul Buna Vestire. Ea era ctitorită de Vlad Călugărul (1482-1495) și de fiul său, Radu cel Mare (1495-1508)[43].

În același timp, Petru Cercel a reparat și înfrumusețat și Biserica Sf. Nicolae Șchei din Brașov. Judele Luca Hirscher „*au îndemnat pre Io Petru voevod Dimitrie Cercel, fiul Pătrașcului vodă domnul muntenesc, de au ridicat tinda bisericii de piatră cu voia sfatului, și au înfrumusețat altarul și biserica cea veche cu toate chipurile sfinților și cu podoabe în anul 1583 (7092) (...) și multe cărți au câștigat acești preoți bisericii*”[44].

Pentru a întreprinde această acțiune amplă de reparare și edificare de biserici, de înzestrare a acestora și a mănăstirilor, apoi de a-și achita datoriile pe care le avea către cămătarii din Istanbul și de a plăti cu regularitate haraciul datorat Sublimei Porți, Petru Cercel a avut nevoie necontenită de bani. În consecință, a mărit impozitele pe care le percepea din Țara Românească. El i-a impus la dări pe toți moșnenii și pe boieri. L-a uimit pe William Harborne, ambasadorul Angliei la Constantinopol. La 27 ianuarie 1584, acesta trimitea din Pera un mesaj cifrat secretarului de Stat Walsingham privind metodele financiare ale domnului Țării Românești. „Acest domn va duce la distrugere totală această țară atât de mănoasă, unde articolele principale de care se folosesc oamenii sunt pe nimica din cauza lipsei de numerar, din care cauză majoritatea locuitorilor sunt atât de lipsiți (în ciuda marelui belșug de alte lucruri), încât nu sunt în stare să plătească darea impusă de voievod, după cum ne-am încredințat noi înșine,

---

[42] Pavel Chihaia crede că, la origine, această biserică ar fi fost înălțată de o comunitate de meșteri sași – botușarii – care făceau încălțăminte pentru copii. În consecință, Pavel Chihaia a presupus că ar fi inițial de confesiune catolică (cf. Pavel Chihaia, *Trecutul bisericii Botușari din Curtea de Argeș*, în SCIA, 1967, nr. 1, p. 103-115). Cercetările arheologice efectuate la Biserica Botușari din Curtea de Argeș de arheologul dr. Spiridon Cristocea, fost director la Muzeul Județean Argeș, au demonstrat că afirmația lui Pavel Chihaia nu se susține. Biserica Botușari a fost construită de la început ca biserică ortodoxă. Rezultatele săpăturilor arheologice mi-au fost communicate prin manuscrisul dlui Spiridon Cristocea, căruia-i mulțumesc și pe această cale.

[43] Cf. Spiridon Cristocea, Romeo Maschio, Marius Păduraru, *Cercetări arheologice în biserica mănăstirii Glavacioc,* în „Argesis”, XIV, Pitești, 2005, p. 230-241.

[44] Sterie Stinghe, *Istoria beserecei Șcheilor Brașovului (manuscript de la Radu Tempea)*, Tipografia Ciurcu & Comp., Brașov, 1899, p. 4; I. Lupaș, *Cronicari și istorici români din Transilvania, Școala Ardeleană*, vol. I, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, f.a., p. 19; În pomelnicul Bisericii Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului figurează domnul Petru Cercel (Petru voievod Dumitru, așa cum semna în occident) și „soția lui, Soltana” (cf. N. Iorga, *O descoperire privitoare la Biserica Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului, comunicare făcută în ședința dela 23 iunie 1939,* în Acad. Română. Memoriile Secțiunii Istorice, seria III, tomul XXII, Mem. I, extras, București, 1939, p. 3). Este de semnalat că în pomelnicul aceleiași biserici figurează și Aron vodă al Moldovei (1591-1592; 1592-1595) și doamna lui Stanca (fără ca pomelnicul să precizeze că ar fi una și aceeași cu Soltana lui Petru Cercel), *ibidem*, p. 5.

când am venit aici și când ne-am întors – întrucât am cumpărat un batal foarte gras cu 12 d(penny), un sfert de bou cu 18 d., o găină excepțională cu 1 penny și 24 de ouă în acel preț și cantitatea corespunzătoare de pâine, bere și vin”[45].

În realitate lucrurile nu stăteau chiar așa.

Profesorul Mihail Berza a urmărit evoluția haraciului plătit de Țara Românească Sublimei Porți. A conchis că sultanii au profitat de pe urma situației existente în Peninsula Balcanică pentru a mări neîntrerupt sumele luate din Țara Românească[46].

Și Mihai Maxim a demonstrat că haraciul a fost mărit chiar din timpul primului an de domnie al lui Petru Cercel, ajungând la sume fabuloase[47].

Petru Cercel pe de o parte a plătit dările în bunuri cerute de otomani, adică în vite, în sare, în unt, în lemn etc., pe de altă parte în bani. Dar domnul și-a dat seama că nu putea rezista mult timp acestor presiuni venite din partea turcocrației. Ca urmare, s-a gândit să își depună bani la băncile din Genova, din Veneția și din Roma. Ei trebuiau să-i asigure viața după ce părăsea tronul. Voia să-i încredințeze lui Franco Sivori o sută de mii de ducați ungurești pe care acesta trebuia să-i ducă la Genova tatălui său Benedetto Sivori. La rândul său, Benedetto Sivori urma să-i depună în contul lui Petru Cercel la Banca San Giorgio. În felul acesta, domnul trebuia să-și formeze o mică rezervă[48]. Nu se știe dacă a reușit în planul său.

A intenționat în același timp să trimită și șase tineri valahi la studii în Europa occidentală. În acest scop, pregătise pentru educația lor 12000 ducați. A fost un alt vis, care s-a spulberat repede. [49]

În primăvara anului 1585 firele din Istanbul care-l înștiințau pe domnul Petru Cercel despre acțiunile pretendentului Mihnea Turcitul și ale mamei acestuia, apriga doamnă Chiajna, de a reveni pe tron și a-l înlătura pe el, au adus vestea că dușmanii aveau succes. Ei erau susținuți în principal de beilerbegul Rumeliei Hadim Mesih pașa. Acesta își însușise 200.000 ducați în loc să îi predea sultanului, bani plătiți de Petru Cercel pentru înscăunare, care se plânsese marelui vizir de fapta necinstită. Situația era însă mai complicată în realitate. Sivori a scris că de fapt Petru Cercel se împrumutase cu 100.000 ducați de la Hadim Mesih Pașa. Dobânda era uriașă: trebuia să-i restituie 200.000 ducați în termen de un an de la luarea domniei. Când Petru Cercel trimisese 200.000 drept dar de înscăunare pentru sultan, Hadim Mesih pașa i-a reținut, declarând că sunt

[45] *Călători străini*, vol. 3, ed. cit. p. 288.
[46] Cf. Mihai Berza, *Haraciul Moldovei și Țării Românești în sec. XV-XIX*, în SMIMED, an II (1957), p.7-45.
[47] Cf. Mihai Maxim, *Haraciul Moldovei și Țării Românești în ultimul sfert al veacului XVI*, în SMIMED, 12 (1994), p. 3-46, aici p. 31-46.
[48] Cf. Franco Sivori, în Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 195.
[49] Cf. Iolanda Țighiliu, *O imagine renascentistă: Petru Cercel*, în „Revista Istorică”, Serie nouă, tomul IV, nr. 3-4 (1993), p. 235-246, aici p. 239.

banii datorați lui de Petru Cercel. Acesta în schimb a ales să se plângă marelui vizir Osman Pașa de reținerea banilor. Scrisoarea a fost interceptată și, în consecință, jignitul Hadim Mesih Pașa a făcut totul să se răzbune și să-l scoată pe Petru Cercel din domnie, ceea ce a și reușit în 1585[50]. Mai era și un alt diferend cu același beilerbeg al Rumeliei Hadim Mesih pașa. I se oferise lui Petru Cercel o coroană din aur, foarte frumos lucrată, bătută cu pietre prețioase, în valoare de minimum 60.000 ducați. Domnul Țării românești nu a putut plăti acea sumă. Situația l-a supărat pe Hadim Mesih Pașa[51], care avea un motiv în plus de răzbunare. Și bătrâna sultană valide Nurbanu îl sprijinea pe Mihnea, iritată de comportarea fiului ei sultanul Murad III care se limita doar la sultana haseki. Chiar dacă sultana valide murise în decembrie 1583, relațiile și cuvintele ei în harem și între susținătorii ei dregători otomani au păstrat nemulțumirea împotriva lui Petru Cercel.

Tot în anul 1584, Petru Cercel a fost silit să mărească darea curții pentru a satisface cererile Istanbulului. Deoarece a impus la plată și boierimea, a nemulțumit deschis o parte din ea. În istoriografie s-a afirmat că ar fi executat mai mulți boieri și că unul dintre aceștia ar fi fost marele ban Dobromir[52], alții fiind marele paharnic Gonțea, marele vornic Mihăilă.

Dan Pleșia a demonstrat printr-un studiu postum, documentat, că Petru Cercel nu l-a executat pe marele ban Dobromir[53]. Dan Pleșia consideră că acesta a murit în condiții neelucidate, foarte posibil ucis de doi boieri Bengești, Hamza și Barbu, care aveau temeiuri puternice de răzbunare pentru moartea tatălui și a doi dintre frații lor în 1568, de care era vinovat marele ban Dobromir[54]. În orice

---

[50] Cf. Sivori, în Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 197-198.

[51] Cf. Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum, sive Annales Hungarici et Transilvanici, Opera et Studiu, Clarissimorum doctissimorumque virorum Simonis Massaae et Marci Fuchsii, Pastorum Coronensium, nen non Christiani Lupini et Joannis Oltard, Pastorum Cibiensium, concinnati, quibus ex lucubrationibus Andreae Gunesch, Pastoris Sabaesiensis, aliisque Makensis Pastor in Districtu Bistriciensi Neevillensis, Edidit Josephus Trausch Coronensis, Pars I, Complectens Annales ann. 990-1630, Impressum per Johannem Gött Typographum, Coronae, MDCCCXLVII (1847), p. 74-75.

[52] Afirmația fermă că marele ban Dobromir ar fi fost ucis din ordinul domnului Petru Cercel este la Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova a. 1324-1881*, vol. I, Secolele XIV-XVI, Editura Enciclopedică, București, 2001, p. 294. Autorul afirmă că din porunca lui Petru Cercel ar fost ucis Dobromir; el se întemeiază pe Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, în sec. XIV-XVII*, Ed. Enciclopedică Română, București, 1971, p. 53; acesta din urmă pune implicit o umbră de îndoială asupra uciderii marelui ban Dobromir de către Petru Cercel.

[53] Cf. Dan Pleșia, *Marele ban Dobromir și neamul său*, în „Arhiva Genealogică, p. 179-200, despre moartea lui Dobromir la p. 189. Dan Pleșia subliniază că într-un document din 1587 emis de Mihnea Turcitul prin care se întăreau ocinile lui Dobromir fraților săi - popa Gheorghe logofătul și Calotă Slugerul – se arată textual că Petru vodă, deci Petru Cercel „s-a milostivit și i-a iertat capul și l-a miluit cu toate bucatele lui”.

[54] Idem, p. 190.

caz, Petru Cercel nu trebuia să dea ocazia marilor boieri să-l reclame la Poartă. Acești mari boieri aveau legături multiple la Istanbul şi în sud-estul Europei. În consecință, erau extrem de periculoși. Petru Cercel voia să evite un conflict cu marea boierime valahă. Mai ales că împotriva lui era cumplita doamna Chiajna și fiul ei Mihnea care a trecut la mahomedanism. Ei au speculat și întreținut și ei nemulțumirea unora dintre boierii partizani lor din Țara Românească.

Intrigile au avut succes. Sultanul în martie 1585 a poruncit beilerbegului Rumeliei să alcătuiască beratul de reînvestire a lui Mihnea turcitul în Valahia și apoi să alcătuiască scrisoarea de mazilire a lui Petru Cercel. Era un act care a fost neașteptat pentru acesta din urmă și demnitarii străini. De obicei o mazilire nu se producea înainte de încasarea haraciului, care se plătea în luna iunie.

În această situație, Petru Cercel s-a grăbit să fugă din țară. Și-a încărcat toată averea în 43-50 de care și trăsuri, și-a luat cu el garda personală de cca. 800 oșteni pedeștri și cca. 500 călare, pe boierii care au vrut să-l urmeze cu familiile lor, pe oamenii credincioși lui – Sivori etc. - și a pornit la drum către Transilvania cu intenția de a se refugia în Imperiul Habsburgic. Înainte de plecare împărțise gărzii suma de 10.000 scuzi, iar boierilor – 150.000 pentru zece dintre ei. În total au fost aproximativ 8.000 oameni care l-au însoțit pe domnul mazil. Au trecut în Țara Bîrsei, pe lângă Cetatea Orății, prin Pasul Crucii sau Giuvala, unde era granița. A ajuns la Râșnov. Acolo s-a odihnit trei zile în casa pastorului Simion Massa[55]. Foarte probabil ca în timpul scurtei sale odihne, Petru Cercel să fi încredințat cei trei copii, Marcu, Ionaș și Radu-Petru pentru a fi crescuți și îngrijiți de nobilul Kendi în Transilvania[56]. Apoi s-a îndreptat către Brașov. Acolo a găsit porțile orașului închise. Li s-a comunicat românilor printr-un medic italian că nu puteau fi primiți în oraș. Turcii trimiseseră în Transilvania mai mulți ceauși. În Brașov se găsea unul deja, care cerea prinderea lui Petru Cercel. Atunci, fostul domn și-a adunat oamenii și le-a spus că fiecare poate să-și ia ceva din care și să-și caute adăpost în Transilvania. În jur erau sate românești. Se putea găsi ușor loc de popas. Domnul Petru Cercel nu a răspuns la invitația căpitanului cetății Făgăraș. Știa că se urmărea prinderea și predarea lui către turci. Ceaușii și oștenii sultanului urmăreau mai ales să-i confiște averea. Fostul domn spera să poată obține trecere liberă din partea conducătorilor Transilvaniei. În acest scop le-a oferit sume mari de bani. El credea că putea ajunge la Alba-Iulia. Acolo se afla tânărul principe Sigismund Bathory. Spera ca acesta să-i ofere găzduire și protecție. În trecut, îi jurase prietenie. Toate informațiile pe care le-a primit Petru Cercel au arătat că și Țara Bârsei și Țara Făgărașului erau împânzite de oameni

[55] Cf. Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 67.

[56] Pentru soarta lor, în special a lui Marcu, v. Venera Rădulescu, *Marcu, fiul principelui Petru Cercel (1583-1585). Cahle medievale descoperite la Cerbureni, Jud. Argeș și la Târgoviște, Jud. Dâmbovița (Curtea Domnească și zona Bisericii Stelea) jud. Dâmbovița,* în „Muzeul Național”, MNIR, XXV, p. 47-65.

ai sultanului. Petru Cercel era urmărit cu obstinație. Atunci, și-a schimbat hainele cu acelea ale unui țăran român. În timpul nopții, fără să spună nimănui nimic, a luat câteva bijuterii de valoare, 2.000 ducați și, în taină, a sărit pe geam și a fugit. A ajuns în casa unui cioban român. Acolo a rămas ascuns cam două săptămâni. Între timp, banii și averea lui au fost împărțite între garda sa, ceauș și autoritățile transilvănene. Doar o parte a averii a ajuns în mod oficial la Istanbul cu ceaușul. Petru Cercel avea să arate mai târziu că din 500.000 ducați cu care intrase în Transilvania, 300.000 rămăseseră fără drept acolo, plus alte bunuri în valoare de încă 150.000. Spusele lui sunt confirmate de cercetarea condusă de regentul Ladislau Zombori, ajutat de Cozma Horváth și de Stefan Perneszi, care evident au împărțit banii cu ceaușul. Petru Cercel a plecat mai departe spre orașul Mediaș. Acolo însă, valetul său Thomas Koch l-a trădat. A arătat autorităților unde se afla. Era din nou o lipsă de recunoștință față de fostul domn al Țării Românești care-l ajutase mult pe fiul acelui camerier. Fostul domn fost imediat arestat de autoritățile transilvănene. L-au luat și l-au dus în închisoare, ținându-l întâi la Mediaș, apoi în cetatea Chioar. De acolo a fost transferat în castelul întărit Hust din Maramureș.

Franco Sivori, Kendi și ceilalți prieteni ai domnului, inclusiv boieri români, au făcut eforturi enorme să-l elibereze. Au intervenit pe lângă ordinul călugărilor iezuiți, unde se găsea și Antonio Possevino, prieten cu Petru Cercel. După doi ani de intervenții ale călugărilor din ordinul iezuit și ale lui Franco Sivori, soluția pentru Petru Cercel a rămas doar evadarea. În noaptea 20/30 - 30/31 august 1587 Petru Cercel a reușit să iasă din celulă pe o fereastră de care era legată o frânghie. Căpitanul cetății Hust, numit Albert Lonyan, fusese desigur cumpărat. Petru Cercel era așteptat în pădurea alăturată de un grup de 12 români aduși acolo de Franco Sivori. Cu mare greutate, trecând prin alte pericole, a ajuns în localitatea Cașovia (astăzi Košice, în Slovacia). Din acest oraș germanizat, aflat pe pământul Slovaciei care aparținea Imperiului Habsburgic, în 1587 a scris principelui Sigismund Bathory. L-a mustrat pentru modul în care s-a purtat cu el. Principele i-a răspuns. În scrisoarea lui, s-a scuzat că nu era vinovat de suferințele fostului domn al Țării Românești. Mai arăta că transilvănenii nu ar fi luat ei averea lui Petru Cercel, pentru că fuseseră obligați să o predea turcilor. Totuși, pentru a nu-l supăra prea rău pe domnul mazil, pentru a opri o eventuală plângere a lui împotriva autorităților transilvănene către sultan care ar fi aflat că ei și-au oprit banii lui Petru Cercel, i-a oferit 150.000 ducați. Era o sumă care ar fi putut acoperi cheltuielile cotidiene ale domnului mazil până când avea să-și reia tronul, pretindeau transilvănenii. Petru Cercel, cu demnitatea pe care a avut-o totdeauna, a refuzat banii. A arătat că este o sumă prea mică. El cerea să i se dea doar ceea ce-i luaseră transilvănenii și nu ajunsese la Istanbul, adică 300.000 ducați. Aceste tratative, purtate între delegatul lui Bathory, Kendi și cel al lui Petru Cercel, Sivori, nu au dus la un rezultat. Petru Cercel a plecat spre Viena. Își continua

viața de veșnic călător aflat în căutarea tronului moștenit de la tatăl său. Primise semnale că la Viena avea să fie bine primit de arhiducele Ernest de Habsburg, frate cu împăratul Rudolf II (1576-1612). După o vizită plină de promisiuni și o ședere foarte scurtă la Viena, Petru Cercel s-a îndreptat către Italia. Acolo s-a oprit la Roma. A mulțumit legatului papal iezuit Possevino, care îl ajutase să se elibereze din castelul Hust după aproape doi ani de prizonierat. Însuși pontiful Sixt al V-lea i s-a declarat favorabil. A reușit ca, după ce a ajuns la Veneția, o nouă etapă a drumului său către Istanbul, să-l întâlnească pe ambasadorul Franței la Veneția, André Hurault de Maisse[57]. Petru Cercel a reușit, prin ambasadorul Franței, să recâștige bunăvoința regelui Henri III, care între timp se răcise. Din nou a început regele Franței să scrie asiduu la Istanbul pentru repunerea pe tron a lui Petru Cercel. Nu a reușit să ajungă imediat la un rezultat prea însemnat, totuși Petru Cercel a ajuns să fie rechemat la Istanbul. În timpul luptelor politice dintre hughenoți și catolici, regele Franței Henri III avea să fie asasinat, Petru Cercel pierzându-și astfel pe cel mai proeminent susținător. Și în Istanbul, situația a devenit mai puțin favorabilă lui Petru Cercel, după ce păruse foarte promițătoare căci urmare a demersurilor diplomatice și a darurilor făcute de el sultanului fusese invitat din nou în capitala imperiului. Schimbarea soartei s-a datorat revenirii între candidații la tron a lui Mihnea Turcitul. Acesta, pentru a fi sprijinit de marele cadiu și de marele vizir Sinan Pașa, a trecut la religia mahomedană. Siavuș pașa, fostul mare vizir favorabil lui Petru Cercel, fusese înlocuit de Sinan, favorabil lui Mihnea. Acesta mai era sprijinit și de tatăl său adoptiv, Petru Șchiopul, cu multe legături între cămătarii din oraș. Speranța lui Petru Cercel era că dispăruse beilerbegul Rumeliei, unul dintre dușmanii de seamă ai lui Petru Cercel. El murise ucis de o revoltă a ienicerilor. Sultanul a primit din partea lui Petru Cercel 200.000 scuzi, plus o frumoasă bijuterie, un diamant montat în aur. Petru Cercel nu mai avea faimosul său cercel dăruit de regele Franței Henri III. Această bijuterie îi fusese smulsă în mod brutal din lobul urechii[58]. S-a ajuns ca disputa pentru tronul Valahiei între Petru Cercel și Mihnea Turcitul să fie adusă în fața sultanului în divan. Acolo cei doi candidați, Petru Cercel și Mihnea Turcitul, au ajuns să ofere sume sensibil egale. În timpul duelului oratoric, unul dintre partizanii lui Mihnea l-a acuzat pe Petru Cercel în fața întregului divan că ar fi fiu nelegitim. Ca urmare, nu ar avea dreptul să ocupe

[57] André Hurault de Maisse (1539-1607), ambasador al Franței la Veneția (1581-1588); anterior ambasador în Anglia. A lăsat mai multe manuscrise cu relațiile trimise în perioada sa de activitate diplomatică. Dintre acestea, manuscrisul jurnalului său despre ambasada în Anglia a fost tradus în engleză și publicat sub titlul *A journal of all that was accomplished by Monsieur de Maisse, ambassador in England from King Henry IV to Queen Elizabeth, anno Domini 1597*, London, 1931.

[58] În „Inventario delle robbe del fugito Vaivoda mandato per il Vaivoda di Transilvania al Sulthano” în Hurmuzaki, III/1, p. 90-91 figurează cercelul cu perlă, ajuns deci la Istanbul între lucrurile confiscate de transilvăneni în 1585 și date ceaușului.

tronul Țării Româneşti. Acuzaţia era nedreaptă. Petru Cercel și-a ieșit din fire. Nu s-a mai putut stăpâni şi l-a pălmuit pe denigrator. Actul lui necugetat însă a fost imediat pedepsit de sultan. A poruncit ca Petru Cercel să fie întemnițat în Edikule. A stat acolo închis din august 1589 și nu a mai ieşit decât pentru a pieri. Cu toate eforturile și promisiunile lui către sultan, nu a mai putut fi ajutat. Deși cât era închis a promis sultanului fabuloasa sumă de 1.000.000 scuzi, din care 400.000 imediat[59], sau 500.000 galbeni, la care mai adăuga obligaţia de a plăti datoriile predecesorilor săi pe tronul țării în sumă de 400.000 galbeni, precum și furnizarea de carne negustorilor turci la jumătate de preț[60], tronul Țării Românești a fost dat din nou lui Mihnea Turcitul. În plus, în temniță Petru Cercel a fost supus rinothmezei. Practic vorbind, această măsură făcea ca el, conform codului țărilor române să nu mai poată ocupa tronul. În cod se prevedea că domnul trebuia să fie întreg la trup și la minte. Or lui Petru Cercel i se tăiase nasul și, mai mult, și urechile. Deci nu mai era întreg la trup. Apoi, în primăvara anului 1590, în lunile februarie-martie[61], a fost îmbarcat pe o galeră cu destinația Insula Rhodos. Se ştie că înainte de plecarea galerei domnul Petru Cercel a fost acuzat conform unui document redactat de marele vizir Sinan Paşa că ar fi comis mai multe fapte care puteau duce la pedeapsa cu moartea, conform legilor islamice. Sinan Paşa în acuzația prezentată sultanului a pus în primul rând fapta lui Petru Cercel de a fi luat cu el în Țara Românească, atunci când a ocupat tronul, trei femei musulmane. Pe aceste trei femei musulmane el le-ar fi creștinat în confesiunea ortodoxă, ceea ce era o acuzație capitală[62]. Cu una dintre ele, numită Sultana[63] sau Stanca, s-ar fi însurat. Or acest act al lui era considerat extrem de grav de cadii musulmani. Chiar se ordonase ca acele femei să fie găsite și readuse în Sublima Poartă. Ca urmare a acestui act și a altora din timpul scurtei sale domnii, multe imaginare, Petru Cercel a fost declarat hain. S-a spus de ambasadorii țărilor creştine europene care se aflau la Istanbul că Petru Cercel a fost aruncat de pe galeră în mare pe drumul către Rodhos. Ulterior, a fost acuzat

---

[59] Hurmuzaki, IV/2, p. 144-145.

[60] Hurmuzaki, XI, p. 728.

[61] În 16 martie 1590 se semnala exilarea lui Petru Cercel în Insula Rodhos (cf. Al. Ciorănescu, *Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele din Simancas*, ed. cit., p. 96). Mai mulți trimiși diplomatici la Poartă, între care bailul venețian Giovanni Moro, raportau că auziseră despre uciderea lui Petru Cercel (Hurmuzaki, IV/2, p. 150; A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. III, Acte și scrisori (1585-1592), Ed. Cartea Românească, București, p. 176).

[62] Cf. Tasin Gemil, *Documente turcești inedite (sfârșitul sec. XVI și XVII)*, în „Revista Arhivelor”, LVIII, 1981, nr. 3, 356-359.

[63] Mențiunea Sultanei, soția lui Petru Cercel în pomelnicul Bisericii din Scheii Brașovului la N. Iorga, *O descoperire privitoare la biserica Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului*, AAR - MSI, seria III, Tomul XXII, (extras), Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională. 1939, p. 4.

de moartea lui Petru Cercel Nichifor Parasio (Nichifor Dascălul)[64] din Tesalia, pe atunci exarh al patriarhului oecumenic, nepot de fiică al lui Mihail Șeitanoglu, având o soră în haremul sultanal și o verișoară măritată cu Sinan Pașa. Acest om, care avea un rang foarte înalt în biserica ortodoxă, a fost obligat să răspundă la un interogatoriu în palatul teutonic de la Marienburg. Acolo, în fața anchetatorilor catolici și a călăilor lituanieni, a negat că el ar fi avut vreo legătură cu uciderea domnului. El, pentru a se disculpa pe sine și biserica ortodoxă, a declarat că moartea lui Petru Cercel se datorează faptelor românilor[65]. Există ipoteze și afirmații că Mihnea Turcitul ar fi plătit mai multe sume de bani pentru uciderea rivalului său[66], strălucitul domn Petru Cercel, frate după tată cu Mihai Viteazul.

Deși a domnit foarte puțin pe tronul Țării Românești, aproape doi ani, Petru Cercel a făcut enorm pentru țară.

A ridicat construcțiile moderne după arhitectura renascentistă, unde a folosit din plin apa adusă prin conducte în oraș, a reparat, a construit și a făcut danii mai multor biserici de pe teritoriul Țării Românești, dar și în Brașov, a avut intenția să trimită la studii în Europa occidentală tineri din Valahia – inițial 6 tineri merituoși pentru care pregătise sumele necesare, a încercat să practice un negoț înfloritor care i-a permis să exploateze din punct de vedere geopolitic poziția țării sale, a stabilit bune raporturi și contacte internaționale, putem spune unicat în Valahia și, mai ales pentru o domnie atât de scurtă. Să nu se uite că l-a susținut permanent pe mitropolitul cărturar Serafim al Valahiei, care i-a fost și sfetnic.

ELEMENTS OF THE RELATIONS BETWEEN PRINCE OF WALLACHIA PETRU CERCEL AND THE ROMANIAN ORTHODOX CHURCH

Abstract

Petru Cercel (voyvode of Walachia between 1583-1585) was a complex personality. He was held as hostage in the Ottoman Empire to secure his father's loyalty, so there he spent all his childhood and early youth, then he traveled to much of Western Europe, in a diplomatic quest to obtain the throne inherited from his father. He soon became a man of the Western Renaissance through direct contact with the King of France, with the Italian principalities, with Vatican, with the powerful Venice. He was fluent in 12 foreign languages.

[64] Cf. N. Iorga, *Nichifor Dascălul Exarh patriarhal și legăturile lui cu țările noastre*, în AARMSI, Seria II, Tom XXVIII, p. 176-190, la p. 186 N. Iorga înclină să creadă opinia că ar putea fi vinovat de moartea lui Petru Cercel.
[65] Cf. C. Rezachevici, *Cronologia*, vol. cit., ed. cit., p. 300-301.
[66] Al. Ciorănescu, *Documente*…, p. 96 arată că s-ar fi plătit 100.000 scuzi în acest scop.

Petru Cercel created orthodox poetry. Among his poems, only one survived today, published by Grigore Tocilescu, translated in Romanian by Al. Ciorănescu, printed first in Venice in 1586. The voyvode transposed în Walachia some of the Italian Renaissance ideas. Even he had a short less than two years reigning, he managed to change radically the appearance of the Princely Court of Târgovişte. There he had built a palace and a princely church with a Greek-cross plan, which is to be rather unusual found in classical Wallachian architecture. Also, the prince had repaired, had renovated and had been benefactor for other monasteries and churches - the Metropolitanate of Târgovişte, the episcopal church built by Neagoe Basarab in Curtea de Argeş, the Church Botuşari, Glavacioc Monastery, Mislea Monastery, also the Church of St. Nicholas from Scheii Braşovului.

Thus he had been on a higher level than his contemporaries. Due to the constant struggle for power and the money competition promoted by the circles of power in the Ottoman Empire, Petru Cercel perished tragically. He had a short but absolutely remarkable existence, and was praised by the most important powers of the time in Western Europe.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXX**, 2021, p. 57-90

LA ORIGINILE UNEI FORMULE ÎNTÂLNITE CU PRECĂDERE ÎN CĂRȚILE DE BLESTEM DIN VEACURILE XVII-XIX

TUDOR TEOTEOI*

Conform unei definiții date de Valentin Al. Georgescu și Ovid Sachelarie într-un *Dicționar* de instituții medievale românești, blestemul reprezintă o „invocare imprecațională și rituală a divinității, în scopul de a obține, în cazul unei anumite abateri, excluderea persoanei care o va săvârși din comunitatea religioasă și supunerea ei la anumite pedepse în viața de dincolo de mormânt”[1]. Dar și pentru viața de aici, blestemul era caracterizat, în același context, ca „o formă de anatemă, de excomunicare, de excludere din comunitatea religioasă”, situație pe care limba română o mai desemnează și prin grecismul „afurisenie”, care desemna excluderea cuiva din comunitatea creștină în care trăia, fiindu-i interzis accesul in biserică, de regulă pentru o perioadă limitată de timp. Fiind vorba de o pedeapsă de drept canonic, era pronunțată de autoritatea eclesiastică a unui mitropolit sau chiar patriarh. Același *Dicționar* se referă la veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea ca perioadă preferențială de manifestare a acestui fenomen[2]. Într-adevăr, cele mai multe cărți de blestem datează din această perioadă, care sub acest aspect se întinde și în prima parte a veacului al XIX-lea. Menționăm însă că în asemenea cazuri e vorba, de obicei, de amenințarea cu blestemul pe care cele mai înalte autorități bisericești o rosteau la adresa celor desemnați să depună mărturie, dar care ar fi fost dovediți ulterior ca autori de declarații neadevărate, false sau mincinoase pe parcursul procedurii de judecată, deci nu și de efectul real al acestei amenințări. Nu ne interesează prin urmare aici alte categorii de acte cum ar fi cartea de afurisenie (*gramma aphorismou*) sau cartea de dezlegare (*gramma athōōtikon*) dintr-o pedeapsă canonică dictată anterior tot de către autoritatea bisericească.

---

* Universitatea din București.

[1] *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, București, Editura Academiei, 1988, p. 50, s. v. „blestem”. Subiectul mai fusese tratat în chip special de către cei doi autori în *Judecata domnească în Țara Românească și Moldova 1611-1831*, Partea a II-a, *Procedura de judecată*, București, 1982.

[2] *Instituții feudale…,* p. 9, s. v. „afurisenie”.

1. Cărți de blestem ocazionate de disputele pentru proprietăți

Încă din primii ani ai domniei sale, Matei Basarab (1632-1654) cumpăra două moșii în satul Căldărușani, situat la nord de București, „unde am voit domniia mea să fac pomană, și sfântă mănăstire întru lauda și ajutorul Sfântului Marelui Mucenic Dimitrie Izvorâtorului de Mir, ca să fie domnii ‹i› meale vecinică pomenire. Și am pus domniia mea și blestem, după petrecerea noastră, care domn, sau boier, sau altu om, să va ispiti să strice această pomană, și milă, acela să fie proclet și anathema de 318 sfinți părinți ce au fost la Nicheia, și să aibă parte cu Iuda și cu Ariia la un loc cu alți necredincioși jidovi, și să-i fie părâș Sfântul Mucenic Dimitrie Izvorâtorul de Mir, la înfricoșata judecată”[3]. Formula de blestem din acest document este una obișnuită, referirea la cei 318 participanți la Primul conciliu ecumenic de la Niceea, ca și la Iuda și Arie, fiind cea mai răspândită în documentele românești medievale. Celelalte sunt variante care se întâlnesc mai rar. Când în textul actului se vorbește de o mănăstire, atunci sfântul al cărui hram îl poartă mănăstirea este evocat ca „pârâș”, adică acuzator al călcătorului de jurământ la Judecata de Apoi. O formulare apropiată au și alte acte din același fond documentar, ca și din altele.

Lucrurile se schimbă însă mult atunci când emitentul actului era o înaltă față bisericească. În decembrie 1643, patriarhul ecumenic Parthenie dădea, la solicitarea voievodului Matei, o scrisoare sinodală (*synodikon gramma*) semnată de alți cinci mitropoliți ce luau atunci parte la lucrările sinodului, pe care, de fapt, îl și alcătuiau în acel moment: Ioannikios al Herakleii tracice de pe coasta europeană a Mării Marmara, Pachomios al Chalkedonului, Dionysios de Neochori, Ioasaf al Ioanninei și Ioannikios de Verria. Actul confirma hrisoavele domnești cu daniile anterioare, precum și rânduiala „de sine stătătoare”, adică a *samovlastiei*, lăsată de voievodul ctitor. Iar oricine ar fi încercat pe viitor să încalce averea ori rânduiala mănăstirii, indiferent de condiția sa, urma „să fie afurisit de Sfânta cea de o ființă și făcătoare de viață, nedespărțita și neamestecata Troiță a unuia întru o Ființă singur Dumnezeu, și blestemat și neiertat *și după moarte nemistuit, în veacul acesta și în cel ce va să fie*, având blestemul celor 318 Sfinți i Părinți de la Nicheea, și a celorlalte sfinte Soboară; și *să dobândească lepra lui Ghezi* și spânzurarea Iudei”[4]. În cazul de față, constatăm că la părțile cele mai des întâlnite ale unei formule de blestem obișnuite pe care le-am remarcat anterior la hrisovul din 10 mai 1637, în acest act al patriarhului Parthenie apar alte două motive subliniate cu litere cursive, așa cum vom

[3] Florin Șerbănescu, *Valori ale Ortodoxiei românești. Mănăstirea Căldărușani*, vol. II (*Anexe documentare*), București, Editura Basilica, 2019, hrisovul lui Matei Basarab din 10 mai 1637, p. 128.
[4] *Ibidem*, vol. II, p. 147.

evidenția în același mod lucrurile similare pe care le vom întâlni și în citatele din cursul ulterior al expunerii noastre.

Actul patriarhului Parthenie din 1643 avea să fie repetat nu numai prin conținut, ci și prin formulări, de o altă scrisoare sinodală dată în aprilie 1775 de către ecumenicul Sofronie, de această dată la solicitarea domnului Alexandru Ipsilanti, „al nostru duhovnicesc iubit și dorit fiu", în vreme ce Matei Basarab fusese „întru Sfântul Duh prea iubit fiu" al patriarhului, cum fusese de altfel caracterizat și voievodul Nicolae Alexandru de către patriarhul bizantin Callist I în anul 1359.

Împrejurările emiterii cărții sinodale din 1775 a patriarhului Sofronie, act semnat de 12 mitropoliți, erau deci similare celor din anul 1643, în sensul că tot un voievod al Țării Românești fusese autoritatea care solicitase documentul din partea patriarhiei, care confirma încă o dată situația materială și statutul mănăstirii Căldărușani, dar ceea ce ne interesează în cazul de față e faptul că formula de blestem era identică aceleia din 1643: oricine ar fi călcat averea ori statutul mănăstirii, indiferent de condiția lui mireană sau eclesiastică, „afurisit să fie de Sfânta și cea de o Ființă Treime, a unuia la fire singur Dumnezeu, și blestemat și neertat, *și după moarte nemistuit și umflat, și să moștenească lepra lui Ghezi,* și spânzurarea Iudei, având și blestemul celor 318 Sfinți Părinți de la Nikeea, și a celorlalte Sfinte Soboare"[5].

Am subliniat din nou în acest caz părțile care la referirea tradițională făcută la cei 318 episcopi participanți la Sinodul de la Niceea și la spânzurarea lui Iuda adaugă lepra lui Ghezie ca pedeapsă pentru cei căzuți sub incidența blestemului, dar în primul rând faptul ca după moarte corpul lor să nu putrezească, nici să nu se descompună, ci să rămână umflat și nedescompus. De aici s-ar putea naște o altă nedumerire, întrucât păstrarea nealterată a unui trup după moarte constituia un semn indubitabil pentru sfințenia unui decedat, în tradiția bizantină chiar cu oarecare precădere față de cea occidentală. Există însă un detaliu de netăgăduit care deosebește condiția blestemului de cea a sfințeniei. Cum se pot deosebi atunci cele două situații? La cel aflat sub incidența blestemului, trupul rămas umflat și nedescompus după moarte degajă un miros urât, pestilențial și respingător, în vreme ce trupul nedescompus al unui sfânt emană un miros frumos, o aromă plăcută sau „l'*odeur de saintеté*", cum întâlnim în traducerile franceze ale Vieților de sfinți.

În vreme ce majoritatea covârșitoare a actelor noastre de cancelarie conțin blestemul în forma sa cea mai obișnuită, varianta la care ne referim aici se întâlnește mult mai rar, având însă totdeauna o certă legătură cu mănăstirile ori alte instituții eclesiastice, în cele mai multe cazuri documentele respective fiind emise chiar de către acestea, cum este și cazul celor două scrisori

[5] *Ibidem*, vol. II, p. 205.

(*grammata*) sinodale de care ne-am ocupat până acum. Am mai întâlnit aceeași variantă de blestem în alte două zapise care conțin donații ale unor loturi de pământ ale unor particulari către mănăstirea Căldărușani. Prin aceste zapise, donatorii se asigurau că donația lor nu avea să le fie contestată de către rude, fie ele mai depărtate, ori chiar foarte apropiate, cum ar fi fost până și propriii lor fii. „Iar care dintre voi să va amesteca a strica pomeana, acela om să fie afurisit și anathema dă 318 oteț ije vă Nichieia, trupul să nu aibă unde veni dupe noi, *fierul să să topească, leamnele să putrezească, iar trupul aceluia să fie unflat și necercetat*”[6], scria jupâneasa Neacșa, văduva Cârstii iuzbașa Conțescul, în zapisul ei din 20 aprilie 1671. Iar Radul, „feciorul lui Stoian ot Arcești”, dona schitului Surani partea sa din moșul deținut împreună cu unchiul său „Glegorie călugărul”, în perioada cuprinsă între anii 1704 și 1709. „Iar cine s-ar scula din neamul mieu să le facă supărare călugărilor, să fie supt blestemul a 318 s‹ve›ti oteț, și să n-aibă unde a-i veni sufletul lui după mine, ‹ci› să ia locaș cu Ariia și cu Satana, *hieru și arama să putrezească, iar ceia care voar face gâlceavă călugărilor să nu putrezească”*[7]. Și aici e vorba de aceeași formulă, care pătrundea și printre particularii mireni, fapt care explică asemenea variante, pe alocuri destul de eliptice. Nu toată lumea înțelegea sensul exact al acestei formule de blestem, iar niște simpli mireni cu atât mai puțin. Să trecem însă la alte exemple, care provin aproape exclusiv din cărțile de blestem date de înalți prelați, mai ales mitropoliți sau patriarhi.

În anul 1671, în vremea primei sale păstoriri, Teodosie, „din a lui Dumezeu milă, arhiepiscop și mitropolit a toată Țara Ungrovlahiei” (1668-1672 și 1679-1708), elibera „cartea vlădiciei mele” adresându-se lui Cârstian portar, lui Stanciu portar și lui Petre din Tiha, Bratu, Cârstea și Stănislav din Ostra, ca să fie jurători spre a adeveri cele spuse de „dumnealui Radul Crețulescul vel logofăt, pentru cartea feciorului Mihulei, zicând cum că zice Cârstea că are și el trebă la satul Ostra, ca să ție o vie în sat, care au fost a unui rumân boieresc, precum vor spune și oamenii cei bătrâni den sat”. Întrucât s-a ajuns la soluția de tranșare a diferendului prin intermediul mărturiei jurătorilor, mitropolitul a emis această carte de blestem pentru promovarea unor mărturii adevărate, promițând avantaje duhovnicești și binecuvântare spirituală în acest caz, dar și pedepse bisericești în caz de mărturie mincinoasă. „Așijderea și de vlădiciia mea *să fiți, cutremurându-vă pe fața pământului, ca și Cain, bubele lui Ghiozie să fie pe trupurile voastre* și casele voastre să fie arse de foc, să nu să aleagă de agonisita voastră ca prahul înaintea vântului, copiii voștri să umble cerșind pen ușile altora. Iar pre voi, *să crape pământul, să vă înghiță, ca și pre Dathan și pre Aviron. Hierul, pietrile să putrezască, iar trupurile voastre în véci să stea netopite și nedezlegate*, parte și lăcaș să aveți la un loc cu Iuda și cu Ariia. Aceasta scriem

[6] *Ibidem*, vol. II, p. 155.
[7] *Ibidem*, vol. II, p. 180.

și cu iscălitura întărim”. Mai apoi, mitropolitul semnează ca „Vlădica Teodosie”, după mențiunea datei documentului[8], care e 18 octombrie 1671, văleatul indicat fiind 7180.

Spre sfârșitul domniei lui Șerban Cantacuzino, la 9 august 1688, același prelat a emis o carte de blestem pentru delimitarea hotarului dintre proprietatea mănăstirii Mihai Vodă din București, cu hramul Sf. Nicolae, și aceea a lui Matei, nepotul lui Gligorie logofătul ot Poiana, de la ocina cu același nume, situată în județul Dâmbovița. Cei 12 „boieri” jurători desemnați prin răvașe domnești după consultarea celor două părți interesate urmau a preciza hotarele respective punând „pietre și semne, după cum iaste obiceiul, precum veți afla cu ale voastre suflete, nefățărind nici spre unul, nici spre altul”, urmând a fi „iertați și blagosloviți” dacă aveau să umble „cu dreptate și cu frica lui Dumnezeu”. În caz contrar, „să fiți afurisiți și procleți, anathema, di domnul nostru I(isu)s H(risto)s și de 318 Părinți de la Nicheia și de alalalte Sfinte Soboare, așijderea și di vlădiciia mea, *hierul, pietrile să putrezească și să se topească, iar trupurile voastre să stea întregi, netopite și nedezlegate, în veci,* parte și lăcaș să aveți la un loc cu Iuda și cu afurisitul Ariia”[9].

Cu mai bine de trei luni mai târziu, la două săptămâni după moartea lui Șerban Cantacuzino și la începutul domniei lui Constantin Brâncoveanu, mai exact la 14 noiembrie 1688 (văleat 7197), un fost patriarh ecumenic aflat pe atunci în Țara Românească elibera „cartea patrierșiei noastre, ca să fie de urmărire sfântului și dumnezeiescului schit din Valea Mare, care iaste închinat metoh la sfânta și dumnezeiasca mănăstire Vieroșul, unde iaste sfântul hram Vovjadenie Bogorodice v cerkov, pentru că acest schituleț ce iaste mai sus zis fost-au făcut și înălțat din temelia lui de jupanul Nicola Ghimpescul Piteșteanul, care iaste mai mult pre locul sfintei mănăstiri Vieroșul, cu tocmiala și unirea lui Iosaf ieromonah egumenul de la sfânta mănăstire, și au fost întărit acest schit și cu milă, cu viile din Valea Popii, până în Valea Turcului, carii vii să fie pentru treaba și întărirea schitului, oricâte ar scrie pre numele lui, și cu doao roate de moară în Vadul Mărăcinenilor”[10]. Murind apoi jupan Nicola „și neputând ca să-și facă așezământ di toate cu sfânta mănăstire, pentru treaba sfântului schit, și nerămânându-i coconi în urmă, fără decât numai jupâneasa lui Ancuța săracă de soțul ei”, aceasta știind „așezământul casii”, a împărțit în trei „toată agonisita lor”: o primă parte a fost lăsată schitului, o alta pentru pomenirea lui până la un

[8] Biblioteca Academiei Române, Documente istorice, CCVI/56. Marius Păduraru, *Reprezentanți ai partidei Bălenilor (Leurdenilor). Statut social, implicare în viața politică și culturală, vol. II,* teză de doctorat susținută în 2017 la Facultatea de Istorie a Universității din București, coord. Prof. univ. dr. Marcel Dumitru Ciucă, p. 226, doc. Nr. 98, cu foto la p. 227.
[9] Petronel Zahariuc, *Documente din vremea lui Șerban Cantacuzino păstrate în arhiva mănăstirii Simonopetra de la Muntele Athos,* în „Revista istorică”, Serie nouă, XXVI, 2015, 5-6, p. 549-571, aici p. 565, doc. nr. 25 (și fig. 2, p. 569).
[10] Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (= DANIC), ms. 482, f. 14^v-15^v.

an, eventuala rămășiță de aici urmând a fi tot a schitului, iar ultima treime revenind Ancuței, „ca să-i fie de hrană întru viața ei, cât va avea zile”.

Văzând deci actele lăsate atât la mănăstire cât și la schit, fostul patriarh, Parthenie al IV-lea elibera „această carte a patrierșiei noastre” mănăstirii Vieroșul, „cum să ție și să oblăduiască sfântul schit”, astfel ca dania despre care se vorbea în acest act „să-i fie moșie stătătoare In veaci”, fără vreun amestec din partea rudelor celor doi soți, jupan Ghimpescu și Ancuța, soția lui[11]. „Iar cine s-ar întinde din neamul lor, la orice fără de știrea egumenului de la Vieroș, unii ca acea‹i›a să fie afurisiți, Anathema, procleți de Domnul nostru I‹i›s‹us› H‹ri›s‹tos› și de 318 sfinți părinți de la Nikeia, *să aibă cutremurul lui Cain și bubele lui Gheezi, să-i înghiță pământul de vii, ca pre Dathan și Aviron*, să le fie lăcașul cu lacomul Iuda și cu Aria spurcatul la un loc, și la înfricoșatul județ să-i fie îngerul Domnului pârâș. *Munții să se răstoarne, văile să se astupe. Herul va rugini, pietrile să se topească, cărbunii vor mucezi, iar trupurile acelora să stea tot întregi,* până la a doua venire a Domnului nostru I‹i›s‹us› H‹ri›s‹tos›. Așijderea și de patrierșiia noastră să fie legați și afurisiți în véci”[12].

Faptul că Ancuța a dispus ca după moartea ei averea să-i fie împărțită în trei părți ne poate duce cu gândul la „trimoiria” bizantină, legiferată în vremea patriarhului Athanasios I (1289-1293 și 1303-1309). A doua remarcă privește formula din blestemul documentului de mai sus, cu varianta „să-i fie îngerul Domnului pârâș” la Judecata de Apoi, jurătorului care ar fi depus mărturie mincinoasă. Am subliniat mai înainte că formularea blestemului în acest sens apare mai des atunci când e vorba de o mănăstire ce purta hramul unui sfânt, evocat în calitate de pârâș la Judecata de Apoi împotriva jurătorului a cărui mărturie falsă ar fi nedreptățit mănăstirea. Este însă de evidențiat faptul că actul de mai sus având referire la mănăstirea Vieroș, ctitorie a boierilor Golești cu hramul Intrarea Maicii Domnului în Biserică, nu o invocă pe Maica Domnului ca acuzator la Judecata de Apoi împotriva jurătorului căzut sub incidența blestemului pentru mărturia sa neadevărată, ci pe „îngerul Domnului” în calitate de „pârâș” cu acel prilej, întrucât rolul rezervat Maicii Domnului de tradiția creștină era doar unul de apărare, intervențiile ei fiind făcute totdeauna în favoarea muritorilor, pentru iertarea păcatelor acestora. De aceea există și un cântec bisericesc în care „mijlocitoarea” prin excelență în favoarea credincioșilor, cea „mai cinstită decât Heruvimii și mai slăvită fără de asemănare decât Serafimii” este „Apărătoare Doamnă” pentru toți creștinii.

Cu aproape șase ani înainte de documentul din 14 noiembrie 1688, la 15 februarie 1683, pe când Nicola Ghimpescu era încă în viață, piteșteanul nostru se îngrijise a obține și de la patriarhul Parthenie, „papă și patriarh al sfântului și dumnezeiescului oraș al Alexandriei și judecător al întregii lumi”, aflat în Țara

[11] *Ibidem*, f. 15v-17v.
[12] *Ibidem*, f. 17v-18v.

Românească, o carte de blestem „ca să-i fie de întărire pre toate tocmealele și așezământurile lui, … ca să-i fie lui cu așezământ, după moartea lui; pentru că veni jupan Nicola înaintea patrierșiei noastre de să plânse cum Dumnezeu coconi nu-i dă, și iaste cu jupâneasa lui de multă vreame, și coconi de trupul lor n-au făcut, și nu știe moartea când va afla”[13]. Nicola dorea să decidă cui avea să lase bunurile sale după moarte fără amestecul eventual al rudelor sale, asigurându-se și prin această carte de blestem pe care a luat-o de la numitul patriarh al Alexandriei, care stabilea că oricine ar fi atentat în viitor la deciziile lui Nicola în privința moștenirii averii sale, „moșii, haine, scule au dichise de casă … acela om să fie blestemat de D(o)mnul nostru I‹i›s‹us› H‹ri›s‹tos› și de 318 sfinți părinți de la Nikea. Așijderea și de patrierșia noastră, *fierul și pietrile, munțții și toate făpturile lumii să strică și să să topească, iar trupul aceluia să stea negru, umflat pănă în véci,* și de agoniseala lui pre această lume să nu să aleagă ca praful”.[14]

Revenind la mănăstirea Mihai Vodă, o altă avere a ei, aceea a Grozăveștilor, constituie subiectul unei cărți de blestem emise la mijlocul lunii aprilie a anului 1691 de către fostul (în patru rânduri) și viitorul (între august 1693 și aprilie 1694) patriarh ecumenic Dionisie al IV-lea Șeroglanul, care avea să revină din nou în Țara Românească, unde a și murit la 23 septembrie 1696, fiind înmormântat la mitropolia din Târgoviște. Ca de obicei, scopul acestui act era de a-i impulsiona pe cei 12 „boieri hotarnici” să depună mărturii oneste pentru delimitarea limitelor dintre proprietăți, „nefățărind nici veghind voe nici unuia nici altuia, numai cum ar fi cu dreptul. Și care vor umbla pre dreptate, fără de fățărie, să fie ertați și blagosloviți, … iar carii den dumneavoastră ar umbla cu fățărie și cu voe veghiiată și nu ar face ce iaste cu dreptul și carii ar îndemna a face strâmbătate, unii ca aceia să fie tricleți și anathema și afurisiți de 318 Sfinți Părinți, carii să află la Nicheia, așijderea să fie ‹afurisiți› și de patrierșiia noastră, *pietrile și fierul să putezească, iar trupurile acelora să stea întregi, netopite și nedezlegate, în veci, și să dobândească cutremurul lui Cain și stricăciunea lui Ghiezi și să-i înghiță pământul de vii ca pre Dathan și Aviron*”[15].

Cu peste un deceniu mai târziu, la 4 iunie 1705, spre sfârșitul vieții, ca și al celei de doua păstoriri a sa, același Teodosie elibera o altă carte de blestem, destinată celor 60 „boiari adevărători și alegători, carii sânteți luați cu răvașele domnului nostru Io Costandin Vodă din porunca Măriei Sale, de egumenul de la Sfânta Mănăstire Vieroșul, ca să aleageți după obiceai niște moșii ale acei mănăstiri ce să cheamă Budeasa și Găvanul, de către Pârvul Ciocă. Și pre câte părți de moșii veți adevăra că au avut Nicola Ghimpescul acolo, într-aceale

[13] *Ibidem*, f. 80r.
[14] *Ibidem*, f. 81v.
[15] P. Zahariuc, *Documente de la Constantin vodă Brâncoveanu din arhiva mănăstirii Simonopetra de la Muntele Athos,* SMIM, XXXII, 2014, p, 73-111, aici p. 82, doc. nr. 4.

hotară, au de moștenire, au de cumpărătoare, să o lipiți lângă moșiia mănăstirei de la Mărăcineni, precum vă scriu și răvașele domnești. Deci după cum vă poruncește și Măria Sa Vodă ca să umblați cu dreptate, iată că am făcut și această carte a Vlădiciei meale cu mare blestem și cu groaznică afurisanie asupra voastră. Ca să aleageți cum va fi cu dreptul, să nu fățăriți, ci de veți umbla cu dreptate și cu frica lui Dumnezeu nefățărind, bine. Iar de nu veți face aleagere dreaptă precum veți adevăra cu sufletele voastre că ar fi cu dreptul, ci veți fățări au spre o parte, au spre alta, și să vor călca moșiile mănăstirei pre strâmbătate, neumblând voi cu dreptate, să fiți procleți și afurisiți și anathema de Domnul nostru I‹i›s‹us› H‹ri›s‹tos› și de 318 sfinți părinți de la Nikeia, și de alte sfinte soboară. Așijderea și de Vlădicia mea, *hierul, pietrile să putrezască, și să se topească, iar trupurile voastre să stea întregi în veaci netopite și nedezlegate*. Parte și locaș să aibă la un loc cu Iuda și cu afurisitul Aria. *Întru viața voastră să să găsască bubele lui Gheizi și cutremurul lui Cain, să vă înghiță pământul de vii, ca pre Dathan și pre Aviron*. Procopseală să nu mai vedeți, nici să se aleagă de voi ca praful. Așijderea și tu, Pârvule Ciocă, de nu vei mărturisi cu dreptul și cu frica lui Dumnezeu pentru toate moșiile și locurile câte au avut de cumpărătoare Nicola Ghimpescul și unde și câte sânt precum vei ști cu sufletul tău, să fii și tu proclet și afurisit și Anathema și legat cu tot blestemul ce scrie mai sus"[16].

O carte de blestem din 24 iunie 1744 (văleat 7252), a lui Nichifor Sidēs, singurul mitropolit grec al Moldovei din epoca fanariotă, se referea la situația unor țigănci ale mănăstirii Secul, dar revendicate de alți potentați laici, boierii Ursăchești cu neamurile lor în frunte cu Benedict (Vinedict în text) Ursache. Evident, se decisese procedura de judecată prin audierea mai multor martori. Drept urmare și mitropolitul a întocmit „această carte de blăstăm, întâi asupra lui Vinedict Ursache și altor Ursechești, carii ar ști cum acele țigance … au fost drepte a mănăstirii și li-ar tăgădui sămânța lor, vrând să păgubească mănăstirea, cum și asupra altor streini carii ar ști pentru pricina acestor țigance și n-ar mărturisi adevărul, unii ca aceia toți împreună să fie blăstămați de Domnul Dumnezeu și de Maica Precistă, de 12 Apostoli și de 318 oteți de la Nicheia, *fierul, pietrile, lemnele să putrediască și să-s risipiască, iar trupurile lor să știa întregi*. Să aibă parte cu procletul Iuda și cu trecletul Arie, și *să-i înghită pământul de vii ca pre Datan și Aviron, să-i lovească cutremurul lui Cain și bubele lui Gheiazi*, în toată viața lor procopseală să nu aibă și ertare să nu afle, și de Smerenia Noastră ce ni-au dat Domnul Dumnezeu încă să fie afurisiți și dați anatemii Maranata"[17].

---

16 Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (= DANIC), ms. nr. 482, f. 38-40.

17 Costin Clit, *Documente privind istoria mănăstirilor Secu și Neamț* (II), în „Prutul. Revistă de cultură" (Huși), publicată de Costin Clit, Serie nouă, anul V (XIV), nr. 1 (55), 2015, p.87-106, aici doc. nr. 41, p. 96.

Formula de blestem din acest document este reprodusă în chip identic în altă carte de blestem a aceluiaşi prelat, din 14 ianuarie 1747, în pricina pe care acelaşi stareț Nicodim de la Secul o avea cu medelnicerul Lupul Balş tot pentru stăpânirea unor țigani[18].

Aceeași formulă e prezentă și în documente din Țara Românească a aceleiași perioade. E vorba de două cărți de blestem ale mitropolitului Neofit Cretanul (1738-1753), unul dintre cei mai cunoscuți prelați greci ai perioadei fanariote. Ambele acte se refereau la o hotărnicie a mănăstirii Cobia din județul Dâmbovița, operațiune ce urma a fi realizată de paharnicul Petre Bănescu. Numita mănăstire fusese zidită în anul 1571 de jupan Badea, mare stolnic în timpul domniei lui Alexandru al II-lea, în conformitate cu inscripția de întemeiere[19]. Pentru a se obține declarații oneste din partea martorilor ce urmau a fi audiați conform procedurii în cauză, mitropolitul a emis o primă carte de blestem la 10 martie 1745 (văleat 7253), amenințând cu sancțiuni eclesiastice pe cei care nu aveau să depună mărturii adevărate: „de veți tăgădui și de nu veți mărturisi cum veți ști cu sufletele voastre, ci de veți păgubi mănăstirea și de va fi așa să fiți procleți și afurisiți de Domnul nostru Isus Christos și de 318 sfinți părinți de la Nicheia și de toate sfintele săboară, așijderea și de la noi, *fierul, pietrele să se risipească și să se topească, iar trupurile voastre să rămâie întregi și netopite. Să aveți parte și lăcaș cu Iuda și cu Ariia, să moșteniți buboaele lui Gheezu, să fiți gemând pre pământ ca Cain, desfăcându-se pământul să vă înghită de vii ca pre Datan și Aviron și să nu se aleagă de voi ca praful și până nu veți mărturisi adevărul, iertăciune nu veți lua*”[20].

Al doilea document privitor la aceeași chestiune, tot o carte de blestem din 19 martie 1752 (7260), conține aceeași amenințare: „ci de veți tăgădui … să fiți procleți și afurisiți de Domnul nostru Isus Christos și de 318 sfinți părinți de

---

[18] *Ibidem*, doc. nr. 46, p. 98. Pentru stingerea disputei, s-a recurs la proba cu martori, în pregătirea căreia s-a întocmit această carte de blestem „asupra cărora ar fi știință sau dintru alții ar fi auzit” un fapt important în această privință, dar nu l-ar mărturisi, „sau pentru hatârul cuiva de-ar face vreo mărturie sau scrisoare mincinoasă, , făcând pagubă și strâmbătate și supărare mănăstirii, și nu s-ar întoarce să să stea la dreptate, unii ca aceia, toți împreună, să fie blestemați de Domnul Dumnezeu și de Maica Precistă, de 12 Apostoli și de 318 oteți de la Nicheia, *fierul, pietrile, lemnele să putrediască și să să risipască, iar trupurile lor să stia întregi, să aibă parte cu Iuda și cu trecletul Arie, și să-i înghiță pământul de vii ca pre Datan și pe Aviron, să-i lovească cutremurul lui Cain și bubele lui Ghiiaz, în toată viața lor procopseală să nu aibă, și ertare să nu afle, și de Smerenia Noastră ce ni-au dat Domnul Dumnezeu încă să fie afurisiți și dați anatemii Maranata*, iar oricare ș-or cunoaște păcatul și s-or întoarce ș-or sta la dreptate, mărturisind de toate adevărul, să fie ertați și blagosloviți în veci”.

[19] N. Iorga, *Două mănăstiri dâmbovițene*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice“ (= BCMI), 1919, p. 22-23. Ușa de la întemeiere se păstra în Muzeul mănăstirii Sinaia, împreună cu un clopot dăruit de Sava logofătul și de soția acestuia, Livera, în anul 1600.

[20] G. Potra, *Mănăstirea Cobia (Dâmbovița). Studiu și documente*, București, Tiparul „Oltenia“, f. a., p. 40.

la Nicheia și de toate sfintele săboare; așijderea și de Smerenia Noastră, *herul, pietrile să să risipească și să se topească, iar trupurile voastre după moarte să rămâie întregi și nedeslegate, să aveți parte și locaș la un loc cu Iuda și cu Aria, să se desfacă pământul și să vă înghită de vii ca pe Datan și pe Averon, să moșteniți bubele lui Gheezi, să vă lovească cutremurul lui Cain*. Și până nu veți mărturisi adevărul iertăciune nu veți lua"[21].

În sfârșit, cu ocazia unei ultime vizite a unui patriarh oriental în Țările Române, la 8 mai 1783 patriarhul Avramie al Ierusalimului emitea o carte de blestem în privința unor proprietăți pe care mănăstirea Sf. Sava din Iași o avea cu o familie de proprietari laici, „Ioana, strănepoată Grozii, și cu alte niamuri scoțând un suret de ispisoc de la Ștefan Voevod ‹cel Mare›, de trii sute de ani", pentru vreo șapte moșii din ținutul Fălciului, care până atunci „s-au stăpânit de către mănăstire cu pace". Pentru lămurirea litigiului, s-a recurs, evident, la martori care „vor fi știind sau vor fi auzit din bătrâni … ca să mărturisească adevărul în frica lui Dumnezeu, … iar cari vor ști și nu vor mărturisi adevărul, ce părtinind strâmbătăţii vor tăgădui, unii ca acie socotindu-să ca niște răpitori și furi de cele sfinte, zicem să fie blestemați de Domnul Atotțiitorul și de Prea Curata a sa Maică Născătoare de Dumnezeu și purure(a) Fecioară Marie, de slăviții 12 apostoli și de 318 sfinți părinți de la soborul Nicheii; procopsală să nu vadă, ostenelile și sudorile lor să fie spre pierzare și înger nemilostiv să le stee înpotrivă, în toată viața lor, partea lor să fie cu a Iudei și cu a proc‹l›etului Arie; *fierul, pietrile să putrezească și să să risipească, iar trupurile lor să ste întregi și după moarte nedezlegate și de către smerenia noastră să fie neertați,* iar care vor urma dreptății și vor mărturisi adevărul, atunce vor fi ertați și blagosloviți"[22].

Toate exemplele de mai sus atestă faptul că autoritatea emitentă a unei cărți de blestem era mitropolitul în funcție sau un patriarh aflat în vizită prin țările noastre la momentul respectiv. În linii mari, formula de blestem care ne interesează aici este cam aceeași, dar fiecare mitropolit sau patriarh urma o formulare proprie, în toate cazurile. Spre exemplu, mitropolitul Dosithei Filitti (1793-1810), grec fiind, prefera să înceapă cu o referire la „maica noastră, Biserica cea Mare a Răsăritului", în următoarea formulă: „Asemenea și noi, împreună cu maica noastră, Biserica cea Mare a Răsăritului, îl supunem supt blestem și-l avem afurisit ‹pe cel care jura strâmb, „cu fățărie" sau „voie vegheată", adică nu în spiritul adevărului, favorizând astfel o sentință strâmbă, în favoarea părții care nu avea dreptate›, *neiertat și după moarte nedezlegat, să-l înghită pământul de viu ca pre Dathan și Aviron*. Parte la un loc să aibă cu Iuda și cu afurisitul Aria și cu ceilalți eretici. Și de toată agoniseala lui să nu se aleagă ca praful în vânt și să fie dat afară din Biserica lui H(risto)s; niciunul din cei

[21] *Ibidem*, p. 45.

[22] *Documente hușene,* vol. III (1595-1884), întocmit de Costin Clit, Iași, Editura Pim, 2014, doc. nr. 277, p. 251.

bisericești să nu-l boteze, să nu-l miruiască; și niciunul dintre creștini să-s adune cu dănsu ca un spurcat și lepădat de lege și nedestoinic la adunarea creștinilor și oricari va fi următor părinteștilor noastre sfaturi … va fi iertat de Sf. Biserică și de Smerenia Noastră și blagoslovit de Tatăl, Fiul, Duhul Sfânt, Troița cea de o ființă, al cărui dar și milă să fie cu toți credincioșii și pravoslavnicii creștini”[23].

Mai târziu, mitropolitul Nectarie (1812-1819), de origine română, ținea să precizeze într-o carte de blestem, că jurătorul care „va mărturisi adevăru, va fi ertat și blagoslovit. Iar oricarele pentru vreun enteres al său, ori din pizmă sau vrăjmășie nu va mărturisi dreptul adevăr, ci îl va tăinui, unul ca acela ca un netemători de D(umnezeu) și de al său suflet, proclet și afurisit să fie de D(omnul) nostru I(isu)s H(risto)s și de 318 Sfinți Părinți de la Soborul Nicheii și de toate Sfintele Soboare, asemine și și de Smerenia Noastră, parte și locaș să aibă la un loc cu Iuda vânzătorul și cu afurisitul Arie; *să-l lovească cutremurul lui Cain și să moștenească bubele lui Gheezi; herul, pietrile să să topească și să să risipească, iar trupul aceluia și după moarte să stea întreg și nedezlegat*. Și până nu va mărturisi dreptul adevăr ertăciune nu va avea”[24].

2. Cărți de blestem în cazul proceselor de familie

În cazul de față, scopul nostru nu este enumerarea cauzelor civile care reies din cărțile de blestem, ca de altfel și din celelalte categorii de documente îndeobște, ci de a ne referi doar la acele cărți de blestem în care apar formule identice sau întrucâtva asemănătoare celor subliniate în citatele anterioare.

Toate cele trei exemple la care ne vom referi în continuare, întrucât evidențiază această categorie a neînțelegerilor survenite în cadrul cuplului conjugal, au fost aduse la lumina tiparului de Constanța Vintilă-Ghițulescu. Cele trei documente care le ilustrează provin din același an, 1769, urmare a unor situații de infidelitate conjugală în care erau acuzate numai soțiile, ai căror soți apar în postura de acuzatori ai lor.

Absența toate cu referire la neînțelegerile apărute în interiorul a trei familii bucureștene, ca situațiilor în care o soție să aducă acuzații similare soțului ei denotă și starea de inferioritate juridică a femeii față de bărbat, conform mentalității de atunci, care nu pedepsea și infidelitatea soțului, precum și limitele jurisprudenței din perioada respectivă, vizând aspecte de intimitate care în zilele noastre ar lua o cu totul altă derulare, cu posibilitatea unei contraacuzații de calomnie din partea soției incriminate, părțile în dispută beneficiind astăzi și de posibilitatea angajării unor avocați ca apărători legali.

---

[23] Toma G. Bulat, *Mitropolitul Dositei Filitti, apărător al Ortodoxiei*, „Biserica Ortodoxă Română”, 1971, nr. 3-4, p. 323-325.
[24] *Tezaurul arhivistic dâmbovițean. Catalog de documente, 1526-1848*, doc. nr. 17, 301 (doc. de la 1799 și 1817.

Divorțurile ies adesea în evidență printre asemenea cauze, unele dintre ele motivate prin acuzații de infidelitate conjugală, mai cu seamă ale soțiilor față de soții care solicitau despărțirea. Un bucureștean din veacul al XVIII-lea, Costandin grămătic, avea un litigiu cu fosta sa soție Licsandra, ajungând până la judecată, fără ca alt document al aceluiași mitropolit, tot o carte de blestem din 27 februarie 1769, să dea mai multe detalii în această privință. De aceea nu ne putem da seama nici de valoarea probatorie a acuzației de imoralitate pe care fostul soț o aducea Licsandrei. Fapt este că vreo patru-cinci persoane menționate cu numele și profesia fiecăreia urmau să depună mărturie în privința acuzației aduse Licsandrei de fostul ei soț, iar mitropolitul emitea cartea de blestem pentru a determina mărturii adevărate. „Iar de nu veți mărturisi fiecare din voi adevărul, în frica lui Dumnezeu, cu ale voastre suflete, cum veți ști dreptul fără de vătămare de suflet, ci veți face vreun hatâr, spre orice parte nespuind adevărul … să fiți procleți și afurisiți de domnul nostru Isus Hristos și de 318 sfinți părinți de la Nicheia și de cele Sfinte Soboară, așișderea și de către Smerenia Noastră. *Hierul și pietrele să se risipească și să să topească, iar trupurile voastre, după moarte, să rămâie întregi și nedezlegate, să vă lovească cutremurul lui Cain, să moșteniți bubele lui Ghezei* și până nu veți spune adevăr și să vă iscăliți mărturisaniia în dosul cărții ‹de blestem›, iertăciune nu veți lua”[25].

La 29 mai 1769, mitropolitul Grigore al II-lea (1760-1787) al Ungrovlahiei emitea o „carte cu înfricoșat și groaznic blestem” la adresa unor bucureșteni, doi birnici din care unul din mahalaua Popa Soare, un fost seimen sau descendent de seimeni și un aprod, care urmau a depune mărturie într-o cauză de asemenea speță, promițându-li-se iertare și blagoslovire dacă vor mărturisi adevărul „fără de hatâr și de voie veghiiată”. „Iar de… nu veți mărturisi adevărul, după cum veți ști și va fi în frica lui Dumnezeu, făcând vătămare de suflet, oricarele va fi aceia, proclet să fie și afurisit de Domnul nostru I‹i›sus Hristos și de 318 sfinți părinți de la Nicheia, și de toate sfintele soboare, așijderea și de Smerenia Noastră. *Hierul, pietrile să să topească și să să risipească, iar trupul aceluia întreg să rămâie și nedezlegat.* Parte și lăcuire să aibă la un loc cu Iuda și cu Ariia, *să-l lovească cutremurul și suspinul lui Cain și să moștenească bubele lui Gheezei, să să desfacă pământul și să-l înghită de viu ca pre Datan și Aviron.* Și până nu va mărturisi adevărul iertat nu va fi”[26].

Formulări aproape identice întâlnim în altă carte de blestem pe care același mitropolit a dat-o la 20 iulie 1769, deci cu aproape două luni mai târziu, în procesul de divorț dintre croitorul Banciul și soția sa Maria din mahalaua

[25] *Ibidem*, p. 416.

[26] Constanța Vintilă-Ghițulescu, *„Să fiți procleți și afurisiți”: blestemul și afurisenia în procedura de judecată a vechiului sistem juridic românesc (1700- 1860)*, în „Istoria: utopie, amintire și proiect de viitor. Studii oferite Profesorului Andrei Pippidi la împlinirea a 65 de ani”, editori Radu G. Păun, Ovidiu Cristea, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2013, p. 401- 416, aici p. 415.

Iancului, în Bucureşti. Prelatul se adresa prin următoarele cuvinte martorilor ce aveau să depună mărturie în cadrul procedurii de judecată: „Iată că vi s-au făcut de la Smerenia Noastre această carte cu mare blestem şi groaznică afurisanie asupra voastră. Ci de să fie aşa şi temându-vă de Dumnezeu şi de sufletele voastre de veți mărturisi adevărul cine precum veți şti şi va fi să fiți iertați şi blagosloviți, iar de care cumva, adică cine din mahalagii şi vecini împrejuruşi veți şti de faptele aceştii femei … şi ce fel de trai şi de viață au între ei, care va tăgădui adevărul, acela să fie proclet şi afurisit de Domnul nostru Iisus **Cristos** şi de 318 sfinți părinți de la Nichea şi de Sfintele Soboare, aşişderea şi de Smerenia Noastră. *Hierul şi pietrele să să topească şi să să risipească, iar trupul aceluia dupre moarte să rămâie întreg şi nedezlegat*. Parte şi viețuire să aibă la un loc cu Ariia, *să moştenească bubele lui Ghezeu şi să-l lovească cutremurul lui Cain*. Şi până nu va mărturisi adevărul iertăciune nu va afla”[27].

Partea subliniată din citatul de mai sus, ca de altfel şi cea nesubliniată, este identică altor formulări din cărțile de blestem întocmite de acelaşi mitropolit, indiferent de faptul că acestea s-ar fi referit la chestiuni civile sau de proprietăți, fapt care poate confirma impresia noastră că fiecare prelat putea agrea o formulare proprie a acestor blesteme, dar evident că o concluzie mai bine motivată va putea fi emisă doar în urma studiului unor serii întregi de documente de aceeaşi speță, întreprindere dificil de realizat mai ales pentru perioade mai vechi, dar posibilă într-o măsură considerabil sporită pentru veacul al XVIII-lea şi mai ales al XIX-lea (până la perioada lui Cuza, de intensă modernizare şi mai ales de laicizare, fapt foarte important în cazul nostru), când actele sunt vizibil mai numeroase.

Remarcăm, în ultimul document citat mai sus, cartea de blestem din 20 iulie 1769, forma „Cristos”, pe care o considerăm mai corectă şi autentică decât „Hristos”, întrucât respectă întru totul natura romanică a limbii române, care, asemenea celorlalte limbi din aceeaşi familie, nu agreează aspiranta „h”, transformând-o în consoana „c” (cum e şi cazul lui *Christ* în franceză, sau al lui *Cristo* în italiană). Grecescul „christianos” a devenit astfel „creştin” în română, iar nu „hreştin”.

Avem o dovadă convingătoare a acestui adevăr în originea românească a termenului care-l desemnează pe „țăran” în limba rusă, numit astfel *krest'jan* în această limbă, cuvânt derivat chiar din românescul *creştin*, mărturie indubitabilă a confesiunii creştine a țăranului român, partea cea mai reprezentativă sub raport cantitativ a acestui popor, la momentul în care slavii ruşi încă păgâni pe atunci, au făcut cunoştință cu el, împrumutând şi cuvântul la care ne referim. Momentul acesta se poate situa în veacul al X-lea, în legătură cu campaniile cneazului Svjatoslav la Dunărea de Jos. Mai avem în vedere şi

[27] *Ibidem*, p. 407.

creștinarea rușilor, legată în timp de anul 988, fapt care inițial a afectat pătura superioară, suprapusă a societății rusești, poporul rus de rând continuând să mai împărtășească o anume perioadă de timp credințele și obiceiurile păgâne anterioare. Astfel încât credința lui avea să fie percepută pentru încă o vreme diferită de creștinismul poporului de „țărani" (cultivatori de pământ și păstori) român, de la care au și preluat noțiunea la care ne referim.

Acest popor neo-latin era deci deplin format la data respectivă, ba chiar creștin de multă vreme, încă de la sfârșitul antichității, astfel încât noțiunea *Christus*, primită pe filieră grecească în creștinismul românesc, avusese la dispoziție timp suficient pentru a suferi transformările fonetice similare survenite în cadrul latinei populare pe parcursul transformării ei în noul idiom romanic devenit limba română. Astfel că și numele propriu grecesc „Christos', sau „Christus" din latină, a avut tot timpul să devină *Cristos* în limba română, iar nu „Hristos", cum ar fi fost cazul dacă poporul român ar fi cunoscut creștinismul abia după formarea sa, preluându-l de la greci și mai ales de la slavi, cum au susținut unii istorici ai Bisericii, precum Golubinskij. Forma „Cristos" este deci o mărturie convingătoare a vechimii creștinismului românesc, a faptului că poporul român s-a născut creștin.

*

O privire retrospectivă asupra formulei de blestem notate cursiv în toate citatele de mai sus ne prezintă un același grup de personaje biblice negative, iar cu excepția lui Cain mai puțin cunoscute, precum Ghiezi, Datan și Aviron. Ultimii doi sunt și cei mai vechi în ordinea timpului. Revoltați contra lui Moise și contestându-i autoritatea, evenimente plasate în timp între anii 1500-1200 *ante Christum*, aceștia au fost pedepsiți de Dumnezeu într-un mod cu totul neașteptat, dar prezis corect de Moise: „Și și-a deschis pământul gura sa și i-a înghițit pe ei ‹pe Datan și Aviron› și casele lor, pe toți oamenii lui Core și toată averea; Și s-au pogorât ei cu toate câte aveau de vii în locuința morților, i-a acoperit pământul și au pierit din mijlocul obștii"[28].

Aflat în serviciul proorocului Elisei, care în această calitate fusese desemnat de Ilie ca urmaș al său (≈ 850 a. Chr.), Ghiezi nu a avut însă un dar similar cu al aceluia în a face minuni. În ciuda unor eșecuri pe care le înregistrase în această privință, după ce Elisei l-a vindecat de lepră pe Neeman, căpetenia oștirii siriene, Ghiezi a încercat să obțină o parte din răsplata pe care Elisei o refuzase. Pedepsindu-l pentru acest lucru, Elisei a aruncat asupra lui Ghiezi lepra lui Neeman[29].

*

[28] *Vechiul Testament* (= VT)*, Numerii* (A patra carte a lui Moise), cap. 16, 32-33.
[29] VT, *IV Regi*, cap. 4, 5. V. și Martin Bocian, Ursula Kraut și Iris Lenz, *Dicționar enciclopedic de personaje biblice*, traducere de Gabriela Danțiș și Herta Spuhn, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 119, s. v. „Ghiezi".

Recapitulând acum toate exemplele date mai sus, constatăm că sub raport cronologic toate formulările de blestem la care ne referim și pe care le-am subliniat prin litere cursive se situează într-un interval de timp destul de extins, începând cu veacul al XVII-lea și ajungând până la crearea României moderne sub Alexandru Ioan Cuza. Altfel spus, formula de blestem la care ne referim apare în cărțile de blestem semnate de înalții prelați ai Bisericii − episcopi, mitropoliți și chiar patriarhi răsăriteni aflați temporar pe teritoriul Țărilor Române − de-a lungul perioadei de circa două veacuri cu începere chiar de la sfârșitul primei jumătăți a secolului al XVII-lea, adică până la Regulamentul Organic după opinii mai vechi[30], dar cercetări mai noi au găsit în manuscrise cărți de blestem până în vremea lui Cuza[31], adică vreme de puțin peste un deceniu anul 1850, sau după Revoluția de la 1848, ca să luăm un punct de reper cu mai multe semnificații în această privință. Faptul că formula în cauză, în diversele ei variante, e atestată a fi pătruns în limbajul cotidian, chiar de mahala[32], ilustrează marea ei răspândire în epocă, fiind evocată atât de des în procedura de judecată, la care erau antrenate și pături mai mărunte ale societății, precum și difuzarea ei de la treptele cele mai înalte ale corpului social, care privesc clerul superior, începând cu patriarhii și mitropoliții, până la cele de jos, ale micilor slujbași ai statului ori slujitori prin casele boierești, mici meseriași sau țărani. Poate fi dată ca exemplu de propagare pe verticală, pornind însă de sus în jos.

Nefiind vorba de o creație populară, implicând un autor anonim, cel puțin pentru societatea românească la care ne-am referit până acum în contextul de față, caracterul cult al mediului care a pus-o în circulație prezintă pe de altă parte marele avantaj de a fi cercetat mai ușor, pentru lămurirea originilor sale inițiale. Vom vedea că și acestea ne poartă înapoi tot la lumea bizantină.

---

[30] „Cărțile de blestem, fie private, fie procedurale, erau plătite Bisericii, constituind o importantă sursă de venit pentru înaltul cler. Ele erau eliberate de episcopi pentru eparhiile lor, de mitropoliți și de patriarhi ‹aceștia din urmă aflați temporar sau în trecere prin Țările Române, cum am afirmat în textul de mai sus›. … În Principatele Române, în ciuda unor impresionante încercări de împiedicare a practicii lui abuzive, în a doua jumătate a sec. 18, în procedură cărțile de blestem s-au practicat până la Regulamentul Organic” (*Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, p. 51).

[31] Pe marginea a două manuscrise (nr. 3889 și 3990 din Biblioteca Academiei Române) în care au fost transcrise cărți de blestem din ultima perioadă a emiterii lor „de către Biserică în conflictele de proprietate, dar la cererea unor instanțe laice”, alte situații fiind cu totul excepționale în afara solicitării venite din partea autorității laice, C. Vintilă-Ghițulescu, *„Să fiți procleți ...*”, p. 414, n. 53, observa în manuscrisul 3990 un număr constant de cărți de blestem pentru anii 1859, 1860 și 1861, anume 49, 47 și respectiv 49 cărți de blestem în fiecare an, pentru ca în 1862 să fie prezente doar 2 asemenea cărți, a căror epocă lua atunci sfârșit.

[32] C. Vintilă-Ghițulescu, *Amintirile unui boier valah de pe vremea lui Ioan vodă Caragea*, în „RI”, Serie nouă, XXVIII, 2017, 1-2, p. 77-98, aici p. 89, n.52.

3. Originile bizantine ale formulei la Mihail al VIII-lea – împăratul căruia patriarhul Arsenios „i-a legat trupul și sufletul ca să nu se descompună”

Considerăm remarcabil faptul că originile acestei formule de blestem coboară și ele înapoi până în perioada bizantină, dar din datele de care dispunem reiese că nu ajung atât de departe în trecut, nici măcar până în perioada bizantină clasică, ci se opresc la vremea Paleologilor, când s-au cristalizat tradițiile privitoare la moartea și înmormântarea lui Mihail al VIII-lea (1261-1282), fondatorul cestei dinastii, care și-a încheiat viața oarecum pe neașteptate, la 11 decembrie 1282, într-o zi de vineri, fiind suferind de inimă. Satul Pachomios, în care l-a surprins moartea, era situat în regiunea Selymbriei (azi Silivri, oraș din Turcia europeană situat pe țărmul european al Mării Marmara, aflat la sud și vest de strâmtoarea Bosfor, unde se află orașul Constantinopol, azi Istanbul. Periplul continuă de aici spre nord, pe țărmul european al Mării Negre, până ce trece de frontiera turcă în Bulgaria, unde întâlnește orașele de azi Sozopol și Nesebăr, care e Mesembria bizantină).

Din satul Pachomios, trupul lui Mihail al VIII-lea a fost transportat pe timp de noapte la Nea Monē, localitate aflată aproape de Rhaidestos (astăzi Tekirdağ), cu consimțământul sau poate chiar din dispoziția fiului său Andronic al II-lea, urmaș la tron. „Iar feciorul său ‹al lui Mihail al VIII-lea› împăratul Andronic, fiind atunci acolo, nu l-a socotit pe tatăl său vrednic nici de ceremonia înmormântării obișnuită pentru împărați și nici de una cum se face oamenilor de rând și săraci. A poruncit numai câtorva oameni să ducă noaptea mortul departe de tabără; și l-au acoperit cu pământ foarte mult, ca trupul de împărat să nu fie sfâșiat de gurile fiarelor; iar *cauza a fost abaterea de la dogma dreaptă a Bisericii, abatere la care el în viață s-a dedat*[33].

Preluată din *Chronicon maius*, scrierea interpolată și masiv adăugită la Cronica de veac XV a lui Sphrantzes de mitropolitul Macarie Melissenos al Monemvasiei în veacul al XVI-lea, afirmația de mai sus conține nu numai detaliile morții și ale primei înmormântări a lui Mihail al VIII-lea, ci și explicația pe care lumea post-bizantină o dădea în legătură cu graba și caracterul relativ secret al acestei înmormântări, reducând toată motivația faptului la politica religioasă de unire cu Biserica Romei adoptată de acest împărat, evident că din motive politice în primul rând, urmărind anihilarea acțiunilor antibizantine întreprinse de Carol I de Anjou (1266-1282/1285), fratele lui Ludovic al IX-lea cel Sfânt care pusese mâna pe Italia de Sud și Sicilia cu concursul papalității. Puterea acestuia devenise deosebit de periculoasă pentru Bizanț mai ales din momentul în care prin Tratatul de la Viterbo (27 mai 1267) el obținuse din partea

[33] Georgios Sphrantzes, *Memorii, 1401-1477*, ed. critică de Vasile Grecu, București, Editura Academiei, 1966, aici Pseudo-Phrantzes sive Macarios Melissenos, *Cronica, 1258-1481*, I, 3, p. 169, r. 24-29.

ultimului împărat latin de la Constantinopol (Balduin al II-lea, 1228-1261) cedarea titlului și a drepturilor fostului Imperiu Latin de Răsărit, fapt care desemna și angajamentul implicit al lui Carol de Anjou de a recuceri Constantinopolul din mâinile ‚grecilor schismatici”. Cei doi suverani s-au și încuscrit, prin căsătoria lui Philippe, fiul lui Balduin, cu Béatrice, fiica lui Carol Angevinul.

În spatele atitudinii ostile cu care lumea bizantină trata memoria primului împărat Paleolog s-a aflat deci pedeapsa excomunicării pe care acesta o primise din partea patriarhului Arsenios Autoreianos (1254-1260 și 1261-1265). Motivul acestei excomunicări nu fusese însă politica unionistă pe plan religios, pe care Mihail al VIII-lea abia apucase s-o inițieze la începutul domniei sale, iar atunci cu scopul primordial de a-l anihila pe Balduin al II-lea, până la 25 iulie 1261 încă împărat latin la Constantinopol, ci faptul că-l înlăturase de la tronul imperial pe Ioan al IV-lea Lascaris, moștenitorul legitim al coroanei bizantine, prin supliciul orbirii ce i-a fost aplicat chiar într-o zi de Crăciun (25 dec. 1261).

Impopularitatea lui Mihail al VIII-lea avea să sporească însă în chip exponențial în rândul supușilor săi prin politica sa unionistă consecventă, concretizată prin Unirea încheiată la Lyon (1274) cu Biserica apuseană, urmată de retragerea patriarhului anti-unionist Iosif I Galesiotul (1266-1275, 1282-1283) și înlocuirea lui cu unionistul Ioan al XI-lea Bekkos (1275-1282), care după moartea lui Mihail al VIII-lea a și fost înlocuit în demnitate prin același fost patriarh Iosif I (1266-1275 și 1282-1283), iar apoi prin Grigore al II-lea din Cipru (1283-1289).

Antiunioniștii câștigau deci un teren pe care nu aveau să-l mai piardă după aceea, situație ce cântărea din ce în ce mai mult în balanță, sporind în timp imaginea defavorabilă pe care o avea Mihail al VIII-lea în ochii bizantinilor tocmai ca urmare a politicii sale unioniste pe plan religios. La această imagine negativă a lui se adăuga și pedeapsa excomunicării pe care o primise din partea patriarhului Arsenios, dar nu din cauza politicii sale unioniste, ci pentru încălcarea jurământului de a respecta dreptul la tron al minorului Ioan al IV-lea Lascaris. Acest detaliu a fost trecut însă în uitare de către opinia publică bizantină, care i-a denigrat memoria nu pentru o încălcare de jurământ, ci pentru a fi acceptat subordonarea Bisericii bizantine în fața autorității papale. La evoluția acestei imagini a contribuit și politica virulent antiunionistă pe care fiul și urmașul său Andronic al II-lea (1282-1328) a inaugurat-o printr-un cortegiu de măsuri încă de la început, ducând-o în chip consecvent după aceea, favorizat și de dispariția pericolului angevin prin „Vecerniile siciliene” (1282), pericol care reprezentase principalul mobil al Unirii religioase promovate de Mihail al VIII-lea.

Abia câțiva ani mai târziu, poate prin 1289 sau 1290, adică după trecerea răstimpului canonic considerat necesar pentru descompunerea unui trup înmormântat, rămășițele pământești ale fostului împărat au fost strămutate, tot prin grija fiului său Andronic al II-lea, care se temea de urmările invaziilor tătare în regiune și cunoștea foarte bine toate dedesubturile situației, în mănăstirea Mântuitorului Christos din Selymbria, într-o locație de simetrie față de mormântul lui Vasile al II-lea, căruia tatăl său îi acordase o atenție specială, aducându-l de la Hebdomon[34].

Impus și de continuarea disputei arsenite, pe care împăratul Andronic al II-lea a și reușit să o asaneze pe parcursul următoarelor două decenii, caracterul discret al acestei reînhumări a alimentat opiniile ciudate și legendele țesute ulterior asupra stării trupului lui Mihail al VIII-lea, rămas nedescompus și după expirarea răgazului canonic al celor șapte ani scurși după moartea sa. Martor și chiar actor al acelor evenimente, prin faptul că a contribuit din plin la realizarea Unirii de la Lyon, motiv pentru care avea să cunoască din plin mai apoi amarul marginalizării și chiar al unei persecuții constante, Georgios Metochites critica lipsa de gratitudine a unuia din patriarhii din epocă, evident antiunionist, față de memoria lui Mihail al VIII-lea. Patriarhul de care era vorba aici era Grigore al II-lea din Cipru (martie 1283 – iunie 1289), care „socotea că nu trebuie să se abțină nici măcar în cazul stăpânitorului cu nume de înger și de Dumnezeu încoronat, purtător de sceptru, măreț cu fapta și mult vestit, din partea căruia se bucurase de multe și cuvenite binefaceri, și aceasta deși nu era de-al locului, ci venit dintr-un ținut străin și neavând din belșug nici măcar cele trebuincioase pentru a trăi. Dimpotrivă, s-a aruncat cu multă îndrăzneală și asupra lui, l-a înfruntat cu nerușinare și i-a adus condamnarea, încât acesta să nu poată fi socotit vrednic de înmormântarea cuvenită împăraților, să nu aibă parte de imne de îngropăciune, nici de cântece de jale, nici de vorbele de bine care se spun despre împărat”[35]. Cu alte cuvinte, după ce că nu se bucurase nici măcar de înmormântarea canonică religioasă cuvenită unui creștin obișnuit, darămite unui împărat, nici de onorurile civile obișnuite, Mihail al VIII-lea nu avusese parte nici de pomenirile și parastasele canonice ulterioare. Mai mult decât atât, nu-i fuseseră adresate discursuri funebre (*hymnoi* sau *logoi epitaphioi*), cântece de jeluire (*epitymbioi ōdai*), nici monodii după aceea. Aceasta întrucât Biserica bizantină interzisese orice manifestare sau ceremonial de cinstire a memoriei lui, pe motiv că fusese excomunicat, iar afurisenia nu-i fusese ridicată înainte de moarte, nici de patriarhul care o pronunțase, nici de un alt prelat.

---

[34] Georges Pachymérès, *Relations historiques*, édition, traduction française et notes par V. Laurent et A. Failler, vol. I, cartea a II-a, cap. 21 și vol. III, cartea a VII-a, cap. 37, p. 121, r. 32-123, r. 15.
[35] Am urmat aici traducerea lui Ionuț-Alexandru Tudorie, *Autoritatea imperială în criză. Mihail al VIII-lea Paleologul (1258-1282) și raporturile Statului bizantin cu Biserica*, Brăila, Muzeul Brăilei “Carol I”, Editura Istros, 2016, p. 265.

Chiar în cursul primei jumătăți a anului 1283, Biserica bizantină a luat măsuri stricte în această privință. Ba chiar și văduvei împăratului defunct, fosta Augustă Theodora, i-a fost impus un document de credință prin care se angaja „că nu va cere niciodată ‹ca fostul ei soț› să fie înmormântat cu cântările din psalmi” sau prohodirea cuvenită[36]. În aceleași împrejurări, iar istoricul Pachymeres insistă în mai multe rânduri asupra acestui lucru, s-a decis suprimarea memoriei împăratului defunct, care nu trebuia să aibă parte „nici de comemorare triumfală, nici de psalmodie, nici de înmormântare”[37].

La mijlocul veacului următor, sau puțin după 1350, istoricul Gregoras avea să confirme informațiile mai amănunțite ale lui Pachymeres, afirmând că Andronic al II-lea a dat în decembrie 1282 dispoziție ca tatăl său să fie acoperit cu pământ în apropierea taberei militare fără a fi îndeplinit ritualul creștin al înmormântării din cauza faptului că acesta impusese Bisericii bizantine Unirea de la Lyon[38], trecând și el sub tăcere excomunicarea pe care Mihail al VIII-lea o primise din partea patriarhului Arsenios.

Relatând evenimentele din perioada cuprinsă între anii 1270-1293, Cronica genoveză a lui Giacomo Doria (Jacoobus Auria) consemna că „mai sus-numitul papă Martin ‹al IV-lea, 1281-1285›, arătând bunăvoință față de numitul rege ‹Carol I de Anjou›, i-a excomunicat ca schismatici în sfânta zi de joi ‹a Patimilor, care în anul respectiv, 1282, a căzut la 26 martie›, pe numitul Paleolog ‹Mihail al VIII-lea›, pe toți grecii și pe toți cei ce le-au fost părtași, cu toate că în vremea lui Grigore al X-lea ‹1271-1276› juraseră credință catolică papei și Bisericii Romane, prin trimișii lor, în Conciliul de la Lugdunum (Lyon). Din această pricină, atunci când a murit în anul Domnului 1282, nu a fost încredințat mormântului, ba chiar nici măcar în anul 1300 nu fusese încă înmormântat; și nici fiul său, deși îi urmase la domnie, nu a îndrăznit să-l înmormânteze. Căci grecii spun că el însuși a fost eretic, prin faptul că jurase credință Bisericii Romane”[39].

Un izvor sârb de mare însemnătate pentru epoca respectivă, e vorba de „Viețile regilor și arhiepiscopilor sârbi”, redactată de arhiepiscopul Danilo al II-lea (1323-1337), comenta în mod sugestiv moartea lui Mihail al VIII-lea: „Căci acest împărat cu nume hulit a fost ademenit de diavolul și asemănat vicleanului

---

[36] Georges Pach., *ed. cit*., vol. III, Paris, Inst. Français d'Études Byz., 1999, cartea VII, cap. 19, p. 67, r. 12.

[37] *Ibidem*, cartea VII, cap. 11, p. 47, r. 19-20.

[38] Nicephorus Gregoras, *Byzantina Historia*, ed. L. Schopen, Bonn, coll. "Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae" (= CSHB), vol. I, 1829, V, 7, p. 153, r. 2-14 și p. 159, r. 17-23 (cf. I.-A. Tudorie, *op. cit*., p. 264).

[39] Annali Genovesi di Caffaro e de' suoi continuatori dal MCCLXX al MCCLXXXXIII, Nuova Edizione, a cura di Cesare Imperiale di Sant'Angelo, vol. V (=col. "Fonti per la Storia d'Italia", 14 bis, Roma, Tipografia del Senato, 1929, p. 16, r. 6-17 (cf. I.-A. Tudorie, *op. cit*., p. 270 și 271, n. 787).

trădător, deoarece a pășit de la lumină în întuneric, pentru ca, iată, și acest împărat Paleolog s-a despărțit de credința creștinească și a primit credința latină. Și îndepărtându-se de slăvitul oraș al lui Constantin cale de trei zile, ajungând cu oștile lui până la locul numit Ilaigita ‹Rhaidestos›, aflându-se în acel loc o biserică închinată Sfântului Mucenic al lui Christos, Gheorghe, dintr-odată, nicidecum bolnav fiind, a murit în mijlocul poporului său, fiind răpus de o boală misterioasă, încât toți s-au mirat de una ca aceasta. Căci s-a spus: „cumplită este moartea păcătosului" ! Și mare tânguire și plângere au făcut pentru acest împărat necurat. Și luând trupul lui netrebnic, iarăși s-au întors și l-au depus în cetatea numită Silivria, care este pe malul mării"[40] ‹Marmara›. Reiese și de aici aceeași idee a pedepsei divine abătute asupra lui Mihail al VIII-lea pentru Unirea cu Biserica latină, excomunicarea pe care o primise din partea patriarhului Arsenios pentru scoaterea violentă a dinastiei lascaride din scena politică.

Lucrurile au început să se schimbe după jumătatea veacului al XIV-lea în aprecierea acestei situații. Un panegiric dedicat Sfântului Agathonic, martir al ultimei persecuții anticreștine de la începutul veacului al IV-lea și patron al cetății Selymbria, compus de mitropolitul Philothei al Selymbriei (1362-1389) pe la anul 1380, afirma că la momentul respectiv era de văzut, în mănăstirea unde fusese dus de către fiul său pe la 1290, trupul lui Mihail al VIII-lea *„zăcând cu totul umflat, pentru că s-a îndepărtat prea mult de la dogme și, de asemenea, pentru excomunicarea pronunțată asupra lui de sfântul și dumnezeiescul patriarh Arsenios, ca unul care a uzurpat prin vicleșug puterea imperială de la fiul lui Teodor Laskaris*"[41], adică Ioan al IV-lea. Dincolo de întrebările ce s-au pus și de explicațiile care se pot da unei asemenea afirmații, opinia noastră este că „legenda" privitoare la trupul excomunicaților cărora nu li se anulase pedeapsa eclesiastică înainte de moarte rămâne nedescompus după înmormântare prinsese deja contururi bine definite.

Un considerabil pas înainte în această privință îl întâlnim într-o cronică anonimă versificată, redactată în anul 1392, adică puțin timp mai târziu decât mențiunea anterioară: Mihail Paleologul a murit într-o zi de vineri … și a fost înmormântat, cum am spus, în cetatea Selymbria. Iar mulțimile de credincioși … adunându-se la un loc, i-au zis lui Andronic: „Dacă dorești să împărățești, leapădă-te grabnic de reaua cugetare a tatălui tău și separă-te de acesta, ca unul *care le cugeta pe cele ale latinilor*, lipsindu-l de rugăciuni și de slujbe". Autorul insistase deja puțin mai înainte asupra motivațiilor acestei atitudini a opiniei publice bizantine: „Auzind despre orbirea aceluia ‹adică a lui Ioan al IV-lea›,

---

[40] Danilo, Arhiepiskop i drugi, *Životi Kral'eva i Arhiepiskopa Srpskih*, ed. Dj. Daničić, Zagreb, 1866 (reeditare anastatică, Londra, Variorum Reprints, 1972, p. 110-111 (cf. I.-A. Tudorie, *op. cit.*, p. 267-268).

[41] J.-P. Migne, *Patrologia Graeca* (= PG), tom 154, Paris, 1866, col. 1237D-1240A (apud I.-A. Tudorie, *op. cit.*, p. 274.

marele arhipăstor și zelot Arsenios, *prin excomunicare înfricoșătoare, i-a legat trupul și sufletul să nu se descompună și a aruncat asupra lui blesteme*, neiertându-l”[42]. După o scurtă trecere în revistă a situațiilor în care și alți împărați bizantini au fost afurisiți de un reprezentant al Bisericii, I-A. Tudorie a remarcat pe drept cuvânt că excomunicarea lui Mihail al VIII-lea de către patriarh reprezintă un caz unic în care autorul ei nu a acordat iertarea ulterior[43].

Câțiva ani mai târziu, pe la anul 1400, întâlnim cea mai substanțială abordare teologică a subiectului. Ea vine din partea unui autor de corespondență, retor și în primul rând teolog anti-palamit, unionist și trecut la catolicism, devenit chiar călugăr dominican, numit Manuel Kalekas. În scrierea polemică anti-bizantină „Contra errores Graecorum”, de respingere a învățăturilor și practicilor Bisericii ortodoxe, el se referea și la exemplul trupului lui Mihail al VIII-lea, pe care bizantinii-l considerau umflat și neputrezit, deși se scursese mai bine de un veac de la deces. „Și dincolo de minciuna care afirmă că Sinodul de la Lugdunum (Lyon) a fost tâlhăresc, din moment ce însuși trupul regelui ‹adică împăratului› care l-a născocit este întreg, demonstrează, după cum se spune, ticăloșia sufletului aceluia, pentru că, spun ei, a strâns la un loc un asemenea conciliu. Într-adevăr, ei cugetă lucrurile credinței cu simțurile. Ceea ce la alții socotesc semn de sfințenie, pe acesta, atunci când ei înșiși vor, îl consideră dimpotrivă, a fi un semn al damnației, ca și cum Dumnezeu ar judeca după voința lor. Deși, dacă socotesc semn de sfințenie faptul că trupurile celor răposați nu se descompun, ce vor spune atunci despre trupurile lui Petru și Pavel și ale celor mai mulți sfinți, care s-au descompus în bucăți și sunt pulbere? Însă, dacă văd că trupurile celor mai mulți sfinți au putrezit, atunci cum de le-au putut dovedi drept sfinte pe cele care nu au suferit acest lucru? În plus, ce vor spune despre cei ce nu cred și despre cei pe care ei înșiși îi supun blestemelor publice, dacă trupurile acestora rămân nestricăcioase? Mai mult, dacă acestea sunt considerate semne ale damnațiunii, cum de cinstesc trupurile sfinților”[44]? În calitate de adversar al isihasmului palamit, recunoscut din anul 1368 ca doctrină oficială a ortodoxiei bizantine, Manuel Kalekas a intuit corect imperativul unei distincții ce trebuia făcută în situația când trupul unui decedat rămânea nedescompus, ca „semn dumnezeiesc” (*divinum iudicium*) menit a desemna fie calitatea de sfințenie a persoanei respective, fie cazul invers acesteia, anume faptul că acea persoană suferise pedeapsa eclesiastică a afuriseniei, fără ca respectiva pedeapsă să-i fi

[42] Corinna Matzukis, *Hē Alōsis tēs Kōnstantinoupoleōs. Tetartē Staurophoria / The Fall of Constantinople. Fourth Crusade. A critical Edition with Translation, grammatical and historical Commentaryof the Codex Marcianus Graecus (ff. 1-13v) in the Library of Saint Mark, Venice*, Peristeri, Ed. Ellēn, 2004, p. 153, r. 730-738 și, resp., p. 143, r. 623-626 (ap. I.-A. Tudorie, *op. cit*., p. 273-274).

[43] I.-A. Tudorie, *op. cit*., p. 256.

[44] *Ibidem*, p. 279-280, traducerea textului din Migne, PG, tom 152, col. 211AB, pe care o urmăm și noi aici îndeaproape.

fost anulată ulterior, încât moartea îl surprinsese neiertat. Criteriul pentru departajarea celor două situații pe care le putem considera opuse era mirosul oferit de cadavru după înmormântare: urât și respingător pentru excomunicatul care nu dobândise anularea pedepsei înainte de moarte, dar frumos și plăcut în caz că era vorba de un har al sfințeniei, după cum am remarcat și în subcapitolul anterior.

După Unirea religioasă marcată prin Conciliul de la Ferrara-Florența (1438-1439), în muribundul Imperiu bizantin a urmat o virulentă reacție antiunionistă și antilatină. În cadrul ideologic și religios deosebit de tensionat al acelei perioade, antiunionistul Theodor Agallianos redacta în 1442 un *Dialog anti-latin*, evocând și evenimentele din vremea lui Mihail al VIII-lea menționate mai sus, când patriarhul Arsenios „l-a excomunicat pe împăratul Mihail', care l-a prigonit mai apoi cumplit pe unul din opozanții săi, „dumnezeiescul Meletios, pentru că n-a izbutit a-l face să accepte ideile latinești. Iată că toți trei sunt morți și odihnesc aici, ca să zic așa, fără să fi putrezit. Deci, judecă tu însuți…, iar cum cei trei s-au reunit, compară-i pe unul cu celălalt. Aruncă-ți o privire, cugetă cu precizie, spune cu conștiința limpede cine este cel excomunicat și care este cel sfânt"[45].

Evident că excomunicatul era Mihail al VIII-lea, iar ceilalți doi erau cei sfinți. Agallianos relua mai apoi subiectul, susținând același lucru ca și mai înainte: „cât despre împăratul Mihail, copiii săi, succesori și moștenitori ai tronului și lucrurilor împărătești, cum oare de n-au fost în stare, fie în chip justificat sau chiar și pe nedrept, să-l proclame drept sfânt, pe dată ce l-au găsit întreg și neputrezit? Dar el este excomunicat până acum, după cum se și spune, iar până de curând era batjocura și râsul până și al copiilor, care-l rostogoleau pe pământ ca pe o tobă, până când cineva, cuprins de milă, l-a îngropat și l-a ascuns în întuneric și dispariție, cum de altfel se și cuvenea"[46].

Agallianos știa deci de reînhumarea lui Mihail al VIII-lea, ca și de implicațiile teologice ale situației împăratului mort excomunicat, aspect care îl interesa mai mult decât detaliile pe care le trecea cu vederea, sau poate nici nu le cunoștea cu exactitate. Important pentru el era mesajul pe care dorea să-l transmită, precum și modul în care se reflecta reacția lumii bizantine față de acest subiect. În perioada imediat următoare Conciliului florentin, virulenta reacție antiunionistă din Bizanț s-a reflectat în sporirea imaginii negative pe care primul Paleolog o dobândise deja în opinia publică bizantină. Numai că motivația ei suferise în timp o serioasă strămutare, de la înlăturarea violentă a lui Ioan al IV-lea care reprezentase motivarea inițială și esențială a excomunicării rostite de

---

[45] Theodor Agallianos, *Dialogue avec un moine contre les Latins (1442)*, ed. Marie-Hélène Blanchet, Paris, Centre de Recherches d'Histoire et de Civilisation Byzantines, 2013, p. 77, r. 692-698 (ap. I.-A. Tudorie, *op. cit.*, p. 283).

[46] *Ibidem*, Paris, 2013, p. 85, r. 809-815 (ap. I.-A. Tudorie, *op. cit.*, p. 285).

patriarhul Arsenios. Această motivație dispăruse cu totul din discuție, accentul căzând pe imaginea negativă a lui Mihail al VIII-lea nu ca uzurpator, ci ca realizator al Unirii de la Lyon, care o precedase pe cea de la Florența. Motivarea teologiei bizantine, la momentul respectiv opozante în chip direct oricăror tendințe unioniste, era pe cale de a-și cristaliza acum contururile definitive și în această privință.

4. Excomunicații cărora nu li s-a anulat anatema împărtășesc soarta personajelor biblice Gheiazi, Dathan și Aviron, iar trupul lor rămâne nedescompus după moarte

Așa cum a reieșit cu prisosință și din exemplele date mai sus, după Conciliul florentin Theodor Agallianos susținea inanitatea credinței latine și prin faptul că „numitul împărat Mihail, care a fost blestemat cu excomunicare de cel între sfinți patriarhul Arsenios şi care nedobândind iertare a mers la papa ca la un arhiereu, chipurile, mai mare, și fiind iertat pentru a trece peste ceea ce se produsese între timp, adică unirea cea rea, lucru care, o, deşertăciune, s-a şi întâmplat la puțin timp după aceea, dar cu toate acestea se poate vedea că el n-a rămas întru nimic mai puțin afurisit ‹adică excomunicat›, precum o dovedește trupul său umflat și nedescompus”[47]. Acest fragment al autorului bizantin târziu, care l-a redactat în anul 1442, avea să fie preluat și comentat mult mai târziu, pe la 1700, de către viitorul patriarh al Ierusalimului, Chrysanthos Notaras: „Iar lucrul cel mai înfricoșător și mai înspăimântător este trupul umflat ca o tobă, adică rezultatul umflării acestuia cu apă până la dobândirea unui aspect ca de tobă, care e vizibil și după moarte, fapt care se produce printr-o minune, iar Domnul se arată în acest mod făcător de minuni în Biserica noastră, împotriva celor care se arată sceptici în această privință, după cum o spune și hieromnēmōn-ul în „Tomul bucuriei”[48].

Confruntată cu catolicismul și „latinofronii”, lumea ortodoxă a ultimului veac din existența Bizanțului era preocupată, evident, și de fundamentarea teologică a tradiției deja bine conturate atunci în legătură cu starea trupului lui Mihail al VIII-lea după moarte. Citim astfel, într-un manuscris slav de redacție sârbească redactat, mai bine zis copiat în prima jumătate a veacului al XV-lea, unele opinii punându-l și în legătură cu mediul cultural din Serbia despotului Ștefan Lazarević (1389-1427), fiul eroului de la Kosovo Polje Lazăr Hrebeljanović, textul unei rugăciuni „citite de un ierarh pentru descompunerea

[47] I.-A. Tudorie, *op. cit.*, p. 284.
[48] *Ibidem*, p. 284, n. 811. Demnitatea eclesiastică de „hieromnēmōn” se referă la Theodor Agallianos.

trupului rămas nedescompus după moarte”, în lipsa harului dumnezeiesc[49]. Nu e exclus ca textul rugăciunii să se găsească și în alte manuscrise slave, poate și românești, dar sigur e faptul că textul ei original a fost redactat în greaca bizantină a epocii. De aici se impune necesitatea unor investigații în toate categoriile de manuscrise menționate aici, dar în acest caz e vorba de o cercetare specială și îndelungată.

Faptul care merită subliniat chiar din acest moment este acela care evidențiază căile și modalitățile prin care un subiect de ordin teologic cristalizat în Bizanțul Paleologilor a pătruns și în restul lumii ortodoxe. În această privință, considerăm concludent modul de inserție a adaosurilor palamite în textul Sinodiconului din Duminica Ortodoxiei[50].

O cale similară de difuzare din Bizanț în lumea ortodoxă ce alcătuia pe atunci „Commonwealthul” bizantin va fi urmat și recenta doctrină referitoare la trupul nedescompus al excomunicaților morți fără ca pedeapsa afuriseniei să le fi fost anulată înainte de moarte. „Viața lui Nifon” al II-lea, fost patriarh ecumenic, mai apoi și mitropolit al Ungrovlahiei în vremea lui Radu cel Mare (1495-1508), voievodul care l-a și adus ca mitropolit în țara sa, menționează un detaliu de cea mai mare însemnătate în această privință. Se știe că ambele personalități au intrat ulterior în conflict pe chestiuni de moralitate creștină și drept canonic, acesta din urmă eludat în multe privințe de către „turma rea și neascultătoare” din Țara Românească. Doritor să pună în ordine lucrurile, adică să le plaseze pe făgașul normalității, Nifon, căruia-i revine și meritul înființării episcopatelor de Râmnicul Vâlcea și Buzău, a nemulțumit mai multă lume în Țara Românească, pe care o păstorea, dar în primul rând pe voievod, pe care neizbutind să-l aducă la respectarea întocmai a canoanelor bisericești, s-a văzut obligat a părăsi teritoriul Țării Românești, luând calea Muntelui Athos, nu înainte de a rosti pedeapsa excomunicării la adresa voievodului. Ambii și-au aflat apoi sfârșitul în același an (1508), voievodul pe tronul Țării Românești, iar Nifon la mănăstirea Dionysiou de la Athos, la 11 august, dată la care i se și pomenește numele în calendarul Bisericii Ortodoxe. Gavriil, protosul mănăstirilor athonite,

---

[49] “Prière lue par un hiérarque pour la destruction du corps, quand celui-ci reste sans grâce impérissable après la mort”. Rugăciunea se află în manuscrisul nr. 374 al Bibliotecii Sinodului din Moscova, f. 262v-265r. Manuscrisul a fost dus de la Muntele Athos în Rusia de către ieromonahul Arsenie Suhanov, în sec. al XVII-lea (Ivan Biliarsky, *Le rite ecclésiastique sur le couronnement des souverains. Les sources serbes*, în vol. *Elemente de ceremonial în literatura din spațiul românesc, secolele al XIV-lea – al XVIII-lea*, îngrijit de Emanuela Timotin, București, Ed. Academiei, 2019, p. 9-50, aici p. 15).

[50] Jean Gouillard, *Le Synodicon de l’Orthodoxie: édition et commentaire*, în «Travaux et Mémoires» (Paris), 2, 1967, p. 1-316. O aducere la zi a subiectului, cu o bibliografie mai completă privind importanța lui pentru ansamblul lumii ortodoxe, inclusiv cea românească, la Radu G. Păun, *Slujba la sărbătoarea Duminicii Ortodoxiei. Pentru o istorie a Triodului în limba română*, în vol. *Elemente de ceremonial*, București, 2019, citat în nota anterioară, p. 126-140.

a participat, la invitația lui Neagoe Basarab, la sfințirea ctitoriei sale de la Curtea de Argeș (care adăpostește azi și osemintele regilor României), alături de alte personalități ale ortodoxiei grecești în frunte cu patriarhul ecumenic Teolept I. În acele împrejurări, Gavriil a redactat „Viața Sfântului Nifon”, veritabil model de text hagiografic bizantin, al cărui original grecesc s-a pierdut, păstrându-se însă traducerea lui românească efectuată mult mai târziu, în secolul al XVII-lea, precum și o variantă grecească târzie și mai puțin completă decât cea românească.

Varianta greacă stăruie prea puțin, chiar deloc. asupra binefacerilor lui Neagoe în lumea ortodoxă din Imperiul otoman, insistând asupra personalității lui Nifon, începând cu copilăria, învățătura și formația sa monastică, precum și cariera eclesiastică, culminând prin calitatea de patriarh ecumenic, iar apoi, lucru mai puțin obișnuit, prin cea de mitropolit al Ungrovlahiei, pentru care a fost adus în țară, la intervenția specială a voievodului. Numai că lipsa cronică de respect existentă în această țară față de regulile juridice și canonice l-au adus într-un conflict acut cu voievodul, care l-a alungat din țara sa. Așa a ajuns Nifon din nou la mănăstirea athonită Dionysiou, nedeclinându-și adevărata identitate, pentru o bună perioadă de timp. Fiind întrebat cine este, „a bătut metanie și îngrijea de catâri în grajd. În timpul acesta, cât era încă necunoscut, au venit de la Maica Bisericilor (*mētēr tōn ekklēsiōn*) și-l căutau pe el cu învoire împărătească, să-l înalțe iarăși pe tronul ecumenic, dar neputând să-l afle, ca necunoscut ce era, au plecat”[51].

În cursul evenimentelor survenite în Țara Românească după decapitarea lui Vlăduț (1512), Mehmet Pașa l-a spânzurat pe moldoveanul a cărui căsătorie necanonică fusese condamnată de Nifon, atitudine ce constituise motivul principal al rupturii dintre Nifon și Radu cel Mare. Protosul Gavriil nu uită să menționeze detaliul că trupul mort al moldoveanului supus la supliciu „s-a umflat” (*eprēsthē*), întrucât fusese afurisit de Nifon, care nu apucase însă să-i acorde iertarea înainte de moarte. Mai mult decât atât, același trup fiind aruncat câinilor, nici aceștia nu s-au apropiat câtuși de puțin de el, „cel care fusese anathemizat de către sfânt‹ul Nifon›.(*hōs aphōrismenon hyper tou hagiou*)[52].

Ajungând Neagoe Basarab la cârma Țării Românești, moaștele lui Nifon au fost aduse în Țara Românească. Îndată ce cortegiul care le însoțea a trecut Dunărea apropiindu-se de București, „a ieșit și însuși binecredinciosul domn cu toată populația și cu făclii și cu tămieri; și luând în brațe sicriul, săruta și îmbrățișa fără săturare și cu lacrimi sfintele moaște. Și ridicând pe umerii săi dimpreună cu însemnați dregători racla, au mers în biserică; și făcând obișnuita rugăciune, au mers la mănăstirea Dealului, pe care domnul Radu a zidit-o, și au

[51] *Viața Sfântului Nifon*. O redacțiune inedită, editată, tradusă și însoțită cu o *Introducere* de Vasile Grecu, București, Institutul de Istorie Națională, 1944, p. 104-105.
[52] *Ibidem*, p. 139.

așezat moaștele sfântului deasupra pe mormântul lui. Și făceau rugăciuni de toată noaptea (*holonyktous euchas*), de față fiind și binecredinciosul domn Neagoe (*tou eusebestatou authentou Neaggou*) și rugându-se cu lacrimi, ca să ierte fărădelegea vrednicului de milă Radu. Domnul însă, care face voia celor care se tem de dânsul, la miezul nopții, când privegheau, a ațipit domnitorul Neagoe (*ho hēgemōn Neaggos*) aproape de racla sfântului și în extaz ajungând, vedea ca și cum s-ar fi deschis mormântul lui Radu și s-a arătat lui negru de tot (*to kormi tou katamauron*), răspândind mult miros rău, și aproape din toate mădularele lui curgea puroi și putreziciune de neînchipuit. Neputând deci de Dumnezeu iubitorul domn (*ho theophilēs hēgemōn*) să sufere acea priveliște jalnică, se ruga la sfântul să-și facă milă de el, nefericitul Radu. Și deodată vede ca o fântână sau cristelniță (*hōsan mian brysin ē kolymbēthran*) care ieșea din racla moaștelor sfântului. … L-a văzut și pe sfântul care spăla întreg trupul lui Radu, rău mirositor și urât (*dysōdes kai aschēmon*), iar cu spălatul se făcea foarte frumos și foarte strălucit (*eginen hōraiotaton kai lamprotaton*). Și iarăși i s-a părut că s-a închis mormântul și l-a văzut pe sfânt venind aproape de el și spunând: întrucât i-ai ascultat rugăciunea, Neagoe să se îngrijească a trimite la mănăstirea lui ‹Dionysiou de la Athos› moaștele mele întru mângâierea fraților ce pustnicesc acolo (*tōn ekeise askoumenōnn adelphōn*)”[53]. Neagoe a împlinit întocmai acest lucru, așezând moaștele, făcătoare de minuni confirmate și de Marea Biserică, într-un chivot de aur confecționat cu mare cheltuială.

Varianta românească a izvorului, mai importantă și mai originală decât cea grecească, conține detalii similare celor din descrierea de mai sus, referitoare la curățirea și spălarea trupului lui Radu cel Mare de către moaștele lui Nifon, care-l și anathemizase înainte de a părăsi teritoriul Țării Românești. Cu aceeași ocazie a târnosirii ctitoriei lui Neagoe Basarab de la Curtea de Argeș (1517), la mănăstirea Dealu, unde fusese dus sicriul cu moaște ale lui Nifon și așezat deasupra mormântului lui Radu Vodă (1495-1508), „făcură bdenie toată noaptea, împreună cu domnul Neagoe Vodă, rugându-se sfinții sale ‹adică lui Nifon, ale cărui moaște fuseseră aduse cu ocazia aceluiași eveniment› pentru ertăciunea păcatului Radului Vodă carele, fără de dreptate, au lepădat pe sfântul de la sine și l-au gonit den țara sa. Ia ascultați ce făcu Dumnezeu. Când fu spre sfârșitul utrănii ‹utreniei›, vrând Dumnezeu să arate aeve ertarea păcatului Radului Vodă și al altora, carii îi făcuse nevoe și scârbă sfântului, văzu sângur Neagoe Vodă descoperire ca aceasta de la Dumnezeu: unde s-au rupt scoabele cele de fier și acoperemântul mormântului Radului Vodă și degrabă să desfăcură marmurile și să ivi trupul din lăuntru al Radului Vodă groaznic și întunecat, plin de puroi și de putoare. Iată aciiș să deșchise săcriul cu moaștele sfântului Nifon și izvorî de la sfântul izvor de apă și spălă tot trupul Radului Vodă și-l arătă luminat. Și apoi

[53] *Ibidem*, p. 149-153.

iar înseși toate încuietorile și pietrile sângure s-au închis și s-au încuiat, ca și mai nainte. Și să arătă și domnul Radu Vodă lui Neagoe Vodă și-i făcu mare mulțămire, pentru lucrul de milostenie ce au făcut pentru dânsul”[54], adică pentru gestul de milă creștină prin care Neagoe Basarab facilitase iertarea lui Radu cel Mare.

Am văzut deci că ambele versiuni – română și greacă – relatează în termeni foarte apropiați episodul spălării trupului lui Radu cel Mare de către moaștele lui Nifon, dar numai versiunea greacă adaugă detaliul, încă și mai important pentru subiectul de față, referitor la dregătorul moldovean căsătorit cu Caplea, sora lui Radu cel Mare, deși el avea soție legiuită pe care o lăsase în Moldova, motiv pentru care Nifon, în calitate de mitropolit al Ungrovlahiei la momentul respectiv, îi aplicase și lui pedeapsa canonică a anathemizării. Cu alte cuvinte, după moartea violentă de care personajul a avut parte în cursul evenimentelor ce au urmat, trupul i-a rămas „umflat” și nedescompus, în chip atât de respingător, încât nici chiar câinii nu l-au mâncat. „Viața Sfântului Nifon” oferea astfel credincioșilor ortodocși, ascultători fideli ai învățăturilor „Marii Biserici”, sau ai „Maicii Bisericilor” de la Constantinopol, exemplul elocvent al pedepsei canonice care-i îngrozea suficient de mult, încât să știe că nu era de glumit cu încălcarea canoanelor Bisericii, nici cu blestemele pronunțate de ierarhia Bisericii la adresa călcătorilor acestora. E important de subliniat și faptul că deși „Viața lui Nifon” a fost redactată de Gavriil Protul în veacul al XVI-lea, originalul ei grec nu s-a păstrat, ci variante română și greacă, dintre care cea românească este mai completă și mai valoroasă, dar ea datează din secolul al XVII-lea. Iar varianta greacă pare mai târzie decât cea românească.

Se pune atunci întrebarea cam pe când și în ce împrejurări s-a ajuns la conștientizarea acestei situații, având în vedere faptul că formula de blestem care ne-a preocupat în paginile de față apare abia către mijlocul veacului al XVII-lea în documente, așa cum am văzut. Este foarte interesant de remarcat că aceste împrejurări se situează în lumea greacă post-bizantină a aceluiași veac al XVII-lea, în virtutea unor relatări occidentale datând din perioada respectivă, cu privire la situația Bisericii grecești aflate atunci sub stăpânire otomană. Deosebit de valoroasă petru noi se dovedește cartea lui Paul Ricaut despre „Starea prezentă a Bisericilor Greacă și Armeană, Anul de la Nașterea lui Christos 1678”, apărută în engleză la Londra în 1679, iar în 1710 și în traducere franceză la Amsterdam, fapt a cărui utilitate pentru subiectul nostru a fost semnalată de curând de către Ionuț Aleaxandru Tudorie, pe linia unor remarci anterioare din istoriografia străină.

[54] Tit Simedrea, *Viața și traiul Sfântului Nifon, Patriarhul Constantinopolului*, Introducere și text, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1937, extras după ediția din „Biserica Ortodoxă Română”, vol. 55, 1937, p. 257-299, aici p. 289. Alte indicații bibliografice asupra aceluiași episod la I.-A. Tudorie, *op. cit.*, p. 278-279, n. 804.

În virtutea mărturiei lui Paul Ricaut, consulul britanic la Smyrna în perioada 1667-1678, cei afurisiți în urma unui blestem eclesiastic erau în fapt „afurisiți de Dumnezeu Atotputernicul”, urmând „să fie blestemați și neiertați, și *să nu putrezească după moarte în veacul de acum și în cel ce va să vină. Pietrele, lemnul și fierul vor putrezi, dar aceștia nicidecum*. Să moștenească lepra lui Ghehazi și spânzurarea lui Iuda. Pământul să se despice și să-i înghită pe aceștia ca pe Dathan și Aviron. Să suspine și să tremure pe pământ precum Cain. Mânia lui Dumnezeu să fie asupra capetelor și asupra fețelor lor, și să nu vadă vreodată rodul muncii lor, și foamete să le fie pâinea în toate zilele vieții lor; treburile lor, averile, ostenelile și muncile lor să fie blestemate și niciodată să nu izbutească nimic, ci să piară cu totul și să se risipească precum pleava de pe țarină la vremea secerișului. Să fie asupra lor blestemele sfinților și drepților patriarhi Avraam, Isaac și Iacov, și ale celor 318 sfinți purtători de Dumnezeu părinți de la Niceea, și de la celelalte sfinte sinoade, și să fie afurisiți de Biserica lui Christos. Și nimeni să nu-i facă pe aceștia părtași la cele bisericești, nici să-i sfințească, nici să-i tămâieze, nici să le dea anafura, nici să mănânce, nici să bea, nici să lucreze, nici să aibă vreo legătură trupească, și nici după moartea lor să nu îi îngroape, sub pedeapsa opririi de la împărtășanie și a afurisirii, până ce nu vor îndeplini ceea ce stă scris aici și vor fi iertați”[55].

Același autor englez ilustra câteva pagini mai pe urmă afirmația de mai sus chiar printr-un exemplu concret, pe care-l cunoștea dintr-o sursă demnă de încredere. După ce săvârșise unele ilegalități, numite „păcate” în text, o persoană originară din Moreea își părăsise locurile natale, refugiindu-se în insula Mēlos, făcându-și pierdută urma și reușind a se sustrage astfel brațului secular al justiției, dar n-a izbutit să scape și de excomunicarea pronunțată la adresa lui de către autoritatea eclesiastică a locului. Așa l-a surprins moartea în insula Mēlos, „iar sentința Bisericii nefiind ridicată, trupul lui a fost îngropat fără atenție și fără ritual, într-un loc îndepărtat și neumblat. Între timp, rudele celui decedat au fost foarte îndurerate și îngrijorate de situația tristă a prietenului lor mort, pe când țăranii și locuitorii insulei erau în fiecare noapte înspăimântați și tulburați de arătări ciudate și neobișnuite, despre care au dedus imediat că se ridicau din mormântul excomunicatului blestemat, pe care, după obiceiul lor, l-au deschis îndată, *aflând înăuntru trupul neputrezit*, îmbujorat și cu venele pline de sânge. Sicriul era plin cu struguri, mere și nuci și alte fructe de sezon”. Ținând un sfat, călugării au decis să taie și dezmembreze trupul în mai multe părți și să-l fiarbă în vin, procedeu obișnuit în asemenea cazuri, pentru a alunga duhul rău și a lăsa trupul să putrezească. Prietenii decedatului au obținut însă de la clerici o amânare a procedurii respective, precum și nădejdea că în schimbul unei sume de bani, fiind ei oameni cu dare de mână, vor putea cumpăra anularea excomunicării de

[55] I.-A. Tudorie, *op. cit.*, p. 230-231 (traducere pe care o urmăm îndeaproape).

către patriarh. S-a amânat astfel procedura dezmembrării trupului, fiind trimise scrisori la Constantinopol, cu consemnul ca, în cazul anulării excomunicării de către patriarh, să fie notate ziua, ora și chiar minutul în care ecumenicul avea să semneze iertarea celui afurisit. Între timp, la locul înmormântării, sicriul cu cel mort a fost adus în biserică, unde zilnic aveau loc rugăciuni și slujbe pentru iertarea lui, inclusiv pentru putrezirea trupului său. Aceasta până într-o zi când, în conformitate cu însăși relatarea monahului care oficia chiar atunci slujba în biserică, „dintr-odată s-a auzit un zgomot asurzitor în sicriul celui mort, spre spaima și uimirea tuturor persoanelor prezente atunci, iar când l-au deschis, au aflat trupul putrezit și dezintegrat până la țărână de parcă ar fi fost îngropat de șapte ani”[56]. Ulterior s-a constatat că momentul acestei putreziri a fost și cel în care la Constantinopol era semnată iertarea de către patriarh. Telepatia, respectiv coincidența în timp între două fapte sau situații aflate la mare distanță în spațiu, constituie o constanță a mentalității creștine medievale. În unele studii ale noastre ne-am referit și la fenomenul pe care l-am încadrat în profețiile telepatice bizantine[57].

*

Studiul de față nu este însă unul de profeții medievale, tematică atât de frecventată într-o parte a medievisticii actuale și deci destul de răspândită în literatura istorică a zilelor noastre, textul său având conexiuni directe cu diplomatica actelor de cancelarie medievale. După cum este știut, diplomatica actelor medievale înregistrează și blestemul sau imprecația retorică printre componentele finale ale unui document. Subiectul a mai fost abordat în istoriografia română de D. P. Bogdan, Emil Vîrtosu, Al. Elian, iar în vremurile mai apropiate de regretatul Dan Horia Mazilu, ca și de cercetători mai tineri, precum Cristina Codarcea sau Oana Rizescu.

Formula generală obișnuită a blestemului în documentele noastre medievale prevede pedeapsa suferită de eventualii călcători ai prevederilor unui act de cancelarie din partea „Domnului nostru Iisus Hristos, a celor 318 sfinți părinți de la Nicheia”, a celorlalți sfinți și a celorlalte soboare sau sinoade ori concilii ecumenice. Cu începere însă din veacul al XVII-lea până în cel de al XIX-lea, în actele noastre de cancelarie, în primul rând în cărțile de blestem, mai ales cele din Țara Românească, eliberate în primul rând de foști patriarhi ecumenici sau alți patriarhi orientali aflați de regulă în trecere pe la noi, iar după

[56] *Ibidem*, p. 261-262.

[57] *Deosebiri reale, confruntări afișate și unitate greco-latină în perioada bizantină,* în „Studii bizantine”, 2, 2011 (Simpozionul Societății Culturale Bizantine și al Uniunii Elene din România pe tema „Unirea Bisericilor și căderea Bizanțului”, 14 mai 2011), București, 2012, p. 57-67. Reeditat în vol. „Studii bizantine și postbizantine. Lucrări prezentate în cadrul Simpozioanelor Societății Culturale Bizantine și ale Uniunii Elene din România”, Coordonatori Cosmin Dumitrescu și Dragoș Gabriel Zisopol, București, UER Press, 2016 (= SBPB), p. 93-103.

modelul acestora și de către înalți prelați autohtoni, apare o altă formulă, interesantă în primul rând prin originalitatea ei, care tocmai prin acest lucru m-a frapat inițial, spre a-mi deveni din ce în ce mai obișnuită și mai familiară, tocmai prin înmulțirea exemplelor pe care studiul acesta a căutat să le sublinieze în diferite variante, cu remarca evidentă că de regulă fiecare înalt prelat avea aplecare sau preferințe pentru o anume variantă, pe care o utiliza cu precădere în actele, mai ales în cărțile de blestem emise de el.

La 11 ianuarie 1678, episcopul Ștefan al Râmnicului (1673-1693) dădea diaconului Iscru de la acea episcopie o vie în Dealul Bojoranilor ‹sau Bujoranilor›, printr-un document semnat și de Grigorie, episcopul Buzăului, ca și de Daniel, episcop al efemerului scaun al Strehaiei, întărit prin clauze de blagoslovire a celor care vor respecta această milă a lui, dar și de blestem a celor care ar fi întreprins măsuri pentru a o încălca. „Deci carii dintre frații arhierei sau alții den cei proști sau den clirici s-ar ispiti a strica această milă și să o ia dă la el sau dă la feciorii lui, sau de la alte semenții a lui fără direptate, unul ca acela să fie afurisit, proclet și anatema dă Stăpânul nostru Is. Hs. și de 318 sfinți părinți carii au fost la Nechieia. Așijderea și de smereniile noastre de acești trei arhiierei, ce săntem mai sus numiți să fie legat unul ca acela, *pieitrile și leamnele să putrezească și fierul să se topească, munții să se răsipească, iar trupul aceluia să stea întreg negru, înflat după moarte în veaci. Și să-l înghiță pământul dă viu ca pre Datan și pre Aviron*”[58]. De la arhiereii greci, formula de blestem de care ne-am preocupat aici s-a răspândit deci și în mediile eclesiastice românești, așa cum o întâlnim în acest document, semnat de cei trei episcopi din Țara Românească a acelui moment.

Cu puternice rădăcini în Vechiul Testament, formula originală de blestem care ne-a preocupat aici este elocventă pentru originalitatea civilizației bizantine, dar mai ales postbizantine, avându-și rădăcini în situații politico-religioase din Bizanțul Paleologilor, dar cristalizată după prăbușirea Bizanțului, destul de târziu, în veacul al XVII-lea, iar atunci în strânsă legătură cu lumea românească. Pe de o parte, prelații greci au apelat la această formulă în legătură cu realități românești, sau pe când se aflau pe teritoriul românesc. Pe de altă parte, prelații români au preluat și folosit ei înșiși formula în documentele emise

---

[58] Niculae I. Șerbănescu, *Noi mărturii despre episcopia Strehaiei și episcopul ei, Daniil*, în Idem, *Opera istorică*, vol. I, îngrijit, cu note și indici de Pr. Dr. Mihai Ovidiu Cățoi, București, Ed. Basilica, 2015, p. 645-654, aici p. 654. Studiul a apărut inițial în «Mitropolia Olteniei», XIII, 1961, nr. 1-4, p. 71-79.

Regret faptul că pandemia de covid nu mi-a facilitat împlinirea dorinței inițiale de a inventaria toate mențiunile formulei de blestem care ne-a preocupat aici, dar mai puțin cele din cadrul colecției “Documenta Romaniae Historica” (= DRH), însă gândul acesta mă preocupă în continuare, dacă voi mai avea parte de zile suficiente spre a-l împlini.

de ei, în primul rând în cărțile de blestem[59]. Considerăm nu mai puțin relevantă și apariția ei într-o formă sublimată chiar în varianta greacă a „Vieții lui Nifon”, în legătură cu moartea tragică a dregătorului venit din Moldova și care-i devenise cumnat lui Radu cel Mare, excomunicat și el de către Nifon. Deși mult mai completă, varianta românească nu conține acest detaliu. Prin urmare, ortodoxia bizantină a elaborat și cristalizat nu numai doctrina, ci și formula originală de blestem de-a lungul unei perioade care a început încă din veacul al XIV-lea, adică după moartea lui Mihail al VIII-lea, definitivând-o foarte probabil abia în veacul al XVII-lea, iar acest fapt în strânsă legătură cu mediul ortodox românesc. Acesta este deci cel care a preluat-o și aplicat-o pe scară largă în perioada următoare, de pe la mijlocul secolului al XVII-lea până în cel de al XIX-lea. Pentru lumea românească, această perioadă a fost deci nu numai una de premodernitate, ci și de medievalism întârziat.

O ultimă observație privește însă circulația motivului veterotestamentar de care ne-am preocupat aici și în lumea medievală apuseană, cu referire directă la Dathan și Aviron. Renumitul poem medieval francez *Cântecul lui Roland* îi pune la un moment dat pe sarracini, în cazul de față arabii musulmani din Spania, adversarii oștirii creștine a lui Carol cel Mare, în postura de adepți ai celor două personaje negative din Vechiul Testament: „Este un duce anume Falsarun / și cu Marsil el este frate bun”, ambele nume fiind forme franceze estropiate pentru cele două personaje musulmane adversare creștinilor, motiv pentru care „*Dathan și Abiron sunt de ai lui*, Mai ticălos ca el pe lume altul nu-i”[60]. Departe de a se limita la lumea bizantină și ortodoxă post-bizantină, subiectul abordat în aceste pagini vădește astfel deschideri pline de interes către istoria lumii creștine în ansamblul ei.

[59] În opinia noastră, fenomenul a fost corect intuit de Oana Rizescu, *Jurământ și blestem în procedura judiciară din Țara Românească până la sfârșitul secolului al XVII-lea.* I. *Instrumentarea jurământului cu blestem*, apoi II. *Cuvintele blestemelor domnești*, în „Revista istorică”, 25 / 1-2, 2014, p. 149-183 și 25 / 3-4, 2014, p. 305-321.

[60] *Cântecul lui Roland*, în „Poeme epice ale evului mediu”, traduceri de Sorina Bercescu, Vico Bercescu și Sevilla Răducanu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, XCIV, p. 48.

AUX ORIGINES D'UNE FORMULE BLASPHEMATOIRE RENCONTREE DANS LES ACTES DE MALEDICTION (CĂRȚI DE BLESTEM) EMIS PAR LES AUTORITES ECCLESIASTIQUES DANS LES PAYS ROUMAINS AUX XVIIe-XIXe SIECLES

Résumé

On sait que les actes médiévaux issus de la chancellerie des Pays Roumains reproduisent vers leur fin des sévères menaces concernant les punitions, réelles allant jusqu'à la peine de mort, ou spirituelles, allant jusqu'à la perte éternelle de la Rédemption pour ceux qui oseront éluder les décisions prises et annoncées par les documents respectifs. Les gens de la profonde période de foi qui a été le Moyen Âge craignaient ça plus que la mort physique.

Cette catégorie des sanctions spirituelles s'avérait donc assez efficace, vue la grande fréquence des menaces de punition corporelle venues de la part des autorités laïques, ou des menaces avec l'anathème ou l'excommunication prononcées par les autorités ecclésiastiques à l'adresse de ceux qui auraient osé de se dresser contre les décisions ou prescriptions du document en cause, afin que ces infâmes «soient maudits par Notre Seigneur Jésus Christ, ainsi que par les 318 Saints Pères Porteurs de Dieu, et leur place dans le monde d'au-delà se trouve à côté de Judas». Ça c'est la plus répandue formule de malédiction rencontrée dans nos actes médiévaux.

Mais en commençant avec le XVIIe siècle, une autre formule est utilisée dans les « livres de malédiction » rédigés par les autorités ecclésiastiques des Pays Roumains. Son contenu gravite autour de la forme suivante: «*que le fer, le bois, les pierres se dissipent, se fondent ou disparaissent, mais que vos corps après la mort restent entiers, non consumés et non déliés, que vous vous traîniez gémissants sur terre comme Cain, que vous héritiez les furoncles de Ghéiazi, que la terre crève, tout en vous engloutissant vifs, que vous en partagiez le sort* ‹biblique› *de Dathan et d'Abiron de jadis, et jusqu'au moment où vous reconnaîtrez la vérité, vous n'obtiendrez pas la miséricorde divine*».

Un des attributs de la sainteté dans la tradition chrétienne commune de Byzance et de l'Occident réside dans l'incorruptibilité du corps après la mort, d'où s'est développé le culte des reliques. Mais voilà que dans ces nouvelles situations le corps resté entier et non décomposé prouve le contraire, en portant la marque d'une punition divine du personnage trépassé, qui a pu subir aussi les effets d'une malédiction venue de la part de l'un des représentants de l'Église. Il s'agit donc d'une situation contraire à la sainteté. Comment pourrait-on faire la distinction entre les deux cas? Le corps d'un saint répand un arôme bien plaisant, témoignage évident de l'odeur de sainteté, tandis que celui d'un homme qui a

subi un anathème ou autre punition ecclésiastique répand une odeur infecte, de pus et puanteur. C'était le cas des péripéties subies par le corps de Michel VIII après son enterrement, suite de l'excommunication jetée sur lui par le patriarche Arsène (1254-1260 et 1261-1265).

Avec des fortes racines dans l'Ancien Testament, la formule originelle de malédiction traitée dans cette étude prouve de façon évidente l'originalité de la civilisation byzantine, et surtout post-byzantine, formule tirant ses origines dans le monde byzantin des Paléologues, mais cristallisée après la chute de Byzance. Le point final de cette évolution doit se placer au XVIIe siècle et en étroite liaison avec le monde roumain de Moldavie et surtout de la Valachie, fait qui nous semble d'autant plus important. Les prélats (ou ex-prélats) grecs présents de façon plus ou moins temporaire en terre roumaine ont utilisé cette formule en étroite connexion avec des réalités roumaines. À leur tour, les prélats roumains ont repris et utilisé la formule dans les documents émis sous leur autorité, dans les soi-disant «livres de malédiction» (*cărţi de blestem*). On peut remarquer que chaque prélat manifeste une préférence à part pour exprimer cette formule, d'où on peut déceler son style de rédaction, avec des variantes qui peuvent l'individualiser par rapport aux autres confrères.

L'orthodoxie byzantine et post-byzantine a élaboré et cristallisé cette formule originelle de malédiction, et en même temps la doctrine théologique qui la soutienne, durant une longue période de temps, qui a pu commencer dès le XIVe siècle, donc après la mort de Michel VIII Paléologue, et l'a fixé de façon définitive jusqu'au XVIIe siècle, en connexion avec le milieu orthodoxe roumain. C'est ce milieu qui l'a repris et continué à large échelle dans la période suivante, une époque de pré-modernité, mais aussi de médiévalisme tardif, qui chez nous s'est prolongée jusqu'au XIXe siècle.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXX**, 2021, p. 91-114

CATALOGUL ACTELOR DOMNIEI LUI ALEXANDRU MORUZI DIN COLECȚIA DE DOCUMENTE A MUZEULUI MUNICIPIULUI BUCUREȘTI (1793-1796)

GRINA-MIHAELA RAFAILĂ
GABRIEL-STELIAN CONSTANTIN*

Odată cu încheierea celei de-a doua domnii a lui Mihai Suțu (martie 1791-decembrie 1792/ianuarie 1793), în tronul de la București a fost numit Alexandru Moruzi (înainte de 4/15 ianuarie 1792-20/31 decembrie 1796). A fost fiul domnitorului moldovean Constantin Moruzi (1777-1782) și al Smarandei Ghica. Anterior numirii sale ca domn al Munteniei, Alexandru Moruzi a fost mai întâi dragoman al Porții, între anii 1790 și 1792, participând în această calitate la negocierea păcii de la Șiștov (1791) și a celei de la Iași (1791/1792). Apoi, a urmat domnia în Moldova, desfășurată din martie 1792 și până la 30 decembrie 1792/10 ianuarie 1793.

Pe plan intern, în Țara Românească, Alexandru Moruzi s-a arătat preocupat de buna organizare și funcționare a instituțiilor statului, precum și de lăcașurile de cult și de slujitorii acestora, de păstrarea rânduielilor economice. Prin grija sa deosebită, în anul 1794, a fost redeschisă Academia domnească de la Sf. Sava și s-a asigurat remunerația dascălilor. Și alte așezăminte de educație, aflate în diverse orașe, târguri și sate s-au aflat în atenția domnitorul fanariot.

De asemenea, în timpul celor 4 ani de cârmuire a Țării Românești, Alexandru Moruzi a stăruit pentru îmbunătățirea structurii administrative, a activității judecătorești, a comerțului, breslelor, industriei sau poștelor prin adoptarea unor măsuri de protejare a locuitorilor împotriva molimei de ciumă care a bântuit țara între anii 1793 și 1796.

Printr-o serie de acte, ca de pildă documentul emis la 2 aprilie 1795, Alexandru Vodă Moruzi a insistat pentru păstrarea prețurilor alimentelor, mai ales a pâinii, urmărind astfel să stopeze abuzurile brutarilor în timpul foametei, care a cuprins întreaga țară. Lipsurile provocate de secetă l-au determinat pe domnitor să-i oblige pe morarii din Capitala țării să achiziționeze grâu din

* Muzeul Municipiului București.

magazia domnească la preț de speculă, ca și în cazul vânzării porumbului „*îndoit și întreit*”[1].

Poarta dorea să-i schimbe pe domnii de la București și Iași, astfel că domnitorul Alexandru Moruzi a fost înlocuit cu Alexandru Ipsilanti, care a urcat în tronul de la București pentru a treia și ultima oară, la 17/28 august 1796, conducând Țara Românească pentru mai mult de un an de zile, până la 12 noiembrie/3 decembrie 1797.

Capitala țării a fost îmbogățită cu un nou locaș de cult, când domnitorul fanariot Alexandru Moruzi a construit de zid, în anul 1795, Biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului, căreia i se zicea „*Biserica Popa Ivașco*”. Abia în anul 1818, acest locaș de cult a luat numele de Pitar Moș, fiind astfel menționat, pentru prima dată în catagrafia de la 1810, și apoi în planul banului Mihai Cantacuzino, de la 1828, precum și într-o altă catagrafie, întocmită la 1831. La 1795, se spunea că biserica a fost „*împodobită cu zugrăveli pe tencuială crudă*”[2].

Nu în ultimul rând, Alexandru Moruzi a întemeiat o nouă fabrică de hârtie, situată pe apa Sabarului, în județul Ilfov, cunoscută cu numele de „*Moara de hârtie*”[3].

În *Colecția de Documente* a ***Muzeului Municipiului București***, se regăsesc 61 de înscrisuri emise în răstimpul primei domnii a lui Alexandru Moruzi (1793-1796). Sunt 51 de acte originale, redactate pe pergament (nr. *13.058*) și pe hârtie folio ori difolio, cu sau fără filigran, însoțite de cópii românești sau moderne, redactate în cursul secolului al XIX-lea. Pe de altă parte, avem hrisovul de înființare a Spitalului de ciumați de pe moșia Dudești a lui Nicolae Dudescu fost mare logofăt, care este redactat bilingv, în limba română cu caractere chirilice și în limba greacă. La acestea se adaugă și 9 acte care sunt cuprinse în mai multe manuscrise (nr. *27.429*, *31.348* și *81.666*).

Pe anii de domnie, repartiția documentelor supuse atenției noastre se prezintă astfel: 1793 cu 23 de acte; 1794 cu 21 doc.; 1795 cu 8 înscrisuri și 1796 cu 9 acte.

Din punct de vedere al conținutului, acestea ating probleme diverse întâlnite în ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea. Așadar, avem, în primul rând, porunci domnești pentru cercetare „*la fața locului*” a unor hotare de moșii, adresate unor ispravnici din județele Teleorman (doc. *4*) și Râmnicu Sărat (doc. *19*) sau marilor caimacami ai Craiovei, respectiv lui Ștefan Prișcoveanu fost mare vornic (nr. *3*) și Costache Caragea hatman (nr. *5*, *9-11*). De asemenea, Alexandru Vodă a emis o serie de acte privind reînnoiri de mili sau acordare de

[1] *Istoria Românilor*, vol. VI, Românii între Europa clasică și Europa luminilor (1711-1821), București, Ed. Enciclopedică, 2002, p. 487.
[2] L. Stoica, N. Ionescu-Ghinea, *Enciclopedia lăcașurilor de cult din București*, vol. I, București, Ed. Universalia, 2005, p. 316.
[3] N. Iorga, *Istoria Românilor în chipuri și icoane*, Craiova, Ed. Ramuri, 1921, pp. 278-279.

scutire a plății dărilor pentru unii dintre marii boieri, drept răsplată pentru „*slujbele aduse țării și domniei*”, ca de pildă lui Dumitrașco Racoviță fost mare paharnic (nr. *13.995*). Același mare boier a beneficiat din partea domniei de întărirea stăpânirii sale asupra stânjenilor de moșie din Pardosu (Pardoși, jud. Buzău). Reprezentanții familiei Cantacuzino, boierii Constantin și Iordache foști mari serdari, au beneficiat din partea domniei de confirmări și întăriri privind stăpânirea lor asupra moșiei Mărgineni, din județul Prahova (nr. *27.044*).

Totodată, membrii unor familii domnești s-au bucurat de atenția domniei. Astfel, Grigore Suțu beizadea, fiul domnului Mihai Suțu (1783-1786; 1791-1793 și 1801-1802) a primit scutire de plata dărilor pentru o pivniță, aflată în Capitala țării (*doc. 17*).

Se adaugă rapoarte întocmite în urma plângerilor depuse de diferiți petenți, mai ales în legătură cu pricini de hotare ale moșiilor aflate în diverse locuri ale țării, stăpânite de mari boieri, ca de pildă Manolache Brâncoveanu (nr. *28.540-28.544*), Nicolae Filipescu fost mare logofăt (nr. *47* și *48*), Drăghicean Otetelișanu fost mare stolnic (nr. *20*) și Dumitrașco Racoviță paharnic (nr. *13.571*).

Și lăcașurile de cult au beneficiat de atenția primului om în stat. Astfel, noua înființata Episcopie a Argeșului (octombrie 1793), păstorită de episcopul Iosif, fost protosinghel al Episcopiei Râmnicului – Noului Severin, care avea jurisdicție canonică asupra enoriașilor din județele Argeș și Olt, a beneficiat de o serie de danii (doc. *24.*). Apoi, biserica din Târgoviște, unde se prăznuiau hramurile Sf. Ap. Petru și Pavel și Sf. Mc. Marina, refăcută de Dumitrache Ghica, a primit din partea domnului dreptul de a ține 4 liude, oameni străini, scutire de plata dărilor pentru cei doi preoți și un dascăl, care îndeplineau serviciile religioase, așa după cum a beneficiat și prin cărțile domnești ale antecesorilor Alexandru Ipsilanti, Nicolae Caragea și Mihai Suțu (nr. *27.675*).

În Capitala țării, Alexandru Vodă a întărit lui Anastase Gărdescu fost logofăt de vistierie proprietatea unei prăvălii, situată în ulița Șalvaragiilor (*doc. 14*). Totodată, avem și câteva jupânese, care au vândut singure sau împreună cu soții lor ori copiii lor, diverse bunuri – case sau vii (nr. *41.389*, *13.683* și *101.676*). Astfel, Maria Bălăceanu a înstrăinat, la 9 septembrie 1793, o casă, situată în Mahalaua Sf. Dimitrie din București, lui Iamandi stegar și soacrei acestuia, Ileana. Ulterior, Iamandi, ajuns ișlicar, și soacra lui au vândut, la 2 februarie 1796, o casă cu prăvălie, aflată la „*poarta Curții domnești cei Vechi din sus*”, în Mahalaua Bălăceanului (doc. *54*). Pe jupâneasa Maria Bălăceanu o mai întâlnim, la 27 iunie 1796, când adeverează lui Costache Știrbei mare logofăt dania unui loc situat în Mahalaua Sf. Dimitrie (nr. *60*). Stan țigan, fiul lui Ștefan țigan domnesc, împreună cu mama lui, Dumitrana, au înstrăinat lui Hagi Stan Jianu fost mare paharnic un „*locșor de casă*”, situat lângă proprietatea acestuia

din urmă (nr. *12.235*). Vasile țigan, fiul lui Vlad țigan, a vândut unui mare boier, care îi era vecin, partea lui de loc cu cășcioară (nr. *12.921*).

Agentul împărătesc Merkëlius este prezent în trei documente în legătură cu rezolvarea unor probleme de arendă a moșiilor stăpânite în Transilvania de către Nicolae și Manolache Brâncoveanu, care au fost arendate de către (Dimitrie, Dimitrache) Marco din Sibiu, „*sudit chesaricesc*” (nr. *33*, *38* și *39*).

Un loc aparte între documentele acestei perioade îl ocupă hrisovul de înființare a Spitalului de ciumați de la Dudești, redactat bilingv, pe pergament. Textul este delimitat central de o coloană de frunze de stejar, din care se ivesc subtitlurile – rezumate ale actului, scrise cu chinovar. Format din trei bucăți de pergament, lipite între ele, actul se desfășoară pe o lungime de 2,55 m. și o lățime de 0,54 m.

În frontispiciu se remarcă stema unită a Țării Românești – acvila cruciată conturnată spre dreapta – și a Moldovei – capul de bour, încadrate de cei doi aștri cerești, Soarele și Luna, totul fiind cuprins într-un medalion în stil baroc, ornamentat cu soluție de aur, timbrat de o coroană deschisă, ca simbol al puterii domnești. De o parte și de alta sunt redați, câte doi, cei patru Sfinți ocrotitori ai așezământului spitalicesc de la Dudești – Sf. Ierarh Alexandru (30 august), Sf. Ierarh Visarion (15 septembrie), Sf. Sfințit Mucenic Haralambie (10 februarie) și Sf. Dimitrie Basarabov (27 octombrie). Această imagine – stemă, coroană și sfinți – ne conduce la ideea unei dualități a puterii laice și divine. Trei dintre Sfinții înfățișați, mai puțin Sf. Dimitrie, țin în mâna stângă câte o carte sfântă, colorată în auriu, iar cu mâna dreaptă binecuvântează pe privitori. Sunt îmbrăcați în veșminte liturgice colorate viu, în roșu, purpuriu, albastru și auriu. Au o atitudine hieratică, inexpresivă, amintind de modelele bizantine[4]. Înfățișarea acestora nu este întâmplătoare întrucât, fiind „*specializați*” în alungarea ciumei și a foametei, aceștia aveau menirea de a alina suferinzii și, de ce nu, să ocrotească poporul drept măritor de molimă. Așadar, frontispiciul este o reflectare directă a textului, simbolizând în mentalitatea epocii alungarea „morții negre”, cum era denumită în limbajul epocii ciuma. Ca atare, forța divină, prin puterea sa supraomenească, împreună cu puterea laică, se uneau la fondarea acestui nou stabiliment spitalicesc.

Finalul hrisovului ne înfățișează un tablou votiv care ilustrează influențele occidentale în miniatura românească. În registrul superior ne este înfățișată, într-un cartuș susținut de doi mari vulturi, semnătura autografă a domnului. De panglica susținută în cioc de aceștia este prins un medalion auriu, în stil baroc, având în centru ochiul Divinității, al lui Dumnezeu-Tatăl, care veghează și se află deasupra tuturor lucrurilor. În registrul inferior, în partea dreaptă, este înfățișat domnitorul-ctitor, Alexandru Constantin Moruzi, în profil, așezat în

[4] M. Cruceanu, *Actul de cancelarie – mărturie a istoriei și artei românești*, în B.M.I.M., vol. XII, București, 1992, p. 59.

genunchi pe o pernă purpurie, care are privirea și mâna stângă îndreptate spre îngerul morții, aflat deasupra sa. Mâna dreaptă este îndreptată spre niște victime ale epidemiei de ciumă. Îmbrăcat în anteriu albastru, peste care poartă o hlamidă purpurie tivită cu hermină, acesta are așezate alături, pe pământ, coroana și sceptrul, simbolizând puterea laică care se înclină în fața Divinității, ce este mai presus de lumea vremelnică a muritorilor. Deși domnitorul era pe atunci în etate de 30 de ani, a fost redat cu părul și barba cărunte, iar întreaga sa înfățișarea emană înțelepciune și demnitate, simbolizând înțeleptul care este nepunticios în fața morții. Gura întredeschisă sugerează un dialog cu îngerul morții căruia îi cere clemență pentru cetatea de scaun asupra căreia se abat trăznetele ciumii din mâna sa. În planul îndepărtat, se zărește cetatea Bucureștilor, fiind una dintre puținele imagini ale orașului de pe malurile Dâmboviței din cursul veacului al XVIII-lea. Apoi este schițat firav un copac care simbolizează viața, biruința asupra morții. Ochiul lui Dumnezeu-Tatăl, care veghează asupra orașului, insuflă speranța că Bucureștii vor beneficia de grația divină.

În anul 1795, are loc o nouă epidemie de ciumă care a provocat „*multă moarte bolnavilor*”, motiv pentru care domnitorul se hotărăște „*a zidi un mare și statornicesc spital de ciumă, cu mult mai mare decât cel dintâiu*”. Alexandru Moruzi a desemnat pe cinstiții boieri – Ioan Moruz fost mare vistier, Constantin Caragea mare hatman și Constantin Ghica fost mare vornic – să găsească locul potrivit pentru construcția binalei spitalului, respectiv pe moșia răposatului Nicolae Dudescu fost mare logofăt, numită Dudești. Construit din cărămidă, spitalul a beneficiat de două „*sălășluiri pentru bolnavi*”, un spital „*de obște pentru prostime*”, cu 15 odăi, curte și un puț, și un spital „*deosebit rânduit pentru oameni de mai bună stare*”, la care se adaugă un *lazaret* cu „*40 odăi, din care 20 sunt spre partea apei Dâmboviței ... și alte 20 odăi spre partea dăspre Dudești*”. De asemenea, domnul a rânduit a se construi lângă lazaretul dinspre Dudești și „*12 cășcioare, pentru cei ce vor fi bolnavi cu bănuială de ciumă*”. S-au adăugat patru odăi pentru folosința epistaților, o altă odaie mare, precum și magazii pentru păstrarea „*zaharelei*[*] *și altele*”.

În cele 24 de „*ponturi*” sunt trasate regulile de organizare a noului așezământ spitalicesc – numirea a patru epitropi; desemnarea a 60 de oameni pentru „*slujba bolnavilor*”, numiți „*spitalioți*”[*], scutiți de toate dăjdiile; orânduirea unui „*iconom vrednic*”, care să locuiască permanent în spital; numirea unui epistat cu leafă pe perioada epidemiei; „*cinci sute de cămăși și izmene să fie gata totdeauna și în vremea ciumei*”; desemnarea a patru lemnari și zidari care să se preocupe de „*dregerea acestui spital*” etc.

[*] alimente.

[*] ciocli.

În final, se specifică faptul că „*s-au datu și acestu domnescul nostru testamentu întăritu cu însuși iscălitura și pecetea domniei*” și cu „*credința preaiubiților noștri fii, Constantin vv., Dimitrie vv., Nicolae vv. și Gheorghie vv.*”. De asemenea, este consemnată și „*mărturia dumnealor cinstiților și credincioșilor boierilor divanului domniei*”. Înaltul act domnesc a fost scris în „*scaunul domniei ... București, la al patrulea an al domniei..., la leatul de la zidirea Lumei 7304, iar de la Nașterea Domnului Dumnezeu și Mântuitorul Nostru Iisus Hristos 1796 iulie 1, de Răducanu Poenar biv al treilea logofăt condicaru*”.

Autenticitatea actelor este confirmată de sigiliul inelar domnesc imprimat în ceară roșie, la închiderea unor scrisori (nr. *28.541*, *28.5430* și *28.544*), dar și în chinovar (nr. *7*, *8*, *12-14*, *16*, *17*, *19*, *27*, *33*, *35*, *43*, *53*, *57* și *61*). Se adaugă sigiliul inelar imprimat în ceară roșie prezent în documentele în care este menționat Merkëlius, agent împărătesc, în legătură cu niște probleme de arendă ale unui supus austriac. Alte acte sunt validate cu sigilii imprimate în cerneală verde (nr. *28.585*) sau neagră (nr. *13.478*), precum și amprente digitale ale unor martori, prezenți la încheierea diverselor tranzacții (nr. *4*, *25*, *30*, *45-48* și *55*). Doar hrisovul înființării Spitalului de la Dudești este semnat autograf de către primul om în stat. Ca loc de emitere, avem orașul București (doc. nr. *24* și *61*) și Prahova (nr. *27.044*). În ceea ce privește proveniența, doar nouă documente ne-au parvenit de la *Epitropia Așezămintelor Brâncovenești*. Foarte puține înscrisuri au fost publicate, de-a lungul timpului, sub formă de ediție, rezumat, facsimil sau au fost menționate în diferite lucrări științifice.

*

* *

1. ***1793 ianuarie 28*** Stoian căpitan adeverează lui Dumitrașcu Racoviță zapisul prin care îi dă un „*flăcău de țigan*”, pe nume Toader, fiul Ghebosului, cât și pentru primirea a 50 de taleri, tot pentru niște țigani.

Adeverează: Stoiu căpitan și Ilică căpitănet.

***M.M.B.**, nr. 13.664*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (31x21,5 cm).

2. ***1793 februarie 15*** Dumitrache medelnicer înaintează domnului un raport în legătură cu cercetarea, de la fața locului, pentru hotarul din cap al moșiei Stoenești din jud. Romanați a lui Manolache Brâncoveanu fost mare logofăt și moșia Fărcașu stăpânită de „*părtașii*” Ianache Fărcaș pitar și Gligorie Jiianu clucer.

***M.M.B.**, nr. 28.540*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (36x24 cm.).

3. ***1793 februarie 16*** Ștefan Prișcoveanu fost mare vornic și caimacam al Craiovei cere boierilor ispravnici ai județului Dolj să cerceteze jalba „*sătenilor și locuitorilor*” depusă împotriva lui Nicola Lalul negutățător, arendașul moșiei Comoșteni a lui Manolache Brâncoveanu fost mare logofăt, care a mărit plata havaetului pentru niște mori de pe Jiu, de la un galben turcesc de 2 taleri și un zlot la un galben mare nemțesc de 5 taleri.

Semnează al treilea logofăt.

***M.M.B.**, nr. 28.585*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (16x22 cm.), sigiliul în cerneală verde. Provine de la Epitropia Așezămintelor Brâncovenești.

***Bibliografie**: ed.: Documente,* [1961], pp. 802-803 (*nr. 645*).

4. ***1793 martie 16*** Alexandru Constantin Moruzi, domnul Țării Românești, poruncește ispravnicilor județului ca „*întru toate să fiți următori dând sfârșit pricinei cu urmare în faptă*” a raportului întocmit, la 15 iunie 1783, în urma solicitării făcute de Nicolae Constantin Caragea către cei 12 boieri și a slugii domnești, Cărstea al doilea portar, pentru alegerea și hotărârea moșiilor Albești și Peretu din jud. Teleorman a Sandei Paladoaia medelnicereasa.

Semnează marele logofăt și fostul mare stolnic.

Consemnează în condica județului Tudorică.

***M.M.B.**, nr. 12.741*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (38x24,5 cm.), 5 amprente digitale în cerneală. Provine de la Epitropia Așezămintelor Brâncovenești.

5. ***1793 mai 2*** Alexandru Constantin Moruzi, domnul Țării Românești, poruncește lui Costache Caragea hatman și caimacam al Craiovei să desemneze de la divanul Craiovei un boier „*prahticos*”, care împreună cu Dumitrache medelnicer și ispravnic al Romanților, să cerceteze, la fața locului, hotarele „*din cap*” dintre moșia Stoenești din jud. Romanați a lui Manolache Brâncoveanu vornic și moșia Fărcașu stăpânită de către Ianache Fărcașu pitar și Gligorie Jăianu clucer, care erau în neînțelegere cu stăpânirea acestei moșii Fărcașu.

***M.M.B.**, nr. 28.541*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (31,5x22 cm.), sigiliul inelar în ceară roșie la închiderea scrisorii. Provine de la Epitropia Așezămintelor Brâncovenești.

6. ***1793 mai 11*** Fostul mare stolnic propune marelui logofăt al Țării de Jos să solicite domnului emiterea unei cărți domnești de reînnoire a milelor privind scutirea plății dărilor de către satul Greabăn din moșia Homești, din jud. Slam Râmnic (Râmnicu Sărat), la cererea înaintată de Dumitrașco Racoviță fost mare paharnic, așa după cum a beneficiat și în timpul primei domnii a lui Alexandru Ipsilanti.

Semnează fostul mare stolnic.

***M.M.B.**, nr. 13.592*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (24,5x17,5 cm.).

7. ***1793 mai 14*** Alexandru Constantin Moruzi, domnul Țării Românești, reînnoiește lui Dumitrașco Racoviță fost mare paharnic scutirea de plata sărăritului pentru oamenii lui din satul Greabăn, aflat pe moșia Homești, din jud. Slam Râmnic (Râmnicu Sărat), conform hrisoavelor și a cărților vechi. De asemenea, domnul poruncește și celor „*ce veți fi rânduiți cu slujba sărăritului ... să aveți a vă feri și a da pace oamenilor de la numitu sat, de nimicu supărare pentru sărărit să nu faceți*".

Citește marele logofăt.

***M.M.B.**, nr. 13.995*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (32x21,5 cm.), monograma domnească și sigiliul inelar domnesc în chinovar.

8. ***1793 mai 19*** Alexandru Constantin Moruzi, domnul Țării Românești, poruncește lui Dinu (Constantin) Cantacuzino fost mare serdar să vină la judecată în urma jalbei depuse de către Constantin Hrisoscoleu fost mare medelnicer pentru stabilirea celor două părți din moșia Măgureni din jud. Prahova și a unei jumătăți de casă, aflată pe aceeași moșie, ce au fost cumpărate de la răposatul general Mihai Cantacuzino, și pe care dorea să le dea drept zestre fiicei sale. A treia parte de moșie și cealaltă jumătate de casă erau stăpânite de frații Constantin (Dimu) serdar și Iordache Cantacuzino, care, prin înrudire, erau nepoți de văr primar cu Constantin Hrisoscoleu.

Semnează marele logofăt și al treilea logofăt.

***M.M.B.**, nr. 27.045*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (23,5x19 cm.), sigiliul inelar domnesc în chinovar. Are copie mod. nedatată.

9. ***1793 mai 31*** Constantin Caragea hatman și caimacam al Craiovei confirmă hotarele corecte dintre moșia Stoenești din jud. Romanați a lui Manolache Brâncoveanu mare vornic și moșia Farcaș stăpânită de (Ianache) Fărcășanu pitar și Gligorie Jiianu clucer, în urma cercetării, la fața locului, din 25 mai 1793, făcută de către boierii Scarlat medelnicer și Sandu Racoviță.

Semnează al treilea logofăt.

Consemnează în condica divanului Gheorghe condicar.

***M.M.B.**, nr. 28.542*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (20x30 cm.). Are două copii: una rom. din 1838 și una mod. din 1890. Provine de la Epitropia Așezămintelor Brâncovenești.

10. ***1793 mai 31*** Constantin Caragea hatman și caimacam al Craiovei înștiințează pe domn în legătură cu alegerea hotarului moșiei Stoenești din jud. Romanați a lui Manolache Brâncoveanu mare vornic, care a fost încălcat de moșia Farcașu, în urma neînțelegerii dintre cei doi proprietari, (Ianache) Fărcaș pitar și Gligorie Jiianu clucer.

***M.M.B.**, nr. 28.543*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (35,5x22 cm.), sigiliul inelar în ceară roșie la închiderea scrisorii. Provine de la Epitropia Așezămintelor Brâncovenești.

11. ***1793 mai 31*** Constantin Caragea hatman și caimacam al Craiovei înștiințează pe Manolache Brâncoveanu mare vornic de restabilirea „*hotarului din cap*” dintre moșile Stoenești și Fărcașul, după cercetarea de la fața locului, de către Dumitrache medelnicer și a lui Șerban Racoviceanu, în urma poruncii domnești.

***M.M.B.**, nr. 28.544*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (32,5x22 cm.) sigiliul inelar în ceară roșie la închiderea scrisorii. Provine de la Epitropia Așezămintelor Brâncovenești.

12. ***1793 iunie 14*** Alexandru Constantin Moruzi, domnul Țării Românești, întărește bisericii din Târgoviște cu hramurile Sf. Ap. Petru și Pavel și Sf. Mc. Marina, refăcută de Dumitrache Ghica fost mare ban, care a construit și trei case pentru locuința a doi preoți și a unui dascăl, fiind scutiți de „*orice dări va eși pe preoți i pe ceilalți locuitori ai țării*”, precum și dreptul de a ține 4 liude, oameni străini, scutiți de dăjdii pentru a fi de „*poslușania*” preoților și a dascălului, așa după cum au fost cărțile domnilor Alexandru Ipsilanti (12 iunie 1781), Nicolae Caragea (26 iunie 1786) și Mihai Suțu (2 august 1784 și 23 ianuarie 1793).

Citește marele logofăt.

***M.M.B.**, nr. 27.675*

Orig. rom., hârtie folio cu filigran (31,5x21,5 cm.), monograma domnească și sigiliul inelar domnesc în chinovar.

13. ***1793 iunie 22*** Alexandru Constantin Moruzi, domnul Țării Românești, întărește stăpânirea lui Dumitrașcu Racoviță fost mare paharnic asupra celor 274 de stânjeni din moșia Pardosul (Pradoși) din jud. Buzău, care a fost cumpărată de la moștenii de aici, în urma cercetării domnești și a raportului întocmit de către boierii Departamentului – Ianache Muruz mare vornic, Scarlat Ghica mare logofăt (al Țării de Jos) și alți doi mari vornici, din 3 iunie 1793. Lupu, fiul lui Pârvu, era nemulțumit de faptul că marele boier ar fi cumpărat 800 de stânjeni și nu 274 de stânjeni din moșia Pardosul (Pardoși).

Semnează marele logofăt.

Consemnează în condică, Ion Răducanu (?).

***M.M.B.**, nr. 13.641 (b)*

Orig. rom., hârtie folio cu filigran (34,5x24 cm.), sigiliul inelar domnesc în chinovar.

14. ***1793 iulie 4*** Alexandru Constantin Moruzi, domnul Țării Românești, întărește lui Anastase Gărdescu fost logofăt de vistierie stăpânirea lui peste o prăvălie, aflată în Șalvaragii, din București, care a fost cumpărată de la

Tudorașco căpitan cu 850 de taleri, fără știrea surorii vânzătorului, Stanca din Focșani, din partea Moldovei, în urmă cu 11 ani. După trecerea celor 10 ani, Stanca nu mai putea invoca dreptul de protimisis.

Semnează marele logofăt.

***M.M.B.**, nr. 69.831 (8)*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (35,5x24 cm.), sigiliul inelar domnesc în chinovar. Are copie mod. din 1877 la nr. 69.832 (8).

Bibliografie: *ed.*: *Documente*, 1960, pp. 161-163 (*nr. 96*, cu data 1793 mai 18); Rafailă, 2013, pp. 14-16 (*nr. 7*); *facs.*: *Documente*, 2006, p. 117.

15. ***1793 iulie 13*** Zapis dat lui Dumitrașco Racoviță fost mare clucer pentru stăpânirea unei țigănci contra sumei de 150 de taleri.

Scrie un sluger, care este și martor.

***M.M.B.**, nr. 13.655*

Orig. rom., hârtie folio cu filigran (12,5x17,5 cm).

16. ***1793 august 20*** Alexandru Constantin Moruzi, domnul Țării Românești, hotărăște ca un „*boier ales și cerut de amăndouă părțile*” împreună cu un portărel să meargă pentru a cerceta pricina dintre Constantin Hrisoscoleu fost mare medelnicer, reprezentat de vechilul lui, care îi era și ginere, Alexandru fost al doilea logofăt, și Constantin Cantacuzino fost mare serdar pentru părțile lor de moșie din Măgureni, din jud. Ilfov, care erau stăpânite de-a valma, în urma raportului întocmit la 29 iunie 1793.

Semnează marele logofăt.

***M.M.B.**, nr. 27.117*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (35,5x24 cm.), sigiliul inelar domnesc în chinovar. Are copie mod. nedatată.

17. ***1793 septembrie 2*** Alexandru Constantin Moruzi, domnul Țării Românești, acordă beizadelei Grigorie Suțu voievod, scutire de plata dărilor – fumărit, cămănărit, de vamă, vin domnesc, de ortul vătășesc și de „*orice dări ar fi pă alte pivnițe*” – pentru o pivniță aflată în București.

Citește marele logofăt.

***M.M.B.**, nr. 13.996*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (31,5x21,5 cm.), monograma domnească și sigiliul inelar domnesc în chinovar.

Bibliografie: *ed.*: Potra, 1982, pp. 383-384 (*nr. 320*); *menț.*: Stoicescu, 1960, p. 97, n. 3; Potra, 1990, p. 192, n. 8; *facs*: *Documente*, 2006, p. 117.

18. ***1793 septembrie 9*** Maria Bălăceanu vinde lui Iamandi stegar și soacrei lui, jupâneasa Ileana, locul pe care se afla construită casa acestora, aflată în Mahalaua Sf. Dimitrie din București, cu 262 de taleri și jumătate.

***M.M.B.**, ms. 81.666, fila 13 (nr. 26).*

Hârtie folio cu filigran (*36x23,5 cm.*).

19. ***1793 septembrie 16*** Alexandru Constantin Moruzi, domnul Țării Românești, poruncește ispravnicilor județului Slam Rămnic (Râmnicu Sărat) să cerceteze jalba depusă de către Dumitrașco Racoviță paharnic pentru a i se plăti stricăciunea provocată moșiei sale Suligatu de vitele oamenilor de la moșia Mitropoliei, care „*s-au pus cu șăderea în marginea moșiei, pă hotar*”.

Semnează marele logofăt și fostul mare stolnic.

***M.M.B.**, nr. 13.571*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (20x15 cm.), sigiliul inelar domnesc în chinovar.

20. ***1793 septembrie 25*** Raportul celor 4 boieri judecători înaintat domnului în pricina dintre Drăghicean Oteteleșanu fost mare stolnic și Constantin Varlam fost mare serdar pentru cei 500 de stânjeni din moșia Todirești, din jud. Ilfov, în baza actelor doveditoare ale părților implicate.

***M.M.B.**, ms. 27.429, pp. 157-163 (nr. 16).*

Hârtie folio cu filigran (*34,5x24 cm.*).

Bibliografie: *rez.*: Filitti, 1919, pp. 187-188 (*nr. 599*).

21. ***1793 octombrie 6*** Maria Bălăceanu este de acord prin zapisul dat lui Alecsie ișlicar ca acesta să „*prefacă de iznoavă, însă de lemn, iar nu dă piatră*” o prăvălie a sa, aflată pe locul Mariei, în Mahalaua Sf. Dimitrie din București, cu obligația plății anuale a unei chirii în valoare de 20 de taleri.

***M.M.B.**, ms. 81.666, fila 20 (nr. 43).*

Hârtie folio cu filigran (*36x23,5 cm.*).

22. ***1793 noiembrie 13*** Poruncă dată unor țigani care locuiau în jud. Slam Rămnic (Râmnicu Sărat), care, după ce au revenit din Moldova, s-au declarat țigani domnești pentru a nu intra în stăpânirea de drept a lui Dumitrașco Racoviță fost mare paharnic.

***M.M.B.**, nr. 13.478*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (30x10,5 cm.), sigiliul în cerneală neagră.

23. ***1793 decembrie 17*** Zapis dat lui Gheorghe Copcia din jud. Slam Râmnic (Râmnicu Sărat) pentru arendarea moșiilor Căpteasca, Burciuleasca, Iazul și Balta Albă pe timp de un an, pentru care s-au plătit 35 de taleri. Arendașul avea obligația să „*fie silitor la toate moșiile, a nu să călca hotarăle*”.

***M.M.B.**, nr. 13.650*

Orig. rom., hârtie folio (10x14 cm.).

24. ***1794 februarie 23, București*** Alexandru Constantin Moruzi, domnul Țării Românești, acordă Episcopei Argeșului, cu hramul Adormirii Maicii Domnului, care cuprindea județele Argeș și Olt, păstorită de episcopul Iosif, fost protosinghel al Episcopiei Rămnic, o serie de danii – anual câte 500 de bolovani cu sare de la ocnele domnești; 300 de oi scutite de darea oeritului; 50 de scutelnici împreună cu 50 de liude „*oameni străini*” scutiți de plata dărilor; 2

scaune de carne de la Pitești sau Argeș și 2 pivnițe; câte 2 bani de fiecare vadră din mila vinăriciului provenit de la „*popoarele*” din județele Muscel, Argeș și Vâlcea. De asemenea, toți cuvioșii egumeni ai mănăstirilor, preoții, diaconii, boierii, breslele și toți „*pravoslavnicii creștini*” din județele Argeș și Olt aveau obligația de a-l recunoaște în scaunul episcopal pe episcopul Iosif.

Martori: fiii domnului – Costandin voievod, Dumitrache voievod, Nicolae voievod, Gheorghie voievod și membrii Sfatului domnesc – Nicolae Brâncoveanu mare vistier, Dumitrache Racoviță mare ban, Ianache Văcărescu mare spătar, Ianache Moruz mare vornic de Țara de Sus, pan Manolache Brâncoveanu mare vornic de Țara de Jos, Manolache Crețulescu mare vornic, Nicolae Filipescu mare vornic, Costache Ghica mare logofăt de Țara de Sus, Scarlat Ghica mare logofăt de Țara de Jos, Dumitrache Manu mare postelnic, Isaac Ralet mare clucer, Dumitrache Hina mare comis, Ioan Comănean mare paharnic, Iordache Palada mare stolnic, Iorgache mare sluger și Dumitrache Costandache mare pitar. Ispravnic Costache Ghica mare logofăt.

Scrie Ioan Rafailă fost al treilea logofăt.

***M.M.B.**, ms. 31.348*

Hârtie folio cu filigran (*34,5x24 cm.*)*, pp. 54-56, nr. 23.*

25. ***1794 februarie 24*** Nicolae ciubucciu, împreună cu soția lui, Maria, vând părintelui arhimandrit și egumen al Mănăstirii Mihai Vodă o pereche de case „*întregi*”, aflate „*despre Dâmbovița*”, împreună cu o curte, cuhnie, grajd și șopron, construite pe locul mănăstirii, cu 1.200 de bani.

Martor: Gheorghe.

***M.M.B.**, nr. 41.389*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (24x17 cm.), 2 amprente digitale în cerneală.

***Bibliografie**: ed.: Documente,* 1960, p. 164 (*nr. 97*); Rafailă, 2009, pp. 98-99 (nr. 53); *facs.*: *Documente,* 2006, p. 118.

26. ***1794 martie 8, Prahova*** Alexandru Constantin Moruzi, domnul Țării Românești, desemnează pe Constantin Filipescu medelnicer și Ioan Bălăcean ca, împreună cu sluga domnească, al doilea portar, să așeze pietrele de hotar ale moșiei Măgureni din jud. Prahova, aflată în stăpânirea comună a boierilor Cantacuzino, Constantin fost mare serdar și Iordache fost mare serdar, pe de o parte, și Constantin Hrisoscoleu fost mare medelnicer, reprezentat de vechilul său, care îi era și ginere, Alexandru fost al doilea logofăt, pe de altă parte, conform raportului întocmit de către cei doi boieri, la 20 noiembrie 1793.

Consemnează de la Logofeția Mare Răducanu sărdar.

***M.M.B.**, nr. 27.044*

Copie rom. din 1813, hârtie folio cu filigran (35,5x23,5 cm.). Are copie mod. nedatată.

27. ***1794 martie 9*** Alexandru Constantin Moruzi, domnul Țării Românești, desemnează pe Constantin Filipescu medelnicer și ispravnic, Ioniță Bălăceanu

șetrar, ceruți de ambele părți, ca împreună cu sluga domniei, portărel, să „*deosebească*” moșia Măgureni din jud. Prahova, între boierii Cantacuzino, Constantin serdar și Iordache serdar, cărora li se cuvenea o parte de moșie și Constantin Hrisoscoleu căruia îi reveneau două părți din aceeași moșie. Boierii domnești trebuiau să „*pue pietre, să dea și cărți după obiceiu arătătoare dă semn și dă hotar*”.

Semnează marele logofăt și fostul mare stolnic.

***M.M.B.**, nr. 27.116*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (34x21 cm.), monograma domnească și sigiliul inelar domnesc în chinovar. Are două copii: una rom. din 1798 și una mod. nedatată la nr. 27.114.

28. ***1794 martie 25*** Scrisoare în legătură cu neacceptarea vechilului de către călugării unei mănăstiri.

***M.M.B.**, nr. 13.590*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (22x15,5 cm.).

29. ***1794 martie 29*** Al treilea logofăt al Țării de Jos poruncește năzarilor epitropi ca împreună cu zapciul desemnat de vătaful de divan să cerceteze jalba depusă de Andrei Grecu pentru cei 500 de taleri pe care clironomii casei răposatului Ianache Lehliu medelnicer nu au vrut să îi primească. Mai mult, aceștia solicitau și dobândă la această sumă de bani și nu recunoșteau nici plata simbriei pe 2 ani.

***M.M.B.**, nr. 110.496*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (21x15,5 cm.).

30. ***1794 martie 31*** Stan țigan, fiul lui Ștefan țigan domnesc, împreună cu mama lui, Dumitrana, vând lui Hagi Stan Jiian (Jianu) fost mare paharnic un locșor de casă, aflat lângă proprietatea marelui boier, cu 20 de taleri.

Scrie popa Ianache, care este și martor.

***M.M.B.**, nr. 12.235*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (32x22 cm.), 3 amprente digitale în cerneală.

31. ***1794 aprilie 2*** Copia zapisului întocmit, la 20 martie 1794, de către Chivu Căplescu fost mare serdar prin care recunoaște lui Panait fost căpitan de lefegii, nepot și clironom al răposatului părinte Misail călugăr, numit în mirenie Mihai logăfăt de taină, stăpânirea lui asupra celor 10 pogoane de vie din Dealul Orlii din jud. Saac, conform zapiselor din 1744 (7252), 10 martie 1750 (7258) și 1 februarie 1744 (7252), care confirmau răscumpărarea acestor vii ce „*le au cu pământul lor*”, nefiind supuse dării de otaștină a pământului.

Adeverează și sunt martori: Chiv Căplescu fost mare sărdar, Manolache Crețulescu fost mare vornic, Nicolaie Filipescu mare logofăt, Barbul Ciorogârlean slujer, Ștefan Grecean sluger, Mincu Topoloveanu, Thanasache Bălăceanu, Gheorghie Pririceanu, Costandin Buescu fost al doilea vistier și Stoica Urlățean.

Copia este întocmită de Nicolae Filipescu mare logofăt.
Consemnează în condică Răducan fost al treilea logofăt condicar.
***M.M.B.**, ms. 81.666, fila 39 (nr. 72).*
Hârtie folio cu filigran (36x23,5 cm.).

32. ***1794 aprilie 19*** Vătaful de divan zapciu înștiințează domnia prin anafora (raport) de „*mulțumirea*” încheiată între Andrei Grecul, „*om de casa răposatului paharnic Ianache Lehliu*”, și Gheorghiță al doilea vistier, epitrop al răposatului Lehliu. Astfel, Andrei Grecul a restituit suma de 500 de taleri, pe care clironomii paharnicului Lehliu nu au vrut să îi primească, la 29 martie 1794, iar din dobânda solicitată a rămas să restituie doar 200 de taleri, stabilindu-și soroc de „*3 luni ca să-i plătească fără dă nicio pricină*”.
Consemnează în condica epitropiei Pană Constantin.
***M.M.B.**, nr. 110.497*
Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (28,5x20,5 cm.).

33. ***1794 mai 30*** Alexandru Constantin Moruzi, domnul Țării Românești, întărește înțelegerea încheiată între Marco din Sibiu, sudit chesaricesc (austriac), reprezentat de vechilii lui, Marco (Ianache), fratele lui, și Gheorghe Dulnier, ginerele lui, și Nicolae fost mare vistier și Manolache Brâncoveanu pentru „*izbrănirea socotelii și împlinirea banilor*”, respectiv a sumei de 9.258 de florinți ungurești, pentru „*contracturile ... și cu amanet moșiile ... ce au în Transilvania*”. Suma de bani este plătită de către Nicolae Brâncoveanu fost mare vistier.
Semnează marele logofăt.
Consemnează în condica divanului Răducanu al treilea logofăt condicar.
***M.M.B.**, nr. 31.121*
Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (34x24 cm.), monograma domnească și sigiliul inelar domnesc în chinovar.

34. ***1794 iunie 18*** Nica dă adeverință pentru 1.500 de taleri lăsați amanet împreună cu un zapis de schimb de către Iordachi vătaf până la sosirea răspunsului de la Racoviță clucer.
***M.M.B.**, nr. 13.570*
Orig. rom., hârtie folio (10,5x15 cm.).

35. ***1794 iunie 18*** Alexandru Constantin Moruzi, domnul Țării Românești, poruncește ispravnicilor județului să cerceteze jalba depusă de către Ecaterina Mavrocordat, Constantin Cantacuzino serdar, Iordache Cantacuzino serdar și Constantin medelnicer în legătură cu bătaia isprăvnicelului de la moșia Valea Lungă și cu luarea întregului venit al moșiei de rumânii Lungeni, cu care se aflau în judecată pentru această moșie.
Semnează marele logofăt și fostul mare stolnic.
***M.M.B.**, nr. 27.085*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (31,5x21 cm.), sigiliul inelar domnesc în chinovar. Are copie mod. nedatată.

36. ***1794 iulie 3*** Al treilea logofăt al Țării de Jos solicită marelui vornic al Țării de Sus să cerceteze, la fața locului, și să întocmească o anafora, care să fie trimisă prin zapciu ceaușului de aprozi în legătura cu jalba depusă de către Anastasie Gărdescu împotriva Elenei, soția răposatului Bratu iuzbașă de Pușcărie, pentru călcarea „*locului ca de o palmă și mai bine*” dintre cele două prăvălii ce aveau peretele comun, după cum era obiceiul să se construiască.

Semnează al treilea logăfăt (al Țării) de Jos.

***M.M.B.**, nr. 69.831 (6)*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (31,5x21,5 cm.). Are copie mod. din 1877 la nr. 69.832 (6).

***Bibliografie**: ed.*: Rafailă, 2013, pp. 16-18 (*nr. 8*)

37. ***1794 iulie 21*** De la județul Ilfov se întărește zapisul, întocmit la 20 iulie 1794, prin care Ilie Cal Mare armășel, fiul lui Vlad, a vândut lui Toncea bogasier două cășcioare, aflate pe moșia Mănăstirii Radu Vodă din Mahalaua Foișorului, cu 90 de taleri și 90 de bani.

Martor: Ion Cuc.

Scrie zapisul și consemnează în condica județului Scarlat logofăt.

***M.M.B.**, nr. 12.382*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (22x16 cm.).

***Bibliografie**: ed.*: *Documente*, 1960, pp. 168-169 (*nr. 100*); *facs.*: *Documente*, 2006, p. 118.

38. ***1794 iulie 22*** Mercheliu agent împărătesc dă adeverință lui Nicolae Brâncoveanu fost mare ban pentru plata, prin vătaful de aprozi, a celor 9.258 de florinți ungurești, care au fost convertiți în „*bani turcești*”, în valoare de 11.479 de taleri, ce a fost stabilită prin așezământul încheiat la 19 ianuarie 1794 și erau datorați lui Dimitrache (Dimitrie) Marco din Sibiu, sudit chesaricesc.

Semnează Mercheliu agent împărătesc.

***M.M.B.**, nr. 31.120*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (37,5x23 cm.), sigiliul în ceară roșie.

39. ***1794 iulie 22*** Mercheliu agent împărătesc adeverează înțelegerea încheiată între Nicolae Brâncoveanu mare vistier și Dimitrache Marco, sudit chesaricesc, reprezentat de Ianache Marco și Gheorghie Dulnier, pentru plata celor 9.258 de florinți ungurești, care au fost convertiți în 11.479 de taleri „*monedă turcească*”. Împăcarea s-a făcut în prezența lui Ianache Muruz mare vornic și Marin vătaf de aprozi.

Semnează Mercheliu agent împărătesc.

***M.M.B.**, nr. 31.122*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (35x24 cm.), sigiliul în ceară roșie.

40. ***1794 iulie 30*** Zapis dat lui Toncea bogasier pentru achiziția a două cășcioare și a unui loc, aflate pe pământul Mănăstirii Radu Vodă din Mahalaua Foișorului din București, pentru care trebuia să plătească o chirie anuală de 3 taleri până când va începe via să rodească și apoi să dea otaștină o vadră de vin din 20 de vedre la mănăstire.

M.M.B.*, nr. 73.473*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (24x17 cm.).

Bibliografie: *facs.*: *Documente,* 2006, p. 119.

41. ***1794 septembrie 30*** Răvaș prin care se cere „*îngăduială*" de a merge la Focșani după culesul viilor, pentru darea zapiselor de schimb a unui vad de moară, deoarece autorul era ocupat cu „*facerea morii ... și culesul viei*".

M.M.B.*, nr. 13.468*

Orig. rom., hârtie folio (29x10 cm.).

42. ***1794 noiembrie 16*** Petrache fostul mare clucer de arie dă carte de hotărnicie lui Manolache Bâncoveanu fost mare logofăt, epitropul Mănăstirii Domnița Bălașa din București, pentru alegerea delnițelor din hotarul moșiei Bădești din jud. Muscel, care au fost „*după vremi împresurate*" de către boierii Călinești.

M.M.B.*, nr. 30.493*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (43,5x31 cm.). Provine de la Epitropia Așezămintelor Brâncovenești.

Bibliografie: *ed.*: *Așezămintele*, 1938, pp. 156-157 (*nr. 191*).

43. ***1794 noiembrie 22*** Alexandru Constantin Moruzi, domnul Țării Românești, întărește lui Dumitrașco Racoviță fost mare paharnic stăpânirea moșiei Pardoși din jud. Buzău, pentru că pârâtul Lup „*într-un an și cinci luni n-au fost următor a merge la fața locului spre cercetare*" și mai mult „*au umblat și umblă rău fugindu dă cercetare*". Raportul este întocmit, la „*fața locului*" de către Nicolae Filipescu, la 18 noiembrie 1794.

Semnează marele logofăt.

M.M.B.*, nr. 13.565*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (21x15,5 cm.), sigiliul inelar domnesc în chinovar.

44. ***1794 noiembrie 23*** Radu pârcălab, fiul lui Ban Lungean, împreună cu toți verii lui dau zapis la condica județului Dâmbovița pentru plata celor 69 de taleri și 55 de bani, reprezentând banii venitului, precum și pentru porumbul de dijmă, care trebuia plătit câte 2 parale de fiecare ocă, pentru moșia Valea Lungă, aflată în pricină de judecată cu boierii Cantacuzino.

M.M.B.*, nr. 31.279*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (21,5x15,5 cm.).

45. ***1795 ianuarie 29*** Mihalache Grecu olangiu din Mahalaua Sf. Ioan dă zapis lui Hagi Dimitrache Papazoglu prin care se angajează să confecționeze „*la vara viitoare*” 60.000 de olane, care să fie „*roșie ca vișina*” și să i le aducă, plătindu-i-se câte 60 de taleri în patru tranșe.

Chezaș și platnic Manole băcan.

M.M.B., *nr. 12.236*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (21x15,5 cm.), 2 amprente digitale în cerneală.

Bibliografie: *ed.*: *Documente*, 1960, p. 170 (*nr. 101*); *facs.*: *Documente*, 2006, p. 119.

46. ***1795 mai 23*** Vasile țigan, fiul lui Vlad țigan, vinde unui mare boier partea sa de loc cu cășcioară, fiind vecin cu acesta, cu 40 de taleri.

Adeverează: Apostol, fratele lui Vasile.

Scrie Stoiche logofăr, care este și martor.

M.M.B., *nr. 12.921*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (27,5x21,5 cm.), 2 amprente digitale în cerneală. Provine de la Epitropia Așezămintelor Brâncovenești.

47. ***1795 septembrie 1*** Cei doi mari boieri întocmesc raportul adresat domniei în legătură cu alegerea hotarelor moșiei Edera din jud. Prahova a lui Nicolae Filipescu fost mare logofăt, care a fost cumpărată la mezat. Această moșie se învecina și chiar era revendicată de boierii Cantacuzino, Constantin mare paharnic și Iordache fost mare serdar.

M.M.B., *nr. 27.664*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (53x39 cm.), 5 amprente digitale în cerneală. Provine de la Epitropia Așezămintelor Brâncovenești.

Bibliografie: *rez.*: Filitti, 1919, p. 99 (*nr. 306,* cu data 1794).

48. ***1795 octombrie 5*** Raportul întocmit de cei șase mari boieri – Nicolae Brâncoveanu mare ban, Scarlat Ghica mare vistier, Costandin Filipescu mare logofăt, Manolache Crețulescu mare vornic, Costandin Știrbei mare vornic și Barbu Văcărescu mare logofăt – și adresat domniei în legătură cu pricina moșiei Edera din jud. Prahova, în suprafață de 2.504 stânjeni, care a fost cumpărată la mezat de Nicolae Filipescu logofăt, fiind revendicată și de boierii Cantacuzino, Constantin mare paharnic și fratele lui, Iordache fost mare serdar, în urma jalbei depuse de către aceștia.

M.M.B., *nr. 27.665*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (53x39 cm.), 5 amprente digitale în cerneală. Provine de la Epitropia Așezămintelor Brâncovenești.

Bibliografie: *rez.*: Filitti, 1919, pp. 99-100 (*nr. 307*).

49. ***1795 noiembrie 3*** De la județul Prahova se adeverează zapisul lui Constantin Călinescu postelnic prin care i-a fost dăruită a treia parte, reprezentând 522 de stânjeni, din moșia Măgureni, de către Constantin Cantacuzino fost mare serdar.

M.M.B., *nr. 27.043*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (29x20,5 cm.). Are copie mod. nedatată.
Bibliografie: *rez.*: Filitti, 1919, pp. 129-130 (*nr. 393*).

50. ***1795 noiembrie 10*** Vasile Chițoiu împreună cu soția sa, Ștefana, vând jupânesei Stanca Antoniche 5 cezvârți de vie „*lucrătoare*" în Dealul Vârteşcoi împreună cu livada ce se afla în capul acestor vii, cu șopron și o bute, cu 65 de taleri. Această vie se afla în otaștină pe moșia Mănăstirii Râmnicului.

Martori: Ilie chilar, cumnatul lui Vasili Chițoiul și Anca, sora lui Vasile Chițoiul.

Scrie Constantin căpitan, care este și martor.

M.M.B., *nr. 13.683*
Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (31,5x21,5 cm).

51. ***1795 noiembrie 30*** Ianache scrie în legătură cu dijmuitul celor 6 chile de grâu și 4 chile de orz, făcut de către Gheorghe al popei, care a intrat în moșia Bărcănescului, cumpărată și stăpânită de Gheorghe Copcea.

M.M.B., *nr. 13.620*
Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (31x21,5 cm.).

52. ***1795 f.l.z.*** Alexandru Constantin Moruzi, domnul Țării Românești, dă carte lui Alexandru Nenciulescu fost al treilea vistier și logofăt al Calemului semilor pentru a se îngriji iarăși la „*slujba și purtarea de grijă la calemul vistieriei*", primindu-și simbria „*cea orânduită*", precum și dreptul de a ține 8 liude scutelnici „*apărați dă rânduiala dăjdiilor vistieriei*", ca și stăpânirea unei pivnițe din București, scutită de toate „*orănduelile ce dau alte pivnițe*".

Citește și semnează marele vistier.

M.M.B., *nr. 25.531*
Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (34,5x24 cm.), monograma domnească și sigiliul inelar domnesc în chinovar.

53. ***1796 ianuarie 31*** Alexandru Constantin Moruzi, domnul Țării Românești, hotărăște, în urma raportului întocmit, la 19 martie 1795, de marele ban, Constantin Caragea mare hatman și marele logofăt, ca Alexandru Nenciulescu al treilea vistier să îi dea unchiului său, Manolache Hrisoscoleu, fiul răposatului Scarlat stolnic, 50 de stânjeni la marginea moșiei Măgureni din jud. Saac, pe care să îi „*deosebească cu semne*", în timp ce Manolache avea obligația să își ridice țiganii de pe moșia Măgureni și să îi ducă pe o altă moșie a sa.

Semnează marele logofăt și fostul mare clucer de arie.

M.M.B., *nr. 25.536*
Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (34,5x23,5 cm.), sigiliul inelar domnesc în chinovar.

54. ***1796 februarie 2*** Iamandi ișlicar împreună cu soacra lui, Ileana, vând lui Nicola saigiu o casă cu prăvălie, aflată la „*poarta Curții Domnești cei Vechi din sus*" în Mahalaua Bălăceanului, cu 1.435 de lei. Locul pe care era construită

casa era „*pământ fără de chirie*" și se învecina cu prăvăliile lui Profir postelnic și Constantin Bălăceanu fost mare clucer.

Scrie Gheorghiță, care este și martor.

***M.M.B.**, ms. 81.666, fila 13-13ᵛ (nr. 27).*

Hârtie folio cu filigran (36x23,5 cm.).

55. ***1796 martie 4*** Badea din Mahalaua Popei Cozma împreună cu soția lui, Catrina, și copiii lor, Tudora și Iordache, vând jupânesei Paraschiva o casă, aflată pe Podul Mogoșoaiei din București, care se învecina cu Cozma stolnicel al cocoanei Catrina Corneaschi și o altă uliță „*ce ese în podu*", cu 315 taleri. Casa a fost cumpărată de la Stoian Botez.

Adeverează și sunt martori: Dobrin, ginerele lui Badea; Vasile croitor, cumnatul lui Badea; Cozma stolnic vecin; Nidelcu mahalagiu; popa Anghel duhovnic; popa Răducan zapciu și popa Ioan de la Biserica Dintr-o Zi.

Scrie popa Ioan zapciu.

***M.M.B.**, nr. 101.676*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (cm.), 3 amprente digitale în cerneală. Are copie mod. nedatată.

***Bibliografie**: facs.: Documente,* 2006, p. 120.

56. ***1796 aprilie 10*** Departamentul de Șapte adeverează zapisul de vânzare a unui loc, care a fost cumpărat de către Nicola gelimpul.

Consemnează în condica Departamentului de Șapte Petrașco fost al treilea logofăt.

***M.M.B.**, ms. 81.666, fila 13ᵛ (nr. 28).*

Hârtie folio cu filigran (36x23,5 cm.).

57. ***1796 mai 16*** Alexandru Constantin Moruzi, domnul Țării Românești, răsplătește pe Alexandru Nenciulescu fost al treilea vistier cu dreptul de a stăpâni 15 liude, oameni străini „*fără de pricină dă dajdie*", pentru că se afla „*sluijind sameș vistieriei cu credință, fără pregetare și cu strădanie la săvârșirea poruncilor domniei... și trebile țării după a sa dreaptă slujbă*".

Citește marele vistier.

***M.M.B.**, nr. 25.519*

Orig. rom., hârtie difolio cu filigran (34,5x23,5 cm.), monograma domnească și sigiliul inelar domnesc în chinovar.

***Bibliografie**: ed.: Documente,* 1960, pp. 172-173 (*nr. 104*); Rafailă, 2009, pp. 100-101 (*nr. 55*); *facs.: Documente,* 2006, p. 120.

58. ***1796 mai 30*** Tănasie, fiul lui Antiohie logofăt de Divan, vinde lui Costandin dohtor o prăvălie, aflată la Poarta din sus a Curții Domnești Vechi, împreună cu pământul ei, fiind vecin cu prăvălia cumpărătorului, cu 950 de taleri. Tranzacția a fost făcută cu respectarea dreptului de protimisis. Această prăvălie

a fost dată de zestre surorii lui Tănasie, Sora, de către tatăl lor, la căsătoria acesteia cu Ivan șalvaragiu.

Martor: Andone Morăslăveanu.

Scrie Răducanul logofăt, care este și martor.

***M.M.B.**, ms. 81.666, fila 33-33v (nr. 70).*
Hârtie folio cu filigran (*36x23,5 cm.*).

59. ***1796 iunie 8*** Elena Guliano stolniceasa dă carte lui Gheorghe Copcea căpitan, desemnat isprăvnicel, ca să strângă dijma corespunzătoare din grâu, orz, porumb, mei, fân și din „*orice altă va fi*” de pe moșiile Căpteasca, Ghilicul, Iasul, Burciuleasca și Balta Albă din jud. Slam Râmnic (Râmnicu Sărat) cu dreptul de „*a-și lua* ‹pentru› *osteneală zeciuiala cuvenită*”, fiind „*păzitor a nu fi încălecate sau împresurate moșiile*” și cu „*priveghere și cu luarea aminte*”.

***M.M.B.**, nr. 13.655*
Orig. rom., hârtie folio cu filigran (12,5x17,5 cm).

60. ***1796 iunie 27*** Maria Bălăceanu adeverează lui Costache Știrbei mare logofăt zapisul prin care a dăruit un loc aflat în Mahalaua Sf. Dimitrie „*în ulița care trece pă la ortar‹ul› acestei biserici*”. Locul pe care se afla o cârciumă a Bisericii Sf. Gheorghe Vechi și se învecina cu proprietatea lui Constantin dohtor.

***M.M.B.**, ms. 81.666, fila 7v (nr. 13).*
Hârtie folio cu filigran (*36x23,5 cm.*).

61. ***1796 iulie 1, București*** Alexandru Constantin Moruzi, domnul Țării Românești, dă hrisov pentru înființarea spitalului de ciumați construit pe moșia Dudești a lui Nicolae Dudescu fost mare logofăt. Ispravnicii acestui stabiliment medical au fost Ioan Muruz fost mare vistier, Constantin Caragea mare hatman și Constantin Ghica fost mare vornic. Construit din cărămidă, Spitalul beneficia de două „*sălășluiri pentru bolnavi*”, un spital „*de obște pentru prostime*”, cu 15 odăi, curte și un puț, și un spital „*deosebit rânduit pentru oameni de mai bună stare*”, la care s-a adaugat un *lazaret* cu „*40 odăi, din care 20 sunt spre partea apei Dâmboviței ... și alte 20 odăi spre partea făspre Dudești*”. De asemenea, domnul a hotărât construcția, lângă lazaretul dinspre Dudești, și a „*12 cășcioare, pentru cei ce vor fi bolnavi cu bănuială de ciumă*”. S-au adaugat patru odăi pentru folosința epistaților, o altă odaie mare, precum și magazii pentru păstrarea „*zaharelei și altele*”.

Domnul a acordat și o serie de mile, ca de pildă cei „*rânduiți la grija și slujba lui să fie apărați de toate dăjdiile și angariile*”; câte 600 de taleri anual din ceea ce se cumpăra la „*ocne și vămi*” și erau date la „*cămara domniei*”; câte 500 taleri anual din veniturile Mănăstirii Sf. Pantelimon; câte doi bani de vadră de la unele „*popoare*” din județele Gorj și Dolj.

În cele 24 de „*ponturi*” sunt trasate regulile de organizare a noului așezământ spitalicesc – numirea a patru epitropi; desemnarea a 60 de oameni pentru „*slujba*

bolnavilor", numiți „*spitalioți*", scutiți de toate dăjdiile; orânduirea unui „*iconom vrednic*", care să locuiască permanent în spital; numirea unui epistat cu leafă pe perioada epidemiei; „*cinci sute de cămăși și izmene să fie gata totdeauna și în vremea ciumei*"; desemnarea a patru lemnari și zidari care să se preocupe de „*dregerea acestui spital*" etc.

Martori: fiii domnului – Constantin voievod, Dimitrie voievod, Nicolae voievod și Gheorghie voievod, precum și membrii Sfatului domnesc – Ianache Văcărescu mare ban, Nicolae Filipescu mare vornic de Țara de Sus, Dimitrie Manu mare spătar, Constantin Caragea mare hatman, Radu Golescu mare vornic de Țara de Jos, Scarlat Ghica mare vistier, Constantin Filipescu mare logofăt de Țara de Sus, Constantin Știrbei mare vornic, Ioan Damaris mare vornic, Isaac Ralet mare logofăt de Țara de Jos, Ioan Florescu mare vornic al politiei, Lucache mare postelnic, Andonie mare comis, Grigorie Brâncoveanu mare clucer, Constantin Câmpineanu mare paharnic, Gheorghie mare stolnic, marele sluger, Nicolae mare pitar.

Ispravnic Isaac Ralet mare logofăt de Țara de Jos.

Scrie Răducan Poienar fost al treilea logofăt condicar.

Actul este consemnat în condicile domnești ale divanurilor de la București și Craiova, precum și în condicile vistieriei, epitropiei de obște și la toate județele.

Citește marele logofăt.

Actul a fost reîntărit la 3 iulie 1799, în cea de-a doua domnie a lui Alexandru Constantin Moruzi (1799-1801).

***M.M.B.**, nr. 13.058*

Orig. rom.-gr., perg. (225x57 cm.), titulatura și monograma domnească scrise cu soluție de aur, sigiliul domnesc inelar în chinovar.

Bibliograie: *menț.*: Rădulescu, 1972, nr. 4, p. 659, n. 1791; *facs.*: *Documente,* 2006, p. 120.

Bibliografie:

Așezămintele, 1938, E. Vîrtosu, I. Vîrtosu, *Așezămintele Brâncovenești. O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională.

Cruceanu, 1997, M. Cruceanu, *Actul de cancelarie – mărturie a istoriei și artei românești*, în B.M.I.M., vol. XII, București, 1997, pp. 57-61.

Documente, [1961], *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, comitet de redacție V. Mihordea, Ș. Papacostea, Fl. Constantiniu, vol. I, București, Editura Academiei R.P.R.

Documente, 1960, *Documente privind istoria orașului București*, red. resp. Florian Georgescu, București, S.P.C. Muzeul de Istorie a orașului București.

Documente, 2006, I. Ioniță, *Documente feudale privind istoria orașului București și a satelor învecinate, aflate în colecția Muzeului Municipiului București*, București, Editura Muzeului Municipiului București.

Filitti, 1919, I.C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino,* București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”.

Iorga, 1921, N. Iorga, *Istoria Românilor în chipuri și icoane,* Craiova, Editura Ramuri.

Istoria Românilor, 2002, Istoria Românilor, vol. VI, Românii între Europa clasică și Europa luminilor (1711-1821), București, Editura Enciclopedică.

Potra, 1982, G. Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București (1634-1800),* București, Editura Academiei R.S.R.

Potra, 1990, G. Potra, *Din Bucureștii de ieri*, vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică.

Rafailă, 2009, G.-M. Rafailă, *Câteva documente privind Centrul Istoric al Bucureștilor aflate în colecția Muzeului Municipiului București*, în C.A.B., vol. VIII, București, Editura Agir.

Rafailă, 2013, G.-M. Rafailă, *Câteva documente referitoare la prăvălii din Ulița Zarafilor*, în A.U.C.D.C., Seria Istorie–Serie nouă, București, an. 4, nr. 3-4, iulie-decembrie, Pro Universitaria, pp. 6-45.

Rădulescu, 1972, Th. Rădulescu, *Sfatul Domnesc și alți mari dregători ai Țării Românești din sec. al XVIII-lea*, în R.A., an. XLIX, vol. XXXIV, nr. 4, București, pp. 659-671.

Stoica, L., Ionescu-Ghinea, N., 2005, Stoica, N. Ionescu-Ghinea, *Enciclopedia lăcașurilor de cult din București. Bisericile ortodoxe,* vol. I, București, Ed. Universalia.

Stoicescu, 1960, N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, Editura Academiei R.P.R.

CATALOG OF THE DOCUMENTS OF THE REIGN OF ALEXANDER MOUROUZIS FROM THE DOCUMENT COLLECTION OF BUCHAREST MUNICIPALITY MUSEUM (1793-1796)

Abstract

The first reign of Alexander Mourouzis in Wallachia (1793-1796) is reflected by a series of documents from the patrimony of the Bucharest Municipality Museum, whose authenticity is confirmed by the royal signet rings stamped in red wax. These are primarily royal decrees regarding both the observing of the boundaries of some landed properties and the exemption from paying taxes.

However, without question, the historical, social and patrimonial value is given by the founding golden bull of Dudești Hospital, near Bucharest, intended for plague patients, written both in Romanian with Cyrillic letters and

in Greek, on June 1, 1796, which illustrates not only the care shown by the Phanariot rulers towards their subjects, but also their involvement in the fight against this terrible disease, the plague, the so-called „black death”, about which medical knowledge was modest, overriding the empirical methods of limiting the spread of the dreaded epidemic.

Abrevieri:
A.U.C.D.C. ~ Analele Universității Creștine „Dimitre Cantemir”.
B.M.I.M. ~ București. Materiale de Istorie și Muzeografie.
C.A.B. ~ Cercetări Arheologice în București.
R.A. ~ Revista Arhivelor.

n. ~ notă
menț. ~ mențiune
ed. ~ ediție
facs. ~ facsimil
nr. ~ număr
reg. ~ regest
p. ~ pagină
jud. ~ județ

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXX**, 2021, p. 115-122

O DARE DE SEAMĂ INEDITĂ, DE LA 20 IANUARIE 1794, CU PRIVIRE LA SCHITUL PITEȘTEAN BULIGA

MARIUS PĂDURARU [*]

Istoricul schitului piteștean Buliga, a cărui biserică avea hramul *Sfinții Îngeri* este în general cunoscut[1]. Unele aspecte, care-l privesc îndeosebi pe comanditar, cupețul Martin, le-am lămurit sau, unde a fost cazul, le-am îndreptat, într-un studiu pe care l-am publicat, în colaborare, în anul 2009[2].

Documentul pe care îl vom reda în anexă, datat 20 ianuarie 1794, este unul inedit și reprezintă un raport adresat mitropolitului, de către preotul Duminică, acesta semnând în calitate de proegumen, ceea ce înseamnă că a fost locțiitor de stareț al schitului Buliga. De altfel, încă de la început, preotul Duminică precizează: „mai nainte, în trecuți‹i› ani, când au fost schitu asupra mea" ceea ce, potrivit textului documentului, ar echivala cu 1792 și cu anii anteriori. Așadar, este de presupus că el a fost purtător de grijă al schitului Buliga la începutul mandatului lui Partenie Nica Buligeanu, care a condus destinele lăcașului piteștean între 1786 și 1827, poate și mai înainte, în timpul predecesorului acestuia, egumenul Ioanichie, care se retrăgea la 30 noiembrie 1786, când se afla „asupra bătrâneților și în neputință"[3].

---

[*] Muzeul Județean Argeș, Pitești.

[1] Cele mai importante articole, studii și catagrafii publicate despre acest schit sunt următoarele: Pr. Marin M. Braniște, *Schitul Buliga. Un metoc în Pitești al Mitropoliei Țării Românești*, în „Mitropolia Olteniei", XVIII, nr. 1-2, 1966, p. 47-106; Idem, *Partenie Nica Buligeanu (1786-1827)*, în „Mitropolia Olteniei", XV, nr. 9-10, 1963, p. 735-760; Spiridon Cristocea, *Catagrafii din secolele XVIII–XIX ale unor mănăstiri și schituri din actualul județ Argeș*, Pitești, Editura Ordessos, 2013, p. 49-76. A se vedea și Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România*, I – Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea), vol. II (*M–Z*), indici, Craiova, editată de Mitropolia Olteniei, 1970, p. 487 și 522, n. 76 și 77.

[2] M. Păduraru, Radu Aurel, *Martin Buliga, exponent al elitei negustorești din Țara Românească, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea*, în *Negustorimea în Țările Române, între ‹‹Societas Mercatorum›› și individualitatea mercantilă*, în secolele XVI–XVIII, vol. editat de Cristian Luca, Galați, Editura University Press, 2009, p. 169-205.

[3] Pr. M. M. Braniște, *Schitul Buliga*, p. 57-59.

De reținut că numele preotului Duminică nu apare nici în pomelnicul bisericii *Sfinții Îngeri*, întocmit la jumătatea secolului al XIX-lea. Documentul se păstra în arhiva bisericii *Sfântul Ioan* din Pitești[4], unde, după demolarea ctitoriei lui Martin, au fost transferate o serie de obiecte ale fostului schit. Aceasta pentru că în epocă (cca. 1900), lăcașurile menționate alcătuiau o parohie.

În actul la care ne referim sunt prezentate, mai întâi, moșiile. Cea dintâi este **Burdea**[5], despre care se precizează că mai înainte, când răspundea proegumenul Duminică de schit, din venitul ei primea bucate, iar nu bani, cum s-a întâmplat în anul 1793. Achiziționată la 12 februarie 1753, așa cum se statornicise încă din timpul vieții lui Martin[6], venitul se împărțea pe din două, cu familia ctitorului. Pentru anul 1793 suma talerilor ce revenea schitului, similară cu cea primită de familie, nu este precizată.

Moșia de la **Micești**[7], conform documentelor păstrate, este cea dintâi achiziționată de Martin, la 2 februarie 1727, „în lat stânjeni 19, în lungu cumu mergu și cele funii, până‹-n› hotar, iar căpătâiu cel despre soare-răsari să mai lungește până în râu și alătur cu Ștefănești‹i›"[8]. În vremea când se ocupa preotul Duminică de schit, când nu se ara moșia (ceea ce arată o lipsă a mâinii de lucru, poate și a uneltelor sau a animalelor), se obțineau numai trei-patru banițe[9] de porumb, în timp ce atunci când „să ara câte nițăl porumbu, luam câte zece-ciinsprece banițe porumbu știulețe". În anul 1793 se obținuse pentru fânul necosit 1,5 taleri, la care se adăugau 20 de banițe de porumb.

Pentru **petecul de loc înfundat**[10], **situat lângă râul Argeș**, pe care îl mai micșoraseră apele învolburate, și care rămăsese la aproximativ patru pogoane[11], când se îngrădea „de oameni cu gardu", evident de nuiele, se lua dijmă „câte cincisprece sau doaozeci de banițe ștulețe de porumb". Când nu exista o

---

[4] *Ibidem*, p. 58 și 102, Anexa 10.

[5] Numită uneori și Colțu-Ungheni, astăzi localitatea omonimă, comuna Căldăraru, județul Argeș.

[6] M. Păduraru, R. Aurel, *op. cit.*, p. 183. Moșia de la Burdea este menționată și în catagrafiile din 20 aprilie 1758, respectiv 28 aprilie 1772, unde se preciza că era „amestecată cu jupâneasa Anița, soția ctitorului (Sp. Cristocea, *op.cit.*, p. 50, 51). Aceasta înseamnă că Anița se afla încă în viață la 1772. Ea decedase înainte de 10 nov. 1786, data unei alte catagrafii a Schitului Buliga, când se arăta că venitul moșiei Burdea se împărțea pe din două cu ctitorii, evident urmași ai rudelor lui Martin (*Ibidem*, p. 52).

[7] Micești, com. omonimă, jud. Argeș.

[8] *Ibidem*, p. 181. Moșia de la Micești este menționată, de asemenea, la 1758, 1772 și 1786, în ultimul document consemnându-se că aceasta consta în „1 delniță, stânjeni 17" (*Ibidem*, p. 50-52).

[9] O baniță măsura în epocă 22 de ocale, iar ocaua pentru materiile uscate 1,698 litri (Nicolae Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii. Metrologia medievală pe teritoriul României*, București, Editura Științifică, 1971, p. 182, 227).

[10] Pe teritoriul satului Zăvoi, orașul Ștefănești, jud. Argeș.

[11] În Epoca Premodernă (sec. XVII-XVIII) pogonul era mai mic decât pogonul stabilit prin Regulamentul Organic (5.012 m. p.) și decât pogonul actual, variind între 576, 729 și 784 stânjeni pătrați, ceea ce echivala cu 2.227, 2.819, respectiv 3.032 m. p. (N. Stoicescu, *op. cit.*, p.129-133).

asemenea înțelegere și nu se îngrădea, fiind în proximitatea orașului, pășteau acolo vitele locuitorilor. Nu putem preciza când a intrat acest teren în proprietatea schitului, dar, foarte probabil, aveam de-a face și în acest caz cu o achiziție a ctitorului. Conform catagrafiilor din 1758 și 1772 acest loc era cunoscut inițial cu denumirea de „La Tabaci", ceea ce însemna că în proximitate își desfășurau activitatea meșteșugarii tăbăcari, care aveau nevoie de apă pentru prelucrarea pieilor. Din aceleași două catagrafii aflăm că schitul mai stăpânea un alt petec de moșie, „iar la Tabaci, lângă iazu". În 1786 nu mai apare decât „1 loc înfundat dă la vale dă oraș Petești, alăturea cu drumul cel mare ce merge la Argeș"[12]. Posibil, cele două locuri se contopiseră între 1772 și 1786, fiind astfel menționat în 1794.

În ceea ce privește **via din Dealul Ștefăneștilor**[13], apreciată la o suprafață de două pogoane, mai înainte de 1793, când era lucrată de preotul Duminică, se cheltuiau, pentru lucrările de întreținere, 60 de taleri. Producția se ridica la aproximativ 150 de vedre vin, dar în 1793 se obținuseră numai 100, din cauza grindinei. Cel care achiziționase această vie fusese tot ctitorul Martin Buliga. În scrisoarea lui Răducan Dimancea, de la 17 februarie 1753, în care mitropolitul era înștiințat despre decesul lui Martin, fără a întocmi diată pentru familie și pentru schit, se menționează că negustorul piteștean dorea să lase via de la Ștefănești soției, jupâneasa Anița[14]. Probabil, ulterior, în urma negocierilor duse între familie, Mitropolie și purtătorii de grijă ai schitului, suprafața viticolă respectivă a intrat în patrimoniul ctitoriei piteștene. În catastihul de la 10 noiembrie 1786 se preciza că această vie era „jumătate părăsită"[15].

O vie mai mică („viișoară") de la Valea Popii[16], cu suprafața de aproximativ un pogon, când era lucrată de preotul Duminică, producea 20-30 de vedre de vin, locul nefiind propice practicării viticulturii. Părăsită din vremea „răzmiriții" (referință la evenimentele desfășurate în timpul domniei lui Nicolae Mavrogheni (1786-1790), pe fundalul Războiului ruso-austro-turc, desfășurat între 1787-1792), în vara anului trecut (1793), la inițiativa egumenului Partenie Nica Buligeanu, fusese săpată „ca să o dea pe rod".

O altă suprafață viticolă, de lângă schit, se lucra în vremea când preotul Duminică era purtător de grijă al lăcașului piteștean, dar la începutul anului 1794, când acesta informa Mitropolia Țării Românești despre situația schitului, tot din cauza evenimentelor mai sus menționate, se părăsise total, astfel că nu se mai găsea „măcar o viță pe acel pământ".

---

[12] Sp. Cristocea, *op. cit.*, p. 50-52.
[13] Orașul Ștefănești, jud. Argeș.
[14] ANIC, Mitrop. Țării Românești, CCXCIX/14. Vezi M. Păduraru, A. Radu, *op. cit.*, Anexa 9, p. 199.
[15] Sp. Cristocea, *op. cit.*, p. 52.
[16] Sat dispărut, se situa lângă Ploscari, orașul Ștefănești, jud. Argeș.

Se fac precizări și asupra **hanului** de lângă schit. Din catagrafiile mai vechi reiese că avea pivniță și grajd și că fusese ars de turci înainte de 1 noiembrie 1772 (dată la care schitul Buliga fusese pus sub ascultarea lui Partenie de la Vieroș), urmând a fi șindrilit[17]. În ianuarie 1794 se menționa că era format din 11 chilii (odăi). Dintre acestea, „4 chilii de la deal" (dinspre actuala Școală Gimnazială „Ion Pillat" – nr. 3) aveau acoperișul deteriorat, motiv pentru care nu erau locuite; totuși aici funcționa o cârciumă; în continuare se precizează „că pă chilie dă chirie câte taleri 20", ceea ce reprezenta o sumă totală de 220 taleri, și nu 60, cum se indică în document.

De asemenea, „**1 lăcșor de prăvălie în Uliță**", rămas tot de la ctitor, era închiriat, aducând schitului un venit anual „câte oca 1 ceară și oca jumătate tămâe". Acest loc de prăvălie, situat în Ulița cea Mare a Piteștilor (actualul Bulevard *I. C. Brătianu*, fost *1 Mai*), lângă casa răposatului Martin Buliga, este menționat și în catagrafiile anterioare și ulterioare anului 1794[18].

Darea de seamă din 1794, chiar dacă nu are amploarea catagrafiilor întocmite, de regulă, la schimbarea egumenilor, completează în chip fericit informațiile privitoare la una dintre cele mai importante fundații religioase a Piteștiului. Lipsa unor urmași direcți ai ctitorului, războaiele în care a fost antrenat teritoriului Țării Românești, care nu de puține ori au cuprins și orașul Pitești, calamitățile naturale, incendiile, indiferența sau ineficiența unor egumeni au constituit factori care au condus la accentuarea stării de degradare a bisericii *Sfinții Îngeri* și a celorlalte dependințe ale schitului Buliga.

Informațiile care se desprind din documentele epocii se vor completa în chip strălucit cu cercetările arheologice viitoare ce se preconizează a se executa la biserica *Sfinții Îngeri* a fostului schit Buliga, în cadrul proiectului de restaurare și consolidare a vechii clădiri a Muzeului Județean Argeș.

---

[17] Sp. Cristocea, *op. cit.*, p. 50, 51, 52. Înregistrat inclusiv în catagrafia de la 4 iunie 1819, hanul nu mai este menționat în cea de la 16 octombrie 1840, căzând pradă incendiului din 1839 ca și alte anexe ale bisericii (*ibidem*, p.55, 57, 60).
[18] *Ibidem*, p. 50-52, 55, 61, 66, 70-71, 75.

ANEXĂ

1794 ianuarie 20. Darea de seamă asupra schitului Buliga făcută de preotul Duminică, proegumen la acest lăcaș.

„Cercetarea ce am făcut din poruncă, pentru venitul schitului Sfintei Mitropolii, Buliga ot Pitești, cum arată anume. Ghenarie 20 ‹17›94.

Moșiia de la **Burdea**. Mai nainte, în trecuți‹i› ani, când au fost schitu asupra mea, din venitul moși‹i›i ce să agonisea pe anu, luam bucate iar nu bani. Iar într-acest anu trecutu, cu leat ‹17›93, am cercetat prin cei ce au cumpărat venitul moși‹i›i peste tot cu bani și așa au arătat, că toată moșiia venit pe anu, cu bucate i suhat s-au luat cu taleri [...][1], din care jumătate au luat ctitorii, taleri [...][1], iar taleri [...][1] s-au luat de schit.

1 peticu de moșie la **Micești**, pe vremea când eram eu, făceam pe dânsul câte 3, mult 4 ca să facu, și când să ara câte nițăl porumbu, luam câte zece-ciinsprece banițe porumbu știulețe. Am cercetat și într-acest anu trecut și arătăm că s-au luat pe fânul necosit taleri 1 p‹ol› și 20 banițe porumbu știulețe.

1 petecu de locu înfundat la rău Argeșului, când era asupra mea, era locu mai mult, iar mai încoace, după vremea, viind Argeșu mare, au mâncat apa și acum au rămas ca de vro 4 pogoane de locu. Și acest locu când să îngrădește de oameni cu gardu, să ia dijmă câte cincisprece sau doaozeci de banițe știulețe de porumb. Iar când nu să îngrădește, să mănâncă iarba de vitele orașului, fiind aproape.

1 vie în Dealul Ștefăneștilor ca prețu de 2 pogoane va fi. Mai nainte, cându o lucramu eu, cheltuiamu la lucru ei câte taleri 60 și mai bine și cându să făcea rodu bunu, făceam câte vedre 150; uniori mai prisosea, alteori mai puținu. Iar într-acest anu trecut, am cercetat și am făcut vedre vinu 100, fiindcă au cam stricat și piiatra.

1 viișoară ce au fost în Valea Popi‹i› ca de un pogon de locu, cându o lucram eu mai nainte, luam 20 sau 30 vedre vin, mai mult nu, fiindcă și locul nu ajută. Iar de la vremea răzmiriții s-au părăsit de tot. Acum văzu că în vara trecută s-au săpat de igumenul șchitului ca să o dea pe rod.

1 vie ce au fostu lângă schit, mai nainte, când am fost eu la schit să lucra. Iar acum, din vremea răzmiriții trecute, s-au părăsit și acum nu iaste măcar o viță pe acel pământ.

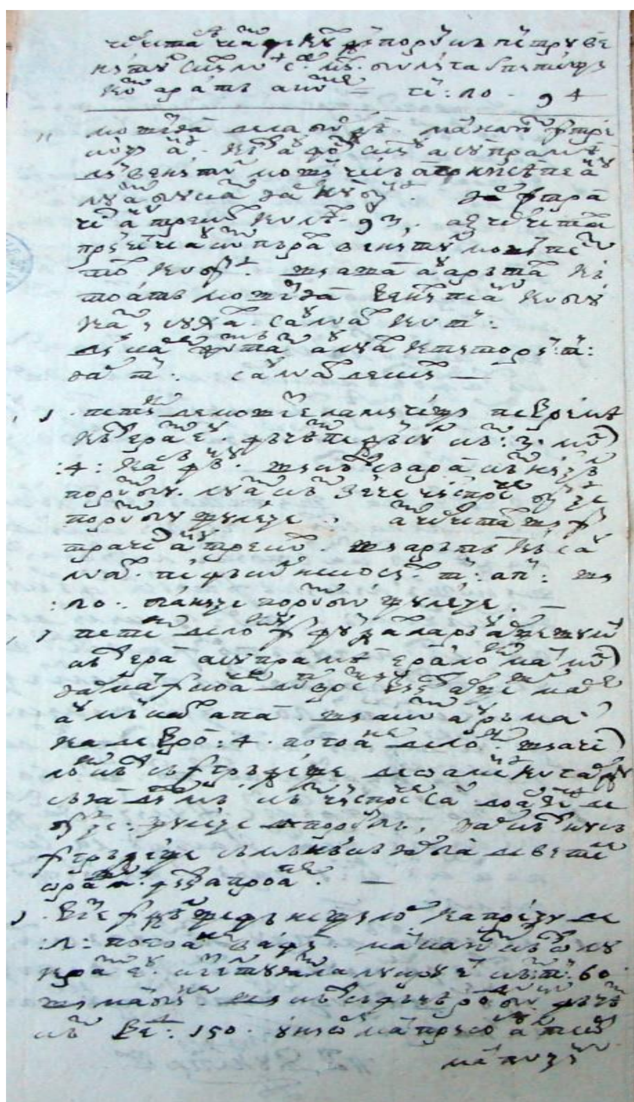
Am cercetat și pentru venitul hănișorului de la schit. Ci 4 chilii de la deal sânt cam stricate la învălișu și nu șăde niminea într-ănsele, făr numai iaste cârciumă. Iar 7 chilii de la vale, sunt neguțători într-ănsele. Și cercetând, arătară că pe chilie dă chirie câte taleri 20, țiind și chilioarele cele de desupra tot cu acest preț de sus, care face chiriia peste tot taleri 60.

1 lăcșor de prăvălie în Uliță; iaste dat cu chirie pe anu ca să dea la schit pe anu câte oca 1 ceară și oca jumătate tămâe.

1 livejoară de prune iaste lângă schit și când să face prune, face ca 2 buți de prune, dar nu face pe toți ani‹i› prune, la 2 ani sau la trei.

Popa Duminecă proigumen”.

ANIC, Mitrop. Țării Românești, CLX/10, orig. rom.

Darea de seamă de la 20 ianuarie 1794, foto Marius Păduraru.

UN COMPTE RENDU INÉDIT DU 20 JANVIER 1794,
CONCERNANT L'ERMITAGE BULIGA DE PITEȘTI
Résumé

Le compte rendu de 1794, même s'il n'a pas l'ampleur des catagraphies rédigées, en règle générale, lors du changement d'abbés, complète d'une manière heureuse les informations concernant l'une des plus importantes fondations religieuses de Pitesti.

La manque de descendants directs du fondateur, les guerres dans lesquelles le territoire de la Valachie a été entrainé, qui ont assez souvent impliqué la ville de Pitesti aussi, les calamités naturelles, les incendies, l'indifférence ou l'inefficacité de certains abbés ont été des facteurs qui ont conduit à l'accentuation de l'état de dégradation de l'église des Saints-Anges et des autres dépendances de l'ermitage de Buliga.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXX**, 2021, p. 123-128

ISTORIE MODERNĂ ŞI CONTEMPORANĂ

DESPRE CUTREMURUL DIN 1838 ÎN FOSTUL JUDEȚ ARGEȘ

SPIRIDON CRISTOCEA*

De-a lungul istoriei omenirea a cunoscut și a fost neputincioasă în fața unor calamități (cutremure, inundații, alunecări de teren, molime ș. a.) care au provocat pierderi de vieți omenești, daune materiale ș. a.

Una dintre aceste calamități naturale au fost cutremurele care constau dintr-o mișcare bruscă a scoarței terestre, datorită unui dezechilibru fizic produs în interiorul Pământului, efectele negative manifestându-se pe un teritoriu mai mare sau mai mic. Neputând fi depistate înainte de producere, cutremurele, odată cu spaima locuitorilor, produceau dărâmarea unor clădiri, mai ales a bisericilor, moartea unor locuitori sub dărâmături, incendii ș. a.[1].

Unul din cutremurele produse a fost cel din 11 ianuarie 1838 care s-a manifestat și în fostele județe Argeș și Mușcel[2] despre care ne informează un raport al lui Ioan Prijbianu[3], ocârmuitorul Județului Argeș, în raportul pe care la 13 ianuarie 1838 îl trimite Departamentului Pricinilor din Lăuntru[4].

Întrucât vom transcrie integral raportul, nu vom menționa decât câteva date ce se desprind din el. Produs în noaptea de 11 ianuarie 1838, la ,,patru ceasuri turcești", cutremurul a fost precedat de un ,,urlet foarte spăimântător", surpându-se coșurile și sobele caselor, care n-au căzut, dar s-au ,,zdrobit" și unele biserici, căzând la unele clopotnițele și catapetesmele.

---

* Pitești.

[1] Cutremurele au reținut atenția istoricilor, fiind publicate numeroase articole și studii unul dintre acestea fiind *Cutremure de pământ și semne cerești în istoria României*, antologie și prefață de I. Oprișan, Editura Saeculum I.O. București, 2010.

[2] Despre acest cutremur, vezi: *Cutremurul de la 11 ianuarie 1838 în județul Argeș văzut de contemporanii argeșen*i, în Vasile Novac, *File din istoria Argeșului*, Editura Paralela 45, Pitești, 2001, p. 174-186.

[3] Raportul este semnat ,,manu propria" de ocârmuitorul județului Argeș, Ioan Prejbeanu. Într-o lucrare tipărită în 2002 este menționat un Ioan Prejbeanu, din Caracal, căruia la 1 ianuarie 1838 i se acordă dregătoria de pitar, mort la 30 septembrie 1842, care poate fi una și aceeași persoană cu Ioan Prejbeanu (Paul Cernovodeanu, Irina Gavrilă, *Arhondologiile Țării Românești de la 1837*, Muzeul Brăilei, Editura Istros, 2002, p. 145)

[4] Arhivele Naționale București, fond Vornicia din Lăuntru, dosar 235/1838.

Ioan Prejbeanu, ocârmuitorul județului Argeș, raportează, la 13 ianuarie 1838, Departamentului Trebilor din Lăuntru despre cutremurul, de la 11 ianuarie 1838 și urmările lui în fostele județe Argeș și Muscel.

Unul dintre lăcașurile din Pitești care a fost grav avariat a fost mănăstirea Trivalea, „nemaifiind încă în stare de a să săvârşi într-însa sfintele slujbe”.

Deși nu făcea parte din Județul Argeş, ci Muşcel, mănăstiea Vieroş, după „știința ” luată de părintele Sinadon[5], „năstavnicul mănăstirii”, a suferit „stricăciune, căci... atât biserica cât să poate dă rău s-au struncinat, cât și casile din curtea pomenitii mănăstiri dărămându-să”

ANEXA

13 ianuarie 1838. Ioan Prijbianu, ocârmuitorul Județului Argeș, raportează Departamentului Pricinilor din Lăuntru despre cutremurul din 11 ianuarie 1838 în Județul Argeș.

Cinstitului Depertament al Pricinilor din Lăuntru
Ocârmuirea Județului Argeș

Această Ocârmuire de datoriie socotind nu lipsește plecat a încunoștiința cinstitului Depertament că la 11 ale următoarei luni, noaptea la patru ceasuri turcești, deodată cu ivirea a unui urlet foarte spăimântător, cutremurându-se pământu și ca la doo trei minuturi țiind cu o îndestulă iuțeală cele mai multe case, deși n-au căzut de tot, dar foarte rău s-au struncinat, surpându-să mai cu seamă coșurile i sobile du printrânsele.

Asemenea rău s-au zdrobit și unile din bisericile aflate într-acest oraș, precum la unile turnurile ce să numesc clopolnițe, la altile catapeteazmile din lăuntru lor, stând puțin aninate ca cum s-ar fi sprijinit de vreo putere a pronii cerești.

Iar mai cu seamă stricăciune au făcut acest cutremur mănăstiri Veroș, din sud Mușcel, că după știința luată de la preaosfinției sa părintele Sinadon, năstavnic acei mânăstiri, atât biserica cât să poate dă rău s-au struncinat, cât și casile din curtea pomentii mănăstiri dărâmându-să, unii din oameni casii abea au scăpat zdrobiți, iar alți încă vii aflându-să (mai vărtos duhovnicu mănăstiri) a fost stând îngropat în molozuri, dar niminea n-au murit.

S-au zdrobit așa dă rău și mănăstirea numită Trivalea dintr-acest județ, nemaifiind încă în stare de a să săvârși întrânsa sfintile slujbe.

[5] Samuil Sinadon, născut în familia Tărtășescu, s-a călugărit la Episcopia Buzăului, unde a slujit ca diacon peste 20 de ani, devenind apoi arhimandrit al Mitropoliei Țării Românești. La 6 octombrie 1829 este numit stareț al Mănăstirii Vieroș și al Schitului Buliga din Pitești, unde și-a stabilit reședința. La 14 august 1837 devine arhiereu titular al Sinaiului, iar La 15 august 1837 a fost hirotonisit arhiereu în biserica Mănăstirii Sărindar din București. A decedat la 29 septembrie 1849 în locuința de la schitul Buliga, fiind înmormântat la Mănăstirea Vieroș, căreia îi era stareț. (Teodor Mavrodin, *Episcopia Argeşului 1793-1949,* Editura Europroduct. Pitești, 2005, p 18-40).

Pă prundul api Argeșului s-au văzut pământ crăpat și printr-acele crăpături apă eșită amestecată cu nisip.

Iar lăcuitori‹i› de nu puțină groază a unii așa vrednică de neuitat întâmplare fiind coprinși, Ocârmuirea n-a încetat pă deoparte a le da corajul trebuincios și totdeodată a-i și măngâia prin aceliași zicerile după prevăzută întâmplare s-au socotit că cere cuviința; și nemai rămănându-le vreun fel dă întristare să află înălțând acum glas dă rugăciune către sfânta pronie cerească spre a-i păzi dă vreun alt mai mare rău în viitorime.

Acestea deocamdată, iar mai iviindu-să asemenea științe și după la suptocârmuitori să vor supune și acelea mai al doilea la cunoștința cinstitului Depertament.

Ocârmuitor, Ioan Prijbianu[6].
Anul 1838
Luna ghenarie 13
No. 206
Secs. 1-iu
Masa 1-iu
Oraș Pitești.

ABOUT THE EARTHQUAKE OF 1838
IN THE FORMER ARGEȘ COUNTY
Abstract

The report that the governor of Argeș County sends on January 13, 1838 to the Department of Internal Affairs presents part of the damage caused by the earthquake of January 11, 1838 in the former counties of Argeș and Mușcel.

[6] Semnătură autografă.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXX**, 2021, p. 129-136

O SCURTĂ INCURSIUNE ÎN ISTORIA LIBERALISMULUI EUROPEAN

MARIUS CÎRJAN
EUGENIA ZGREABĂN*

Deși istoricii au descoperit în lumea antică, în special în Grecia și Roma antică, elemente ale perspectivei liberale, acestea fac parte, mai degrabă din preistoria liberalismului decât din curentul liberal modern[1]. De aceea, autorul John Gray, într-o lucrare dedicată istoriei liberalismului, considera că ideologia liberală modernă a luat naștere, treptat, între secolele al XVI-lea – al XIX-lea, pe fundalul ciocnirilor religioase și al apariției unui stat modern independent de monarh. Liberalismul se va constitui odată cu cele trei dimensiuni obligatorii ale sale: tolerarea și respectarea conștiințelor individuale, alegerea liberă a guvernanților și libertatea economică.

Între secolele al XVI-lea – al XIX-lea, religia a încercat să domine conștiințele, iar a fi liberal însemna înainte de toate a fi laic, deoarece aceasta presupunea a afirma, în contextul monarhiilor catolice, că statul trebuie să respecte libertatea de conștiință. Apariția liberalismului a fost posibilă datorită slăbirii puterii religioase, care se afla în criză în secolul al XVII-lea, iar intelectualii au jucat un rol cheie în apariția liberalismului. Cugetările lui Voltaire asupra toleranței și asupra necesității de a respecta dreptul fiecăruia de a trăi, potrivit convingerilor sale, reprezintă un moment simbolic în întemeierea gândirii liberale.

Filosofii iluminiști au reflectat asupra puterii și asupra legitimității guvernanților, care, în viziunea lor, trebuiau să respecte regulile și legea. Liberalismul presupunea ca guvernații să-și poată alege conducătorii, și ca aceștia din urmă să acționeze potrivit statului de drept, și nu în funcție de dorințele arbitrare ale suveranului.

---

* Colegiul Național „Zinca Golescu", Pitești.
[1] John Gray, *Liberalismul*, București, Editura DU Style, 1998, p. 23.

Revoluțiile politice burgheze vor repune în cauză privilegiile legate de origine și vor așeza individul la baza dreptului, așa cum a afirmat Revoluția franceză din 1789: „Oamenii se nasc liberi și egali în drepturi”.

Deviza economică numită *laisser-faire* a devenit esențială pentru bunul mers al societății odată cu generalizarea capitalismului. De aceea, latura economică a liberalismului se va afirma odată cu apariția fiziocraților, care au făcut legătura între bogăție și libertatea schimburilor, și va fi teoretizată în opera lui Adam Smith[2].

Cu toate acestea, scrierile politice ale lui John Locke (1632-1704) ne oferă primul exemplu de teorie politică liberală solidă, ea rămânând și în prezent una dintre cele mai influente. Atitudinea lui Locke împotriva absolutismului politic reprezintă punctul de pornire al constituționalismului liberal modern. Vom enumera în cele ce urmează ideile esențiale din lucrările sale:

1. Egalitatea (în stare naturală, toți oamenii se nasc egali, deși a existat o oarecare controversă cu privire la includerea femeilor în concepția respectivă);

2. Puterea executivă a legii naturale (niciun om nu are dreptul să își exercite puterea asupra altui om; prin urmare, fiecare om aflat în stare naturală deține puterea executivă), drepturile naturale (în stare naturală, toți avem drepturi, iar acestea nu depind de cârmuire; scopul cârmuirii este protejarea dreptului nostru natural la proprietate);

3. Cârmuirea limitată;

4. Consimțământ tacit și explicit (autoritatea unei persoane asupra alteia poate fi exercitată doar prin consimțământ, care poate fi explicit sau deschis, cum era cazul depunerii unui jurământ de credință, sau putea fi indicat de simplul fapt că persoana se bucură de protecția legilor unei țări);

5. A adăuga munca (acesta este miezul teoriei lui Locke despre proprietate și o diferențiază de multiplele teorii care fundamentează proprietatea pe consimțământ sau pe dreptul primului venit; a adăuga munca la ceva, constituie un semn al luării în stăpânire);

6. Toleranța religioasă;

7. Dreptul la revoluție (Locke a fost apărătorul cârmuirii constituționale, susținând că, atunci când guvernarea acționează dincolo de limitele constituționale impuse, poporul are dreptul la rezistență, adică faimosul „apel la ceruri”);

8. Contractul social (în opera lui Locke, contractul social instituie o societate politică, iar în etapa a doua o cârmuire; dacă se prăbușește cârmuirea, societatea politică sau civilă se conservă, putându-se institui prin consimțământ o nouă cârmuire);

9. Supremația legii;

[2] Alain Gélédan, Véronique Godfroy, Frédéric Grolleau, *Dicționar de idei politice*, Iași, Institutul European, 2007, p. 246.

10. Dreptul de proprietate privată.

Toate acestea vor constitui elemente esenţiale ale politicii liberale moderne[3].

Scoţianului Adam Smith (1723-1790) i-a revenit meritul de a-i depăşi pe fiziocraţi, întemeind Şcoala clasică, leagăn al liberalismului, prin lucrarea „Eseu despre natură şi cauzele bogăţiei naţiunilor" (1776)[4]. Smith a lansat expresia de „planul liberal al egalităţii, libertăţii şi dreptăţii. În mod cert, termenul «liberal» era utilizat în special ca un derivat al liberalităţii - virtutea clasică a omenirii, generozităţii şi spiritului deschis. Cu toate acestea, epitetul «liberal» a fost utilizat pentru prima dată pentru a desemna o mişcare politică abia în secolul al XIX-lea, mai exact în 1812, când a fost adoptat de Partidul Liberal Spaniol[5].

Adam Smith a cercetat aspectele economice ale societăţii, în mod deosebit natura bogăţiilor naţionale şi, în loc să o găsească în pământ, ca fiziocraţii, el găseşte originile acestora în munca omului. Pentru a-l determina pe acesta din urmă să participe la acumularea bogăţiilor şi la exploatarea lor, trebuia ca el să aibă o motivaţie pentru a munci şi Smith o identifică foarte bine cu interesul particular. Atunci s-ar putea crede că economia devine o luptă disperată dintre interesele particulare contrare. A. Smith a respins ipoteza respectivă, pentru a afirma că libera concurenţă dă naştere echilibrului şi organizării economice. Deci, în viziunea lui Adam Smith, este foarte important ca acest joc al intereselor individuale să se facă liber şi ca schimburile să fie fluctuante, orientate doar de condiţiile preţului. Preţul devine, într-adevăr motorul activităţii economice. Pentru mulţi, orice preţ de la costul infrastructurii până la remuneraţia zilnică, la atracţia sau respingerea determinate de preţ, are un rol în cadrul pieţei şi influenţează variaţia acestuia[6].

John Stuart Mill (1806-1876) a publicat în anul 1848, lucrarea intitulată „Principiile economiei politice", o altă lucrare fundamentală a liberalismului, o sinteză între pesimiştii britanici şi optimismul francez al lui Jean-Baptiste Say (1767-1832) autor al unui „Tratat de economie politică" (1803) şi al împărţirii clasice a economiei, prezentă în titlul complet al lucrării „Tratat de economie politică sau expunere asupra modului în care se formează, se distribuie şi se consumă bogăţiile". Cei trei termeni: producţie, distribuţie, consum, constituie conceptele de bază ale economiei politice, în secolul al XIX-lea.

Lucrarea lui J. St. Mill reprezintă, în egală măsură, o etapă în evoluţia doctrinelor economice prin preocuparea sa socială. El a făcut deosebirea între legile de producţie universale şi legile de repartiţie relative. Primele se referă la

[3] David Boucher, Paul Kelly, *Mari gânditori politici. De la Socrate până astăzi*, Bucureşti, Editura All, 2008, p. 167-168.
[4] Florence Braunstein-Silvestre, Jean François-Pepin, *Marile doctrine*, Editura Antet, 1996, p. 90.
[5]John Gray, *Op. Cit.*, p. 23.
[6] Florence Braunstein-Silvestre, Jean François-Pepin, *Op. Cit.*, p. 90.

mecanismele economice pure, cărora le este supus omul, celelalte având rolul de organizare socială[7].

Urmându-l pe Adam Smith, J. St. Mill considera că interesul particular constituie punctul de plecare al muncii și economiei și că, libera concurență trebuie să se exercite fără intervenții deoarece asigură reglarea pieței. Dar, și în acest caz, preocupările sale sociale îl determină să modifice această schemă teoretică pentru a include o eventuală intervenție a statului, în scopul asigurării unei protecții sociale cetățenilor, prin introducerea impozitului pe renta funciară, mai degrabă printr-un mecanism de dreptate distributivă decât prin atribuirea unui rol de agent economic direct statului. Ideea sa cea mai originală rămâne cea a unui plafon legal pentru moștenire, care să oblige pe proprietar să-și împartă bunurile în părți egale limitate, pentru a asigura șanse egale de reușită fiecărui moștenitor[8].

Liberalismul a reprezentat un mod de a gândi despre om și politică, din care, în decursul ultimelor aproximativ patru secole, s-au inspirat mai multe mișcări politice din Europa și din țări influențate de cultura europeană. În funcție de epoci și locuri diferite, liberalismul însuși a îmbrăcat forme diferite[9]. În pofida acestora, discontinuitățile și diferențele dintre liberali au fost la fel de importante, uneori chiar mai importante și mai fecunde pentru dezvoltarea ulterioară a doctrinei, decât continuitățile și asemănările dintre ei. Liberalismul dreptului natural profesat de John Locke în lucrarea „Two Treatises on Government" diferă de liberalismul autonomiei individuale promovat de Kant în scrierile politice, tot așa cum liberalismul teleologic al lui Wilhelm von Humboldt, care punea (împreună cu John Stuart Mill) un mare accent pe educația și perfecționarea capacităților individului, este diferit de minimalismul politic al lui John Rawls. Unii liberali și-au construit doctrinele pe ipoteza contractului social (cum a fost cazul lui John Locke), în timp ce alții au respins hotărât această teorie, așa cum s-au poziționat Hume și Guizot. Chiar dacă utilitaristul Bentham și doctrinarul Guizot, de exemplu, au fost contemporani, fiecare a avut o înțelegere sensibil diferită a liberalismului: primul și-a construit întreg sistemul de gândire în jurul ideii de utilitate, celălalt în jurul ideii de suveranitate a rațiunii. Diferențe de stil și de strategie au existat apoi între Montesquieu și Adam Smith, Constant și Guizot, Tocqueville și Bastiat sau Rawls și Hayek, astăzi. Liberalii au fost diferiți, și continuă să difere între ei, în ceea ce privește rolul religiei sau al tradiției (majoritatea au fost ostili acestora din urmă ori s-au declarat sceptici), precum și cu privire la raportul dintre liberalism și democrație. Guizot și Royer-Collard au văzut o anumită incompatibilitate între principiile liberale și

[7]*Ibidem,* p. 91.
[8]*Ibidem,* p. 91-92.
[9] David Miller (coordonator), *Enciclopedia Blackwell a gândirii politice*, București, Editura Humanitas, 2006, p. 429.

democrația politică, în timp ce în ochii discipolului lor, Toqueville, acestea două puteau fi conciliate[10].

Către finalul secolului al XIX-lea și debutul secolului al XX-lea, justificarea intervenției statului a fost reluată, în Marea Britanie de către neoliberalismul social reprezentat de T. H. Green și L. T. Hobhouse și de către noua economie politică a lui J. M. Keynes, iar în Statele Unite de către reformatorii „progresiști" a căror gândire a fost exprimată de autori ca Herbert Croly și John Dewey. Acești autori au dezavuat individualismul extrem al anumitor liberali din secolul al XIX-lea și au încercat să împace libertatea individuală cu recunoașterea măsurii în care nu doar indivizii, ci și societățile și statele sunt răspunzătoare pentru bunăstarea oamenilor, în special pentru condițiile materiale și educaționale ale celor săraci. Evoluții paralele s-au produs și în gândirea liberală din Europa continentală, unde liberalii sociali își puteau revendica origini, îndepărtate, bunăoară la industriași renani, ca Friedrich Harkort, din anii 1840[11].

În epocă, dar și mai târziu, mulți au considerat aceste noi desfășurări și revizuiri liberale ca fiind abateri de la principiile liberale: mulți liberali au refuzat să li se alăture, neîncrezători în strategiile economice direcționate de stat și în noile obiective asistențiale ale liberalismului social, considerându-le mai degrabă înrudite cu socialismul decât cu liberalismul. Liberalismul social a prins totuși rădăcini puternice. Chiar și numeroși liberali conservatori au acceptat dezirabilitatea statului asistențial, deși îi îngrijora tentația sprijinirii totale pe stat. Atât în Marea Britanie, cât și pe continent, neoliberalismul a fost (cel puțin la început), acceptat cu destulă reticență de partidele politice oficiale, în schimb, fiind îmbrățișat de partide social-democrate. În Statele Unite, acceptarea politică a noilor metode și obiective este exemplificată de faptul că, după marea criză din anii '30 „progresiștii" au confiscat eticheta de „liberali", liberalii mai vechi fiind numiți în continuare „conservatori".

În parte, neoliberalismul a fost o reacție la apariția și afirmarea partidelor socialiste, încât s-a ridicat discuția dacă împărțirea între liberalii vechi și liberalii noi nu echivala cumva cu o diviziune între adevărați și pretinși liberali. Conservatorii au susținut că noii liberali făcuseră concesii prea mari socialismului. Noii liberali le-au reproșat conservatorilor că rămâneau atașați unor politici liberale perimate, care nu mai servea scopurilor liberalismului. Acest dialog a constituit una dintre dezbaterile majore ce au animat scena politică occidentală în secolul al XX-lea. În timpul și după cel de-al Doilea Război Mondial, liberalismul conservator și-a recâștigat parțial popularitatea, mai ales când tirania extremei stângi a ajuns să fie considerată o amenințare mai de durată

[10] Alina Mungiu-Pippidi (coordonator), *Doctrine politice. Concepte universale și realități românești*, Iași, Editura Polirom, Societatea Academică din România, 1998, p. 23.
[11] David Miller (coordonator), *Op. Cit.*, p. 432.

la adresa regimurilor liberale chiar decât tirania extremei drepte. O scurtă perioadă în anii '50, unii intelectuali liberali au susținut că ideile nu mai contează: că neavând caracter ideologic, liberalismul este superior rivalilor săi totalitari și că politica liberală, sănătoasă, constă doar în conflictul între grupuri de interese și nu în dispute ideologice. Această poziție nu a supraviețuit revirimentului din anii '60-'70 al polarizării ideologice. Nereușita managementului economic liberal de a prelungi boomul economic postbelic și în ultimul sfert al secolului al XX-lea a contribuit la revitalizarea liberalismului conservator în detrimentul celui social. Dezbaterea pe acest subiect, totuși, a continuat[12].

De observat aspectul că, în secolul al XX-lea s-a produs fragmentarea liberalismului și propagarea lui în social-democrație și în conservatorismul modern. Unii autori și-au pus problema dacă aceste fenomene au reprezentat un triumf sau, dimpotrivă, un declin al liberalismului. Poate că toate acestea arată că, în practică, liberalismul e activ și viguros, dar că se află într-un impas doctrinar. În mod cert, aceste dificultăți teoretice au consecințe practice. Atât social-democrații, cât și conservatorii tind spre o abordare dogmatică în chestiunea intervenției statului, în contrast cu liberalii mai vechi, precum Montesquieu, care încurajau o abordare mai prudentă[13].

Cu referire la sensurile liberalismului, reproducem în cele ce urmează, opinia exprimată de Yves Manent, prezentă într-o lucrare din anul 1988 intitulată „Istoria intelectuală a liberalismului”, publicată de Pierre Manent: „Se știe că una dintre «ideile» principale ale liberalismului este cea referitoare la «individ», nu la individ ca ființă din carne și oase, nu ca un Petru care este altul decât Pavel, ci aceea ființă care, pentru că este om, deține în mod firesc anumite drepturi, care pot fi enumerate, drepturi care îi revin indiferent de funcția sau de locul său în societate și care îl fac să fie egal cu orice alt om”[14].

Pătrunderea ideilor iluministe în Principatele Române. Începând cu cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în cele două Principate dunărene s-au amplificat semnele unei întoarceri critice către propriul trecut, ținând cont de faptul că perindarea amenințătoare a unui număr considerabil de domnitori diferiți, cauzată de instaurarea regimului fanariot, declanșase noi valuri, din ce în ce mai apăsătoare, de aplicare a impozitelor. Odată cu sporirea opoziției din cadrul boierimii împotriva dominației politice și culturale impuse de stăpânitorii de origine greacă aflați în serviciul Înaltei Porți, a crescut și interesul față de situația din Rusia și din Imperiul Habsburgic. Cartea intitulată „Viața lui Petru cel Mare” își aflase, deja în anul 1749, o traducere românească, înfăptuită de Matei Fărcășanu și, în această formă, își făcuse drum spre cititori în diverse forme, trezind interesul pentru noile planuri de reformă de pe teritoriul rusesc,

[12]*Ibidem*, p. 432-433.
[13]*Ibidem*, p. 433.
[14] Alain Gélédan, Véronique Godfroy, Frédéric Grolleau, *Op. Cit.*, p. 248.

pentru urmările modernizării Imperiului Habsburgic şi, mai târziu, şi pentru înnoirile introduse pe teritoriul celorlalte ţări europene. Şi nakaz-ul Ecaterinei a II-a, care se bucurase de o primire deosebită mai mult în Europa decât în Rusia ei natală, a fost tradus în limba română, la iniţiativa mitropolitului Gavril Callimachi, şi publicat la Iaşi, în anul 1773, astfel încât acesta a putut servi ca sursă de bază iluminismului timpuriu românesc[15].

Apariţia liberalismului a avut consecinţe cardinale în plan politic, social şi economic în Europa secolelor al XVII-lea – al XVIII-lea, contribuind decisiv la declanşarea revoluţiilor moderne din Europa, care au reuşit să elimine, în bună parte, sistemele absolutiste de guvernare din Europa Occidentală şi pe continental nord-american. Astfel, Anglia, Statele Unite ale Americii şi Franţa au cunoscut primele sisteme de guvernare moderne care au avut la bază principii liberale şi democratice de guvernare, precum: limitarea şi reglementarea puterii instituţiilor statului prin constituţie; separarea puterilor în stat (legislativă, executivă şi judecătorească); separarea puterii laice de cea religioasă; introducerea dreptului de vot; garantarea proprietăţii private; desfiinţarea privilegiilor feudale; libertatea de circulaţie a persoanelor şi mărfurilor etc.

A SHORT INCURSION INTO THE HISTORY OF EUROPEAN LIBERALISM

Abstract

Although historians have discovered in the ancient world, especially in ancient Greece and Rome, elements of the liberal perspective, they are part of the prehistory of liberalism rather than the modern liberal current. Liberalism has been a way of thinking about man and politics, which, over the last four centuries or so, has inspired many political movements in Europe and in countries influenced by European culture. The main concepts and liberal political, social and economic values were and remain the following: equality, executive power of natural law, limited governance, tacit and explicit consent, work, religious tolerance, social contract, rule of law, right to private property.

Depending on different times and places, liberalism itself took different forms. Despite these, the discontinuities and differences between the liberals were just as important, sometimes even more important for the further development of the doctrine, than the continuities and similarities between them.

[15] Emanuel Turczynski, *De la iluminism la liberalismul timpuriu. Vocile politice şi revendicările lor în spaţiul românesc*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 2000, p. 51.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXX**, 2021, p. 137-154

UN DOCUMENT INEDIT PRIVIND: ROLUL ȘI ACTIVITATEA ARMATEI ROMÂNE PE TIMPUL PERIOADEI DE OCUPAȚIE A UNGARIEI (1919-1920)

CORNEL ȚUCĂ*
CORNEL POPESCU**

Bibliografia istorică română de specialitate, a tratat, în mod deosebit în perioada interbelică, sub multiple aspecte, rolul și activitatea Armatei române în intervalul de timp cât a ocupat Budapesta și regiunea de la vest de Tisa.

Preocupați de identificarea, selectarea, prelucrarea editorială și publicarea unor documente istorice relevante din Arhivele Militare Române[1], cu privire la desfășurarea conflictului militar dintre Armata română și Armata Roșie (bolșevică) ungară în anul 1919, am urmărit concomitent - la rândul nostru - descoperirea, în vederea evidențierii și publicării lor, unor documente ilustrative menite a trata și perioada de ocupare a teritoriului ungar.

Drept urmare a acestei activități de cercetare arhivistică, desfășurată de-a lungul timpului, am identificat în fondul de arhivă creat de Marele Stat Major, Secția Studii Istorice, în unitatea arhivistică inventariată sub numărul curent 789, un document ilustrativ - conform opiniei noastre - intitulat: „*Perioada de ocupație a Ungariei de către Armata română*”, din care am optat să publicăm în prezenta comunicare, în premieră[2], subcapitolul intitulat: „*Rolul și activitatea Armatei Române pe timpul perioadei de ocupație a Ungariei*”; subcapitol îndosariat între filele: 14-38/verso.

* Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria”, Filiala Județeană Argeș.
** Muzeul Județean Argeș, Pitești.

[1] Activitate de cercetare științifică concretizată, reamintim celor interesați, prin publicarea lucrării - în două volume - intitulată generic: Cornel Popescu, Cornel Țucă, *Campania Armatei române în Ungaria (20 iulie - 18 august 1919),* Brăila, Editura „Istros” a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2019. Lucrare distinsă cu premiul „*Aurel Sacerdoțeanu*” de Academia Oamenilor de Știință din România la data de 10 iunie 2021 [Vol. I: *Ofensiva Armatei Roșii ungare (20 – 22 iulie 1919)* și Vol. II: *Contraofensiva Armatei române: planificare și desfășurare (23 iulie – 18 august 1919)*].

[2] Facem precizarea că respectivul document, este publicat integral, în volumul: Cornel Popescu, Cornel Țucă, *Armata Română în Ungaria,* predat editurii spre publicare.

În continuarea, redăm integral acest subcapitol, după o prealabilă şi atât de necesară prelucrare editorială a sa.

„ROLUL ŞI ACTIVITATEA ARMATEI ROMÂNE
PE TIMPUL PERIOADEI DE OCUPAŢIE A UNGARIEI

1. *Starea Ungariei în ajunul ocupaţiei* [*Armatei*] *române*.

Guvernul Béla Kun[3], n-a stat o clipă la îndoială, în tot timpul duratei sale, ca să întrebuinţeze orice mijloc pentru a menţine dictatura minorităţii proletaro-comuniste.

În acest scop:

a) Întronează în toată Ungaria cel mai sălbatic regim de inchiziţie. Este de ajuns, din acest punct de vedere, să se citeze numai exemplele de mai jos, ca să-şi poată închipui oricine teroarea care a fost exercitată de subalternii lui Béla Kun asupra celorlalte partide şi clase sociale din Ungaria[4].

Astfel, scriitorul ungur, dr. Ladislau Szabo, în lucrarea sa: *Bolşevismul în Ungaria, Din documentele dictaturii proletariatului*, scrie la pag. 118:

«Pentru a preveni mişcările contrarevoluţionare, Guvernul comunist lua ostatici din persoanele marcante ale burgheziei şi executarea acestei dispoziţii era brutală: noaptea sosea automobilul, iar victima proiectată[5] n-avea voie nici a se îmbrăca, fiind scoasă din pat şi dusă pe camion la închisoare.

Tratamentul era, aici, de-o rigoare inumană: 30-40 de oameni erau înghesuiţi într-o singură cameră, pe a căror podele se aflau saltele de paie; persoane, care aparţineau celei mai înalte societăţi, vieţuiau acolo într-o atmosferă îngrozitoare, fiind siliţi a-şi satisface cele mai elementare nevoi în aceste strâmte încăperi».

Acelaşi scriitor, la pag. 119 şi 120, din citata lucrare, arată:

«Într-un rând, sub acuzaţia de contrarevoluţionari, au fost prinşi 50 de studenţi universitari care, într-o sală din vecinătatea ostaticilor, au fost astfel bătuţi încât, nu numai podelele ci şi pereţii erau stropiţi cu sânge».

În primele zile ale lunei mai 1919, [Tibor] Szamuely[6] (care executase în Rusia 150 de ofiţeri unguri care nu voiau să devină bolşevici), execută în oraşul Szolnok[7] pe cei care erau suspectaţi de a nutrii sentimente contrarevoluţionare[8].

Atrocităţile, săvârşite de regimul inchiziţional comunist, sunt constatate

[3] În document, scris în varianta: Bela Kuhn.
[4] În document, trimitere la: Memoriul Secţiei 8 Istoric din Marele Stat Major [fără consemnarea nr. şi datei întocmirii acestuia, precum şi a nr. curent al dosarului în care a fost clasat], f. 89-93.
[5] A se citi: vizată.
[6] Comisar al poporului pentru afaceri militare în Guvernul Béla Kun.
[7] Azi Solnoca.
[8] În document, consemnată menţiunea: „Urmează, apoi, în lucrarea autorului ungur o listă de victime (magistraţi, avocaţi, ofiţeri etc.)”.

de către însuși trupele române, pretutindeni pe unde au trecut. Astfel:

- Primarul ungur din Nagykőrös, a declarat Reg[imentului] 17 Inf[anterie][9] că, în această localitate, au fost spânzurate 700 de persoane; iar un căpitan ungur de rezervă, a declarat, aceluiași regiment, că la Szorokszar au fost împușcați 100 de persoane[10].

- În localitățile Kalocsa, Buda Pataj[11], Cegléd[12], Reg. 24 Inf[anterie][13], a găsit încă notabili unguri arestați, care așteptau rândul ca să fie spânzurați de bolșevici. După declarațiile locuitorilor, bolșevicii spânzurau zilnic câte 8-10 persoane care nu voiau să se înroleze în Armata Roșie[14].

- Din informațiunile luate de către regimentele 12 Inf[anterie], 1 Inf[anterie], 11 Inf[anterie][15]; 7 [Vânăt]ori și 10 V[ână]tori, de la locuitori, rezultă că[16]:

- la Kecsckemét[17], un căpitan, de origine evreu, a spânzurat trei locuitori pentru simplul motiv că n-au vrut să adere la la ideile comuniste;

- la Rekas[18] și Abony, au fost executate 46 persoane mai înainte de sosirea trupelor române;

- la Ujszallas Kisújszállá[19] și Törökszentmiklós[20], bolșevicii au distrus fermele nobililor; la Pusztakengyel[21] a fost executată fiica contelui [Laszló] Almasy[22].

- La ocuparea Budapestei, s-au găsit arestați pe nedrept, maltratați și fără niciun sprijin medical, 2.200 de oameni, bărbați și femei, între care o parte muribunzi. Pivnița Parlamentului, era ticsită de cadavre. Se vedeau femei cu piepturile tăiate, unghiile împunse cu ace, limbile smulse, ochii scoși etc.. Aceste orori descoperite de trupele române sunt recunoscute de însuși ziarele și autoritățile ungurești[23].

---

[9] Regimentului 17 Infanterie = Regimentul I „Mehedinți” nr. 17 „Știrbey Vodă” (Infanterie).
[10] Raportul Regimentului 17 Infanterie nr. 5.500 din 23.XI.1919.
[11] Buda Pataky.
[12] În document, scris în varianta: Czegled.
[13] Regimentul VI „Tecuci” nr. 24 (Infanterie).
[14] Raportul Regimentului 24 Infanterie nr. 5.974 din 21.XI.1919.
[15] Regimentul „Cantemir” nr. 12 (Infanterie), Regimentul „Dolj” nr. 1 (Infanterie), Regimentul „Siret” nr. 11 (Infanterie).
[16] Raportul nr. 8.462 din 20.XI.1919 al Regimentului 12 Infanterie, Raportul nr. 4.755 din 20.XI.1919 al Regimentului 1 Infanterie și Raportul nr. 1.195 al Regimentului 11 Infanterie.
[17] În document, scris în varianta: Kecsckemet.
[18] Azi Zagyvarékas.
[19] În document, scris în varianta: Kis Ujszallas.
[20] Idem, Török Szt Mikloș.
[21] Idem, Psz Kengyel..
[22] Idem, Almasy.
[23] Ziarul: „Pesti Elet” din 4 octombrie 1919; ziarul „Villag” din 28 septembrie 1919; Adresa Secretariatului Central al Partidul Social Democrat din 2 august 1919.

Pentru executarea acestor inchiziții, guvernul bolșevic se servea, după cum declară dr. Szabo în lucrarea sa, de anumite trupe de teroare, care erau cunoscute în țară, cu începere de la 1 mai 1919, sub numele de: «Băieții lui Lenin»[24]. Locuințele lor, erau adevărate arsenale, dispunând de mitraliere și tunuri. «Băieții lui Lenin», se recrutau, aproape toți, din oameni cu un trecut odios și zbuciumat. Comandantul lor, un tânăr muncitor de pielărie, în etate de 27 de ani, cu numele de József Cserny[25], era gata la orice faptă. Ajutorul comandantului era Wili Medvegy[26], unul dintre cei mai abili și mai cunoscuți spărgători. Tot din astfel de indivizi, se compunea și Detașamentul lui [Tibor] Szamuely.

b) Dictatura comunistă, avea nevoie de o forță armată cât mai puternică. Ca să o creeze și să o mențină puternică, oamenii erau atrași în rândurile trupelor roșii, prin libertatea ce li se da de a jefui fără cruțare avutul populației, în special a acelei burgheze și nobile[27].

Pentru a se vedea jafurile de care erau capabile aceste trupe, este de ajuns să se arate ce făcea însuși comandantul suprem al lor. După declarațiile făcute de Consiliul comunal maghiar al orașului Gödölö, acest Comandament s-a instalat, la data de 1 mai 1919, în fostul Castel Imperial de la Gödölö, toate cele 280 de camere ale Castelului au fost ocupate de ofițerii, soldații și soțiile lor, precum și de femei cu moravuri ușoare, transformând Castelul în cinematograf, teatru de varietăți și cabarete. La plecarea lor, bolșevicii au luat tot ce era mai de preț din Castel.

c) Paralel cu acțiunea de jaf și teroare, Guvernul comunist distruge proprietatea privată și înfometează populația. Numai proletariatul comunist era favorizat în cumpărături și aprovizionări. Pentru ca Guvernul să aibă mijloacele bănești, de care avea nevoie, a dispus ca întregul numerar al tuturor prăvăliilor să fie trimis băncilor, de unde Guvernul putea să-i ridice după plac (lucrarea dr. Szabo, p. 25, 26, 49, 50).

Prin urmare, dictatura bolșevică a lui Béla Kun, dezorganizează complet așezămintele Statului ungar, distrugând instituțiile și servicile, desființând proprietatea[28] privată, secătuind și terorizând populația burgheză. Exasperată de această situație, populația maghiară încearcă, în câteva rânduri, să reacționeze, dar aceste încercări sunt înăbușite cu cea mai mare cruzime (lucrarea dr. Szabo, p. 121).

Văzând că nu reușește și că suferințele lui se măresc din zi în zi, poporul

---

[24] În maghiară: „Lenin-fiúk”.
[25] În document, scris în varianta: Iosef Cserny.
[26] Idem, Medvregy Wili.
[27] Declarațiile Consiliului Comunal Gödölö și cele ale personalului de serviciu al Castelului Imperial din Gödölö.
[28] În document, din eroare, dactilografiat: populația.

maghiar apelează, după cum s-a arătat, la Armata română ca să-l salveze de sub teroarea bolșevică".

2. *Rolul și activitatea Armatei române* [în Ungaria].

Prin operațiunile de la Vest de Tisa și prin ocuparea Budapestei și a unei părți din teritoriul [ungar], Armata română, neurmărind nici cuceriri teritoriale și nici distrugerea Statului ungar sau amestecul în afacerile lui interne, ci numai înfrângerea și dezarmarea Armatei [Roșii ungare]; în îndoitul scop: pe de o parte, de a obține siguranța proprie a României; pe de altă parte, de a restabilii ordinea de stat în Ungaria, silind-o să execute hotărârile Conferinței de Pace.

În consecință, activitatea trupelor române se mărginește, pe tot timpul ocupației, numai la atingerea acestui scop.

Această activitate se rezumă în[29]:

1) Dezarmarea centrelor populate[30] și restabilirea ordinii și liniștii în Ungaria.

2) Sprijinul dat autorităților maghiare pentru restabilirea administrației legale și normale.

3) Asigurarea libertăților politice și culturale.

4) Aprovizionarea și alimentarea populației.

5) Ajutorul dat pentru reorganizarea jandarmeriei și Armatei maghiare.

În trăsături generale, aceste ramuri de activitate, se desfășoară în intervalul de la 4 august și până la 13 noiembrie 1919, cât ține ocupația teritoriului, în felul următor:

a) *Dezarmarea centrelor populate și restabilirea ordinii și liniștii în Ungaria.*

Pe lângă dezarmarea resturilor trupelor roșii, trupele române procedează și la dezarmarea populației, în special a lucrătorilor din centrele mari industriale, care au fost facile bolșevismului și care puteau da mereu naștere la tulburări interne, în dauna restabilirii ordini.

Cu ocazia ocupării Budapestei, comandantul Trupelor din Transilvania, aduce la cunoștință populației următoarea Proclamație[31]:

«1) Armata românească, nu face război locuitorilor ei, ci armatelor care au atacat-o.

2) Soldatul român, garantează liniștea, avutul și viața cetățenilor.

3) Toți locuitorii, sunt rugați să păstreze ordinea și să respecte legile țării, precum și ordonanțele ce se vor da.

---

[29] În document, trimitere la: Memoriul Secției 8 Istoric din Marele Stat Major [fără consemnarea nr. și datei întocmirii acestuia, precum și a nr. curent al dosarului în care a fost clasat], f. 93-103.

[30] În document consemnat: populației.

[31] Depozitul Central de Arhivă Pitești al Ministerului Apărării Naționale [în continuare abreviat: Dp. C. A.], fond Comandamentul Trupelor din Transilvania [în continuare abreviat: C. T. T.], dosar nr. 65 f. 454 (Proclamația Comandamentului Trupelor din Transilvania) și dosar nr. 190, f. 2 (Proclamația citată).

4) Viața de oraș, își va urma cursul normal, circulația fiind permisă până la ora 21,00, de la această oră toate localurile vor fi închise.

5) Se interzice, întrunirile și circulația în grupuri mari de câte 5 persoane.

6) Toți acei locuitori care vor instiga contra ordinii s-au vor aduce, prin glas, prin scris sau prin gazete, prejudicii trupelor românești, vor fi pedepsiți conform legilor războiului.

Comandantul Trupelor din Transilvania,
General
MĂRDĂRESCU Gheorghe».

Această Proclamație a dat liniște populației care, sub scutul soldatului român, a început să-și reia ocupațiile, mulțumită că a scăpat de un regim de teroare. În special dat fiind lipsa de alimente, Comandamentul trupelor ia măsuri să se reia de către populația rurală munca câmpului[32].

b) *Sprijinul dat autorităților ungare, pentru stabilirea administrației legale și normale.*

De la începutul ocupării teritoriului, administrația statului s-a exercitat, din toate punctele de vedere, de către organele respective ungare. Comandamentul Trupelor din Transilvania și comandamentele în subordine, n-au făcut altceva decât să dea cel mai larg sprijin autorităților ungare, pentru asigurarea ordinii interne și executarea legilor și dispozițiilor Statului Ungar.

Pentru ca să-și poată exercita atribuțiile lor, Comandamentul Trupelor din Transilvania, pune la dispoziția autorităților [ungare] mijloacele de legătură, telegraful și telefonul. De asemenea, ia măsuri ca circulația pe căile ferate să se reia în mod normal; autoritățile militare române rezervându-și dreptul de control, numai în [ceea] ce privește identitatea călătorilor.

Măsurile luate de Comandamentul Trupelor din Transilvania și de către comandamentele în subordine pentru sprijinul autorităților, în sensul de mai sus, sunt cuprinse în diferite ordonanțe și proclamații pe care le adresează populației și în care se specifică precis că:

«Vor fi dați judecății Curților marțiale sau Pretoratelor toți acei care, fiind însărcinați de autoritățile maghiare cu distribuția alimentelor, le dosește, toți cei care, în dispretul prețurilor stabilite de autorități, vor specula contra costului legal, prin încărcarea acestor prețuri; precum și toți acei care vor sustrage comerțului mărfuri de orice categorie sau vor provoca vre-o lipsă alimentară pe

[32] *Ibidem*, dosar nr. 65 f. 586 (Raportul generalului Ștefan Holban nr. 1.295 din 5.VIII.1919, cu situația la Budapesta) și f. 269 (Ordinul Comandamentului Trupelor din Transilvania nr. 8.708 din 6.VIII.1919).

piaţă, acaparând alimentele cu sau fără intenţii de a specula»[33].

3. *Asigurarea libertăţii politice şi culturale* [*în Ungaria*].

Încă de la ocuparea Budapestei, prim-ministrul român, precum şi ministrul României la Paris, au făcut declaraţii categorice, cum că:

«România, nu se va amesteca în politica internă a statului Ungar şi că nu vor favoriza un guvern în detrimentul altuia».

[La] câteva zile, după ocuparea Budapestei, s-a redat cetăţenilor dreptul de întruniri, cu obligaţia de a păstra ordinea. La una din[tre] aceste întruniri, la care au luat parte peste 10.000 de cetăţeni, s-a strigat:

«Să trăiască Armata română, sub protecţia căreia ne-am putut aduna astăzi, ca să discutăm în linişte şi cu siguranţă asupra nevoilor noastre arzătoare, lucru ce nu ne-ar fi fost îngăduit de către nefastul regim comunist, răsturnat prin Voinţa lui Dumnezeu şi baioneta viteazului soldat român»[34].

La 20 august [1919], C[omandamentul] Tr[upelor din] Tr[ansilvania], adresează populaţiei o *Proclamaţie*, prin care declară că:

«Viaţa politică şi presa din Buda Pesta sunt complet libere şi că nu se exercită nicio cenzură în chestiunile de politică internă. În acelaşi timp, Comandamentul român, nu va servii nimănui de unealtă pentru a ajuta persecuţiile politice, de orice nuanţă ar fi ele; din acest punct de vedere, Comandantul, lasă întreaga răspundere acelora care, profitând de situaţia actuală, se vor deda la persecuţii politice.

Comandamentul român, nu va fi preocupat decât de menţinerea ordinii şi nimic mai mult»[35].

Dovada cea mai evidentă, că românii au dat deplină libertate vieţii politice, o face însuşi mersul politicii interne din acest timp.

Consecvent acestei atitudini, C[omandamentul] Tr[upelor din] Tr[ansilvania], dă ordine şi comandamentelor în subordine, în special Comandantului „General Holban”, care avea şi comanda trupelor din Budapesta, să pună în vedere tuturor ofiţerilor că:

«Interzice, în mod absolut, amestecul lor în chestiunile cu caracter politic ale Ungariei, chestiuni care intră, numai, în competenţa Înaltului Comisar al Guvernului, singurul autorizat a se ocupa de ele»[36].

S-a văzut că, în urma înaintării victorioase a Armatei române, Béla Kun trece, la 2 august, puterea unui Guvern socialist compus din reprezentanţii

---

[33] În document, trimitere la: Ordonanţa Comandamentului Grupului „General Holban” nr. 292 [fără dată].

[34] În document, trimitere la: Memoriul Secţiei 8 Istoric din Marele Stat Major [fără consemnarea nr. şi datei întocmirii acestuia, precum şi a nr. curent al dosarului în care a fost clasat], f. 95-96.

[35] *Loc. cit.*, fond C. T. T., dosar nr. 228, f. 89, 425 (Proclamaţia Comandamentului Trupelor din Transilvania din 20 august 1919).

[36] *Ibidem*, fond Marele Cartier General [în continuare abreviat: M. C. G.], dosar nr. 915, f. 352 (Ordinul Comandamentului Trupelor din Transilvania nr. 9.284 din 29 august 1919).

sindicatelor și prezidat de Gyula Peidl[37]. Acest guvern, n-a avut decât o existență efemeră, căci în ziua de 6 august [1919], deci, după 2 zile de la intrarea trupelor române în Budapesta, s-a produs o lovitură de stat, care a proclamat regent al Ungariei pe Arhiducele Joseph[38], fost comandant al Frontului austro-român în ultima fază a războiului mondial.

Arhiducele Joseph, a însărcinat cu formarea noului guvern pe Ștefan Frederic[39], fost secretar de stat în Guvernul contelui Károlyi[40] care, după laborioase tratative, a reușit să formeze un minister[41] compus, în cea mai mare parte, din elemente din dreapta, socialiștii refuzând să intre în noul Cabinet.

Externele, au fost date lui Márton Lovaszy [42], fost membru în partidul Károlyi, iar internele contelui Zsigmond Perényi[43], fost secretar de stat în Ministerul[44] [István] Tisza[45].

După constituirea Ministerului[46] și depunerea jurământului în mâinile Arhiducelui Joseph, noul Cabinet, a lansat un *Manifest* în care arată intenția sa de a convoca imediat corpul electoral în vederea alegerilor pentru Constituantă; care, singură, va avea să hotărască asupra viitoarei forme de stat în Ungaria. Lovitura de stat a fost privită cu neîncredere, mai ales în Cehoslovacia și Iugoslavia, care au adresat Conferinței de Pace *note de protestare* împotriva reîntronării Habsburgilor.

Conferința de Pace, examinând situația politică din Ungaria, adresează, la 24 august [1919], Comisiei Interaliate din Budapesta o telegramă prin care indică că:

«Puterile au cea mai mare dorință de a încheia cu poporul ungar o pace durabilă.

Însă, n-ar putea să o facă, atât timp cât Guvernul ungar va rămâne la putere, deoarece acest Guvern s-a restabilit prin lovitura de stat polițienească și, că, a ales ca șef un Habsburg, care, prin greșelile lor sunt în mare parte responsabili de nenorocirile războiului. Trebuie ca, înainte de toate, Arhiducele Joseph să dispară, pentru a se constitui o Adunare care să merite încredere».

În urma acestei telegrame, s-au retras atât arhiducele, cât și Guvernul. După câteva zile, de frământări, s-a format un nou guvern, prezidat tot de [István] Friedrich, recunoscut și de Conferința de la Paris. Poporul maghiar, sătul de

---

[37] În document, din eroare - probabil ! - scris: Iulius Peidl.
[38] Arhiducele Joseph August Viktor Klemens Maria de Austria, prinț al Ungariei și Boemiei).
[39] István Friedrich; în document scris în varianta română: Ștefan Frederic.
[40] Mihály Károlyi, premier al Ungariei.
[41] A se citi: cabinet (guvern).
[42] În documente scris în varianta: Martin Lovaszy.
[43] Idem, Perenyi.
[44] A se citi: Cabinetul (Guvernul).
[45] István Tisza, conte de Borosjenő și Szeged, fost premier.
[46] Cabinetului (Guvernului).

bolșevism, părea a fi în marea sa majoritate partizan al lui Friedrich, care reprezintă o nuanță reacționară antisemită și cum cei mai mulți, dacă nu aproape toți, șefi bolșevici au fost evrei, ura poporului s-a îndreptat în mod firesc asupra acestora, făcându-i responsabili de nenorocirea care s-a abătut asupra patriei lor. Oamenii politici, însă, au continuat lupta de intrigi, făcând imposibilă o colaborare a tuturor partidelor.

În [ceea] ce privește atitudinea României față de aceste lupte politice, ea nu este alta decât aceea pe care o arată ministrul României de la Paris, când declară categoric că:

«Guvernul român, n-a favorizat niciodată venirea la putere a arhiducelui Joseph.

Guvernul din București, n-are niciun motiv sau interes de a nutrii simpatii, nici pentru persoana arhiducelui, nici pentru regimul reacționar pe care-l reprezintă, și că, Guvernul român, nu înțelege să susțină la Budapesta niciun guvern, care nu ar fi agreat de Antantă».

Mai departe, ministrul român, adaugă:

«Intervenția română, a avut fericitul rezultat, de a da putința delegaților Puterilor Aliate și Asociate să reintre în Buda Pesta și să stingă, în Centrul Europei, un focar periculos pentru toate popoarele civilizate. Revine, acum, Puterilor Aliate și Asociate, folosind concursul nostru, de a găsii posibilitatea să instaleze la Buda Pesta un guvern cu care, aceste puteri, să poată trata o pace definitivă[47]».

Luptele politice dintre partide devenind din ce în ce mai accentuate, Comandamentul român ia măsuri ca să împiedice răzbunările politice, chiar față de bolșevici. Astfel, Guvernul Friedrich, prim ministrul său de interne, intenționând să creeze un lagăr în care să se interneze toți comuniștii considerați ca periculoși societății, Comandamentul Trupelor din Transilvania oprește, dintr-un înalt spirit umanitar, înființarea acestui lagăr, pe motivul că:

- ordinea în Ungaria, este asigurată prin prezența trupelor române;

- prin aplicarea acestei măsuri, s-ar putea aluneca la arestări cu caracter politic; ceea ce Comandamentul român nu poate aproba atât timp cât va dura regimul de ocupație[48].

Activitatea Armatei române, în sensul de a împiedeca luptele politice în interesul restabilirii și menținerii ordinii de stat în Ungaria, o arată și atitudinea pe care Comandamentul român (M[arele] C[artier] G[eneral]) o ia față de Guvernul ungar din Seghedin și anume:

În ziua de 7 august, ofițerul de legătură român de pe lângă Armata Aliată de Dunăre, [maiorul Dimitriu], raportează M[arelui] C[artier] G[eneral]:

[47] În document, trimitere la declarațiile ministrului Victor Antonescu date ziarului „Le Temps”.
[48] *Loc. cit.*, fond C. T. T., dosar nr. 190, f. 7 (Proclamația Comandamentului Trupelor din Transilvania nr. 11.189 din 11 septembrie 1919).

«Guvernul din Seghedin şi-a început deplasarea forţelor de care dispune spre zona Kiskunhalas[49] – Kalocsa (N[ord] Baja). Bazat pe dispoziţiile Ordinului dv. nr. 2.478, el mi-a cerut, ca să trimită un ofiţer la M. C. G. român pentru stabilirea liniei de demarcaţie într-o eventuală zonă de acţiune a trupelor române şi cele ungare albe.

Apreciind că, în acest caz, era absolut necesar să aflăm sigur de ce mijloace ar putea dispune, într-un caz eventual, Guvernul din Seghedin, [era bună] încuviinţarea acestui lucru şi hotărârea ca ofiţerul român să plece prin Békéscsaba[50] la Törökszentmiklós, însoţit de maiorul Vârtejeanu.

Această măsură, ne-ar fi dat posibilitatea să trimitem un ofiţer român pe lângă Comandamentul trupelor [ungare] albe, cărora le-ar fi controlat orice acţiune (sârbii, au promis ajutoare de aprovizionare şi este lucru aproape sigur că ei lucrează în legătură cu Guvernul din Seghedin contra intereselor noastre). Am primit, la timp, ordinul d[umnea]v[oastră] de mai sus şi am contramandat plecarea, luând măsură în consecinţă»[51].

La acest raport, M[arele] C[artier] G[eneral], răspunde la 8 august[1919 cu Ordinul nr. 2.857][52]:

«- Ordinul [nr.] 2.478, putea găsi aplicaţie în timpul operaţiunilor, nu după terminarea lor.

- Este exclusă posibilitatea unei cooperări între trupele noastre şi cele ungare, oricare ar fi culoarea lor.

- De asemenea, nu poate fi vorba de ofiţeri de legătură între două armate inamice».

Referitor la tăria forţelor albe ungare, [maiorul Dimitriu], raportează la 8.VIII.[1919]: «Guvernul din Seghedin, dispune în prezent de 8 batalioane şi câteva baterii, bine încadrate şi înarmate cu materiale capturate de la dezertorii trupelor roşii. Până în ziua de 10 august, el, speră să aibă între Dunăre şi Tisa 15.000 de oameni concentraţi în Kalocsa.

Emisari, au fost trimişi în regiunea Ungaria de la Vest de Dunăre, ca să facă noi recrutări. Forţa Diviziei a 8-a roşie, s-ar fi pus la dispoziţia Comandamentului gărzii albe din Seghedin.

Atitudinea acestor trupe, ar trebui urmărită de aproape, căci, dacă azi ele sunt decise [să] poată să lupte pentru restabilirea ordinii, nu se ştie dacă mâine ele nu vor fi contra noastră; roşii sau albe, trupele ungare au continuat, în gând, ideea de a aduce Ungaria în frontierele dinainte de război»[53].

---

[49] Kiskunhalas (fost Hallas).

[50] În română: Bichişciaba, în document scris în varianta: Bekescsaba.

[51] *Loc. cit.*, fond M. C. G., dosar nr. 668, f. 451 (Raportul maiorului Dimitriu nr. 224 din 7.VIII.1919).

[52] *Ibidem*, f. 449 (Ordinul Marelui Cartier General nr. 2.857 din 8.VIII.1919).

[53] Ibidem, f. 456 (Raportul maiorului Dimitriu nr. 227 din 8.VIII.1919).

La acest raport, Marele Cartier General, dă Comandamentului Trupelor din Transilvania [la] (9.VIII.[1919]), Ordinul [nr. 2.872][54]: «Se trimite în copie, spre știință, Raportul [nr] 227 al ofițerului de legătură cu C[omandamentul] A[liat de] V[est]»[55].

4. *Alimentarea și aprovizionarea populației* [*din Ungaria*] *și ajutoarele date* [*de Armata română*] *acesteia*.

În decursul descrierii istoricului Campaniei din Tr[ansilvania] și Ungaria[56], s-a arătat, de mai multe ori, cum Béla Kun, prin programul său politic, a urmărit distrugerea burgheziei și prin foamete. Deși se găseau alimente suficiente în câmpiile Ungariei, ele erau, însă, puse exclusiv la dispoziția Armatei bolșevice [ungare] și a partizanilor politici.

Din această cauză, la intrarea Armatei române în Ungaria, populația de la oraș și, în special, cea din Budapesta, al cărui serviciu de aprovizionare fusese completamente dezorganizat de bolșevici, era cu totul lipsită de alimente. De luni de zile, această populație se hrănea, exclusiv, numai cu dovleci.

Față de această situație, una din cele mai dintâi griji ale Comandamentului român, după intrarea trupelor [proprii] în Budapesta, a fost de a reaproviziona Capitala și diferite centre cu alimente și a ajuta populația expusă foametei[57].

În acest scop, C[omandamentul] Tr[upelor din] Tr[ansilvania], ajutat de comandamentele în subordine, iau o serie de măsuri, care soluționează chestiunea alimentării Budapestei, precum și a regiunilor înfometate, încă din primele zile ale ocupării.

Măsurile luate de C[omandamentul] T[rupelor din] Tr[ansilvania], sunt următoarele[58]:

a) La data de 21 august [1919], ordonă, comandamentelor în subordine, să ia măsuri, în zonele respective, pentru organizarea muncii câmpului și strângerea recoltei, precum și pentru funcționarea tuturor morilor; în care scop, cărbunii, necesari morilor, sunt furnizați prin îngrijirea Biroului Transporturilor al C[omandamentului] T[rupelor din] T[ransilvania].

În urma luării acestei măsuri, numai, singură Divizia a 2-a [Infanterie trimite] în zona Szolnok: 10 vagoane [feroviare cu] grâu, iar pentru Budapesta

[54] *Ibidem*, f. 455, 468 (Ordinul Marelui Cartier General nr. 2.872 din 9.VIII.1919).

[55] Comandamentul Armatei Aliate de Dunăre.

[56] În acest sens, spre edificare, recomandăm cititorilor consultarea lucrării acelorași autori consemnată la trimiterea nr. 1.

[57] *Loc. cit.*, fond C. T. T., dosar nr. 7, f. 28 (Darea de seamă a Comandamentului Trupelor din Transilvania pentru ziua de 26 septembrie 1919).

[58] Ibidem, dosar nr. 65, f. 320 (Ordinul Comandamentului Trupelor din Transilvania nr. 9.130 din 24.VIII.1919 către Divizia 20 Infanterie pentru a elibera orașului Szolnok 10 vagoane de grâu), p. 367 (Ordinul Comandamentului Trupelor din Transilvania nr. 9.078 din 21.VIII.1919 către Divizia 2 Infanterie) și dosar nr. 228, f. 404 (Adresa Comandamentului Trupelor din Transilvania nr. 110 din 26 septembrie 1919 către Misiunea Interaliată).

trimite zilnic 4 vagoane cu grâu[59].

b) Pune, la dispoziția Guvernului ungar, întreaga zonă dintre Dunăre și Tisa, în care nu se va face, de către trupele române, decât rechizițiile strict necesare, referitoare la hrana lor. În special, pentru aprovizionarea orașului Budapesta, zona de mai sus este extinsă și la Est de Tisa.

c) Se hotărăște, să se pună la dispoziția populației din centrele înfometate:

- toate alimentele care au fost rechiziționate de armata română din județele Ungariei și care prisoseau față de nevoile populației localnice și trupelor române;

- toate depozitele capturate de la armata bolșevică, precum și acela de la fostul Minister de Alimentație bolșevic, care sunt puse la dispoziția noului ministru ungar al alimentării;

- alimentele, din regiunile de la Est de Tisa.

Astfel, numai din regiunea Debrețin, s-a hotărât să se aducă 10.000 de vagoane de grâu.

Pentru a înlătura specula, sustragerea sau acapararea de alimente de către particulari și comercianți în dauna populației sărace, Comandamentul român din Budapesta dă, la 28 august [1919], o „Ordonanță”, prin care arată consecințele la care se vor expune contravenienții; printre care, prima consecință, va fi că li se vor confisca alimentele și mărfurile găsite asupra lor, distribuindu-se populației sărace cu preț redus[60].

d) Pentru transporturile acestor alimente în diferite centre, C[omandamentul] Tr[upelor din] Tr[ansilvania], organizează trenuri speciale, cărora li se dă precădere asupra oricăror alte transporturi, chiar asupra celor militare. În modul acesta se ajunge ca, zilnic, să circule câte 4 trenuri alimentare, pe toate liniile. De asemenea, se dă libertate de navigație pe Dunăre tuturor bastimentelor[61] pentru transportul alimentar în Budapesta.

e) Pentru alimentarea specială a populației din Budapesta, care suferă mai mult, s-a interzis trupelor române pe tot timpul ocupației de a rechiziționa orice fel de alimente din Budapesta și din aproximativ 40 de comune situate împrejurul Budapestei. Se înființează, în Budapesta, un număr de 14 cantine populare, unde, copiii, bătrânii și femeile sărace, primeau zilnic hrana în mod gratuit.

Afară de aceasta, fiecare corp de trupă care a staționat în Budapesta, a hrănit în plus un mare număr de săraci și copiii, din alimentele proprii. În total, numărul zilelor de hrană, care era absolut la fel cu aceea a soldatului român, întrece cifra de 437.000, după cum rezultă din documentele cuprinse în anexele [...][62].

---

[59] *Ibidem*, f. 366 (Raportul Diviziei 2 Infanterie nr. 684 din 27 august 1919).

[60] *Ibidem*, dosar nr. 190, f. 44 (Proclamația Grupului „General Holban” din 28.VIII.1919) și dosar nr. 228, f. 89, 425 (Proclamația citată).

[61] Vase (ambarcațiuni), care navigau pe Dunăre.

[62] Nr. anexelor neconsemnat în document.

Comandamentul Trupelor de Transilvania se interesează, de asemenea, de aprovizionarea Budapestei cu cărbuni. Cum, însă, însăși Țara Românească trecea în acel timp printr-o criză acută de cărbuni, C. T. T. intervine pe lângă Misiunea Militară Interaliată ca cehoslovacii să se retragă din zona minieră Salgótorján[63], lucru care se petrece la începutul lunii noiembrie [1919][64].

f) Sprijinul și ajutoarele, date de comandamentele și trupele române pentru aprovizionarea și hrănirea populației, sunt confirmate pe de o parte de ziarele ungurești, pe de altă parte de numeroasele fotografii, acte și adrese de mulțumire trimise autorităților noastre militare de către autoritățile ungurești.

Astfel, ziarul „A Vilagpiác”[65], în numărul său din 16 octombrie 1919, publică, între altele:

«Comandamentul Suprem român, a făcut pași însemnați pentru ca aprovizionarea Capitalei să se îmbunătățească în toate privințele. Acest Comandament, face pe de o parte tot posibilul ca să ajute activitatea secțiunilor de cumpărături a Misiunilor Antantei; iar, pe de altă parte, ca să dezvolte regularitatea trenurilor alimentare, formate tot de români. [...].

Se ocupă mult, Comandamentul Trupelor române, de chestia alimentării cu carne a orașului Budapesta, mai ales că prețurile curente sunt așa de mari, încât, populația săracă, nu este în stare a le plăti. Comandamentul român, înlesnește transportarea vitelor cu orice mijloc, așa că, în acest timp, se va organiza și acest lucru [...]. Reducându-se mersul regulat al vagoanelor, se speră că se va aduce alimente și din partea sudică a Duinării, prin gentilețea autorităților române».

Ziarul „Nemzeti Újság”[66], în numărul său din 26 octombrie 1919 scria:

«Generalul Mărdărescu, comandantul Trupelor din Transilvania, tratând personal cu ministrul ungar al alimentației chestiunea aprovizionării Capitalei cu grâu, a trimis o telegramă Zonei Militare din Debrețin cu ordinul ca imediat să se trimită 10.000 de vagoane de grâu pentru aprovizionarea Budapestei. Pentru luarea în primire a acestei cantități de grâu, delegații unguri au plecat imediat la Debrețin.

În [ceea] ce privește transportul, generalul Mărdărescu, a făcut și concesiunea ca, grâul, să fie transportat de trenurile militare române până la Szolnok, de unde-l va lua în primire trenurile maghiare».

Ziarul mai adaugă că, primul transport, va sosi în curs de 8-10 zile.

g) În [ceea] ce privește chestiunea adreselor de mulțumire, este suficient să se citeze, numai, *Adresa* pe care o trimite la data de 29 oct[ombrie] 1919 Karol

[63] În document scris în varianta: Salgotarjan.
[64] *Loc. cit.*, fond C. T. T., dosar nr. 228, f. 27-28 (Adresa Misiunii Militare Interaliate nr. 722 și răspunsul Comandamentului Trupelor din Transilvania nr. 387 din 31.X.1919).
[65] Conform înscrisului din document.
[66] „Ziarul Național” (în document scris în varianta: „Nemzeti Ujzag”).

Erdely, ministrul ungar al alimentării, dlui. g[enera]l Mărdărescu, comandantul Trupelor din Transilvania, și în care ministrul ungar confirmă că:

«Comandamentele române, au arătat întotdeauna cel mai mare interes și extremă bunăvoință în ceea ce privește aprovizionarea țării și a Capitalei; punând la dispoziția Capitalei, pentru transporturi, chiar autocamioanele comandamentelor».

Ministrul, mulțumind [comandantului] Tr[upelor din] Tr[ansilvania], îl roagă de a-i acorda, și în viitor, sprijinul eficace pentru reaprovizionarea Capitalei.

Totuși, au fost cazuri când sarcina și străduința Comandamentului român pentru alimentarea populației au întâmpinat greutăți, din cauza lipsei de bunăvoință din partea autorităților ungare.

5. *Ajutorul dat* [*de Armata română*] *pentru reorganizarea poliției, jandarmeriei și Armatei ungare*.

În scopul de a dispune de o forță armată suficientă pentru combaterea bolșevismului și menținerea ordinii, după ce Armata română va părăsi Ungaria, Guvernul și ministrul de război ungur fac intervenții către Comandamentul român și Comisia Militară Interaliată, pentru reorganizarea armatei, jandarmeriei și a poliției ungare[67].

La data de 22 august [1919], Misiunea Militară Interaliată, trimite Înaltului Comisar al Guvernului român[68] următoarea *Adresă*[69]:

«Printre chestiunile supuse studiului Comisiei Interaliate figurează și aceea de a determina efectivele maxime pe care Armata ungară va putea să întrețină pentru menținerea ordinii interioare și supravegherea frontierelor. Această chestiune, interesând Statul al cărui reprezentant sunteți pe lângă Misiune, ea vă va fi recunoscătoare de a-i comunica în timpul cel mai scurt posibil felul D[umnea]v[oastră] de a vedea în această chestiune».

La această adresă, Misiunea [Interaliată], anexează un tabel[70] cu organizarea unităților [militare] ungare și efectivele lor stabilite de Misiune, astfel:

- organizarea unei divizii de infanterie, în Districtul Kaposvár[71];
- idem, în Districtul Szombathely; în compunerea acestei divizii, Misiunea

[67] Dp. C. A., fond C. T. T., dosar nr. 7, f. 21-22 (Darea de seamă a Comandamentului Trupelor din Transilvania pentru ziua de 19 septembrie 1919); dosar nr. 211, f. 81 (Adresa Guvernului ungar nr. 74.921 din 2.IX.1919), f. 94 (Adresa Guvernului ungar nr. 268 din 24 august 1919) și f. 99 (Adresa Misiunii Interaliate nr. 7.451 din 20.VIII.1919 către Comandamentul Trupelor din Transilvania).
[68] Ministrul Constantin Diamandy.
[69] *Loc. cit.*, fond C. T. T., dosar nr. 228, f. 204 (Adresa Misiunii Interaliate nr. 159 din 22.VIII.1919 către ministrul Constantin Diamandy).
[70] Tabelul nu a fost anexat documentului.
[71] În document scris în varianta: Kaposvar.

prevede și o Brigadă de secui;

- organizarea unei brigăzi de cavalerie, în Districtul Szolnok.

Total general: 13.000 de oameni și 44 tunuri, afară de forțele polițienești, de jandarmerie și grăniceri.

Referitor la chestiunea reorganizării Armatei ungare, C[omandamentul] Tr[upelor din] Tr[ansilvania], raportează [cu nr. 9.032] M[arelui] C[artier] G[eneral], încă de la data de 19 august[72], arătând că:

«În condițiile de armistițiu dintre România și Ungaria, se prevede ca efectivul forțelor pe care poate să le aibă Ungaria, pentru păstrarea ordinii în interior, nu va trece, în niciun caz, cifra de 15.000 oameni, inclusiv ofițerii».

În consecință, roagă M[arele] C[artier] G[eneral] să-i comunice dacă:

«În acest efectiv, intră poliția, jandarmeria și grănicerii; iar, în caz că nu intră, în ce proporții să se admită».

Guvernul și M[arele] C[artier] G[eneral] român, călăuziți de considerația că rostul ocupației române în Ungaria nu este decât restabilirea ordinii și a unui regim de guvernământ care să poată încheia pacea cu Aliații, apreciază că ordinea și siguranța internă a statului ungar ar putea să fie garantată de însăși forțele și armata națională ungară; degajând, astfel, trupele române care în această situație se puteau retrage. În consecință, hotărăsc să dea tot sprijinul organizării forțelor [armate] unguresți.

Cum, însă, reorganizarea acestor forțe nu trebuie să pericliteze siguranța noastră militară, M[arele] C[artier] G[eneral], dă C[omandamentului] Tr[upelor din] Tr[ansilvania] la 7 septembrie următorul ordin [nr. 3.439][73]:

«De comun acord cu dl prim-ministru, am stabilit că, în situația actuală, este în interesul siguranței noastre militare ca Ungaria să nu dispună decât de 15-20.000 oameni trupă și maximum 10.000 oameni pentru poliția internă și paza frontierelor. În consecință, luați dispoziții, de comun acord cu dl. ministru Diamandy, ca Misiunea Militară Interaliată să țină seamă de punctul nostru de vedere în această privință».

La data de 10 septembrie, Înaltul comisar al Guvernului român, răspunde la interogația făcută de Misiunea Militară Interaliată în ziua de 22 august și arătată că[74]:

«Guvernul român, se unește cu avizul Misiunii Interaliate, în ce privește organizarea și determinarea efectivelor, maxime, pe care armata ungară va fi în drept să le mențină pentru a asigura ordinea interioară și supravegherea frontierelor statului; astfel, cum a menționat Misiunea în tabelul pe care l-a anexat adresei».

---

[72] *Loc. cit.*, fond C. T. T., dosar nr. 211, f. 103 (Raportul Comandamentului Trupelor din Transilvania nr. 9.032 din 19 august 1919).
[73] *Ibidem*, dosar nr. 7, f. 9 (Ordinul Marelui Cartier General nr. 3.439 din 7 septembrie 1919).
[74] *Ibidem*, dosar nr. 228, f. 205 (Adresa ministrului Constantin Diamandy din 10 septembrie1919).

Dar, că: «Guvernul român, nu poate să subscrie la formațiunea[75] specială a unei brigăzi și 5 baterii de secui, aceștia fiind locuitori ai teritoriilor reunite României și care n-ar putea fi încorporați într-o armată străină. Aceste unități trebuie, deci, dislocate și înlocuite, în aceeași proporție ca efective, prin unități maghiare.

În [ceea] ce privește contingentele destinate a asigura ordinea interioară, Ungaria dispune astăzi de 10.600 de polițiști, jandarmi și grăniceri; efectiv pe care Guvernul român îl consideră destul de suficient și dorește să fie menținut în aceste proporții.

În fine, că repartiția forțelor de poliție, pe teritoriul Ungariei, este de resortul Statului Ungar».

Odată stabilite principiile după care urma să [se] facă organizarea forțelor armate ungare, se institue, în urma înțelegerii dintre Misiunea Interaliată și C[omandamentul] Tr[upelor din] Tr[ansilvania], 2 comisii mixte:

a) O comisie compusă din: lt. colonel francez Berthon[76], șeful de Stat Major al generalului Graziani[77], ca președinte; maiorul Dediu, din partea C. T. T., un colonel american, un maior englez, un căpitan italian; iar din partea ungară lt. colonel baron De Lang, cu însărcinarea de a întocmi un proiect de organizare a Armatei regulate ungare, stabilind efectivele și armătura necesară, în limitele efectivului, strict necesar, pentru menținerea ordinii.

b) O comisie compusă din: colonelul american Yates[78], din partea Misiunii Interaliate, și colonelul Seiculescu, din partea C. T. T., cu însărcinarea de a stabili efectivele și armamentul necesar forțelor polițienești, de jandarmi și grăniceri [ungare].

Totodată, generalul Mărdărescu, comandantul Trupelor din Transilvania, a cerut în ședința Comisiei Militare Interaliate din ziua de 10 septembrie ca:

«Comisia să se transporte la Siófok, pentru a raporta situația exactă a armatei amiralului Horthy[79]».

În [ceea] ce privește organizarea jandarmeriei, poliției și grănicerilor, s-a instituit o Comisie compusă din: colonelul Seiculescu și colonelul american Yates, cu misiunea de a stabilii efectivele și armamentul necesar acestor formațiuni[80].

---

[75] Formarea/organizarea.

[76] Precizăm: în document numele este consemnat și în variantele: Berton, Bertton, Baton.

[77] Jean Cézar Graziani, comandantul Armatei Aliate de Dunăre, președintele Comisie Militare Interaliate din Budapesta.

[78] Precizăm: în document numele este consemnat și în variantele: Jates, Yatez.

[79] Miklós Horthy, cavaler de Szeged și Otranto, amiral, regent al Ungariei („locotenent" al Regatului Ungarie).

[80] *Loc. cit.*, fond C. T. T., dosar nr. 228, f. 421 (Ordinul Comandamentului Trupelor din Transilvania nr. 78 din 22.IX.1919, privind numirea și misiunea colonelului Seiculescu).

În principiu, însă, pentru menținerea ordinii, Comandamentul Trupelor [din Transilvania], a hotărât ca efectivele de care dispune în prezent Ungaria (și anume: 13.000 - gărzi de frontieră, 5.921 - jandarmi pedeștri și 77 jandarmi călări, cu 142 ofițeri; 3.500 polițiști pedeștri și 200 polițiști călări, cu 200 de ofițeri) să rămână același, neputându-se trece, sub niciun cuvânt, peste acest efectiv.

Pentru armarea acestor forțe, Comisia fixează: 10.500 arme, carabine și revolvere și 400 mitraliere, cu câte 50 cartușe de armă și 2.000 cartușe de fiecare mitralieră, care sunt procurate de însuși Comandantul Trupelor din Transilvania; care formează un depozit de 10.000 de arme la Cegléd și 1.000 de arme în Budapesta.

C[omandamentul] Tr[upelor din] Tr[ansilvania], înlesnește și recrutarea efectivelor de mai sus. De asemenea, majoritatea armamentului necesar Armatei regulate [ungare] este procurat tot prin îngrijirea C[omandamentul] Tr[upelor din] Tr[ansilvania[81]".

Generalul Constantin Prezan, șeful Marelui Cartier General.

Generalul Gheorghe Mărdărescu, comandantul Comandamentului Trupelor din Transilvania.

[81] *Ibidem*, f. 416 (Adresa Comandamentului Trupelor din Transilvania nr. 80 din 23.IX.1919 către Misiunea Interaliată, privind organizarea depozitelor de arme la Czegléd).

Ministrul Constantin Diamandy, Înaltul comisar român la Budapesta.

Generalul Jean Cézar Graziani, președintele Comisiei Militare Interaliate din Budapesta

AN UNPUBLISHED DOCUMENT REGARDING: THE ROLE AND ACTIVITY OF THE ROMANIAN ARMY OVER TIME PERIOD OF OCCUPATION OF HUNGARY

Abstract

The document, prepared by the Department of Historical Studies within the Romanian General Staff, during the interwar period, analyzes in summary the role played and the activity carried out by the Romanian Army during the occupation of Hungary. The paper deals with this topic in five subchapters:

1. The state of Hungary on the eve of the occupation of the Romanian [Army].
2. The role and activity of the Romanian Army [in Hungary].
3. Ensuring political and cultural freedom [in Hungary].
4. Food and supply of the population [from Hungary] and the aid given [by the Romanian Army] to it.
5. The aid given [by the Romanian Army] for the reorganization of the Hungarian police, gendarmerie and Army.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXX**, 2021, p. 155-180

UN DOCUMENT INEDIT: EVENIMENTELE POLITICE PREMERGĂTOARE EVACUĂRII TERITORIULUI UNGARIEI (2 SEPTEMBRIE – 1 NOIEMBRIE 1919)

CORNEL POPESCU*
CORNEL ȚUCĂ**

Bibliografia istorică română a tratat Campaniei din anul 1919 a Armatei române în Ungaria bolșevică, precum și cea referitoare la perioada ocupației și evacuării Budapestei și a teritoriului ungar de la vest de Tisa - în mod deosebit perioada ocupației - sub multiple aspecte, cu precădere în perioada interbelică, evidențiind - uneori subiectiv - rolul și activitatea Armatei române în respectivul interval de timp.

Având în vedere preocuparea constantă pe care o avem în ceea ce privește cercetarea arhivistică a unor fonduri militare dedicate respectivei teme[1], am reușit - în timp - identificarea, apoi selectarea, urmată de prelucrarea editorială și publicarea unor importante documente - din punctul nostru de vedere - relevante subiectului amintit.

Urmare a acestei preocupări continuă de cercetare a unor fonduri de arhivă - cu trimitere la tema sus menționată - gestionate de structuri din compunerea Arhivelor Militare Române, am identificat în fondul de arhivă creat de Marele Stat Major, Secția Studii Istorice, în unitatea arhivistică inventariată sub numărul curent 809, un document inedit, de importanță pentru istoria militară a respectivei perioade, după părerea noastră, intitulat: „*Evacuarea teritoriului*

* Muzeul Județean Argeș, Pitești.
** Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria”, Filiala Județeană Argeș.

[1] Activitate de cercetare științifică concretizată, reamintim celor interesați, prin publicarea lucrării - în două volume - intitulată generic: Cornel Popescu, Cornel Țucă, *Campania Armatei române în Ungaria (20 iulie - 18 august 1919),* Brăila, Editura „Istros” a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2019. Lucrare distinsă cu premiul „*Aurel Sacerdoțeanu*” de Academia Oamenilor de Știință din România la data de 10 iunie 2021 [Vol. I: *Ofensiva Armatei Roșii ungare (20 – 22 iulie 1919)* și Vol. II: *Contraofensiva Armatei române: planificare și desfășurare (23 iulie – 18 august 1919)*].

Ungariei", din cuprinsul căruia publicăm în prezenta comunicare, în premieră[2], subcapitolul intitulat: „E*venimentele politice premergătoare evacuării teritoriului Ungariei"*; subcapitol îndosariat între filele: 1-30.

Redăm integral, mai jos, acest subcapitol, după o prelucrare editorială preliminară a acestuia.

„EVENIMENTELE POLITICE PREMERGĂTOARE EVACUĂRII TERITORIULUI UNGARIEI

1. *Hotărârea Guvernului român de a evacua Ungaria*.

Scopul pentru care Budapesta și o parte din teritoriului Ungariei fuseseră ocupate, fiind atins[3], trupele române nu mai avea niciun interes ca această ocupație să mai dureze, cu atât mai mult, cu cât, ținerea sub arme a unor efective ridicate, apăsa asupra României deja secătuită de Puterile Centrale în timpul Campaniei 1916-1917.

De altfel, însuși Consiliul Suprem de la Paris, fixând ca, printre atribuțiile Misiunii Militare Interaliate[4] de la Budapesta, este și aceea: «de a aranja cu comandamentele român și sârb retragerea trupelor române și sârbe», care n-ar fi absolut necesare pentru menținerea ordinii și execuția Armistițiului de către Ungaria; rezultă din aceasta dorința Consiliului Suprem [Aliat] ca: «ocupația Ungariei să înceteze cât mai curând»[5].

În consecință, Guvernul român, călăuzit de interesele noastre proprii, precum și de dorința de a fi de acord cu Consiliul Suprem, arată la 2 septembrie [1919] acestui Consiliu, prin delegația română de pe lângă Conferința de Pace: «interesul pe care l-ar avea de a-și retrage trupele sale dincoace de Tisa, declinându-și orice răspundere pentru starea haotică în care va fi aruncată din nou această regiune a Europei disputată între bolșevici și monarhiștii reacționari»[6].

---

[2] Facem precizarea că respectivul document, este publicat integral, în volumul: Cornel Popescu, Cornel Țucă, *Armata Română în Ungaria*, predat editurii spre publicare.

[3] Dezarmarea forțelor bolșevice ungare și restabilirea ordinii în interiorul Ungariei.

[4] Reamintim: în documente este folosită, uneori chiar concomitent, sub una din următoarele denumiri: „Misiunea/Comisia Militară Interaliată" sau „Misiunea/Comisia Militară Aliată".

[5] Depozitul Central de Arhivă Pitești al Ministerului Apărării Naționale [în continuare abreviat: Dp. C. A.], fond Comandamentul Trupelor din Transilvania [în continuare abreviat: C. T. T.], dosar nr. 228, p. 219 (Directivele date de Consiliul Suprem Aliat referitoare la atribuțiile Misiunii Militare Interaliate de la Budapesta).

[6] În document, trimitere la: Memoriul Cristodorescu, p. 76, Anexa nr. 198 (Adresa Guvernului român din 2.IX.1919 transmisă premierului francez George Clemenceau de Nicolae Mișu, ministrul român la Paris).

Pentru executarea hotărârii luată de Guvern, M[arele] C[artier] G[enera]l[7], la data de 7 septembrie 1919, ordonă Comandamentului Trupelor din Transilvania[8] [prin Ordinul nr. 3.446[9]]:

«**1)** Pentru a se pune capăt dificultăților pe care Conferința Păcii ni le face în Ungaria, Guvernul a hotărât, ca trupele noastre să evacueze tot teritoriului unguresc de la Vest de Tisa.

2) Astfel, fiind, C. Tr. Tr., va lua dispoziții:

a) Să retragă toate trupele și serviciile la Est de Tisa.

b) Operațiunea, va începe și se va executa pe măsură ce autoritățile ungurești vor lua dispozițiile necesare ca să asigure ordinea în regiunile care vor fi evacuate.

c) După ce operațiunea va fi terminată, se vor ridica toate podurile militare de pe Tisa. Vor fi lăsate în bună stare de funcționare podurile de cale ferată de la Csongrad și Szolnok, dacă autoritățile ungurești își iau înscris angajamentul a ne restitui, în timpul pe care-l va fixa C. Tr. Tr., costul lucrărilor cât și materialul militar similar cu acela întrebuințat la Szolnok.

d) Gruparea trupelor noastre la Est de Tisa, se va hotărî de Comandamentul Trupelor din Transilvania, care va avea în vedere atât nevoia de a ne acoperi în bune condiții dinspre Vest, cât și mai ales dinspre Sud-Vest.

e) În acest ultim scop, este urgent necesar să luați dispoziții a concentra fără întârziere în Banat și în imediata lui apropiere 2 divizii de infanterie, de preferință Divizia 1 [Infanterie] și [Divizia] a 2-a Cavalerie.

f) Aceste forțe, vor trebui să fie puse sub un comandament unic, deoarece sunt destinate a face față unei eventuale agresiuni sârbești.

g) Detaliile asupra situației și intențiilor sârbilor, vor fi comunicate chiar astăzi prin Secția Operațiilor Marelui Cartier General.

h) Până la terminarea concentrării prevăzută la cap[itolul] **e)**, de mai sus, este bine să dați instrucțiuni trupelor noastre de contact să nu se lase antrenate de provocările evident intenționate ale diferitelor autorități sârbești.

3) Operațiunea de retragere, se va face în mod metodic și în astfel de condiții încât să se asigure menajarea forțelor noastre și nevoile de ordine și siguranță a mișcărilor».

Tot în ziua de 7 septembrie, Marele Cartier General, [prin Ordinul nr. 3.441[10]] comunică Comandamentului Trupelor din Transilvania că, de comun acord cu domnul prim-ministru, s-a hotărât că data începerii retrageri trupelor

---

[7] În text, în continuare abreviat: M. C. G..

[8] În text, în continuare abreviat: C. T. T. sau C. Tr. Tr..

[9] *Loc. cit.*, fond Marele Cartier General [în continuare abreviat: M. C. G.], dosar nr. 628, p. 25 (Ordinul Marelui Cartier General nr. 3.446 din 7.IX.1919) și fond C. T. T., dosar nr. 26, p. 139 (același ordin).

[10] *Ibidem*, *loc. cit.*, fond M. C. G., dosar nr. 628, p. 24 (Ordinul Marelui Cartier General nr. 3.441 din 7 septembrie 1919) și fond C. T. T., dosar nr. 26, p. 146 (același ordin).

din Ungaria la Est de Tisa se va fixa de Comandamentul Trupelor din Transilvania, de acord cu domnul ministru Diamandy[11], cărora li se dă deplină latitudine în această privință.

[Șeful Marelui Cartier General,
General
Constantin Prezan]».

În consecință, Comandamentul Trupelor din Transilvania face toate studiile în vederea începerii retrageri.

2. *Amânarea hotărârii de a evacua Ungaria*.

Hotărârea, de a retrage trupele române la Est de Tisa, provoacă intervenții pe lângă Guvernul român, atât din partea populației ungare, cât și, ulterior, din partea Aliaților, ca să revină asupra acestei hotărâri, deoarece, Ungaria nedispunând la acea dată de forțe polițienești și armate, care să fie în stare să asigure ordinea, retragerea trupelor române ar însemna reîntoarcerea anarhiei în Ungaria[12].

Astfel:

a) Doctorul Vsalussy Desso, prefectul ungar al ținutului Szabolcs, trimite o scrisoare Comandantului trupelor din Transilvania[13], cu următorul cuprins:

«După informații demne de încredere, trupele române s-ar pregăti să se retragă, din regiunea pe care o ocupă, înapoia Liniei de demarcație. Dacă se produce acest eveniment, sute de mii de cetățeni onești, care n-au nicio legătură cu bolșevismul și, în special, printre acești cetățeni, intelectualii, vor fi expuși la cruda răzbunare a gărzilor roșii. Astfel, sângele multor nevinovați va stropi pământul.

Rog, deci, Excelența Voastră, să binevoiască a intervenii ca trupele regale române de ocupație să nu părăsească linia actuală, până ce Conferința de Pace nu va fi fixat soarta Ungariei și, mai ales, până ce situația va fi astfel încât să avem un guvern destul de tare pentru a domina elementele de dezordine».

b) În ziua de septembrie[14], o delegație a Partidului Social-Democrat [ungar], în frunte cu Payer, fost ministru în Cabinetul Peidl[15], se prezintă Comisarului guvernului român la Budapesta, ministrul Diamandy, rugându-l ca trupele noastre: «să nu părăsească Buda Pesta așa de repede, dat fiind pericolul

[11] Constantin Diamandy, Înaltul comisar al Guvernului român la Budapesta.
[12] În document, trimitere la: Memoriul Secției 8 Istoric din Marele Stat Major [fără consemnarea nr. și datei întocmirii acestuia, precum și a specificării nr. curent al dosarului în care a fost clasat], f. 82.
[13] În document, trimitere la: Memoriul Cristodorescu, p. 76, Anexa nr. 196.
[14] Neconsemnată în document.
[15] Gyula Peidl, premier al Ungariei.

care amenință populația din partea teroarei albe și a trupelor pe care amiralul [Miklós] Horthy le organizează în regiunea Transdanubiană»[16].

c) La 10 septembrie 1919, generalul american [Harry Hill] Bandholtz[17], din Comisia Militară Aliată din Budapesta, declară primului-ministru [Ion I. C.] Brătianu: «că retragerea trupelor române ar fi periculoasă, fără să fie restabilită ordinea în Ungaria» și propune chiar lucru pentru a se atinge acest scop[18].

La data de 11 septembrie, Misiunea Militară Interaliată comunică Comandamentului Trupelor din Transilvania că: «fiind informată de plecarea foarte apropiată a trupelor române, crede indispensabil ca această plecare să se efectueze în astfel de condiții încât ordinea să nu fie tulburată un singur moment, în special la Buda Pesta. Pentru aceasta, trebuie ca forțele ungurești să înlocuiască trupele române, când se vor retrage, fără nicio întrerupere». Comisia, mai arată că: «este esențial, ca trupele de poliție din Buda Pesta să fie înarmate, rugând Comandamentul Trupelor din Transilvania să dea tot sprijinul în acest scop»[19].

d) Ziarul „L'humanité", în numărul său de la data de 27 septembrie, scrie că: «Consiliul Suprem de la Paris, dându-și socoteala de urmările incalculabile pe care le-ar avea retragerea trupelor române din Ungaria, a invitat Guvernul din București ca să anuleze ordinele date pentru evacuare»[20].

În ziua de 13 septembrie, generalul Franchet d`Esperey[21], într-o convorbire avută cu ministrul nostru plenipotențiar la Paris, Victor Antonescu, declară acestuia că: «sfătuiește România să nu părăsească așa de curând Buda Pesta, căci lipsa de alimente se va resimții dureros, iar, pe de altă parte, vor rămâne în Buda Pesta 4 generali Aliați, fără forțe, în mijlocul unei populații înfometată, gata de revoltă»[22].

Față de aceste intervenții, Guvernul român cedează și revocă ordinul dat pentru retragerea trupelor din Ungaria.

3. *Evacuarea teritoriului ocupat la Vest de Dunăre*.

a) *Dispozițiile luate pentru executarea acestei evacuări*.

Încă de la data de 25 august 1919, Misiunea Militară Interaliată, sub semnătura generalului american Bandholtz, roagă C[omandamentul] Tr[upelor

---

[16] În document, trimitere la: Memoriul Cristodorescu, p. 77, Anexa nr. 206 (Raportul ministrului Constantin Diamandy nr. 155 din 16.IX.1919 înaintat primului-ministru Ion I. C. Brătianu).
[17] În document scris, eronat, în varianta: Banddoltz.
[18] În document, trimitere la: Memoriul Cristodorescu, p. 77, Anexa 201 (Adresa primului-ministru Ion I. C. Brătianu nr. 120 din 10 septembrie 1919 expediată ministrului Constantin Diamandy).
[19] Dp. C. A., fond C. T. T., dosar nr. 228, p. 427 (Adresa Misiunii Militare Interaliate nr. 321 din 11 septembrie 1919 expediată Comandamentului Trupelor din Transilvania).
[20] În document, trimitere la: Memoriul Cristodorescu, p. 78, Anexa nr. 207.
[21] În document scris în varianta: Franchet d'Esperay.
[22] În document, trimitere la: Memoriul Cristodorescu, p. 77, Anexa 204.

din] Tr[ansilvania], printr-o adresă[23]: «să informeze Misiunea Militară Interaliată, care este intenția Guvernului român fața de teritoriul ungar de la Vest de Dunăre».

La data de 27 august, Misiunea Militară Interaliată comunică C[omandamentului] Tr[upelor din] Tr[ansilvania] că: «ar fi necesar ca reorganizarea forței armate aprobată de Aliați pentru Ungaria să se efectueze într-o regiune în care ar fi evitat contactul cu trupele române; Misiunea consideră regiunea de la Vest de Dunăre ca [fiind] cea mai indicată în acest scop, dacă ar fi evacuată, afară de Buda, de către forțele române pe care o ocupă în prezent. Comisia apreciază, că această chestiune este nu numai foarte importantă, dar și de cea mai mare urgență».

Adaogă, că: «nu se îndoiește că opinia Comandamentului român va fi aceeași și că nu va pune nicio întârziere de a comunica Comisiei punctul său de vedere»[24].

Luând avizul C[omandamentului] Tr[upelor din] Tr[ansilvania], generalul [Vasile] Rudeanu, răspunde în ziua de 28 august[25] la Nota de mai sus a Comisiei Interaliate:

- Că: «linia ocupată în prezent de trupele române la Vest de Dunăre nu va fi depășită. Această linie, însă, este absolut necesară pentru a garanta siguranța trupelor române la Buda Pesta».

- Că: «este necesar, să cunoaștem efectivele fixate pentru armata ungară, planul de organizarea acestei armate, centrele de organizare, și, imediat după ce Comandamentul Trupelor din Transilvania va cunoaște aceste chestiuni, va lua toate măsurile în sensul cererii Misiuni».

A 2-a zi - 29 august [1919] - generalul american Bandholtz, împuternicit de Misiunea Militară Interaliată, răspunde generalului Rudeanu că:

«Părerea întregii Misiuni este ca forțele române să evacueze imediat și complet toată Ungaria de la Vest de Dunăre, cu excepția unui cap de pod cu o rază de 20 km la Vest de Buda Pesta.

Opinia Misiunii este că, în asemenea situație, Armata Regală română s-ar găsi în completă protecție împotriva vreunui atac bolșevic, mai cu seamă dacă restul forțelor române ar fi adăpostite de obstacolul Dunării».

Această Notă a Misiunii Interaliate, împreună cu Nota din 27 august și răspunsul dat de C[omandamentul] Tr[upelor din] Tr[ansilvania] în copie lui Rudeanu, sunt înaintate de către C. Tr. Tr. în copie M[arelui] C[artier] G[enera]l

[23] *Loc. cit.*, fond C. T. T., dosar nr. 180, p. 5 (Adresa Misiunii Militare Interaliate din 25.VIII.1919 expediată Comandamentului Trupelor din Transilvania).
[24] *Ibidem*, p. 18 (Nota Comisiei Militare Interaliate din 27.VIII.1919 expediată generalului Vasile Rudeanu.
[25] *Ibidem*, p. 22 (Adresa de răspuns a generalului Vasile Rudeanu din 28.VIII.1919 expediată Comisiei Militare Interaliate).

[prin Raportul nr. 9.290 din 29.VIII.1919[26]], care, [la rândul lui], comunică Comandamentului în ziua de 30 august [prin Ordinul nr. 3.310[27]] că:

«În principiu, se poate admite cererea Misiunii Interaliate; capul de pot va fi stabilit pe cea mai bună linie de apărare, care se găsește în zona aflată între 20 și 30 kilometri Vest Buda Pesta».

În ziua de 31 august, generalul Rudeanu răspunde că a fost însărcinat de C. Tr. Tr. să comunice Misiunii că acest Comandament:

«Privește la fel cu Misiunea retragerea trupelor și că stă în intențiile sale de a retrage trupele, de la Vest de Dunăre, pe o linie care nu ar depășii distanță de 20-30 km indicată în nota misiunii și a cărei determinare exactă va fi comunicată ulterior Misiunii»[28].

Chestiunea evacuării regiuni de la Vest de Dunăre, fiind admisă în principiu de către C[omandamentul] Tr[upelor din] Tr[ansilvania], este încredințată, pentru studiu, aceleiași [Sub]comisii Mixte Aliate instituită de către Misiunea Militară Interaliată în înțelegere cu C. Tr. Tr.: «pentru a controla reorganizarea armatei ungare, în limitele efectivelor fixate de Aliați».

Subcomisia Mixtă Aliată, în procesele-verbale pe care le încheie, ca rezultat al deliberărilor din ședințele pe care le ține în zilele de 3 și 16 septembrie în Budapesta[29], consemnează, pe lângă chestiunile referitoare la organizarea armatei ungare, și: «evacuarea teritoriului Transdanubian, care se va efectua la data și după dispozițiile stabilite de Comandamentul român».

În ședința de la 19 septembrie a Comisiei Interaliate, membrii Misiunii, în înțelegere cu dl. ministru Diamandy și comandantul Trupelor din Transilvania[30], hotărăsc trimiterea unei Comisii, prezidată de lt. colonel Berthon[31], la Cartierul amiralului [Miklós] Horty și în diferitele centre unde avea loc organizarea armatei ungare[32], pentru a cerceta stadiul de organizare al acestei armate.

---

[26] *Ibidem*, p. 20 (Raportul Comandamentului Trupelor din Transilvania nr. 9.290 din 29.VIII.1919 expediat Marelui Cartier General).

[27] *Ibidem*, p. 21 (Ordinul Marelui Cartier General nr. 3.310 din 30 august 1919 expediat Comandamentului Trupelor din Transilvania).

[28] *Ibidem*, p. 34 (Adresa generalului Vasile Rudeanu expediată Misiunii Militare Interaliate în ziua de 31.VIII.1919).

[29] *Loc. cit.*, fond C. T. T., dosar nr. 180, p. 65-67 (Procesele-verbale ale Subcomisiei Mixte Aliate întocmite în zilele de 3 și 16.IX.1919).

[30] Din partea Comandamentului Trupelor din Transilvania a făcut parte din această Subcomisie: maiorul Dudu; iar din partea ungurilor lt. colonel baron Lang, ca informator. Subcomisia a mai avut în compunere: un colonel american, un maior englez și un căpitan italian.

[31] Șeful de stat major al generalului Jean Cézar Graziani, comandantul Armatei Aliate de Dunăre și președintele Comisie Militare Interaliate din Budapesta. În document scris și în variantele: Berton sau Bertton.

[32] *Loc. cit.*, fond C. T. T., dosar nr. 180, p. 74 (Adresa Misiunii Militare Interaliate nr. 393 din 19 septembrie 1919 expediată ministrului ungar de război).

[Sub]comisia, [după inspecțiile efectuate], raportează la 25 septembrie[33] că: «- Trupele ungare nu pot să prezinte niciun pericol pentru Armata română și n-au intenția sau posibilitatea să atace pe români.

- Comandamentul unguresc crede că în 8 zile va fi terminată organizarea celor 2 divizii de infanterie și a unui regiment de cavalerie; în consecință, este în stare de pe acum să reocupe teritoriul de la Vest de Dunăre și să asigure ordinea în acest teritoriu, afară de Buda Pesta».

Bazată pe acest raport, Misiunea Militară Interaliată intervine, la 25 septembrie, pe lângă C[omandamentul] Tr[upelor din] Tr[ansilvania] cu rugămintea:

«De a retrage fără întârziere trupele române pe partea de Est a Dunării, afară de un cap de pod cu raza de 20 km în jurul Budapestei, dorind să primească un răspuns cu hotărârea luată de către Comandament, în acest sens, până la 28 septembrie»[34].

Comandamentul Trupelor din Transilvania, comunică, în ziua de 26 septembrie, Misiunii Interaliate [prin Adresa nr. 108]: „Planul general”, hotărât de Comandament, după care trupele române vor evacua teritoriul, făcând, totodată, propuneri referitoare la modul înaintării trupelor ungare în zona evacuată[35].

Misiunea Militară Interaliată, răspunde [prin Adresa nr. 491]: că: «se unește propunerilor făcute» și că: «dă mandat Subcomisiei Mixte de a stabilii, de comun acord cu comandamentele române și ungare, măsurile de detaliu necesare».

Misiunea, mai adaugă că: «întrucât are credința fermă, că această primă operațiune se va executa fără dificultăți, nu se îndoiește că Comandamentul român ne s’applique - împreună cu Misiunea, ca să realizeze în scurt timp o a doua operațiune care ar apropia și mai mult trupele [ungare] de Buda-Pesta»[36].

În ziua de 28 septembrie, C[omandamentul] T[rupelor din] T[ransilvania, prin Ordinul de operațiuni nr. 28[37]], dă ordinul de evacuare, care cuprinde următoarele dispoziții:

---

[33] *Ibidem*, dosar nr. 228, p. 223 (Adresa Misiunii Militare Interaliate din 25 septembrie 1919 expediată Comandamentului Trupelor din Transilvania) și dosar nr. 180, p. 76 (Raportul Subcomisiei Aliate din 25 septembrie 1919).

[34] *Ibidem*, dosar nr. dosar nr. 180, p. 108 (Adresa Misiunii Militare Interaliate din 25 septembrie 1919 expediată Comandamentului Trupelor din Transilvania).

[35] *Ibidem*, dosar nr. 228, p. 226 (Adresa Comandamentului Trupelor din Transilvania nr. 108 din 26 septembrie 1919 expediată Misiunii Militare Interaliate).

[36] *Ibidem*, p. 221 (Răspunsul Misiunii Militare Interaliate, la Adresa Comandamentului Trupelor din Transilvania nr. 108, expediat acestuia cu Adresa nr. 491).

[37] *Ibidem*, dosar nr. 28, p. 864 (Ordinul de operațiuni al Comandamentului Trupelor din Transilvania nr. 28 din 28 septembrie 1919).

«1) Armata ungară, aflată în curs de organizare, luându-și angajamentul ca, prin forțele de care dispune, să mențină ordinea în teritoriul ocupat la Vest de Dunăre, trupele noastre vor preda acest teritoriu autorităților militare ungare, oprindu-se pe linia: liziera Vest de Tát[38] (pe Dunăre) – liziera Vest Nagysáp[39]- liziera Vest Bajna - Cota 369 (J. B.[40]) - Cota 269 - Turkas Major[41] - Psz. Csordakút[42] – Cota 304 - Psz. Óbarok[43] - Cota 146, de unde urmează cursul pârâului care se varsă în râul Váli-Víz[44], la liziera de Sud a localității Felcsút[45]; de aici linia urmează cursul râului Váli-Víz până la Cota 97, apoi cursul canalului care trece prin Sinatelep[46] până la Öregmajor Psz[47] (pe Dunăre), formând pe această linie un cap de pod în jurul Buda-Pestei. În fața acestei linii, Misiunea Militară Interaliată sau delegații săi, vor determina o zonă neutră de cel puțin 5 km, în interiorul căreia va fi interzisă pătrunderea vreunui element a acestor două armate.

2) În vederea executării acestei operațiuni în cele mai bune condiții, Comandamentul a intervenit pe lângă Misiunea Interaliată:

a) Ca să dispună dirijarea trupelor ungare pe 2 direcții: Gyor și Veszprém[48] - Székesfehérvár[49].

b) Prin ofițerii de legătură delegați de Misiunea Interaliată și dublați de ofițerii români, să se dispună fracționarea fiecărei coloane în vederea ocupării diferitelor zone și localități, determinând momentul când trupele ungare vor trebui să ocupe fiecare localitate.

3) În principiu, modalitatea predării teritoriului se va face după normele următoare, care vor rămâne cu caracter permanent pentru executarea în viitor a oricărei operațiuni de această natură:

a) Se va întocmi un program pe zile, prin care se va fixa etapele zilnice de predarea teritoriului. Aceste etape vor fi socotite în raport cu capacitatea de marș a trupelor de infanterie.

b) Pentru fiecare din aceste etape, se va menține cu o linie de demarcație, pe care trupele ungare nu vor depăși-o până la ora ce i se va comunica de către delegații Misiunii Militare Interaliate, în lipsa acestora de către Comandamentul

[38] În document scris în varianta: Tath.
[39] Idem, N[agy] Sap.
[40] Precizare: în unele lucrări apare scris Cota 369 (I. R.).
[41] În document scris în varianta: Turkas mjr.
[42] Idem, Csordakut.
[43] Idem, O. Barok.
[44] Idem, Vali-Viz.
[45] Idem, Felcsut.
[46] Idem, Szinatelep.
[47] Idem, Oreg. Major.
[48] Idem, Veszprem sau Weszprem.
[49] Idem, Szekesfehervar (din eroare, scris și: Szkesfehervar).

român local, în scopul ca să evite orice contact între trupele noastre și trupele ungurești (afară de cazul arătat la punctul **c**).

c) Centrele importante (capitalele de comitate, localitățile miniere, fabricile principale etc.), se vor preda direct autorităților militare ungare. Efectivele ungare destinate anterior, pentru garnizoana acestor centre și care nu vor depășii niciodată efectivele trupelor noastre care predau garnizoana, vor fi aduse în apropiere, la o distanță (ce se va fixa de delegații MisiunIi Militare Interaliate, în linia acestora de către cele două comandamente locale (român și ungar). Trupele române, vor menține gărzile și patrulele cu strictul necesar de trupe, restul va fi adunat din vreme la marginea opusă intrării trupelor ungare. Comandanții unguri, împreună cu efectivul corespunzător gărzilor și patrulelor noastre, vor intra în localitate.

[**d)**]Trupele române, aflate în serviciul garnizoanei, vor preda serviciul în prezența ofițerilor delegați ai Misiunii Interaliate, comandamentului garnizoanei, comandamentului pieței și a ofițerilor comandanți ai trupelor române aflate în serviciul, căutând a se evita orice conflict sau incident. În timpul pregătirii serviciului, atât ofițerii, cât și trupa vor avea o atitudine cât se poate de corectă și demnă. În acest scop, se vor lua măsuri, din vreme, făcându-se teorie ofițerilor și trupei ca, prin atitudine, gesturi și vorbe, să evite a se da naștere la conflicte. În principiu, contactul între ofițerii și trupele ambelor armate va fi cât se poate de scurtă durată (atât cât predarea serviciului necesită).

e) După predarea serviciului de garnizoană, trupa aflată în serviciu se va aduna în anumite centre, fixate anterior, de unde întrunite se va încolona împreună cu restul trupei (grosul coloanei, aflată la ieșirea din garnizoană), continuând apoi marșul etapei zilei respective.

f) În principiu, predările vor avea loc între orele 8,00 și 10,00 dimineața, în scopul ca, trupele române, să aibă timp să-și execute în cursul zilei și marșul fixat în etapa respectivă.

g) Se atrage atenția, în mod deosebit, asupra studierii acestei operațiuni în cele mai mici amănunte de către comandamentele în subordine, care vor da instrucțiuni de detaliu locale (potrivit sferei de acțiune a fiecăruia).

h) Toate mișcările, vor fi coordonate numai prin ordine de operație.

4) În principiu, marșurile se vor executa pe jos. Pentru înlesnirea transporturilor trenurilor regimentare și a bagajelor grele, peste strictul necesităților în timpul marșurilor, Biuroul Transporturi, va lua dispoziții ca, până la 29.IX.1919, să se afle 2 garnituri[50] la Györ[51], o garnitură la Veszprém și o garnitură la Székesfehérvár.

5) Gruparea forțelor la Est de linia fixată la punctul **1**, se va face de Grupul „General Moșoiu".

---

[50] Feroviare.
[51] În document scris în varianta germană: Raab.

6) Data începerii predări teritoriului, arătat la punctul **1**, se va ordona ulterior. Până atunci, se vor lua măsurile necesare premergătoare, în scopul ca operațiunea să poate începe imediat, după primirea primului ordin.

7) Grupul „General Moșoiu”, va înainta acestui Comandament, până cel mai târziu la 30.IX.1919/st. n.[52], copie după instrucțiunile de detaliu date pe baza acestui ordin.

Comandantul[53] Trupelor din Transilvania,
General
[Gheorghe] MĂRDĂRESCU.
Șef de Stat Major,
General
[Ștefan] PANAITESCU».

Măsurile pregătitoare fiind luate, C. Tr. Tr. comunică [prevederile] Misiunii Interaliate, Grupului „General Holban” și, spre știință, M[arelui] C[artier] G[eneral] că: «evacuarea va începe la 4 octombrie» [în conformitate cu Ordinul nr. 9.832 din 1.X.1919][54].

Misiunea Interaliată, luând cunoștință de această dată, trimite Comandamentului Trupelor din Transilvania, [prin Adresa nr. 514], la 1 octombrie[55], o notă a Subcomisiei Mixte, de sub președinția lt. colonel Berthon[56], prin care această Subcomisie stabilește pe zile condițiile de detaliu în care trupele ungurești de la Vest de Dunăre vor trebui să înainteze și să ocupe teritoriul și localitățile în urma trupelor române.

În vederea executării acestor condiții și pentru a evita orice conflict, Subcomisia prezidată de lt. colonel francez Berthon[57] este împărțită în 2 grupe:

- o grupă, care să supravegheze operațiunile cuprinsă între Dunăre, la Nord, și linia Pápa[58] - Bicske, în special evacuarea și predarea localităților: Gyor, Szőny[59] și Tatabánya[60];

---

[52] „Stil nou”, în document abreviat: „st. n.”. Precizăm: dată înscrisă în conformitate cu prevederile „*Calendarului Gregorian*”, care a înlocuit „*Calendarului Iulian”*; introdus în Armata română la 1 februarie 1919, zi devenită 14 februarie 1919.
[53] În document, scris: „Comandamentul Trupelor din Transilvania”.
[54] Dp. C. A., fond C. T. T., dosar nr. 915, p. 691 (Ordinul Comandamentului Trupelor din Transilvania nr. 9.832 din 1.X.1919).
[55] *Ibidem*, dosar nr. 228, p. 343-355 (Adresa Misiunii Militare Interaliate nr. 514 din 1.X.1919).
[56] În document scris în varianta: Berton.
[57] Idem, eronat: Bertton.
[58] În document scris în varianta: Papa.
[59] Idem, Szony (din anul 1977 inclus în localitatea Komárom).
[60] Idem Tatabanya.

- a doua grupă, care să supravegheze operațiunile dintre linia Pápa - Bicske și Dunăre, în special evacuarea și predarea localităților: Veszprém și Székesfehérvár.

Prima grupă este compusă dintr-un colonel american, un maior englez și un ofițer român; a doua [grupă] din[tr]-un căpitan italian și un ofițer român, sub conducerea directă a lt. colonel Berthon. În plus, fiecărei grupe i se atașează un ofițer ungur ca interpret.

b) *Desfășurarea operațiunilor de evacuare*.

În dimineața de 4 octombrie [1919], detașamentele noastre înaintate din regiunile Gyor și Veszprém - Székesfehérvár încep predarea teritoriului hotărât[61].

[*4 octombrie 1919*]

În ziua de 4 octombrie, se predă autorităților militare ungare localitățile: Gyor, Varsány[62], Zirc[63] și Veszprém; iar trupele noastre se retrag pe linia: «Bana (25 km Est Gyor) - Kisbér[64] - Csernye[65] (20 km Sud Kisbér) – Várpalota [66] și Peremarton».

Mai în detaliu, predarea și mișcările trupelor s-au făcut în această zi astfel:

În Sectorul Gyor:

Mișcarea a început la ora 9,00 și, până în seara zilei de 8 octombrie, trupele din acest sector s-au retras pe linia localităților următoare:

- Regimentul 7 Vânători (afară de Compania a 6-a), la Bana;
- Escadronul 4/[Reg.] 2 Roșiori, la Ács[67] (10 Km. N[ord][68]/E[st][69] Bana);
- Bateria a 5-a călăreață, la Bábolna[70] Puszta (6 km S[ud][71]/E. Bana);
- Escadronul 1/[Reg.] 2 Roșiori și Compania a 6-a din Regimentul 7 Vânători, la Kisbér;
- Statul Major și Grupul de mitraliere al Regimentului 2 Roșiori, la Kocs[72] (20 km N./E. Kisbér);
- Escadronul 3/[Reg.] 2 Roșiori, la Bánhida [73] (12 km. Est Kocs).

---

[61] *Loc. cit.*, fond C. T. T., dosar nr. 7, dările de seamă ale Comandamentului Trupelor din Transilvania, zilele de 4-10 octombrie 1919.
[62] În document scris în varianta: Varsany.
[63] Idem, Zirk.
[64] Idem, Kisber.
[65] Azi Bakonycsernye.
[66] În document scris în varianta: Varpalota.
[67] Idem, Aks.
[68] Nord, în document abreviat: „N.”.
[69] Est, în document abreviat: „E.”.
[70] În document scris în varianta: Balbona.
[71] Sud, în document abreviat: „S.”.
[72] În document, eronat, scris: Kolkz.
[73] În document scris în varianta: Banhyda. Azi, Bánhida, este cel mai vechi cartier al orașului Tatabánya.

Garnizoana Gyor, a fost predată, la ora 10,00, autorităților civile și militare ungare în prezența Subcomisiei Militare Interaliate (Grupul 1).

În sectorul Székesfehérvár:

- Detașamentul din Veszprém (Compania 2/[Reg.] 8 Vânători și Escadronul 2/[Reg.] 7 Roșiori) a predat garnizoana autorităților militare ungare la ora 9,00, în prezența Subcomisiei Militare Interaliate (Grupul 2); iar la ora 10,00, Detașamentul s-a pus în marș ajungând la ora 13,30 la Várpalota.

Predarea localităților și retragerea trupelor noastre s-a făcut în perfectă ordine și liniște.

[*5 octombrie 1919*]

A doua zi - 5 octombrie[74], trupele noastre continuă predarea teritoriului și retragerea până pe linia ce trece pe la Vest de localitățile: «Szőny (Est Komárom[75]) - Mácsa[76] - Kocs[77] - Dad (8 km Sud Kocs) - Bokod - Csákberény[78] (20 km N[ord] Székesfehérvár) - Sárkeresztes[79] - Székesfehérvár», grupându-se în seara zilei astfel:

- Escadronul 4/[Reg.] 2 Roșiori, la Dunaalmás[80] (15 km Est Komárom);
- Regimentul 7 Vânători, la Kocs;
- Bateria a 5-a călăreață și Escadronul 1/[Reg.] 2 Roșiori, la Bánhida (12 km Est Kocs);
- Statul Majorul și Grupul de mitraliere al Regimentului 2 Roșiori, la Felsőgalla[81] (4 km. S./E. Bánhida[82]);
- Escadronul 3/[Reg.] 2 Roșiori, la Bicske[83].

Detașamentul de la Várpalota, compus din escadroanele 2 și 3 din Regimentul 7 Roșiori și Compania a 2-a din Regimentul 8 Vânători, a sosit la Székesfehérvár.

[*7 octombrie 1919*]

După o zi de repaus, în ziua de 7 octombrie, se predă orașul Székesfehérvár; iar în seara zilei, trupele române ajung pe linia localităților: «Süttő[84] (pe Dunăre, 25 kilometri Vest Komárom) - Tardos (10 km Sud Süttő) -

[74] În document, din eroare, scrisă data de: „5 iulie”.
[75] În document scris în varianta: Komaron.
[76] Macea (România, în maghiară: Mácsa). În document scris în varianta: Maksa.
[77] În document, scris în variantele Kocs sau Koks; iar din eroare: Kirs.
[78] În document, scris în varianta: Csakbescm.
[79] Idem, Sar Kerester.
[80] Idem, Dunalmasi.
[81] Idem, F. Galla.
[82] În document, din eroare, scris: Banchida.
[83] În document, scris în varianta: Bikske.
[84] Idem, Süto.

Tolna[85] (4 km Sud Tardos) - Vértesboglár[86] (10 km. S./V. Bicske) - Adony (pe Dunăre, 40 km Sud Buda[87])».

[*8 octombrie 1919*]

În ziua de 8 octombrie, trupele continuă retragerea până la linia Capului de pod de la Vest de Dunăre, stabilit de C[omandamentul] Tr[upelor din] Tr[ansilvania] și determinat de punctele: «liziera de Vest a satului Tát[88] (pe Dunăre) - liziera V[est][89] de N[agy] Sap - liziera V[est] Bajna, Cota 369 (I.R.) - Cota 269 - Turkas Major - Psz Csordakút - Cota 304 - Psz Óbarok[90], cursul pârâului care se varsă în râul Váli-Víz, la liziera de sud a localității Felcsút, de aci linia urmează cursul râului Váli-Víz până la Cota 97, apoi cursul canalului care trece prin Sinatelep[91] până la Öregmajor Psz[92] (pe Dunăre)», ocupând următoarele localități:

- Regimentul 7 Vânători și Bateria a 5-a [artilerie] călăreață, Torbágy [93] (12 km. Est Bicske);
- Statul Major al Regimentului 2 Roșiori, cu Escadronul 1 și [Escadronul] 4 și Grupul de mitraliere, la Pilisvörösvár[94] (10 km. N./V. Buda); Escadronul 2/[Reg.] 2 Roșiori, la Esztergom; [Escadronul] 3/[Reg.] 2 Roșiori, la Szentendre;
- Statul Major al Regimentului 5 Roșiori, cu Grupul de mitraliere și escadroanele 1 și 2 [roșiori], la Tárnok[95] (20 km. Sud/Est Bicske);
- Statul Major al Regimentului 7 Roșiori, cu escadroanele 2 și 3 [roșiori] și Grupul de mitraliere, la Páty [96] (15 km. Est Bicske); Escadronul 1/[Reg.] 7 Roșiori, la Bicske[97]; Escadronul 4/[Reg.] 7 Roșiori, la Bajna (20 km N. Bicske);
- P[unctul de] C[omandă] al Regimentului 8 Vânători, cu Batalionul I și Bateria a 6-a [artilerie] călăreață, la Buda;
- Escadronul 3/[Reg.] 5 Roșiori, la Alcsútdoboz[98]; iar Escadronul 4/[Reg.] 5 Roșiori, la Martonvásár[99].

[*9 octombrie 1919*]

---

85 În document, din eroare, scris: Tolnia.
86 Idem, Vertesberglar.
87 Partea Budapestei situată pe malul de vest al Dunării.
88 În document, din eroare, scris: Tach.
89 Vest, în document abreviat: „V.”.
90 În document, din eroare, scris: O. Bank.
91 În document scris în varianta: Szina Telep.
92 În document, din eroare, scris: Oreg Makot psz.
93 În document scris în varianta: Torbagy.
94 Idem, Pilisvorosvar.
95 Idem, Tarnok.
96 Idem, Paty.
97 În document, din eroare, scris: Micske.
98 În document scris în varianta: Alcsut.
99 Idem, Martonvasar.

În ziua de 9 octombrie, C[omandamentul] T[rupelor din] T[ransilvania, prin Ordinul nr. 9.938], completează ordinul, dat pentru evacuarea teritoriului, cu noi dispoziții:

«Trupele, care constituie Capul de pod la Vest de Dunăre, să fie retrase pe linia: Vest Pilismarót[100] - Vest Pilisszentlélek[101] - Vest Piliscsaba[102] - Vest Páty – Vest Biatorbágy[103] - Vest Sóskút[104] - Sud Érd[105]. Mișcarea de retragere se va executa în ziua de 10 octombrie 1919, urmând aceleași dispoziții de predarea teritoriului prevăzute de Ordinul de operațiuni nr. 28. Ora începerii retrageri, se va fixa de Grupul „General Moșoiu". În ziua de 11 octombrie, va fi repaus; iar în ziua de 12 [octombrie], va continua mișcarea de retragere după ordinul de operațiuni ce se va da ulterior.

Se vor lua măsuri din vreme ca să se facă controlul trenurilor [feroviare] în gările ce se află pe noua Linie de demarcație, atât pentru a nu se strecura indivizii în neregulă, cât și pentru a oprii soldați care, întorcându-se din delegație, nu cunosc schimbările. Este necesar ca, încă din gările [feroviare] din Buda Pesta[106], să se ia măsuri de îndreptarea oamenilor ce eventual se întorc la regimente spre noile localități»[107].

[*10 octombrie 1919*]

Executarea acestor dispoziții are loc în ziua de 10 octombrie, în seara cărei zile trupele se găsesc grupate, în Capul de pod de la Vest de Dunăre, astfel:

- P. C. al Reg. 2 Roșiori, cu grupele de mitraliere și Escadronul 4, la Óbuda[108]; Escadronul 3, la Szentendre; Escadronul 2, la Pilis[109] și Escadronul 1, la Pilisvörösvár;

– P. C. al Regimentului 7 Roșiori, cu Grupul de mitraliere și Escadronul 3, la Budakeszi[110] (6 km Vest Buda); Escadronul 4 la, Piliscsaba; Escadronul 1, la Torbagy și Escadronul 2, la Páty;

- P. C. al Reg. 5 Roșiori, cu Grupul de mitraliere și Escadronul 2, la Tárnok; Escadronul 1 la Bia[torbagy]; Escadronul 3, la Soskut, Escadronul 4, la Érd;

---

100 Idem, Pilis Marot.
101 Idem, Pilis Szentelek.
102 Idem, Pilis Csaba.
103 Idem, Bi[atorba]g[y].
104 Idem, Soskut.
105 Idem, Erd.
106 Varianta în care este scrisă în document: Budapesta.
107 Dp. C. A., fond C. T. T., dosar nr. 7, p. 5 (Ordinul Comandamentului Trupelor din Transilvania nr. 9.938 din 9.X.1919, urmare la Ordinul de operațiuni nr. 28 din 28 septembrie 1919).
108 În document scris în varianta: Óbuda (azi component a Districtul III, Budapesta).
109 Idem, Pillis.
110 Idem, Buda Keszy.

- Regimentul 8 Vânători, cu Batalionul I și Bateria a 4-a [artilerie] călăreață, [la] Budaörs; iar Batalionul II și Bateria a 5-a [artilerie] călăreață, la Törökbálint[111];

- Regimentul 7 Vânători, la Budapesta, în rezerva Grupului.

4. *O nouă hotărâre a Guvernului român de a evacua Ungaria*.

Dat fiind ca generalii aliați continuau să ne facă dificultăți în chestiunea ocupării Ungariei, Guvernul român hotărăște din nou retragerea trupelor la Est de Tisa. În acest scop, M[arele] C[artier] G[eneral] dă, în ziua de 7 octombrie [1919], Comandamentului Trupelor din Transilvania, următorul ordin [nr. 3.982[112]]:

«**1)** Trupele noastre, vor evacua toată regiunea de la Vest de Tisa.

2) Evacuarea, va începe la 10.X. curent și se va executa în astfel de condiții încât să se asigure, în tot momentul, siguranța mișcărilor ultimelor elemente.

3) După executarea acestei operațiuni, diviziile 1, 6 și 7 Infanterie, vor fi deplasate, prin îngrijirea Marelui Cartier General și la data ce se va comunica ulterior, în garnizoanele lor de pace.

În consecință, Comandamentul Trupelor din Transilvania, pe de o parte, va ține seamă de această intenție când va hotărâ gruparea forțelor sale la Est de Tisa; iar, pe de altă parte, va lua dispoziții ca diviziile 1, 6 și 7, [să fie] concentrate la Est de Tisa, încât să se poată îmbarca și cu multă (**!**) și cu ușurință.

4) Pentru gruparea forțelor noastre la Est de Tisa, se va avea în vedere următoarele:

a) să se execute o bună acoperire a frontului;

b) să se păstreze rezerve numeroase și puternice;

c) posibilitatea de a se manevra cu ușurință și

d) instalarea trupelor în bune condiții de trai și instrucție pentru iarnă.

5) Lagărele de prizonieri aflate la Vest de Tisa, vor fi predate cu forme legale autorităților maghiare. La această predare, să asiste și ofițerii aliați.

6) Pe timpul de evacuare, Postul de Comandă al comandamentului Trupelor din Transilvania, va fi la Oradea Mare, iar după terminarea ocupației, la Sibiu.

[Șeful Marelui Cartier General],
General
[Constantin] PREZAN».

Cum, însă, la data de 7 octombrie, nu era terminată organizarea forțelor militare și de poliție ungară, ni s-a dat să înțelegem că:

---

[111] Idem, Torokbalint.

[112] *Loc. cit.*, fond C. T. T., dosar nr. 26, p, 147 (Ordinul Marelui Cartier General nr. 3.982 din 7.X,1919),

«Părăsirea Ungariei de către trupele române ar putea fi interpretată ca un act de ostilitate față de Statele Aliate, care erau reprezentate la Buda Pesta».

Astfel, Misiunea Militară Interaliată, văzând mișcările de trupe, pe care Comandamentul Trupelor din Transilvania le-a făcut în luna octombrie în interiorul Zonei de Operațiuni, atât între Dunăre și Tisa, cât și la Est de Tisa, și crezând că aceste mișcări înseamnă o evacuare parțială a Ungariei, comunică la data de 20 octombrie Comandamentul Trupelor din Transilvania că:

«Mișcările de trupe efectuate au un efect considerabil asupra situației generale în Ungaria»[113].

Ori, deplasările de trupe care au loc în luna octombrie, fiind făcute în scopul rotației trupelor în diferite zone, comandantul Trupelor din Transilvania comunică la 22 octombrie Misiunii, [prin Adresa nr. 298[114]], că:

«Aceste deplasări, nu sunt în legătură cu evacuarea Ungariei».

Dorința de a retrage trupele din Ungaria fiind exclusiv rezultatul considerațiilor de altă natură și nici de loc a unei manifestații de ostilitate față de Aliați, Guvernul român hotărăște:

«Rămânerea trupelor române până la completa organizare a forțelor ungare».

[De altfel], în acest scop, M[arele] C[artier] G[eneral], [încă] la data de 9 octombrie [1919], revocă ordinul referitor la evacuarea Ungariei, dispunând [prin Ordinul nr. 4.038[115]] ca:

«C[omandamentul] Tr[upelor din] Tr[ansilvania], să înceteze mișcările de evacuare, păstrând la Vest de Buda Pesta un Cap de pod la o depărtare de maximum 20-25 km de oraș».

Cum, însă, M[arele] C[artier] G[eneral], menține hotărârea de a transporta în țară diviziile 1, 6 și 7 [Infanterie], chiar în cazul când vom fi nevoiți a continua să ocupăm Ungaria, ordonă c[omandantului] Tr[upelor din] Tr[ansilvania, prin Ordinul nr. 4.435[116]], să ia dispoziții ca aceste div[izii]:

«Să fie disponibile cu începere de la 20 octombrie».

În același timp, M[arele] C[artier] G[eneral], pune în vedere c[omandantului] Tr[upelor din] Tr[ansilvania ca:

«Materialul cerut de col[onelul] american Yates[117], pentru armarea poliției ungare, să fie livrat în cel mai scurt termen posibil».

---

[113] *Ibidem*, fond C. T. T, dosar nr. 288, p. 274 (Adresa Misiunii Militare Interaliate din 20.X.1919).
[114] *Ibidem*, p. 272 (Adresa comandantului Trupelor din Transilvania nr. 298 din 22.X.1919 expediată Misiunii Militare Interaliate).
[115] *Ibidem*, fond M. C. G., dosar nr. 626, p. 37 (Ordinul Marelui Cartier General nr. 4.038 din 9.X.1919).
[116] *Ibidem*, fond C. T. T., dosar nr. 26, p. 149 (Ordinul Marelui Cartier General nr. 4.435).
[117] Membru în Misiunea Militară Interaliată din Budapesta.

Hotărârea de a evacua Ungaria cât mai repede rămâne, însă, în principiu, urmând ca data începerii evacuări să fie fixată de ministrul Diamandy, de comun acord cu c[omandantul] Tr[upelor din] Tr[ansilvania][118].

[5. *Intervențiile Misiunii Militare Interaliate***]**.

[a. *Intervenția Misiunii Militare Interaliate din 15 octombrie 1919***]**.

La data de 15 oct[ombrie 1919], Misiunea Militară Interaliată, trimite c[omandantului] Tr[upelor din] Tr[ansilvania] următoarea adresă[119]:

«**1)** În baza prevederilor din paragraful **3** (**b**) din Instrucțiunile Consiliului Suprem, Misiunea Militară, m-a însărcinat să aduc la cunoștința Excelenței Voastre că, este de dorit ca trupele române să înceapă evacuarea Ungariei și să retragă trupele, fără întârziere, din Buda Pesta, pe o linie de cel puțin 50 kilometrii depărtare.

2) Excelența Voastră, își va aduce aminte că, la una din ședințele Misiunii, la care a luat parte, s-a hotărât că o divizie de infanterie și una de cavalerie vor fi suficient sa stea la o depărtare de 30 km, pentru a produce un efect moral asupra orașului, în cazul dacă ar fi vreun început de bolșevism sau altă neliniște.

3) Misiunea Militară Interaliată, roagă pe Excelența Voastră, să-i comunice, de urgență, data la care va începe retragerea rugată.

Președintele zilei,
General
[Reginald] GORTON[120]».

C[omandantul] Tr[upelor din] Tr[ansilvania], transmite la 15.X. această adresă în copie M. C. G., [prin Raportul nr. 196[121]], adăogând, totodată, că:

«Niciodată nu s-a condus după hotărârile Misiunii, care n-are calitatea de a ordona C[omandantului] Tr[upelor din] Tr[ansilvania], ci după instrucțiunile primite de la M[arele] C[artier] G[eneral]».

Primind adresa de mai sus a Misiunii Militare Interaliate, M[arele] C[artier] G[eneral], ordonă la 17.X.[1919] c[omandantului] Tr[upelor din] Tr[ansilvania, prin Ordinul nr. 4.231[122]], să-i dea imediat:

---

[118] În document trimitere la Memoriul Cristodorescu, p. 77, Anexele nr. 202, 203, 205 (Corespondența dintre Guvernul român și Constantin Diamandy).

[119] *Loc. cit*., fond C. T. T., dosar nr. 228, p. 212 (Adresa Misiunii Militare Interaliate din 15.X.1919 expediată comandantului Trupelor din Transilvania).

[120] Reginald St. George Gorton, general englez, membru în Misiunea Militară Interaliată din Budapesta.

[121] *Ibidem*, p. 208 (Raportul comandantului Trupelor din Transilvania nr. 196 din 15.X.1919 expediat Marelui Cartier General).

[122] *Ibidem*, p. 238 (Ordinul Marelui Cartier General nr. 4.231 din 17.X.1919 expediat comandantului Trupelor din Transilvania).

«Relații asupra angajamentelor pe care și le-ar fi luat Comandamentul și despre care Misiunea Interaliată face aluzii la Cap[itolul] II în adresa prin care cere să retragem trupele noastre din Buda-Pesta».

Totodată, M. C. G., comunică c[omandantului] Tr[upelor din] Tr[ansilvania], [prin Ordinul nr. 4.244[123]] că:

«Chestiunea a fost supusă Guvernului, care este singur în măsură a lua o decizie în această privință și că, de îndată ce se [va] primii instrucțiunile Guvernului, se va da răspunsul cerut de Misiunea Militară Interaliată».

C[omandantul] Tr[upelor din] Tr[ansilvania], raportează în aceeași zi, [prin Raportul nr. 220[124]], M[arelui] C[artier] G[eneral]:

«**a)** În ședințele Misiunii Militare Interaliate, s-au luat multe hotărâri, dar, de la început, am stabilit că acele hotărâri nu angajează Comandamentul trupelor române, care primește ordine numai de la M. C. G. român.

b) Ori de câte ori, numita Comisie, a încercat să ia dispoziții în chestiuni operative, am refuzat amestecul, mi-am păstrat toată libertatea de acțiune și am protestat.

c) Acesta este motivul pentru care am menționat în Raportul meu nr. 196 din 15.X. că, niciodată, nu m-am condus de hotărârile numitei Comisii, care n-are calitatea de a ordona (mai cu seamă în chestiuni operative), ci cel mult a propune».

În legătură cu această chestiune, c[omandantul] Tr[upelor din] Tr[ansilvania], comunică în ziua de 17.X.[1919, prin Adresa nr 226[125]] și Misiunii Interaliate că:

«În [ceea] ce privește punctul **2** din adresa Misiunii din 15 oct[ombrie], a făcut cunoscut Misiunii atât verbal, cât și în scris că, Comandamentul român, își păstrează libertatea în chestiuni operative, conformându-se în totul ordinelor ce primește de la M. C. G1.».

M[arele] C[artier] G[eneral], aducând la cunoștința Guvernului [român] conținutul adresei Misiunii Interaliate din 15 oct[ombrie], referitoare la retragerea trupelor române de urgență din Budapesta pe o linie de cel puțin 50 km depărtare, Guvernul român trimite delegației române de la Paris, pentru a aduce la cunoștință Consiliului Suprem de la Paris, la data de 16 oct[ombrie], o adresă [Nota nr. 15.043[126]] prin care, în rezumat, arată:

---

[123] *Ibidem,* p. 207, (Ordinul Marelui Cartier General nr. 4.244 din 17.X.1919 expediat comandantului Trupelor din Transilvania).

[124] *Ibidem,* p. 237 (Raportul comandantului Trupelor din Transilvania nr. 220 din 17.X.1919 expediat Marelui Cartier General).

[125] *Ibidem,* p. 214 (Adresa comandantului Trupelor din Transilvania nr 226 din 17.X.1919 expediată Misiunii Militare Interaliate).

[126] *Loc. cit.*, fond M. C. G., dosar nr. 626, p. 167 (Nota, telegrafică, a premierului român, Ion. I. C. Brătianu, nr. 15.043 din 17.X.1919 expediată delegației române la Paris și comisarului Guvernului român la Budapesta, Constantin Diamandy).

«Guvernul român crede de datoria ca să atragă atenția Conferinței asupra faptului că apropierea iernii îngreunează situația trupelor la Buda Pesta și în teritoriile ungurești de la Vest de Tisa.

În adevăr, trupele noastre, vor fi obligate să se nutrească și să se încălzească din teritoriul pe care ar rămâne, ceea ce ar micșora și mai mult disponibilul, destul de restrâns, pe care teritoriul ungar poate să-l furnizeze locuitorilor săi. Este, deci, de toată urgența ca trupele locale să înlocuiască pe cele române și, în acest scop, organizarea jandarmeriei ungurești trebuie să fie terminată fără întârziere, cu atât mai mult, cu cât Comandamentul român a pus la dispoziția reprezentanților Conferinței de la Buda Pesta, armele și munițiile necesare.

În dorința sa vie de a coopera cu aliații la Buda Pesta, ca totdeauna, Guvernul român, ar fi fericit să ia de comun acord inițiativa retragerii trupelor și să ușureze, astfel, soluționarea problemei ungurești, de o importanță capitală și pentru România. Ar privii, deci, cu satisfacție apropierea momentului când trupele române vor putea să părăsească Buda Pesta și am fi fericiți să vedem că, Conferința, avizează la măsurile care să facă posibilă retragerea trupelor române, în cel mai scurt timp posibil.

Dacă, în dorința de a vedea domnind în Ungaria armonia și ordinea, Conferința este decisă, după cum ne-a făcut cunoscut, de mai multe ori, ca să ajute la instalarea la Buda Pesta a unui guvern de coaliție, compus din toate partidele politice, Guvernul român, va găsii în aceasta propriul său interes și este gata să colaboreze în acest scop.

Dar, cunoscând starea de învrăjbire pe care o arată oamenii politici maghiari, în privința ajungerii la o înțelegere comună, Guvernul român, crede de datoria sa să semnaleze Conferinței că, fără directivele Aliaților, Ungaria lăsată singură nu va izbutii să formeze un guvern care să nu fie expus la atacuri violente și amenințat în existența lui, după plecarea trupelor române. Revine, deci, Conferinței de Pace ca, de acord cu Guvernul român, să avizeze la măsurile cele mai proprii pentru formarea unui guvern unguresc, care să prezinte garanție de stabilitate.

Dacă Guvernul român, înainte de retragerea trupelor sale, ar putea să ajute Conferința, în îndeplinirea acestui lucru, îl va face cu atât mai bucuros cu cât interesul său îi dictează aceeași datorie».

Consiliul Suprem, luând cunoștință de această notă, cere Guvernului român să-i dea asigurări, că armamentul destinat poliției ungurești a fost predat; în [ceea] ce privește retragerea trupelor noastre de la Buda Pesta, ea trebuia să se execute după ce se va stabilii în prealabil o înțelegere cu Consiliul Suprem.

În acest scop, Conferința de Pace, trimite la Buda Pesta ca reprezentant al ei pe sir Georges Clerk; iar Guvernul român dă deplină putere domnului

Diamandy ca, de comun acord cu sir Georges Clerk, să fixeze data de când trupele noastre vor putea să înceapă evacuarea Ungariei.

Domnul ministru Diamandy, aduce la cunoștință Misiunei Militare Interalite, în ziua de 20 octombrie [1919, prin Adresa nr. 240[127]], Nota de mai sus trimisă de Guvernul român Conferinței de Pace.

[b. *Intervenția Misiunii Militare Interaliate din 20 octombrie 1919***]**.

La această adresă a C. Tr. Tr., Misiunea Interaliată, răspunde la 20 oct[ombrie[128]] c[omandantului] Tr[upelor din] Tr[ansilvania]:

«1) Sunt însărcinat de Misiunea Interaliată de a afirma primirea Comunicării Dv. [nr.] 226 din 17.X. și de a aduce aminte Excelenței Voastre că, acum 2 luni, Dv. și d-l ministru Diamandy a-ți declarat că a-ți recunoscut Misiunea Militară Interaliată ca reprezentanta Consiliului Suprem a Conferinței Păcii și de a atrage atenția Excelenței Voastre asupra paragrafului **3** (**b**) din Instrucțiunile Misiunii Interaliate a Consiliului Suprem, care paragraf e după cum urmează:

„De a determina, relativ cu situația momentului, efectivele și gruparea forțelor române și sârbe care vor fi necesare pentru a menține ordinea în Ungaria și execuția Armistițiului”.

2) În stricta conformitate cu cele de mai sus, Misiunea Interaliată, roagă pe Excelența Voastră, să continue cu evacuarea Ungariei, retrăgând din Buda Pesta la o distanță de aproximativ 50 km și de a ține acolo o divizie de cavalerie și una de infanterie.

3) Excelența Voastră, a răspuns că, Comandamentul român, își rezervă libertatea de a decide toate chestiunile operative în conformitate cu ordinele primite de la M. C. G1.

4) Acesta obligă Misiunea Interaliată, cu părere de rău, să vie la concluzia că: Cartierul român refuză să recunoască Misiunea Aliată ca reprezentantul Consiliului Suprem și, prin urmare, comunicarea Excelenței Voastre va fi telegrafiată în întregime Consiliului Suprem.

[General,
Harry] BANDHOLTZ».

La această adresă, c[omandantul] Tr[upelor din] Tr[ansilvania], nu dă niciun răspuns, urmând ca chestiunea să fie tratată prin sir [George] Clerk[129].

[c. Intervenția Misiunii Militare Interaliate din 24 octombrie 1919**]**.

---

[127] *Loc. cit.*, fond C. T. T., dosar nr. 228, p. 172 (Adresa ministrului Constantin Diamandy nr. 240 din 20.X.1919 expediată Misiunii Militare Interaliate).

[128] *Ibidem*, p. 251 (Adresa Misiunii Militare Interaliate din 20.X.1919 expediată comandantului Trupelor din Transilvania).

[129] *Ibidem*, p. 249. Sir George Clerk, reprezentantul Conferinței de Pace la Budapesta.

S-a arătat [...] că, la comunicarea pe care o face Comisia Militară Interaliată la 24 octombrie c[omandantului] Tr[upelor din] Tr[ansilvania, prin Adresa nr. 703[130]], cum că: «va da Comandamentului ungar instrucțiunile și autorizația necesară pentru a proceda la organizarea unei a 3-a divizii de infanterie», rugând în acest scop C. Tr. Tr. să dea tot sprijinul; M[arele] C[artier] G[eneral], comunică, c[omandantului] Tr[upelor din] Tr[ansilvania][131], la data de 28 octombrie [1919, prin Ordinul nr. 4.490[132]] că:

«Efectivele la care vor ajunge forțele ungare (polițienești și militare), după constituirea Diviziei a 3-a, nu depășesc pe acele stabilite în principiu de M. C. G., prin ordinul anterior. Astfel, fiind, nu suntem, din acest punct de vedere, în dezacord cu vederile Misiunii Militare Interaliate».

M. C. G., însă, adaugă că: «interesul nostru fiind de a ne retrage la Est de Tisa înainte de venirea timpului rău și cum începerea acestei operațiuni este în funcție de predarea completă și în perfectă stare de întrebuințare a armelor cerute pentru organizarea poliției ungare»; cere c[omandantului] Tr[upelor din] Tr[ansilvania]:

«Să accelereze această operațiune».

În consecință:

«Trebuie ca Misiunea Militară Interaliată, să fie încunoștiințată că nu vom putea amâna retragerea trupelor noastre la Est de Tisa până la organizarea unei noi divizii unguresți».

C[omandantul] Tr[upelor din] Tr[ansilvania], aduce acest lucru, în ziua de 30 oct[ombrie], la cunoștința Comisiei Interaliate comunicându-i [prin Adresa nr. 379[133]] că:

«Nu va putea lega, nici într-un caz, chestiunea evacuării, cu aceea a organizării Diviziei a 3-a ungare».

[d. Intervenția Misiunii Militare Interaliate din 6 noiembrie 1919**]**.

La 6.XI.[1919], Misiunea Interaliată, răspunde [prin Adesa nr. 788[134]] că: «este de acord» [și] că: «chestiunea evacuării Ungariei nu trebuie să fie legată cu

---

[130] *Loc. cit.*, fond C. T. T., dosar nr. 228, p. 170 (Adresa Misiunii Militare Interaliate nr. 703 din 24.X.1919 expediată comandantului Trupelor din Transilvania).
[131] Urmare a primirii în copiei a Adresei Misiunii Militare Interaliate nr. 703 din 24.X.1919, expediată de comandantul Trupelor din Transilvania prin Raportul nr. 327 din 26.X.1919, în care a arătat că: „prin organizarea unei a 3-a div[izii] de inf[anterie], Armata ungară va depăși efectivele stabilite” [Loc. cit., fond C. T. T., dosar nr. 228, p. 196].
[132] *Ibidem*, p. 194-195 (Ordinul Marelui Cartier General nr. 4.490 din 28.X.1919 expediat comandantului Trupelor din Transilvania).
[133] *Ibidem*, p. 169 (Adresa comandantului Trupelor din Transilvania nr 379 din 30.X.1919 expediată Misiunii Militare Interaliate).
[134] *Ibidem*, p. 168 (Adresa Misiunii Militare Interaliate nr. 788 din 6.XI.1919 expediată comandantului Trupelor din Transilvania).

aceea a organizării Diviziei a 3-a ungară, care poate fi organizată independent de Planul de evacuare ce se va stabili».

[6. *Stabilirea începerii evacuări Ungariei: 13 nioembrie 1919***]**.

La data de 24 octombrie, M. C. G. dă Comandamentului Trupelor din Transilvania următorul ordin [nr. 4.435[135]]:

«**1)** Guvernul ne-a făcut cunoscut, că retragerea trupelor noastre de la Buda Pesta se va face după ce se va stabilii în prealabil o înțelegere cu Consiliul Suprem.

2) În acest scop s-a trimis, înainte de a se produce intervenția generalilor aliați de la Buda Pesta, o Notă la Paris, prin care s-a arătat Conferinței de Pace că, din cauza greutăților de încălzit, hrană și cantonament, Armata română n-ar putea rămâne și pe timpul iernii la Vest de Tisa.

3) Cum, Consiliul Suprem, a cerut Guvernului să-i dea asigurări că armamentul destinat poliției unguresti a fost liberat, vă rog a trimite telegrafic până mâine, 25 [octombrie], ora 18,00, următoarele date:

a) armamentul, pe categorii, care a fost pus la dispoziția aliaților;

b) dacă acest armament este prevăzut cu munițiile necesare și în ce cantitate;

c) dacă este în bună stare de întrebuințare; data când a fost pus la dispoziție și

d) copia actelor care s-au încheiat, în ce privește predarea sau schimbul de note care a avut loc în această privință;

e)[136] o declarație din partea col. Yates[137] sau a generalilor aliați, că au primit armele, că sunt în bună stare și că sunt mulțumiți».

La acest ordin, C[omandamentul] Tr[upelor din] Tr[ansilvania], raportează la 26 oct[ombrie 1919, prin Raportul nr. 328[138]]: că:

- «S-a predat delegatului Misiunii Militare Interaliate (colonel Yates) zece mii arme fără baionete, cu câte 50 de cartușe de fiecare armă, și 40 mitraliere, a căror predare s-a terminat la 15 octombrie».

- Au mai rămas de predat: «6.300 de baionete care se așteaptă din țară, 148 baionete pe care Comandamentul le are și cartușele de mitraliere (80.000)».

- «Toate mitralierele au fost încercate de Misiune și găsite bune; totuși, Misiunea face controlul lor, iar operațiunea este încă în curs».

---

[135] *Ibidem*, p. 192, (Ordinul Marelui Cartier General nr. 4.435 din 24.X.1919 expediat Comandamentului Trupelor din Transilvania).

[136] În document, din eroare, numerotat cu litera: „**f)**”.

[137] În document, din eroare, scris: Yatez.

[138] *Loc. cit.*, fond C. T. T., dosar nr. 228, p. 179 (Raportul Comandamentului Trupelor din Transilvania nr. 328 din 16.X.1919 expediat Marelui Cartier General).

La acest raport, C. Tr. Tr., ataşează 2 procese-verbale[139] încheiate de Comisia mixtă referitoare la predarea şi primirea armamentului şi muniţiilor, în cantităţile şi în starea arătată de Comandament; precum şi copii după notele[140] schimbate între Comandament şi Misiunea Militară Interaliată pentru armarea poliţiei, jandarmeriei şi grănicerilor unguri.

În ziua de 28 octombrie, predându-se şi cartuşele de mitraliere , C. Tr. Tr., raportează [în ziua de 31 octombrie 1919] despre această predare, [prin Raportul nr. 389[141]], M. C. G., arătând, în acelaşi timp, că:

«- în ziua de 2 noiembrie, cel mai târziu ,vor fi predate baionetele existente în număr de 6.448;

- s-a luat măsuri pentru înlocuirea a 16 obuziere ale Armatei ungare prin 16 tunuri de câmp, operaţiune care se va face la începutul săptămânii viitoare;

- astfel stând lucrurile, predarea armamentului nu mai este o piedică pentru începerea retragerii, care a fost cerută de Guvernul maghiar şi de Comisia Interaliată; iar delegatul Conferinţei de Pace (sir Clerk), o consideră realizabilă peste 15 zile, începând de luni, 27 octombrie".

Comandamentul Trupelor din Transilvania, mai adaugă: „găseşte necesar, din toate punctele de vedere, că începutul retragerii să nu fie întârziat peste data cerută de sir Clerk».

La data de 1 noiembrie, Ministrul Afacerilor Străine, trimite M[arelui] C[artier] G[eneral] următoarea Adresă [nr. 16.060[142]]:

«În urma înţelegerii stabilite între reprezentantul calificat al Consiliului Suprem al Conferinţei Păcii şi d-l Diamandy, comisarul român la Budapesta, am onoarea, a vă informa, conform instrucţiunilor domnului general [Arthur] Văitoianu[143], primul-ministru, că armatele române de pe teritoriul ungar pot fi retrase cu începerea de la 10 noiembrie curent, cu o latitudine de trei zile în plus sau în minus, pe linia Tisei.

Conform informaţiei ce aţi binevoit a ne da, condiţia Conferinţei pentru predarea materialului necesar armării a zece mii de jandarmi unguri împlinindu-se, retragerea trupelor noastre din Ungaria este, deci, în concordanţă cu dorinţa Conferinţei şi a reprezentantului ei la Buda Pesta.

Totuşi, pentru a înlătura orice interpretări sau discuţii ulterioare, am onoarea, a vă ruga, să binevoiţi a informa telegrafic pe domnul Diamandy de

---

[139] *Ibidem,* p. 183-184 (Procesele-verbale încheiate în zilele de 6 şi 15 octombrie 1919 între delegatul Comandamentului Trupelor din Transilvania şi delegatul Misiunii Militare Interaliate).
[140] *Ibidem,* p. 188-191 (Note schimbate între Comandamentul Trupelor din Transilvania şi Misiunea Militară Interaliată referitoare la predarea şi primirea armamentului şi muniţiilor).
[141] *Ibidem,* p. 174 (Raportul Comandamentului Trupelor din Transilvania nr. 389 din 31.X.1919 expediat Marelui Cartier General).
[142] *Loc. cit.,* fond M. C. G., dosar nr. 628, p. 51 (Adresa Ministrului Afacerilor Străine nr. 16.060 din 1.XI.1919 expediată Marelui Cartier General)
[143] General de corp de armată Arthur Văitoianu, premierul României.

măsura Guvernului român pentru retragerea forțelor române cu începere de la 10 noiembrie curent, cu o margine de trei zile în plus sau în minus; rugându-l, totodată, a aduce aceasta la cunoștința reprezentantului Conferinței la Buda Pesta. Aceasta, pentru a fi bine stabilită data fixată pentru retragerea trupelor noastre și pentru a se pune odată capăt amestecului izolat al unora din[tre] generalii interaliați de la Buda Pesta; cum, de exemplu, a generalului englez, care cerea acum în urmă că retragerea trupelor noastre să n-aibă loc înainte de formarea unei noi divizii ungare.

Am onoarea, a vă ruga, să binevoiți a ne ține la curent de măsurile ce veți lua și de răspunsurile ce veți primii de la Buda Pesta.

Ministru,
N[icolae] MIȘU».

Cum, chestiunea armamentului și munițiilor necesar armatei și poliției ungare fiind complet tranșată până la începutul lunii noiembrie, domnul Diamandy comunică, în ziua de 1 noiembrie, Guvernului și Marelui Cartier General, că: «de comun acord cu sir Georges Clerk, a stabilit că trupele române vor începe evacuarea Ungariei la 13 noiembrie [1919]».

Regele Ferdinand I.

Ion I. C. Brătianu, premier al României.

Alexandru Vaida-Voevod, premier al României.

Arthur Văitoianu, premier al României.

AN UNPUBLISHED DOCUMENT: PRELIMINARY POLITICAL EVENTS EVACUATION OF THE HUNGARY TERRITORY (SEPTEMBER 2 - NOVEMBER 1, 1919)

Abstract

The document presents, in summary, the main political steps taken by the Romanian politico-military leadership in order to establish the precise date of the beginning of the withdrawal of the Romanian Army from Budapest and the Hungarian territory west of the Tisza.

The document deals with this issue summarized in a number of six subchapters:

1. The decision of the Romanian Government to evacuate Hungary.

2. Postponement of the decision to evacuate Hungary.

3. Evacuation of the occupied territory west of the Danube.

3.a. Arrangements made for the execution of this evacuation.

3. B Carrying out evacuation operations.

4. A new decision of the Romanian Government to evacuate Hungary.

5. Interventions of the Inter-Allied Military Mission.

6. Establishment of the beginning of the evacuation to Hungary: November 13, 1919.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXX**, 2021, p. 181-236

VETERANI, INVALIZI, ORFANI ȘI VĂDUVE DE RĂZBOI DIN ORAȘUL PITEȘTI ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

AUREL RADU*

În anuarul Muzeului Județean Argeș am publicat un articol referitor la aplicarea legii de reformă agrară din 1921 în orașul Pitești[1]. Textul de față a rezultat din articolul menționat, pe care îl completează în mod firesc, întrucât un obiectiv al legii de reformă agrară a fost împroprietărirea cu locuri de casă a: veteranilor (demobilizaților), militarilor, decoraților, cercetașilor, funcționarilor de stat, invalizilor, orfanilor și văduvelor de război.

Primăria Pitești a fost cea care stabilea terenurile disponibile pentru împroprietărire în intravilan (raza sau raionul orașului) sau în extravilan, adică în moșia sau câmpul orașului. În baza legii, în cadrul Primăriei Pitești s-a înființat o Comisie de împroprietărire, care de-a lungul perioadei interbelice a primit în analiză și soluționare cele 648 dosare individuale, în vederea stabilirii dreptului de împroprietărire cu loturi de casă. Comisia de împroprietărire a fost compusă la un moment dat din șapte membri: generalul Toma Lișcu (aflat pe lista de împroprietărire!), locotenentul Iordache, colonelul Becescu (aflat și el pe lista de împroprietărire!), delegatul Societății Mărăști G. C. Dumitrescu, N. Stăncescu, I. Zănescu și avocatul comunal Constantin Pavlovici. Procesele verbale încheiate și semnate de membrii comisiei erau contrasemnate de primarul orașului.

În total, au fost admise pentru împroprietărire 345 persoane și au fost respinse alte 302 persoane. Ca o ironie, în final, Primăria Pitești nu a reușit să realizeze împroprietărirea, spre deosebire de alte administrații municipale din țară, din mai multe motive: ambiguitatea legislativă, numărul mare de persoane doritoare, lipsa unui plan cadastral sau plan de sistematizare urbană, inerția administrației municipale, dubla măsură sau aplicarea inegală a criteriilor de analiză și soluționare a dosarelor depuse. Împroprietărirea a fost tergiversată până la izbucnirea celui de Al Doilea Război Mondial, care a încheiat definitiv

* Arhivele Naționale, Serviciul Județean Argeș.
[1] Aurel Radu, *Reforma Agrară din 1921 în orașul Pitești*, în „Argesis”, Studii și comunicări, seria Istorie, tom XXVIII, 2019, p. 233-270.

chestiunea împroprietăririi: veteranilor, invalizilor, orfanilor și văduvelor de război etc.

Acest proiect eșuat al împroprietăririi cu loturi de casă rămâne totuși relevant din punct de vedere istoric, mai ales că pe baza dosarelor individuale putem reconstitui și prezenta acum mai multe liste, relativ complete, cu scurte date biografice despre: veteranii (demobilizații), militarii, decorații, cercetașii, funcționarii de stat, invalizii, orfanii și văduvele de război din orașul Pitești. Acești „anonimi” prinși în vâltoarea războiului ajung astfel să fie cunoscuți de către un public mai larg, ca un act de rememorare sau reparatoriu, la peste un secol de la încheierea Primului Război Mondial.

Dosarele individuale au fost ordonate alfabetic, separate pentru persoane admise sau respinse pentru împroprietărire, pe subcategorii. Listele nominale prezentate aici reflectă în mare parte ordonarea fizică a dosarelor individuale aflate în arhivă, cu precizarea că în prima parte am redat persoanele admise pentru împroprietărire, iar în a doua parte persoanele respinse de la împroprietărire, defalcate fiecare în subcategoriile: cercetași demobilizați, decorați cu Bărbăție și Credință, decorați cu Virtutea Militară de Război, demobilizați, funcționari, invalizi de război, militari, văduve de război, cu sau fără orfani.

S-a folosit prescurtarea „dom.”, pentru domiciliu (denumirea localității, după caz, denumirea străzii și numărul), cu precizarea că în cazul persoanelor domiciliate în Pitești s-a omis menționarea localității pentru a restrânge o repetiție supărătoare, localitatea fiind menționată doar acolo unde era alta, în afară de orașul Pitești. Pentru dosarele de evidență ale arhivei istorice s-a folosit prescurtarea „dos.”[2]. Alte prescurtări uzitate sunt: ÎDR (Înalt Decret Regal), MO (Monitorul Oficial), n. (născut), d. (decedat) etc.

***

Dosarele individuale admise

În total, au fost admise pentru împroprietărire cu loc de casă un număr de 345 de persoane, care reprezentau următoarele categorii socio-profesionale: invalizi de război (10), văduve de război cu orfani (21), demobilizați (123), decorați cu „Bărbăție și Credință” (35), militari (75), funcționari (61), decorați cu „Virtutea Militară” (5) și cercetași (15)[3].

[2] SJAN Argeș, Primăria Pitești, Împroprietăriți, dosarele individuale de la nr. 1 la 648.
[3] SJAN Argeș, Primăria Pitești, Împroprietăriți, dosar 1, f.n.

Invalizi de război

Argeșanu Hristache, învățător, căpitan, dom. Ferdinand, 7, ulterior Sibiu, str. Gh. Coșbuc, 2, dos. 2/1923.

Buliche Ion, invalid 80%, lipsă membru inferior drept ș.a., Regimentul 30 Infanterie, contingent 1914, născut în Pitești, dom. El. Rădulescu, 65, dos. 3/1935.

Carabulea Dumitru, invalid 60%, lipsă membru inferior stâng, Regimentul 44 Infanterie, contingent 1906, dom. 24 Ianuarie, 16, dos. 4/1935.

Constantinescu Șt. Daniel, invalid 40%, dom. Colonel Chicoș, apoi în București, str. Vlaicu-Vodă, 31, dos. 5/1936.

Ion D. Constantin, muncitor, dom. M. Basarab, 41, dos. 6/1923.

Marcu Ion, contingent 1899, necăsătorit, dom. 24 Ianuarie, 31, dos. 7/1923.

Nistor Ion, dom. Smeurei, 47, dos. 8/1923.

Popescu I. Constantin, dom. El. Rădulescu, 43, apoi Viilor, 47, dos. 9/1923.

Rătescu Nicolae, funcționar, dom. Elisabeta 23, apoi Industriei, 9, dos. 10/1923.

Zamfir C. Ion zis **Rădulescu**, bărbier, decedat, cu cinci copii: Elena (n.1906), Constantin (n.1908), Floarea (n.1911), Maria (n.1920) și Filofteia (n.1923), dom. Cazarmei, 4, apoi Doamna Bălașa, 66; a deținut firmă de bărbier și măcelar, dos. 11/1923.

Văduve de război, cu sau fără orfani

Arsenescu I.B. Filoftea, menajeră, căsătorită în 1904 cu Arsenescu Iordan din Pitești. În 1910 au adoptat un băiat numit Alexandru, fiul Elenei Rombeanu (n.1909, București), dom. Băilor, 23, apoi El. Rădulescu, 11. Erou **Arsenescu Iordan**, contingent 1898, Regimentul 44 Infanterie, mort în 1919, dos. 25/1923.

Coman Anica, copii orfani: Gheorghe, Marin etc., dom. Doamna Bălașa, 23, apoi Cazărmilor, 15, dos. 26/1923.

Corodi B. Maria, de profesie „debitantă”, născută Iosef Horvat, căsătorită cu Balaș Corodi. Copii orfani: Mihail (n.1909), Gheorghe (n.1911), Ștefan (n.1912), Alexandru (n.1915) născuți în Constanța și Maria (n.1917) născută în Pitești, dom. Șerban Vodă, 8, apoi Smârdan, 44. Erou **Corodi Balaș** (n.1879), dulgher, caporal, Regimentul 44 Infanterie, dos. 27/1923.

Creangă A. Maria, menajeră, copil orfan Nicolae (n.1915), dom. Negru Vodă, 33, apoi I.Gh. Duca, 11. Erou **Andrei Creangă** (n.1888), plutonier major, dos. 30/1923.

Cristici R. Maria, născută Toma, menajeră, copii orfani: Alexandrina (n.1907), Marioara (n.1909) și Silvia (n.1912), dom. Libertății, 34, apoi Colonel Chicoș, 120. Erou **Radisav Cristici** (n.1874), grădinar, dos. 28/1923.

Dindirică Gh. Lința, născută Stănciulescu, servitoare, copil orfan Vasile Stănciulescu (n.1913), dom. Prințul Carol, 5. Soldat erou **Ion Dindirică**, dos. 32/1923.

Emilia căpitan Cuțui, fără copii, dom. Rahovei, 18. Erou **Ion Cuțui**, căpitan, profesor și director la Liceul I.C. Brătianu din Pitești în 1916, dos. 31/1936.

Florian Rizea Zoița, copil orfan Maria Florea Ionescu (n.1914), dom. Frații Golești, 17, apoi Cimitirul Sf. Gheorghe. Erou **Rizea Florian** zis **Florea Ionescu** (n.1888), zugrav, dos. 33/1936.

Grigore M. Elisabeta, căsătorită cu Marin Grigore, copii orfani: Constantin (n.1902), Ion (n.1907), Gheorghe (n.1909), Traian (n.1912), Dumitru (n.1915), dom. Exercițiu, 138 și apoi 156. Erou **Marin Grigore** (n.1875), precupeț, dos. 34/1923.

Horvat I. Elena, născută Tudor Știrbu, de profesie „debitantă" căsătorită cu Ioșca Horvat, un copil orfan Maria Horvat (n.1912), dom. Dragoș Vodă, 11. Erou **Ioșca Iosif Horvat** (n.1889), meseriaș, sergent, contingent 1910, dat dispărut, dos. 35/1923.

Ionescu Zoe, căsătorită cu Ionescu Alexandru, copii: Aneta (n.1908), Vasile (n.1910), Alexandru (1912), Maria (n.1915), dom. Trivalea, 41. Erou **Alexandru Ionescu** (n.1878), comerciant, contingent 1898, soldat, mobilizat Batalionul 4, dos. 36/1923.

Iordan V. Cornelia (n.17.11.1915, Pitești), orfană de război, fiica lui Vasile și Florica Iordan, născută Popescu (n.1895), recăsătorită Trepteanu, dom. Griviței, 6. Erou **Vasile Iordan** (n.1889), funcționar, dos. 37/1936.

Leonte Ana născută Georgescu, căsătorită cu Leonte Cristache, copii: Ion (n.1914) și Despina Ana (n.1917), dom. Smeurei, 10. Erou **Leonte Cristache** (n.1890), lăcătuș / mecanic CFR, contingent 1914, mobilizat la Fabrica Rășcanu în 1916, mort pe câmpul de luptă în satul Grozești în 1917, dos. 38/1923.

Mărăcinescu Tăsica născută Vasilescu, căsătorită cu **Ștefan Mărăcinescu**, copii: Ioan Gheorghe (n.1912), Ion (n.1914), Elena (n.1917), dom. Cimitirul Sf. Gheorghe, 10. Erou **Ștefan Mărăcinescu** (n.1882), funcționar, dos. 40/1923.

Mirică Paulina căsătorită cu **Mirică Tudor**, recăsătorită în 1926 cu Rădulescu Florea (d.1934), dom. Cazărmei, 8, dos. 42/1936.

Mureanu Șt. Paulina căsătorită Ștefan Mureanu, un copil orfan Constantin (n.1920), dom. Ferdinand, 65 și Trivalea, 11. Erou **Ștefan Mureanu** zis **Mielu Georgescu** (n.1882), lăutar, invalid de război, mort acasă, dos. 39/1923.

Orfanii def. Vasile Tuță, căsătorit cu Floarea, copii: Leana (n.1908) căsătorită cu Ion Moraru, Margareta (n.1910) și Dumitru (n.1912). Virginia Nisipeanu și Vasile Tuță, funcționar CFR (tutori), dom. Turcești, 51. Erou **Vasile Tuță** (n.1880), muncitor, soldat, contingent 1902, Regimentul 44 Infanterie Pitești, dos. 45/1923.

Paraschiva P. Constantinescu, născută Nicolescu, recăsătorită cu Th. Popescu. Copil orfan: Nicolae Stelian (n.1914), dom. Șerban Vodă, 194, apoi Industriei, 10. Erou **Petre Constantinescu** (n.1884), comerciant, dos. 29/1923.

Popescu Maria căsătorită cu **Popescu Constantin**, dom. Șerban Vodă, 158, în trecut în comuna Urlueni (până în 1932), dos. 41/1936.

Salangaci Clemența căsătorită cu Constantin Salangaci, copii: Ecaterina (n.1911) și Maria (n.1914), dom. Brâncoveanu, 16. Erou **Constantin Salangaci** (n.1883), frizer, soldat, contingent 1906, mort în 1916 pe câmpul de luptă, dos. 43/1923.

Stan Elena căsătorită cu Gheorghe B. Stan, copii: Stelian, Gheorghe, Antoaneta și Dumitru, dom. Trivalea, 20. Erou **Gheorghe B. Stan**, contingent 1900, soldat dispărut, Regimentul 60 Infanterie Roșiorii de Vede, dos. 44/1924.

Demobilizați

Albu Constantin, maestru de Muzică la Liceul I.C. Brătianu din Pitești (1923), dom. Craiovei, 52, căpitan în rezervă, dos. 64/1923.

Angelescu D. Ilie (n.12.07.1883, Moșoaia), fiul lui David și Lința, agricultor, 2 clase primare, dom. Cimitirul Sf. Gheorghe, 10, soldat, mobilizat în 1916-1918 la Regimentul 3 Artilerie Grea, dos. 66/1936.

Antonescu Gheorghe, funcționar public, dom. Cazărmei, 14, soldat, contingent 1912, mobilizat Regimentul 4 Argeș (1916-1918), dos. 63/1923.

Arcan Constantin, pensionar CFR, fost mecanic, dom. Frații Golești, 12, în 1933, inginerul Iacob Schulbaum, șeful Depoului de locomotive CFR Pitești adeverea că mecanicul C. Arcan a fost mobilizat în serviciul CFR în campania 1916-1918, dos. 65/1936.

Baloș Marin, cizmar, dom. Șerban Vodă, 34, soldat, contingent 1899, mobilizat în 1916 în Regimentul 44 Infanterie, rănit (1916), dispărut în lupte la Scăunelu, demobilizat (1918), dos. 72/1923.

Băcanu Stan, inginer mecanic, șef Serviciul Apelor, Regiunea II Pitești, absolvent al Universității din Liege în 1924. A fost admis pe lista de împroprietăriți, chiar dacă nu îndeplinea condițiile: a depus cererea tardiv, după anul 1924 și nu a locuit în oraș în anul 1916, dom. Șerban Vodă, 130; A fost maestru clasa II, diurnist la Arsenalul de Construcții al Armatei, mobilizat la 14.08.1916 prin ÎDR nr. 2784, demobilizat la 03.07.1918 prin ÎDR nr. 3179, dos. 73/1936.

Băcilă Oprea, funcționar, dom. Ceaprazar, 15, soldat, contingent 1895, mobilizat la Batalionul Miliție 75, dos. 70/1923.

Bălan Ion zis **Bălănescu**, croitor, dom. Negru Vodă, 18, sergent, contingent 1911, Regimentul 6 Artilerie, dos. 68/1924.

Bărbulescu Costică, croitor, dom. comuna Corbu Nou, Olt, soldat, contingent 1896, dos. 69/1923.

Bereș Vasile, rotar, căsătorit cu Zoe Bereș, un copil: Cornelia, dom. T. Vladimirescu, 40, sergent, contingent 1907, mobilizat Regimentul 44 Infanterie, prizonier de război, dos. 71/1923.

Boghior Iosef (n.25.05.1887, București), șofer, dom. I.Gh. Duca, 48, voluntar transilvănean, înrolat în 1916, dos. 74/1936.

Boncea Vasilichia, funcționară, dom. Șerban Vodă, 125, infirmieră în trenul sanitar personal nr. 1, dos. 76/1936.

Bratu Marin, muncitor, dom. Libertății, 84, soldat, contingent 1907, mobilizat Regimentul 44 Infanterie, rănit în luptă în 1916, dos. 67/1923.

Bulacu Ion (n.02.06.1891, Moșoaia), fiul lui Badea și Tudora, comerciant, dom. Trivalea, 1, subofițer reangajat, Regimentul 4 Infanterie, dos. 75/1936.

Caracaș Aurel (n.14.09.1896, Pitești), ceasornicar, fost lucrător în atelierul lui Teodorescu Roșetz, dom. Șerban Vodă, 64, soldat, Regimentul 4 Dorobanți în 1916 și Regimentul 7 Vânători în 1918, dos. 92/1936.

Cheresteni Frantz scris și Keresteny, fiul lui Frantz și Paulina, profesor titular la Școala Normală de Băieți „Al. Odobescu" din Pitești (1923), dom. Ferdinand, 41, sergent în rezervă, contingent 1909, mobilizat 1916-1918, la Regimentul 3 Artilerie Grea, dos. 90/1936.

Chițescu Alexandru (n.08.05.1888, Pitești), fiul lui Mihail și Florica, inginer geometru, căsătorit în 1921 cu Maria Stănescu, un copil: Alexandru (n.1922), dom. Doamna Bălașa, 45, soldat la Batalionul 2 Pionieri (1916), elev la Școala Militară de Geniu (1917), elev Serviciul Geografic al Armatei (1918), dos. 91/1936.

Chițescu M. Mihail (n.12.11.1889, Pitești), fiul lui Mihail și Florica, avocat, ajutor de judecător la Judecătoria Ocol rural Rociu (1923), dom. Doamna Bălașa, 45, căpitan în rezervă din 1917. A făcut campania 1916-1918 ca mobilizat și demobilizat de Ministerul de Război la Regimentul 6 Mihai Viteazul, Regimentul 74 Infanterie, dos. 89/1936.

Cimpoca Ioan, cofetar, dom. Curtea de Argeș, soldat, contingent 1906, Regimentul 7 Vânători, dos. 85/1923.

Ciobotea Marin, dom. suburbia Papucești, soldat, contingent 1907, mobilizat 1916-1918, dos. 77/1935.

Constantinescu C. Teodor zis **Costache Tudor** (n.02.09.1886, Zănoaga, Romanați), fiul lui Costică Papuc și Elena, comerciant, dom. Sf.

Vineri, 26, soldat, în 1917 a fost trimis în judecata Curții Marțiale, Divizia II Teritorială pentru insultă și ofensă aduse superiorilor, dos. 84/1923.

Constantinescu Constantin, funcționar CFR, originar din comuna Tigveni, dom. Titu Maiorescu, 7 bis, caporal, contingent 1918, Regimentul 4 Argeș, comandant Froschel Richard (1924), dos. 79/1924.

Constantinescu Gheorghe (n.02.02.1888, Băsești, Fălciu), curelar, comerciant, dom. Târgu din Vale, 36, submaistru curelar la Regimentul 30 Obuziere, dos. 88/1936.

Constantinescu I. Teodor, comerciant, dom. București, str. Barbu Lăutaru, 23, Cercul de Recrutare Focșani, dos. 83/1923.

Constantinescu P. Dumitru zis **Păun Dumitru**, intendent și perceptor taxe comunale la Abatorul comunal, dom. Banu Mărăcine, 8, sergent în rezervă în Batalionul II Administrativ mobilizat în 1916-1918, dos. 78/1923.

Corodi B. Iosif, rotar, dom. comuna Dobrogostea, Argeș, soldat, contingent 1916, mobilizat în 1916-1920, dos. 86/1923.

Coțandra Constantin, funcționar Administrația Financiară Argeș, dom. Exercițiu, 27, sergent, contingent 1913, Regimentul 73 Infanterie, căzut prizonier în 1916 în Gara Periș, dos. 82/1923.

Cristescu Cristea, comerciant, dom. Șerban Vodă, 60, soldat, contingent 1910, mobilizat în Regimentul 4 Argeș, dos. 80/1923.

Crudu Constantin, militar, moștenitori: Viorica, Olga, Gheorghe, Andreea, dom. I.Gh. Duca, 76, căpitan din 1913 în Regimentul 28 Infanterie, șef al Biroului de Recrutare Argeș (1917), dos. 81/1923.

Cutcudache Hristudor, pensionar (1936), fost administrator de plasă, dom. I.Gh. Duca, 32, soldat, contingent 1892, mobilizat pe loc în campania 1916-1918 ca administrator al plasei Teleorman (Argeș), dos. 87/1936.

Diaconescu P. Teodor (n.01.10.1896, Grojdibodu, Romanați), fiul lui Petre și Lina, spălător chimic, dom. Șerban Vodă, 42, sergent, invalid de război, Regimentul 59 Infanterie, dos. 97/1923.

Diaconu Niculae zis **Ananian**, funcționar comercial, dom. El. Rădulescu, 15, soldat, contingent 1900, dos. 98/1923.

Dima Vasile, inginer, funcționar de stat, șef de secție la Serviciul Întreținerii CFR, dom. Elisabeta, 73, ofițer de rezervă, decorat cu Coroana României cu spade și panglică de Virtute Militară conform ÎDR 1647 din 26.04.1919, dos. 99/1923.

Dinică Anghel, funcționar, agent încasator la barieră, dom. comuna Mărăcineni, Mușcel, sergent, Regimentul 4 Argeș, dos. 95/1923.

Dumitrescu Grigore zis **Cercelaru**, căruțaș, dom. Sf. Vineri, soldat, contingent 1904, dos. 96/1923.

Dumitrescu Tănase zis în armată **Trandafir Tănase**, comerciant, dom. Gării, 44, soldat, contingent 1905, mobilizat la Regimentul 44 Infanterie, dos. 94/1923.

Duțescu Constantin, precupeț, dom. Craiovei, 120, soldat, contingent 1894, mobilizat 1916-1918, dos. 93/1923.

Fringhieru Christache, chelner, dom. El. Rădulescu, 33, soldat, Regimentul 22 Artilerie, prizonier în urma luptelor de la Turtucaia, dos. 100/1923.

Ganciu Nicolae, comisar Poliția oraș Galați în 1936, dom. Galați, Piața Cerealelor, 8, sergent, contingent 1914, mobilizat la Regimentul 28 Infanterie, a fost achitat pentru dezertare la inamic de Curtea Marțială a Corpului II Armată prin sentința nr. 356/1919, dos. 104/1923.

Georgescu Dimitrie, comerciant, dom. Primăverii, 61, plutonier sanitar, contingent 1906, voluntar, mobilizat la Batalionul 2 Pionieri ID, dos. 102/1923.

Georgescu Dumitru, zugrav, dom. Șerban Vodă, 56, caporal, contingent 1898, mobilizat PA a Batalionului 4 / 44 Infanterie ID între 1916-1918, dos. 105/1923.

Georgescu G. Dumitru, mecanic conductor de locomotivă la CFR, dom. Elisabeta, 98, soldat, contingent 1913 din comuna Crâmpoaia, Olt, mobilizat la Regimentul 3 Olt, mutat la Arsenalul Armatei, dos. 107/1923.

Georgescu Haralambie, funcționar, dom. Râurilor, 23, soldat, contingent 1893, Regimentul 4 Argeș, dos. 106/1923.

Gheorghe Vasile (n.02.07.1882), potcovar, dom. Câmpineanu, 47, soldat tunar la Regimentul 6 Artilerie, dos. 103/1923.

Giurcă Preda, muncitor, dom. Costache Negri, 5, soldat, contingent 1914, dos. 101/1923.

Iliescu Alexandru zis **Ilie Sandu**, comerciant, dom. Frații Golești, 22, soldat, contingent 1904, mobilizat la Regimentul 44 Infanterie, dispărut în lupte în 1919, era în viață la viza din 1921, dos. 108/1923.

Ioanid Odisef, funcționar, copii moștenitori: Margareta, Ștefania, Alexandrina și Traian, dom. Craiovei, 10, dos. 116/1923.

Ion C. Stan zis **Dulică Ion**, potcovar, maistru zidar, dom. Câmpineanu, 3, soldat, contingent 1911, mobilizat Regimentul 20 Obuziere, dos. 117/1923.

Ionescu Anton (n.22.09.1888, Lunguleţu, Dâmbovița), fiul lui Toma și Elena din Ghergani, șef al Serviciului contabilității orașului Pitești din 1922, anterior la Administrația Financiară Argeș, căsătorit în 1914 cu Pipia Lăzărescu, dom. Teiuleanu, 23, locotenent de rezervă, a luat parte la campaniile 1913, 1916-1918 și 1918-1919, rănit, dos. 111/1923.

Ionescu D. Mihail, funcționar, dom. Ferdinand, 144, sergent, contingent 1913, dos. 110/1923.

Ionescu Gh. Ion zis **Iancu Ion**, cizmar, dom. Al. Lahovari, 11, soldat, contingent 1903, Regimentul 44 Infanterie, dos. 115/1923.

Ionescu Grigore zis **Badea Gr. Ionescu**, cârciumar, dom. Gării, 5, sergent, contingent 1917, Regimentul 4 Argeş, dos. 113/1923.

Ionescu Vasile (n.31.01.1886-d.31.08.1933), chelner, căsătorit cu Eleonora Florescu, copii: Dumitru, Petre și Toma, dom. Libertății, 51, caporal, contingent 1910, mobilizat la Regimentul 6 Artilerie, dos. 109/1923.

Iotta I. Ioan, lucrător tipograf, dom. Doamna Bălașa, sergent, contingent 1911, Regimentul 4 Argeş, dos. 114/1923.

Istrătescu Nicolae, agent veterinar din 1904, dom. Craiovei, 31, plutonier, contingent 1903, mobilizat ca veterinar la Brigada 31 Infanterie (1916), căzut prizonier la Izbiceni și dus în lagăr, dos. 112/1923.

Jianu R. Dumitru (n.1891, Orlea, Romanați), căsătorit în 1916 cu Dumitra Grigore din Gliganu, funcționar comercial, dom. Șerban Vodă, 34, sergent, contingent 1913, mobilizat la Regimentul 44 Argeș, dos. 118/1923.

Keplingher M. Nicolae, dogar, dom. Sf. Vineri, 6, sergent, contingent 1895, dos. 119/1923.

Klapper I. Emanoil, comerciant cu magazin de mobilă în asociație cu Iosif Lang, dom. București, str. Academiei, 51, soldat, Regimentul 44 Argeș, dos. 120/1936.

Leibovici Leon, comerciant, dom. Bucureşti, Calea Moșilor, 134, soldat, contingent 1907, mobilizat la Arsenalul Armatei, dos. 122/1923.

Leist Theodor, tâmplar, dom. Craiovei, 56, soldat în Regimentul Pontonieri, dos. 121/1923.

Manda Marin, lăcătuș CFR, dom. Vasile Lupu, 23, sergent, contingent 1915, dos. 131/1923.

Manolescu Ioan zis **Manole Ion** (n.03.01.1897, Bascov), croitor, dom. Negru Vodă, 12, sergent, contingent 1919 din comuna Bascov, voluntar, Compania II Sanitară, dos. 135/1936.

Marin D. Petre zis **Petre Marinescu** (n.23.10.1895, Pitești, act. 431), fiul lui Din Marin și Ioana, turnător. ,dom. Sf. Vineri, 14 ,Caporal, Arsenalul Armatei, Fabrica de muniții Craiova – Atelierele Brătăianu, dos. 134/1936.

Marinescu C. Marin, armurier căsătorit cu Paula Marinescu, dom. Cimitirul Armenesc, 33, soldat, contingent 1910, dos. 126/1923.

Marinescu Gheorghe, comerciant cu restaurant, dom. T. Vladimirescu, 55, sergent, contingent 1892, dos. 132/1923.

Marinescu Gheorghe, funcționar Poliția Pitești, dom. Primăverii, 21, caporal, contingent 1901din Pitești, dos. 127/1923.

Marotineanu G. Gheorghe, mecanic, dom. Griviței, 6, sergent, contingent 1917, mobilizat la Corpul Vânătorilor de Munte, dos. 124/1923.

Mehedințeanu Grigore (n. 16.09.1862, Tg. Jiu), fiul lui Constantin (militar) și Elena, căsătorit în 1899 cu Penelopa Ioanid, militar pensionar, copii: Elena și Natalia, dom. Cazărmii, 39, maior în Regimentul 40 Călugăreni (1913), colonel în Regimentul 76 Infanterie (1917), comandant al Pieții Pitești (1919), dos. 128/1923.

Mihalcea Petrache, precupeț, căsătorit cu Anica, dom. 24 Ianuarie, 18, soldat, contingent 1899, Regimentul 3 Artilerie Grea, dos. 129/1923.

Mihăescu Constantin (n.26.11.1883), comerciant, dom. Ceaprazar, 3, sergent, contingent 1905, Regimentul 6 Artilerie, dos. 123/1923.

Mihăilescu Gh. Nicolae, croitor, dom. Șerban Vodă, 32, soldat, contingent 1897, dos. 130/1923.

Mihăilescu Nae, cizmar, dom. Ferdinand, 41, caporal, contingent 1895, Batalionul II Lucrători, dos. 133/1923.

Munteanu Ion, dom. Costache Negri, 11, soldat, contingent 1906, Regimentul 44/68 Infanterie, dos. 125/1923.

Negescu Gh. Ioan (n.22.10.1898, Pitești), fiul lui Gheorghe și Alexandrina, subcomisar Poliția Pitești, dom. Exercițiu, 170, sergent, contingent 1920, Regimentul 4 Infanterie, dos. 138/1923.

Neicu Teodor, profesor Școala Normală „Al. Odobescu” din Pitești, dom. Râurilor, 22, sergent, contingent 1910, dos. 139/1923.

Nicolescu N.S. Ion zis **Nicolae Ion Nicolae**, croitor, dom. Șerban Vodă, 87, caporal, contingent 1903, Regimentul 44 Infanterie, dos. 136/1923.

Niță Ștefan, muncitor, dom. Negru Vodă, 56, caporal, contingent 1898, dos. 137/1923.

Papastatopol D. Teodor (n.26.02.1889, Poenari, Ilfov), fiul lui Dumitru și Elena, funcționar la Administrația Financiară Argeș, dom. L. Catargiu, 21, sergent, Regimentul 4 Călărași, dos. 140/1923.

Pătuleanu Vasile (n.22.08.1888, Golești, Muscel), căsătorit cu Ana, fost mecanic locomotivă, armurier, copii: Petre (n.1915) și Ioan Zenovie (n.1916), dom. Râurilor, 41, sergent, contingent 1910, Regimentul 6 Artilerie, în campania din 1913 decorat cu „Avântul Ţării”, dos. 143/1923.

Petcuci Ion, cărăuș, dom. Negru Vodă, 72, soldat, contingent 1908, dos. 144/1923.

Petrescu S. Nicolae, frizer, dom. L. Catargiu, 2, soldat, contingent 1910, dos. 141/1923.

Popescu I. Nicolae, funcționar comercial, grădinar la Pepiniera Serviciului Tehnic Argeș, dom. El. Rădulescu, 18, soldat în Regimentul 3 Roșiori, Campania din 1913 „Avântul Ţării”, Regimentul 6 Artilerie, dos. 145/1923.

Popescu M. Ion, șef de secție la Administrația Financiară Argeș, dom. I.Gh. Duca, 93, caporal, contingent 1910, mobilizat în 1916 la Compania II Sanitară, dos. 147/1935.

Popescu Mihalache (n.26.08.1887, Poiana Lacului), fiul lui Ion și Tinca, tâmplar, dom. Exercițiu, 183, mobilizat la Arsenalul Armatei din Iași, dos. 149/1936.

Popescu R. Constantin, tâmplar, dom. L. Catargiu, 70, plutonier, contingent 1914, Regimentul 4 Argeș, dos. 142/1924.

Predoiu Ion, funcționar CFR, desenator la Serviciul Întreținerii CFR din anul 1920, dom. Elisabeta, 126, locotenent de rezervă, absolvent al Școlii militare Botoșani, mobilizat la Regimentul 62/70 Infanterie, dos. 148/1936.

Proistosescu Alexandru (n.06.02.1881, Mioveni), fiul lui Gheorghe și Păuna, ajutor de judecător la Lunca Corbului din 1920, dom. Al. Lahovari, mobilizat la Regimentul 70 Infanterie, dos. 146/1923.

Radovici Ioan, profesor de Limba Română la Liceul IC Brătianu din Pitești încă din anul 1908, dom. Griviței, 13, dispensat de mobilizare în 1916, în 1917 a fost mobilizat pe loc la Marea Legiune a Cercetașilor până în 1918, dos. 154/1923.

Rădulescu Ioan, cizmar, dom. Libertății, 53, caporal, contingent 1913, Regimentul 4 Argeș, în 1916 a fost luat prizonier la Bratocea, dos. 151/1923.

Rădulescu Nicolae zis **Bașaitaru Niculae** (n.1896, Pitești), croitor, dom. Sf. Vineri, 14, sergent, contingent 1918, Regimentul 44 Infanterie, dos. 155/1936.

Rănoiu Dumitru, mezelar, dom. Șerban Vodă, 38, sergent, contingent 1914, dos. 150/1923.

Rotaru Niculae, măcelar, căsătorit cu Anica Rotaru, dom. Cimitirul Armenesc, 1, soldat, contingent 1903, dos. 152/1923.

Rusescu D. Gogu, fiul lui Dumitru și Elena, funcționar, dom. Sf. Vineri, 24, caporal, contingent 1901, Regimentul 4 Argeș, prizonier de război, medalia „Avântul Țării", dos. 153/1923.

Simionovici Nicolae, comisionier, dom. Șerban Vodă, 32, soldat, contingent 1901, Batalionul Jandarmi Pedeștri Iași, dos. 157/1923.

Spirescu C. Paul, n. 25.12.1899, Pitești, fiul lui Constantin și Paraschiva, absolvent al Școlii de meserii din Arsenalul Armatei, dom. Șerban Vodă, 137, soldat voluntar de război, contingent 1919, din Pitești, provenit din Școala elevilor meseriași din Arsenalul Armatei, dos. 166/1936.

Stan Alexandru, cârciumar, căsătorit cu Maria, un copil: Floarea Stan, dom. Craiovei, 173, caporal, contingent 1902, din comuna Albota, decedat după război, dos. 161/1923.

Stancu P. Stancu, plăpumar din Pitești, dom. Mircea Vodă, 65, sergent, contingent 1905, din Pitești, a fost prizonier de război, dos. 165/1924.

Stănescu Anghel zis **Stancu Anghel**, cizmar, căsătorit cu Maria, copii: Petre, Gheorghe și Anghel, primii doi aflați în Orfelinatul Focșani, dom. Șerban Vodă, 66, soldat, contingent 1905, din Pitești, Regimentul 6 Artilerie, decedat după război, dos. 163/1923.

Stănescu Constantin, lăcătuș, dom. T. Vladimirescu, 57, soldat mobilizat la Regimentul 6 Artilerie, dos. 160/1924.

Stănescu D. Ioan, funcționar la Societatea de electricitate Pitești, dom. Primăverii, 33, sergent, contingent 1917, comuna Slătioarele, Argeș, dos. 164/1923.

Stăniloiu Niță, fost comerciant cu cârciumă, copii: Ecaterina (n.1913) căsătorită Popescu și Ion (n.1916), Gheorghe Popescu din Pitești, str. Viilor, nr. 1 a fost numit tutore pentru copiii minori, dom. Viilor, 1, sergent, contingent 1908, din Câmpulung, mobilizat la Regimentul 3 Roșiori în 1916, dos. 158/1923.

Stoianovici N. Ion, funcționar din anul 1906, șef principal de secție în Administrația financiară Argeș în anul 1923, mutat ulterior la Soroca, dom. B-dul Ferdinand, 53, mutat cu domiciliu în Soroca, str. Ferdinand, 20, sergent, contingent 1902, din Pitești, în Regimentul 44 Infanterie, nr. matricol 813, dos. 162/1923.

Stoica Al. Ignațiu, tâmplar, dom. Solnițaru, 5, soldat, contingent 1905, Regimentul 4 Infanterie, rănit în lupta de la Mormântul, dos. 156/1923.

Stoica Marin, cizmar, dom. Trivalea, 33, soldat, contingent 1905, Regimentul 44/68 Infanterie, dispărut în luptele Scaunele din 1916, a primit medalia „Avântul Ţării” în 1914, dos. 159/1923.

Șerban Ion, n. 12.05.1879, Idrici, plasa Crasna, jud. Fălciu, fiul lui Grigore și Elena, a fost intendent la Spitalul I.C. Brătianu din Pitești, dom. Negru Vodă, 25, plutonier, contingent 1901, în Compania II Sanitară, dos. 168/1923.

Ștefănescu Ioan, muzicant, căsătorit cu Filoftea, copii majori: Teodor, Angela căsătorită Ioanid, Nicolae, Alexandrina, copii minori: Maria, Dumitru și Constantin, dom. Smeurei, 44, sergent, contingent 1894, din Pitești, în Regimentul Radu Negru nr. 28, a făcut campania 1916-1918, decedat după război, dos. 169/1923.

Ștefănescu Vasile, n. 30.12.1874, București, fiul preotului Ștefan și al Mariei, a fost președinte al Tribunalului Argeș din anul 1915, apoi președinte al Curții de Apel Craiova, dom. Craiova, str. M. Eminescu, 28, fost cu domiciliu în Pitești, str. Șerban Vodă, 220, căpitan în rezervă în Regimentul 44/68 Infanterie, la 24.10.1916 a căzut prizonier în luptele de la Scăunelu, comuna Perișani, Argeș, fiind transportat în lagărele Straslund și Grefeld din Germania, revine din prizonierat în anul 1918, dos. 167/1923.

Tavă Gheorghe, n. 1894, Cepari, Argeș, birjar, dom. Sf. Vineri, 76, soldat, Batalionul 2 Pionieri, dos. 180/1936.

Tănăsescu Gheorghe, birjar, dom. Sf. Vineri, 68, soldat, contingent 1902, din Pitești, dos. 171/1923.

Tănăsescu Marin zis **Lică Marin**, comerciant, copii majori: Sisina căsătorită Golke, Jean și Ileana, copii minori: Rada, Lucia, Ion și Marcel, tutoră legală a moștenitorilor minori Stana Tănăsescu, dom. Craiovei, 14, soldat, contingent 1904, comuna Scăești, Dolj, în Regimentul Rovine, Dolj, decedat după război, dos. 174/1923.

Teodorescu Atanasie, mecanic CFR, dom. Frații Golești, 152, caporal, contingent 1911, din Pitești, în campania 1916-1918 a fost mobilizat pe loc la CFR, dos. 172/1923.

Teodorescu Haralamb, funcționar la Serviciul Tehnic Argeș, apoi subșef de birou în Serviciul de Poduri și Șosele Hotin, dom. Hotin, str. I.Gh. Duca, 75, fost în Pitești, str. Brătianu, 78, sergent în Regimentul 2 Călărași, dos. 178/1923.

Teodorescu Stoica, tipograf, dom. Țepeș Vodă, 4, apoi Sf. Vineri, 27, sergent, contingent 1900, din Cercul de recrutare București, dos. 175/1923.

Teofan Iancu, funcționar comercial, embaticar lângă Niță Stăniloiu, dom. București, str. Inundații, 12, fost în Pitești, str. Viilor, 103, caporal, contingent 1902, din Pitești, Regimentul Pontonieri, Compania a 2-a Fluvială, dos. 177/1923.

Tomescu Calomfir, n.24.03.1896, Pitești, strungar, dom. Frații Golești, 68, soldat în Regimentul Argeș nr. 4, dos. 181/1936.

Tomescu Costică, cizmar din Pitești, dom. Doamna Bălașa, 80, brigadier, contingent 1906, din Pitești, dos. 170/1923.

Tomescu M. Gheorghe, n.16.02.1891, Priboieni, Muscel, telegrafist CFR, dom. Brătianu, 35, plutonier în Regimentul 70 Infanterie, dos. 176/1923.

Trache N. Alexandru, n.21.07.1891, Ciumești, Muscel, funcționar comercial, căsătorit cu Elena, copii minori: Gheorghe și Corneliu, dom. Costache Negri, 24, plutonier în Batalionul 12 Pionieri, decedat după război, dos. 179/1923.

Turcea I. Ioan, n. 24.03.1887, Pitești, negustor de vite și cereale, falimentar în 1931, căsătorit, avea 6 copii minori în anul 1931, dom. Exercițiu, 168, sergent în Batalionul 2 Pionieri, dos. 173/1931.

Vasilescu Petre zis **Bădiță Petre**, frizer, dom. Șerban Vodă, 54, soldat, contingent 1909, Pitești, dos. 182/1923.

Vasiliu Ioan, comerciant, dom. Elisabeta, 13, plutonier, contingent 1910, din Pitești, în Regimentul 5 Vânători, dos. 184/1923.

Voronca St. Ștefan, n.12.01.1897, București, fiul lui Ștefan și Eugenia din Pitești, inginer, inspector de tracțiune la CFR, dom. Galați, str. Domnească, 136, fost cu domiciliu în Pitești, CA Rosetti, 38, sublocotenent în rezervă al Centrului de instrucție al pionerilor, Batalionul de Căi Ferate, dos. 183/1923.

Zănescu G. Gheorghe, dom. Elisabeta, 60, plutonier, contingent 1915, din Pitești, dos. 185/1923.

Cercetași demobilizați

Bachide V. Teodor, cercetaș în campania 1916-1919 la Spitalul nr. 64 al Comitetului Regional Sanitar al județului Argeș și la Cohorta N. Bălcescu din Pitești, dom. T. Vladimirescu, 51, dos. 307/1935.

Bădescu C. Ion, funcționar la Administrația financiară Argeș, dom. El. Rădulescu, 7, dos. 305/1936.

Bârzotescu Victor, căpitan în Legiunea cercetașilor, decorat prin ÎDR nr. 1744 din 1918 cu Crucea Comemorativă a războiului 1916-1918 fără barete, dom. Șerban Vodă, 42, dos. 306/1935.

Bobancu N. Nicolae, farmacist, cercetaș la Spitalul militar nr. 62, dom. Unirii, 7, dos. 304/1935.

Constantinescu F. Anghel, decorat cu Crucea Comemorativă (ÎDR nr. 1744/1918) și Medalia Victoria (ÎDR nr. 3390/1921), cercetaș în campania 1916-1918 la Spitalul Beldiman, dom. Târgu din Vale, 34, dos. 308/1935.

Damian Mihail, căpitan, decorat cu Crucea Comemorativă (ÎDR nr. 1744/1918) și Medalia Victoria (ÎDR nr. 3390/1921), cercetaș în Marea Legiunea a Cercetașilor din campania 1916-1918 la Spitalul de evacuare nr. 16, dom. Ferdinand, 25, dos. 309/1935.

Dumitriu T. Gheorghe, funcționar la Camera de Comerț si Industrie Pitești, decorat cu Crucea Comemorativă 1918, dom. Negru Vodă, 19, dos. 310/1936.

Filișanu Ion, căpitan, cercetaș în timpul războiului la Spitalul Pitești, dom. Craiovei, 49, dos. 311/1935.

Ghimpa Mihail Nicolae, magistrat, la 15 august 1916 a fost mobilizat ca cercetaș (Cohorta Neagoe Vodă) la Spitalul Crucii Roșii din Pitești până la trecerea spitalului în 1917 sub administrația armatei ocupante, dom. Bolintineanu, 1, dos. 312/1935.

Grigorescu Ilie, comerciant, a primit în 1918 Crucea Comemorativă a războiului 1916-1918 fără barete, dom. Târgul din Vale, 6, dos. 313/1935.

Mihăescu M. Mihail, a primit în 1918 Crucea Comemorativă a războiului 1916-1918 fără barete, dom. I.Gh. Duca, 61,,dos. 314/1935.

Păunescu D. Ioan, institutor, cercetaș în timpul războiului la Spitalul nr. 168 din Piatra Neamț, dom. Elisabeta, 84, dos. 316/1935.

Popovici Nicolae, căpitan, a primit în 1918 Crucea Comemorativă a războiului 1916-1918 fără barete ,dom. I.Gh. Duca, 47, dos. 315/1935.

Sfetcu Nicolae, în timpul războiului a fost cercetaș la Spitalul de la Liceul Dinicu Golescu din Câmpulung, dom. Libertății, 16, dos. 317/1935.

Stavăr Constantin, farmacist, cercetaș la Spitalul de campanie nr. 1 din Vaslui în timpul războiului, decorat cu Crucea Comemorativă în 1918, medalia Victoria în 1921, Crucea Meritul Sanitar clasa I (ÎDR 3045/1934), dom. Brâncoveanu, 17, dos. 318/1935.

Decorați cu Bărbăție și Credință

Alexandrescu I. Mihail, plutonier major în Regimentul 6 Vânători, dom. Elisabeta, 62, decorat cu ÎDR 430 din 12.05.1917, Brevet 6156/1917, dos. 323/1936.

Amuza Marin (n.12.08.1883, Braniște, Dâmbovița), fiul lui Alexandru și Catrina, locotenent, căsătorit cu Ioana Eugenia Constantinescu din Pitești, Regimentul 44/68 Infanterie, remarcat pe front în luptele de la Sboina Neagră și Dealul Cocoșilă (19 iulie – 20 august 1917) și în lupta de la Cota 604, dom. Exercițiu, 32, decorat cu ÎDR 676 din 23.03.1918, brevet 19662/1918, dos. 322/1935.

Anghel Gheorghe, plutonier major în rezervă, pensionar, în Batalionul de Pionieri al Diviziei a IV-a, șef al unei echipe de distrugere de pe Valea Prahovei, dom. Exercițiu, 163, decorat cu ÎDR nr. 4058 din 12.09.1919, brevet 37743bis/1919, dos. 321/1935.

Bereș David, rotar-fierar, contingent 1914, Pitești, sergent din Compania I Cicliști, Divizia I Cavalerie, remarcat în luptele de la Oituz (august 1917) cu nemții și de la Bălți (1918) cu rușii bolșevici, prizonier de război, dom. Exercițiu, 65, decorat cu ÎDR 613 din 18.02.1920, dos. 325/1936.

Bunescu Daniel, dom. Maior Giurescu, 17, decorat cu ÎDR 3234, brevet 32219, dos. 326/1936.

Butoi Dumitru, controlor, stabilit la Brașov, dom. Șerban Vodă, 99, a ridicat certificatul și actele, nu mai locuiește în oraș, dos. 324/1935.

Dabu Gheorghe (n.23.10.1894, Drăcșani), fiul lui Ilie și Ioana din Drăcșenei, Teleorman, plutonier major în Regimentul 6 Artilerie, pensionar, remarcat în luptele din iulie 1917, dom. Cazărmii, 19, decorat cu ÎDR 907 din 16.08.1917, brevet 7788/1917, dos. 327/1935.

Dumitrescu I. Nae căsătorit cu Elisabeta, funcționar la oficiul PTT, sergent, contingent 1914, Găvana, mobilizat la Regiment 2 Vânători, dom. Exercițiu, 127, decorat cu ÎDR 636 din 26.06.1917, brevet 6308/1917, dos. 328/1936.

Elefteriu Alexandru, dom. Exercițiu, 176, brevet 28326, dos. 329/1936.

Enăchescu Pandele zis **Oprea Pandele**, dom. Cimitirul Sf. Gheorghe, 18, decorat cu ÎDR 197, brevet 17031, dos. 330/1936.

Florescu C. Teodor, dom. Craiovei, 186, decorat cu ÎDR 1890, brevet 47986, dos. 331/1936.

Georgian D. Mihail, dom. I.Gh. Duca, 51, decorat cu ÎDR 197, brevet 17023, dos. 335/1936.

Ghilencea Grigore, căpitan pensionar, căsătorit Rada din comuna Vișina, Dâmbovița, dom. I.Gh. Duca, 25, dos. 336/1936.

Giogu Marin, fiul lui Dumitru și Maria din comuna Pădureți, Argeș, locotenent în Batalionul 2 de pază lucrări artă CFR, dorea să se stabilească după pensionare la Pitești, dom. Caransebeș, str. Baba Novac, 13, decorat cu ÎDR 4763 din 12.11.1919, brevet 39307/1919, dos. 333/1935.

Goga Gheorghe, dom. Râurilor, 17, decorat cu ÎDR 3117, brevet 51089, dos. 334/1936.

Grigore Dumitru, constructor, gradul II la Oficiul PTT Pitești, mobilizat în 1916-1918 la oficiul telegrafo-poștal de la Etapele Armatei I și Grupul Tehnic nr. 1, soldat, contingent 1909, Pitești, dom. Cimitirul Armenesc, 14, decorat cu ÎDR 939 din 21.04.1918, brevet 21593/1923, dos. 332/1935.

Ion Dinu, căpitan pensionar, dom. Smeurei, 4, decorat cu ÎDR 118, brevet 2615, dos. 337/1936.

Ionescu M. Ștefan, secretar al Serviciului sanitar al orașului Pitești, în război a fost agent sanitar în Regimentul 19 Infanterie, a fost respins ca demobilizat și admis ca decorat, dom. Elisabeta, 76, decorat cu ÎDR 633 din 19.03.1918, brevet 19569/1918, dos. 338/1936.

Lăzărescu B. Aurel (n.10.01.1891, Pitești – d. 06.01.1941, București), fiul lui Badea și Ana, căsătorit în 1923 cu Alfreda, căpitan, în timpul campaniei 1916-1918 a fost elev plutonier în Regimentul 4 Infanterie, rănit în luptele de la Mărășești, dom. I.Gh. Duca, 95, fostă Egalității, decorat cu ÎDR 1283 din 31.10.1917, brevet 11503/1917, Crucea Comemorativă (ÎDR 1744/1918), Victoria (1921), Coroana României (ÎDR 3782/1924), dos. 341/1935.

Leonte Ștefan, dom. Matei Basarab, 18, decorat cu ÎDR 4038, brevet 37826, dos. 340/1936.

Lică Constantin, dom. Vasile Lupu, 26, decorat cu ÎDR 1890, brevet 47970, dos. 339/1936.

Marinescu Traian, dom. Colonel Chicoș, 18, decorat cu ÎDR 1890, brevet 48080, dos. 342/1936.

Măndița Gheorghe zis **Gh. Constantinescu**, soldat în Compania I Cicliști Divizia I Cavalerie, remarcat în luptele de la Oituz din august 1917 și în cele cu rușii bolșevici de la Bălți din 1918, dom. Matei Basarab, 43, decorat cu ÎDR 613 din 18.02.1920, brevet 44941/1920, dos. 344/1936.

Niță Ion (n.1892, Petrești – Greci, Dâmbovița), căsătorit cu Alexandrina Stan Ștefan din Pitești, plutonier major pensionar, în război a fost în Regimentul

68 Infanterie, dom. Smeurei, 76, decorat cu ÎDR 1481 din 11.12.1917, brevet 13582/1917, dos. 345/1936.

Peligrad Dumitru, dom. Teiuleanu, 10, decorat cu ÎDR 885, brevet 7488, dos. 347/1936.

Popescu Horia, dom. Elisabeta, 124, decorat cu ÎDR 2044, brevet 48618, dos. 346/1936.

Radu I. Gheorghe, dom. Matei Basarab, 50, decorat cu ÎDR 885, brevet 7447, dos. 343/1936.

Stan Gheorghe zis **Stănescu Gheorghe**, dom. Craiovei, 34, decorat cu ÎDR 1890, brevet 47970, dos. 348/1936.

Stăncescu Nicolae, dom. Șerban Vodă, 75, decorat cu ÎDR 907, brevet 7780, dos. 349/1936.

Șteflea C. Constantin, sergent în Regimentul 2 Vânători, dom. Costache Negri, 11, decorat cu ÎDR 5200 din 11.12.1919, brevet 40468/1919, dos. 350/1936.

Tomescu Tudorică, caporal, dom. Craiovei, 171, decorat cu ÎDR 238, brevet 48845, dos. 352/1936.

Tufeanu Marin, cântăreț, sergent în Regimentul 44 Infanterie, remarcat în luptele din Transilvania, Defileul Câineni, Munții Coți și Mormântul în 1916, a fost luat prizonier de război, dom. Teiuleanu, 26, decorat cu ÎDR 197, brevet 17015, dos. 351/1936.

Vasile D.N. Ioan zis **Ion N. Dumitrescu**, pescar, caporal, contingent 1909, Pitești, dom. Principesa Maria, 6, decorat cu ÎDR 1060 din 04.05.1918, brevet 23218/1918, dos. 354/1936.

Vensang Victor (n.14.04.1884, Turnu Măgurele), fiul lui Lorenz și Tereza, căsătorit în 1912 cu Elena Balan, căpitan, încadrat în armată din 1 noiembrie 1905, în campania 1916-1918 a fost mobilizat în Regimentul 13 Artilerie, dom. T. Vladimirescu, 59, decorat cu ÎDR 222 din 10.02.1918, brevet 17496, dos. 353/1936.

Zamfirescu Nicolae (n.1886, Gura Foii, Dâmbovița), căsătorit în 1914 cu Maria Cutaș (n.1890, Pitești), soldat voluntar pe 6 ani începând din anul 1904, în timpul campaniei 1916-1918 a fost plutonier major în Regimentul 44 Infanterie, trecut în rezervă în anul 1929, dom. Băilor, 21, decorat cu ÎDR 1481 din 15/28 decembrie 1917, brevet 13581/1917, dos. 355/1935.

Militari

Andreescu Nicolae (n.1892, Scheiu, Dâmbovița), căpitan, a făcut campania 1916-1918 la Regimentul 2 Vânători ca elev plutonier, după război a fost comandant al plutonului de recruți și șef al Biroului de informații din Argeș, dom. București, str. Enăchiță Văcărescu, 34, decorat cu Medalia Virtutea

Militară (ÎDR 5198/1919), Ordinul Coroana României (ÎDR 4763/1920), Crucea Comemorativă a Războiului 1916-1918 (ÎDR 1744/1919), Medalia Militară Engleză, dos. 366/1923.

Angelescu Ioan, colonel de rezervă, ofițer activ în campania 1916-1918, în Regimentul 15 Infanterie și Regimentul 6 Vânători, de trei ori rănit, a primit 8 decorații de război; Decorații: Steaua României, pentru bravura cu care a condus unitatea în luptele susținute de regiment în tot timpul campaniei (1916-1917) fiind de 3 ori rănit și Coroana României cu Spade pentru devotamentul și destoinicia cu care și-a condus batalionul în operațiile din Transilvania în 1919, ÎDR 4321/1919 din 05.10.1919; 37/1919 din 04.01.1919, 4782/1919, 8053/1919; dom. Elisabeta, 43, în anul 1938 a retras actele și le-a depus din nou ca să fie împroprietărit, dos. 367/1936.

Anton Neculae (n.1884, Călinești, Mușcel), căsătorit cu Elena Năstăsoiu (n.1883), un copil: Elena (n.1912), plutonier pensionar, în Regimentul 6 Artilerie, dom. Exercițiu, 149, decorat cu Medalia Avântul Țării, Campania 1913, ÎDR 2647/1913 și brevet 2745, dos. 365/1923.

Arcan Vasile (n.1896, Enoșești, Romanați), căsătorit în 1918 în Iași-Copou cu Elena Borcea, maior, a făcut campania 1916-1918 în Regimentul 28 Infanterie, după război șef al Biroului pensiilor și invalizilor de război din Teleorman, dom. București, Calea Griviței, 180A, dos. 364/1923.

Banu Gheorghe (n.1888, Glodeni, Dâmbovița), căsătorit în 1914 cu Ana Cătușanu, locotenent în Regimentul Negru Vodă nr. 28, dom. Negru Vodă, 30, dos. 371/1936.

Băcanu Petre (n.31.01.1895, Davidești, Argeș), fiul lui Vasile (comerciant) și Ana, în perioada 1915-1916 a fost elev la Școala Militară de Infanterie, în război a fost locotenent în Regimentul 22 Infanterie, avansat căpitan (1923), maior etc., dom. Elisabeta, 25, apoi la Sibiu cu Corpul VII Armată, decorat cu Ordinul Coroana României (ÎDR 2044, brevet 8065), dos. 373/1929.

Bângă Gheorghe (n.24.03.1892, Șuici, Argeș), căsătorit în 1920 cu Valentina Solomonescu, au un copil Elena (n.1922), plutonier major în Regimentul 4 Argeș, pensionar, dom. comuna Șuici, Argeș, decorat cu Medalia Serviciul Credincios cl. I (ÎDR 4769/1922), dos. 368/1923.

Becescu Nicolae (n.16.04.1883, Pitești), fiul preotului Ioan și Maria, un copil: Nicolae (n.1922), medic militar, în armată din anul 1904, colonel, în campania 1916-1918 a fost în Regimentul Războieni nr. 15, dom. Șerban Vodă, 100, dos. 372/1936.

Berea Alexandru (n.16.03.1891, Huși, Fălciu), căsătorit la 27.04.1919 în Craiova cu Victoria Șoiculescu, un copil Mioara-Alexandra, locotenent colonel în Inspectoratul General al Jandarmeriei, în perioada 1918-1925 a fost căpitan comandant al Companiei de Jandarmi Argeș cu reședința în Pitești, a

intrat în armată din 1912 ca elev al Școlii Militare de Infanterie, în timpul campaniei 1916-1918 a fost locotenent, apoi avansat căpitan în Regimentul Cantemir nr. 12, în Pitești a locuit între 1918-1925 pe strada Șerban Vodă, nr. 260, apoi a fost mutat cu serviciul în București, Șoseaua Ștefan cel Mare, și-a retras dosarul cu actele în 1938, dos. 369/1923.

Boilescu Eftimie, sublocotenent în rezervă, contabil în Arsenalul Trupelor Tehnice, dom. Negru Vodă 47, apoi în București, str. Caraiman, 7, dos. 370/1923.

Bucur Ștefan (10.10.1898, Cerbu, Argeş), în 1916 era elev în ultima clasă de liceu la internatul August Coman, intrat în armată în 1917 la Școala de Artilerie și Geniu, între 1923-1929 loc în Regimentul 15 Artilerie Turnu Măgurele, Regimentul 6 Artilerie (1929-1934), căpitan în Divizia 3 Pitești (din 1934), căsătorit 1925, un copil, Domnița (n.1929), dom. Brătianu, 18, dos. 374/1936.

Chirilă Dimitrie (n.21.09.1885, Oncești, Tecuci), căsătorit în 1914 cu Filofteia Constantinescu, soldat din anul 1906, în campania 1916-1918 sublocotenent în Atelierul reparații Corp 3 Armată, dom. El. Rădulescu, 46, dos. 375/1923.

Constantinescu N. Teodor (n.15.01.1894, Tigveni, Argeş), căsătorit în 1918 cu Margareta Jicman, copii: Nicolae, Teodor, Gabriela, intrat în armată din 15 octombrie 1915 la Școala Militară de Infanterie, administrator căpitan, dom. Rahovei, 33, decorat cu Medalia Crucea Comemorativă (ÎDR 1744/1918), Ordinul Coroana României (ÎDR 2171/1925), dos. 376/1936.

Diaconescu Ioan (n.08.02.1894), căsătorit în 1922 cu Victoria Băjenaru, intrat în armată ca voluntar din 1913, înaintat locotenent din 1921, căpitan, dom. Ferdinand, 5, dos. 379/1923.

Diaconescu Nicolae (n.06.08.1896, Vâlcelele, Argeş), în armată din noiembrie 1917, a luat parte la război ca soldat, caporal, sergent și sergent instructor, dom. Solnițaru, 43, dos. 377/1923.

Dobrescu Ion (16.04.1892, Băseni, Argeş), căsătorit în 1919 cu Elena Rizea, în Costești, copii: Maria și Alexandra, în timpul războiului a fost subofițer de administrație în Ministerul de Război și în Regimentul Vânători Regina Elisabeta, iar după război în serviciul contabilității de la Manutanța Pitești, dom. Matei Basarab, 27, dos. 378/1923.

Dumitriu A. Ioan (n.23.10.1891, Colonești, Olt), elev la Școala Militară de Infanterie (1912-1913), locotenent și căpitan în Regimentul Argeș nr. 4 (1914-1918), în 1922 a fost detașat ca ofițer elev la Școala Superioară de Război, locotenent colonel (1923), dom. Târgu Mureș, Regina Maria, 42, dos. 380/1923.

Filipescu Alexandru (n.01.02.1894, Stolnici), fiul preotului I. Filipescu din Stolnici și al Dobrei, căsătorit în 1919 cu Anișoara Buboreanu (n.1899), un copil Aurel Marius (n.1921), maior, a absolvit Școala Militară de Infanterie, în

timpul războiului a fost în Regimentul 70 Infanterie şi Regimentul Muscel nr. 30, în 1916 a fost rănit în luptele de la Cocargea, dom. Teiuleanu, dos. 382/1923.

Florescu Gheorghe (n.08.02.1895, Ștefănești, Mușcel), fiul lui Florea Florescu, proprietar, originar din Stoicești, Argeş și Zoe din Văleni-Mușcel, căsătorit în 1923 cu Elena Stănescu (n.1902, Ploiești), au trei copii: Gheorghe Camil (n.1924), Romulus Victor (n.1925) și Maria Magdalena (n.1927), căpitan, a urmat Școala Militară de Infanterie (1914-1915), în timpul războiului a fost în Regimentul 4 Infanterie, a fost rănit grav și luat prizonier în luptele de la Sânpetru din Transilvania (24.09.1916), dom. Trivalea, 27, decorații: Ordinul Coroana României (ÎDR 4768/1922), Medalia Comemorativă 1916-1918 (ÎDR 744/1918), Medalia Victoria, Semnul Onorific de 25 ani serviți în armată (ÎDR 2790/1935), dos. 383/1936.

Frața Ion (n.11.05.1890, Sălătrucel, Argeş), plutonier major Regimentul 6 Artilerie, pensionar militar, dom. Cazărmii, 9, dos. 381/1923.

Gavrilă Constantin din Broșteni, Argeș, plutonier în Regimentul 6 Artilerie, pensionar, dom. Fundătura Voiculescu, 5, dos. 387/1923.

Gheorghiu Ghiță (n.24.07.1890, Topolveni), fiul lui Avram Gheorghiu și Constantina, căsătorit în 1915 cu Ana Scordilă din Buzău, locotenent colonel de intendență la Divizia a III-a Pitești, în timpul războiului a fost intendent căpitan în Regimentul Argeș nr. 4, dom. București, str. Orient, 8, decorații: Medalia Avântul Ţării (ÎDR 6247/1913), Medalia Crucea Comemorativă (ÎDR 1744/1918), dos. 388/1936.

Grecescu Alexandru (n.01.01.1864, Ţigănești, Mehedinți – d.1941, Pitești), căsătorit în 1900 la Pitești cu Olga Gherman (n.1881, Pitești), copii: Constanța Ecaterina (n.1902), Mihai Ion (n.1904), colonel pensionar, a urmat Școala Militară (1883-1884), în timpul campaniei a fost colonel al Brigăzii 1 și 3 Artilerie, trecut în rezervă în 1918, dom. Titu Maiorescu, 1, decorații: Coroana României (1905), Semnul onorific de aur pentru serviciul de 25 ani în armată (1908), Medalia jubiliară Carol I (1906) și Steaua României (1912), dos. 384/1923.

Grigore Ion (n.1887, Mătăsaru, Dâmbovița), plutonier major în Regimentul 6 Artilerie, pensionar, dom. comuna Fieni, Dâmbovița, decorații: Medalia Avântul Ţării (ÎDR 2647/1913), Medalia Crucea Sf. Gheorghe, brevet 2915, dos. 389/1923.

Gruianu Florea (n.1896, Bradu de Jos, Argeş), căsătorit în 1920 cu Ioana Neacşu din comuna Bradurile, subofițer administrație, Regimentul 44 Infanterie și Regimentul 11 Siret, dom. Matei Basarab, 62, decorat cu Crucea Comemorativă 1916-1918 cu baretele Târgu Ocna și Oituz, dos. 385/1923.

Guran Mihail (n.10.08.1889, Baia, Mehedinți), un fiu Traian (n.1922), plutonier pensionar în Regimentul 3 Artilerie Grea, dom. Mihai Viteazul, 17, dos. 386/1923.

Ignat Vasile (n.1895, Runcu, Argeş), plutonier major în Regimentul Argeș nr. 4, pensionar, dom. Câmpulung, str. Venus, 16, decorații: Medalia Bărbăție și Credință cu spade (ÎDR 1890/1920), dos. 391/1923.

Ion Constantin (n.1885, Nebuna Velea, Vlașca), căsătorit în 1915 cu Maria Florea din Ghizdăvești, Romanați, plutonier major în Compania Infanterie Olt, pensionar, dom. Caracal, str. Petru Rareș, 16, dos. 392/1923.

Ionescu Teodor (n.24.01.1898, Deagurile, Argeș), căsătorit în 1923 cu Dumitra Vulpescu (n.1898, Deagurile), copii: Margareta (n.1924), în 1916 era elev la Școala de Agricultură Slatina, se refugiază cu armata în Moldova, intră voluntar în armată în Corpul de Aviație, plutonier major intrat în corpul subofițerilor în 1933 din Regimentul 1 Vânători, dom. I.Gh. Duca, 119, decorații: Crucea Comemorativă (ÎDR 1744/1918), Medalia Serviciul Credincios (ÎDR 1301/1928), Medalia Serviciul militar pentru 15 ani (ÎDR 1516/1931), dos. 393/1936.

Ioniță Dumitru (n.1895, Richițelele de Sus, Argeș), plutonier major în Regimentul Argeș nr. 4, dom. Smeurei, 51, dos. 390/1923.

Lilea Ion (n.07.01.1887, Pitești), fiul lui Gheorghe (funcționar) și Elisabeta, căsătorit în 1914 cu Viorica Ionescu din Pitești, copii: Viorica Ioana (1916-1917) și Paulina Elisabeta (n.1919), locotenent colonel, a urmat Școala Militară de Infanterie (1908-1910), în timpul campaniei 1916-1918 a fost ofițer în Regimentul Argeș nr. 4. Rănit în lupta de la Sânpetru din Transilvania (25.09.1916), dom. București, Inspectoratul General al Jandarmeriei; multiple decorații și medalii: Medalia jubiliară Carol I (ÎDR 5384/1906), Medalia Avântul Țării (ÎDR 6247/1913), Coroana României, Cavaler (ÎDR 883/1917), Steaua României cu spade în grad de cavaler cu panglică de Virtute Militară (ÎDR 19/1920), Ordinul Coroana României în grad de Ofițer (ÎDR 4768/1922), dos. 395/1923.

Lișcu Toma (n. 01.04.1866, Islaz, Romanați), fiul lui Marin și Tudora din comuna Islaz, căsătorit în 1902 cu Lucreția Petre Ionescu din Câmpulung decedată în 1907, recăsătorit în 1908 cu Profira Zenidi, copii: Traian (n.1905) și Alexandru (n.04.11.1910-d.25.11.1910), general de divizie, face parte din cadrele active ale armatei ca ofițer de la 1 octombrie 1891 ca absolvent al Școlii de Subofițeri Bistrița și apoi Școala Superioară de Război (1899-1902), profesor de Istorie militară și Geografie militară la Școala Militară de Infanterie în 1907, în anul 1908 a fost inspector de studii și ajutor de profesor la Cursul de tactica terenului la Școala Superioară de Război; în 1902 a făcut stagiu la Statul Major General, în 1904 stagiu în arma Artileriei, în 1905 stagiu în Armata Austro-Ungară, în 1910 a fost subșef de Stat Major la Corpul 3 Armată și în 1911 șef de Stat Major la Divizia 10, dom. L. Catargiu, 15; multiple decorații și medalii: Medalia jubiliară Carol I (1906), Coroana României în grad de cavaler, Medalia Avântul Țării (1913), Medalia Bărbăție și Credință (1913), Steaua României

Cavaler (1913), Sfântul Vladimir (1917), Steaua României Ofițer (1917), Steaua și Coroana României cu Spade și Panglică de Virtutea Militară, în grad de Comandor, pentru bravura și energia cu care a condus operațiunile Diviziei 5 în luptele de la Mărășești din noaptea de 1-2 august 1917, ÎDR 1112/1918 publicat în MO nr. 54 din 02.06.1918; ÎDR 2168/1918 publicat în MO nr. 183 din 06.11.1918, ÎDR 4768/1922, MO nr. 183 din 21.11.1922, dos. 394/1923.

Lupu Gheorghe (n.26.05.1901, Oarja), plutonier major în Regimentul Argeș nr. 4, dom. T. Vladimirescu, 80, dos. 396/1924.

Manea Grigore (n.24.02.1895, Slătioarele, Argeș), plutonier major în Regimentul Argeș nr. 4, dom. Câmpineanu, 11, dos. 397/1923.

Manu Iordache (n.23.09.1889, Cerbureni, Argeș), plutonier major în Regimentul Argeș nr. 4, pensionar, a fost rănit în lupta de la Sânpetru din Transilvania (25.09.1916), dom. Câmpineanu, 4, decorații: Avântul Țării (ÎDR 6247/1913), Bărbăție și Credință (ÎDR 5179/1920), Serviciul Credincios (ÎDR 4/1922), Crucea Comemorativă din Războiul 1916-1918 și Victoria, dos. 399/1924.

Marinescu Ilie (n.04.05.1891, Tecuci Calinderu, Teleorman), căsătorit în 1919 cu Domnica Petrescu (n.1899, Colibași, Mușcel), copii: Lucia și Ioana, plutonier major în Regimentele Radu Negru, 68 Infanterie și 44 Infanterie, dom. Exercițiu, 49; Avântul Țării (ÎDR 6247/1913), Bărbăție și Credință (ÎDR 676/1918), Serviciul Credincios (ÎDR 4769/1922), dos. 402/1924.

Mihai Constantin (n.20.07.1891, Fierbinți, Vlașca), căsătorit în 1930 cu Filofteia Radu (n.1909, Găujani, Argeș), plutonier major în Regimentul Radu Negru nr. 28, dom. Ferdinand, 59; multiple decorații și medalii: Avântul Țării (ÎDR 6247/1913), Bărbăție și Credință (ÎDR 3232/1918), Serviciul Credincios (ÎDR 4769/1922), Crucea Comemorativă (ÎDR 1744/1918), Victoria (ÎDR 3390/1921), Răsplata Serviciului Militar pentru 15 ani și 20 ani (ÎDR 3326/1927 și 1616/1932), Crucea Serviciului Credincios (ÎDR 4405/1929), dos. 403/1936.

Mihai Ion (n.24.08.1892, Richițelele de Sus, Argeș), plutonier major în Regimentul Argeș nr. 4, pensionar, dom. Exercițiu, 94, dos. 398/1923.

Minculescu Emil (n.03.01.1894, Prundu, Argeș), căsătorit în 1919 cu Elisabeta Doca (n.1899, Cudalbi, Covurlui), plutonier major în Regimentul 44 Infanterie și Regimentul Argeș nr. 4, dom. București, I. Negruți, 5; Medalia Serviciul Credincios (ÎDR 4769/1922), dos. 401/1923.

Munteanu Teodor (n.10.11.1892, Pitești), fiul lui Teodor și Ecaterina din Pitești, str. Craiovei, 20, locotenent colonel, căsătorit cu Valentina Irimenko din Briceni, un copil Valentin (decedat), a urmat ca elev bursier Școala de Artilerie și Geniu (1912-1913), în timpul războiului a fost căpitan în Regimentele 6 și 13 Artilerie, dom. Sibiu, str. Regina Maria, 21, decorații: Avântul Țării (ÎDR 2647/1913), Coroana României în grad de cavaler (ÎDR 275, brevet 1031) și Crucea Comemorativă, dos. 400/1923.

Neacșu Dumitru (n.15.09.1891, Bradurile, Argeş), fiul lui Tudor și Stana, plutonier major Regimentul Argeș nr. 4, dom. Vasile Lupu, 45, dos. 404/1923.

Nedelescu Constantin, plutonier major în Regimentul 4 Argeş din 1911, pensionar, reangajat după război ca șef la Subcentrul I Costești la Biroul mobilizării, dom. Exercițiu, 151, dos. 405/1923.

Nicolae Constantin (n.21.05.1894, Craiova), fiul lui Ilie și Sevastița Nicolae, căsătorit în 1930 cu Maria Mărgineanu din comuna Găujani, Argeș, căpitan la Centrul de Recrutare Muscel, mobilizat în timpul războiului la partea activă a Regimentului 82 Infanterie, dom. Câmpulung, str. Negru Vodă, 94; decorații: Crucea Comemorativă 1916-1918 cu bareta Dunărea ÎDR 1744/1920, Medalia Victoria ÎDR 3390/1921, Coroana României, cavaler ÎDR 3782/1924, dos. 408/1936.

Nicolau R. Gheorghe (n.23.12.1892, Pitești), căpitan, fiul lui Răducanu și Ecaterina Nicolau din Pitești, bulevardul Elisabeta Doamna, 63, în 1923 era căpitan în Inspectoratul III General al Armatei cu sediul în Cluj, dom. București, M.Ap.N., Direcția Personalului, dos. 407/1923.

Nițulescu Constantin (n.05.04.1893, Turnu Măgurele), căpitan, invalid de război, căsătorit în 1921 cu Aretie, în anul 1922 era căpitan la Liceul Militar Mânăstirea Dealu, dom. București II, str. Horațiu, 4, mutat în str. Polizu, nr. 22 și 30, dos. 406//1923.

Panaitescu Traian (n.24.10.1894, Ciomăgești, Olt), fiul lui Iancu și Elisabeta Panaitescu din Dănicei, căsătorit în 1916 cu Alexandrina doctor N. Socolescu din Pitești, copii: Răzvan și Ion, căpitan în Regimentul 2 Căi Ferate, absolvent al Școlii Speciale Geniu în 1921-1922, dom. Medgidia, Cazarma Centrului de Instrucție Geniu; multiple decorații și medalii: Coroana României, Steaua României, Avântul Ţării, dos. 412/1925.

Păunescu Gheorghe (03.10.1882, Roșiorii de Vede), fiul lui Tache și Tudora, căsătorit în 1915 cu Teodora R. Vasiliu din Pitești, colonel, elev militar din 1901 la Școala Militară Infanterie, a luat parte la campania 1916-1920 cu gradele de căpitan, maior și locotenent colonel, în 1923 era comandant al Batalionului 2 din Regimentul Argeș nr. 4, dom. Sf. Vineri, 25, dos. 409/1923.

Peny Ioan (n.17.06.1883, Gargaliu, Constanța), fiul lui Gheorghe și Paraschiva, căsătorit în 1908 cu Maria Popescu din Pitești, plutonier major în Regimentul 6 Artilerie, pensionar după război, dom. Cuza Vodă, 10, dos. 410/1923.

Petrescu Alexandru (n.1895, Focșani, Putna), fiul lui Ioan și Eufimia, căsătorit în 1919 cu Ștefania Macovei (n.1895, Leicești-Duculești), în 1914 era elev la Școala Militară de Infanterie, în 1923 căpitan al Comenduirii Pieței Pitești, dom. București, str. Aviator Muntenescu, 32, dos. 413/1923.

Potlog Dumitru (n.09.09.1888, Șelaru, Vlașca), fiul lui Marin și Badei, căsătorit în 1914 cu Ioana, au avut împreună o fată botezată Ioana Dumitru, plutonier major, decedat, dom. Giurgiu, str. Principele Nicolae, 21, dos. 411/1923.

Puiu N. Constantin (n.14.10.1897, Glâmbocel, Muscel), căsătorit în 1921 la Mediaș cu Lucreția, au un copil, subofițer de administrație la Cercul de Recrutare Argeș (1923), dom. Sighet, str. Locotenent Popescu, 5, dos. 414/1924.

Rădescu Dumitru (n.13.07.1895, Băjești, Muscel), fiul lui Alexandru și Tudora, căsătorit în 1920 cu Maria C. Mărgărit din Băjești, copii: Lucia (n.1921, București) și Ioan (n.1922, București), plutonier major sanitar Divizia a III-a Pitești, dom. Ceaprazar, 2, dos. 419/1936.

Rădulescu Constantin (n.25.05.1895, Pitești), fiul lui Ioan Rădulescu (comerciant) și Elena Constantinescu, căsătorit în 1924 cu Elena Arsenescu/Dumitrescu, un copil: Georgeta (n.1927), maior șef de Birou adjutanță și șef de Birou 2 informații din Divizia 3 Armată, dom. L. Catargiu, 45; multiple decorații și medalii: Coroana României cu spade în grad de cavaler, Crucea comemorativă cu baretele Dobrogea și 1918-1919 (ÎDR 1744/1918), Medalia Victoria (ÎDR 3390/1921), Steaua României în grad de cavaler (ÎDR 2169/1925, în MO nr. 228/1925), Semnul onorific de 25 ani serviți în armată (ÎDR 2790/1935, în MO nr. 288/1935), dos. 418/1936.

Rădulescu Marin (n.18.02.1892, Bascovele, Argeș), fiul lui Petre și Ilinca, plutonier major la Cercul de Recrutare Argeș, dom. Smeurei, 37, dos. 417/1923.

Robescu Valeriu (n.17.12.1865, Pitești), fiul lui Ion și Maria Robescu din Pitești, căsătorit în 1894 în Craiova cu Ștefania F. Alexandru, copii: Maria (n.1894), Ioan (n.1895), George (n.1898), Aurelia (n.1899), colonel comandant al Regimentului 13 Artilerie din 1918, colonel în rezervă din 1923, dom. Ferdinand, 39; Medalia jubiliară Carol I din 1906, Coroana României clasa V din 1910 (MO nr. 94/1910), Semul onorific de aur pentru serviciul de 25 ani (ÎDR 2325/1911), dos. 416/1924.

Rusu Ioan (n.10.07.1895, Pitești), fiul lui Dumitru și Catrina Rusu, maior Regimentul 6 Artilerie, dom. Elisabeta, 31; Coroana României (ÎDR 1324/1917), Steaua României (ÎDR 633/1918), dos. 415/1923.

Sandu Petre (n.17.01.1884, Leordeni, Muscel), ajutor sublocotenent la Comandamentul Teritorial al Corpului II Armată, pensionar, dom. Trivalea, 59, dos. 420/1923.

Săndulescu I. Alexandru (n.28.09.1896, Siliștea Gumești, Teleorman), fiul învățătorului Ioan și Polixenia Săndulescu, căsătorit în 1922 cu Alexandrina Florea din Pitești, în serviciul armatei din 1916, căpitan, dom. Cernăuți, Regimentul 17 Artilerie; multiple decorații și medalii: Crucea comemorativă

1916-1918 (ÎDR 17411/1918), Coroana României (ÎDR 633/1918), Medalia Victoria (ÎDR 3390/1921), dos. 426/1923.

Scarlat Gheorghe, căsătorit în 1914 cu Constanța Radu din Bucovăț, Gorj, în serviciul armatei din 1906, în timpul războiului a aparținut de Regimentul Radu Negru 28, după război maior la Școala pregătitoare ofițeri rezervă infanterie de la Ploiești, dom. Bălți, str. G. Coșbuc, 20, dos. 424/1923.

Soreanu Atanase, fiul lui Petre și Elena Soreanu din Pitești, căsătorit în 1918 cu Anișoara Iorgulescu din Bârlad, Tutova, ofițer în activitate din 1911, după război colonel la Divizia 12 Infanterie, dom. București, str. Viitor, 66, dos. 425/1923.

Stamatiu Ioan (n.25.04.1891, Pitești), fiul lui Ion și Zoe Stamatiu, maior Regimentul Argeș nr. 4, dom. Chișinău, Regimentul 7 Vânători; Avântul Țării (ÎDR 6247/1913), Steaua României (ÎDR 19/1920 în MO nr. 229/1921), Coroana României (ÎDR 4768/1922, în MO nr. 183/1922), dos. 422/1923.

Stănescu Gheorghe (n.20.11.1891, Broșteni, Argeș), fiul lui Constantin și Lixandra, căsătorit cu Floarea Popescu (n.1898), copiii: Elisabeta (n.1922), plutonier Regimentul 6 Artilerie, dom. Smeurei, 20, dos. 423/1923.

Stănescu Marin (n.27.07.1886, Costești), fiul lui Stan D. Bucur și Sora din Costești, căsătorit în 1915 cu Anicuța T. Sutianu (n.1897) din Pitești, căpitan în Regimentul Argeș nr. 4, dom. Cazărmii, 28, Avântul Țării (ÎDR 6247/1913), dos. 421/1923.

Șerban Marin (n.28.03.1890, Găvana), fiul lui Tache și Ioana Șerban, căsătorit cu Victoria Mărgăritescu, plutonier în Regimentul 6 Artilerie, dom. Craiovei, 183, dos. 428/1923.

Șerbănescu Dumitru (n.02.11.1886, Hințești), fiul lui Ion și Neacșa, căsătorit în 1898 cu Elena, plutonier pensionar reangajat după război în Regimentul 6 Artilerie, dom. Smeurei, 72, dos. 429/1923.

Ștefănescu Sergiu (n.07.10.1896, Mangalia, Constanța), fiul lui Gh. Ștefănescu (funcționar) și Maria, căsătorit în 1920 la Curtea de Argeș cu Elena Grigoriu, căpitan în Regimentul 15 Obuziere (1922), dom. București, str. Principatele Unite, 2, dos. 430/1923.

Știrbu N. Gheorghe (n.09.08.1885, Mălureni), fiul lui Nicolae și Sultana, căsătorit cu Filofteia Velciu din Pitești, copii: Eugenia (n.1916) și Gheorghe (n.1918), subofițer în Regimentul Argeș nr. 4, în serviciul armatei din 1906, dom. Viilor, 48, dos. 427/1923.

Tănăsescu Nicolae (n.13.01.1889, Siliștea, Teleorman), fiul lui Damaschin și Maria, căpitan rezervă în Regimentul 44/68 Infanterie (1921), dom. comuna Pietroșița, Dâmbovița, dos. 434/1923.

Tărtășescu Constantin (n.14.01.1866, Pitești), căsătorit în 1901 cu Viorica Nicolescu din Pitești, copii: Constantin (n.1902), Zoe, maior în Regimentul 4 Călărași, pensionar, dom. Șerban Vodă, 107, dos. 431/1923.

Trâmpoe Ion (n.19.05.1892, Câmpulung), fiul lui Costache şi Maria, căsătorit în 1919 cu Elena Turassy, un copil botezat Radu, colonel în Regimentul 6 Artilerie, dom. Bucureşti, str. Pake Protopopescu, 125, dos. 432/1923.

Tufeanu Radu (22.05.1895, Broşteni, Argeş), fiul lui Nistor şi Elena, ofiţer de administraţie în Regimentul Argeş nr. 4, dom. comuna Prundu, Argeş, dos. 433/1923.

Vasiloiu Constantin (21.05.1890, Călineşti, Muscel), fiul lui Sandu şi Dumitra Vasiloiu, căsătorit în 1919 cu Aneta (n.1890), plutonier pensionar reangajat în Regimentul 6 Artilerie, dom. comuna Călineşti, Muşcel, Avântul Ţării (ÎDR 2647/1913), dos. 437/1923.

Vlăduţă C. Vasile (29.12.1893, Piteşti), plutonier major în Regimentul 4 Argeş, dom. Prelungirea Exerciţiu, 14, dos. 435/1923.

Voiculescu Constantin (01.10.1895, Dioşti, Romanaţi), fiul lui Constantin şi Maria Voiculescu, căsătorit în 1920 la Piteşti cu M. Ulmamei (n.1900, Piteşti), fără copii, în serviciul armatei din 1914, maior în Regimentul 18 Infanterie din Gorj, dom. Craiova, str. Carol, 72; decoraţii: Coroana României (ÎDR 633/1918), Crucea comemorativă (ÎDR 1744/1918), dos. 436/1923.

Zamfir Teodor (n.30.05.1891, Bradu-Geamăna), fiul lui Ioniţă şi Constantina, locotenent de administraţie reangajat la Cercul de Recrutare Argeş (1922), dom. I.Gh. Duca, 77 bis, dos. 438/1923.

Funcţionari

Albulescu S. Aurelia, institutoare la Şcoala de fete nr. 3 din Piteşti, dom. Justiţiei, 7 apoi Griviţei, pensionară (1936), dos. 492/1923.

Alecu Constantin, domiciliat în 1916 pe strada Craiovei 65, conductor principal clasa II, în serviciul Ministerului Lucrărilor Publice din 1895, în 1923 era secretar al Direcţiei I de poduri şi şosele Craiova, inginer CFR, contingent 1896 în Regimentul 46 Infanterie, decedat, moştenitori: inginer Corneliu Alecu la Atelierele CFR Griviţa, medic căpitan Ovidiu Alecu şi Julietta Alecu, dom. Craiovei, 65, apoi Bucureşti, Şoseaua Crângaşi, 1 bis, dos. 493/1923.

Amza C. Dumitru, funcţionar şef de tren CFR, intrat în serviciul CFR din anul 1906, evacuat în timpul războiului la Staţia Iaşi până în 1918, dom. Dragoş Vodă, 10, dos. 490/1923.

Atanasiu Gh. Ion, căsătorit cu Aurelia, copii: Silvia căsătorită cu căpitanul Procopie Grigorescu şi Maria, în timpul războiului (1914-1919) a fost director al Prefecturii Poliţiei Brăila, mutat la Poliţia Piteşti din anul 1920, decedat la Piteşti, dom. Exerciţiu, 11, dos. 491/1923.

Bacria Ion, controlor fiscal clasa III la Administraţia financiară Argeş în perioada 1904-1920, apoi mutat la Administraţia financiară Sibiu, decedat,

moştenitor: Nicolae I. Bacria, dom. Șerban Vodă, 126 și Brătianu, 75, dos. 495/1924.

Brătilă Petre, originar din comuna Șimnic, Dolj, mecanic CFR, șef al depoului CFR din Orșova (1923), dom. Elisabeta Doamna, 114, dos. 494/1923.

Catalina Gh. Aurelia, originară din Pitești, impiegată (funcționară) în Serviciul central al Primăriei Pitești din 1921, responsabilă cu actele de împroprietărire, văduvă de război, soția locotenentului în rezervă Gheorghe Catalina din Regimentul 28 Infanterie, mort în război în 1917, fără copii, după război a avut grijă de mama sa Ana D. Andreescu, văduvă săracă, dom. Vasile Lupu, 2 și Egalității, 52, dos. 498/1923.

Cocea Gheorghe, consilier la Curtea de Apel din Timișoara (1923), apoi avocat în Baroul Ilfov (1935), dom. Egalitatea 84, apoi București, str. Aureliu, nr. 35, dos. 503/1923.

Cojan Gheorghe, subșef de birou CFR, mobilizat pe frontul din Moldova (1916-1918), după război a funcționat la Depozitul de Mașini Pitești, dom. Craiovei 73, apoi București, Serviciul Economat CFR, dos. 502/1923.

Comănescu Vasile, contingent 1893, impiegat în cadrul Serviciului tehnic al județului Argeș, sergent în Regimentul 44 Infanterie, a participat la campania din 1916-1918 pe frontul din Moldova, după război a fost funcționar în Serviciul de Poduri și Șosele Brașov, căsătorit, cu trei copii, din care doi au rămas în viață fiind majori: Constantin (n.1905, Găvana), mecanic în Autogarajul Noel din Sinaia și Ion (n.1907, Găvana), absolvent al Școlii Comerciale; dom. Titu Maiorescu, 8, apoi Exercițiu, 39, dos. 496/1923.

Constantinescu D. Constantin, perceptor la Percepția circumscripției I Pitești, dom. Egalității, 54, dos. 497/1923.

Constantinescu Ion, șef de birou clasa I în serviciul CFR din 1892, decedat, moștenitori: fiu locotenent colonel Ovidiu Constantinescu (ÎDR 8458 din 30.09.1922) și fiica Ida căsătorită cu Vasile Mateescu; dom. Primăverii, 31 și Gh. Lazăr, 15, dos. 500/1923.

Constantinescu Niță, impiegat clasa II în serviciul Administrației Financiare Argeș, dom. Vasile Lupu 19, dos. 499/1923.

Crețulescu Ion, funcționar CFR, pensionar, dom. Frații Golești (Casele Prodănescu) și Strada Gării 24, dos. 501/1923.

Damian Iosif, institutor în orașul Pitești din anul 1892, dom. L. Catargiu, 32 și apoi 42, dos. 505/1923.

Daniel Alexandru, șef de atelier specializat la Atelierul de poduri CFR Pitești din cadrul Direcției speciale a construcțiilor și podurilor încadrat din anul 1907, dom. T. Vladimirescu, 89, dos. 506/1923.

Dimitriu Th. Victor, funcționar (copist) la Tribunalul Argeș, Secția II, arhivar la Judecătoria Rurală Pitești (1915-1918); decedat, moștenitori: soția

Ecaterina, fiu minor Ion Pericle și fiică majoră Elena, dom. Șerban Vodă, 102 și 206, dos. 509/1923.

Dinescu Ioana, maestră de rufărie, profesoară definitivă la Școala profesională de fete Teiuleanu din Pitești, stabilită în oraș din 1899, dom. Teiuleanu, 2, dos. 508/1923.

Dionisescu Constantin, funcționar în Administrația Financiară Argeș din 1909, apoi revizor clasa II Depozitul Regiei Monopolurilor Statului din Pitești din 1919, dom. Trivalea, 17, dos. 504/1923.

Dragomirescu I. Spiridon, magaziner CFR, dom. Valter Mărăcineanu, 13 și Gării, 42, dos. 507/1923.

Enăchescu Constantin, funcționar poștal (oficiant superior gradul III) în Serviciul PTT Argeș din 1916, dom. Șerban Vodă, 119, dos. 510/1923.

Fotescu Adrian, director al Poliției Pitești (1914-1922), apoi polițai clasa I în Slatina și Ploiești, magistrat, ajutor de judecător la Judecătoria Ocol I Rural Călărași în 1923, contingent 1900, Cercul de Recrutare Argeș a fost prizonier de război din forță majoră, dom. Călărași, str. Ferdinand, 47, dos. 511/1923.

Hajdău Alexandru, funcționar în cadrul Prefecturii Argeș de la 1 decembrie 1914 și până la pensionare la 1 august 1931, dom. Primăverii, 4 și Șerban Vodă, 211, dos. 512/1936.

Iliescu Constantin, angajat în serviciul administrației CFR din anul 1908, în 1923 era șef de echipă la Depozitul de mașini din Pitești, în timpul campaniei 1916-1918 a fost mobilizat pe loc și evacuat în Moldova, dom. Elisabeta, 156, dos. 513/1923.

Ioanid Ștefan, funcționar (agent comunal) în cadrul Primăriei Pitești din 1912, dom. Șerban Vodă, 106 și Frații Golești, 17, dos. 514/1923.

Ionescu Dumitru, funcționar CFR, subinspector la Inspecția de exploatare Pitești, în anul 1923 domicilia în clădirea Gării Pitești, dom. București, str. Doctor Sergiu, 7, dos. 515/1923.

Ionescu Ion, contingent 1895, Pitești, institutor stabilit după pensionare în București, str. C.C. Arion, 20 (Parcul Inginerilor), dom. Babic, 5 apoi București, dos. 516/1923.

Lăzărescu B. Ion, funcționar, șef de birou al Oficiului stării civile din cadrul Primăriei Pitești din anul 1910, demobilizat, dom. Elisabeta, 69, dos. 517/1923.

Lungeanu Pr. Moise, perceptor comunal în cadrul Primăriei Pitești începând din 10 august 1914, funcție ocupată și după război, dom. Vasile Lupu, 31 și Șerban Vodă, 228, dos. 518/1923.

Marinescu Ef. Ion, funcționar, verificator al conturilor comunale în cadrul Prefecturii Argeș din anul 1895, dom. Plevnei, 18 și L. Catargiu, 25, dos. 521/1923.

Mălăncescu Gh. Mihail, funcționar (șef de secție principal clasa I) în cadrul Administrației Financiare Argeș din anul 1921, dom. Primăverii, 8, dos. 519/1923.

Mihăilescu P. Sebastian, secretar al Serviciului medical județean Argeș dinainte de anul 1916, dom. Sf. Vineri, 98 și Primăverii, 16, dos. 520/1923.

Neață Dumitru, șef de depozit clasa II la Depozitul Regiei Monopolurilor Statului Argeș din anul 1914, venit de la Administrația Financiară Muscel unde a fost numit din 1906, dom. Smeurei, 22, apoi Câmpulung, str. Brâncoveanu, 54, dos. 524/1923.

Negescu Gheorghe (n.25.09.1870, Dedulești, Argeș), registrator-copist la Poliția Pitești din 1917, dom. Exercițiu, 170 și Șerban Vodă, 182, dos. 523/1923.

Nicolescu D. Aurelia, căsătorită Dima, funcționară în cadrul Primăriei Pitești (impiegată ștampilatoare în Serviciul central), dom. Lascăr Catargiu 35, apoi București, str. Elefterescu, 66, dos. 525/1923.

Niculescu Dumitru, contingent 1898, comuna Viforâta, Dâmbovița, sublocotenent rezervă, subinspector financiar, dom. Brătianu, 78, dos. 522/1923.

Nițulescu Gheorghe, numit în serviciul Administrației CFR în anul 1906 în calitate de aspirant unde a funcționat neîntrerupt ocupând funcțiile de: telegrafist, impiegat de birou, subșef de birou, șef de birou la Stația CFR Pitești, dom. Elisabeta, 124, dos. 526/1936.

Odăgescu Florea, subchirurg la Spitalul IC Brătianu, Serviciul Maladii Contagioase, dom. Libertății, 23, dos. 527/1923.

Ogășanu C. Dumitru, funcționar CFR, fochist la Depozitul Pitești din anul 1915, dom. Craiovei, 124 și Frații Golești, 62, dos. 528/1923.

Petrescu Constanța căsătorită Urziceanu, profesoară, ajutoare de maestră la secția rufărie de la Școala profesională Teiuleanu din Pitești, dom. Brătianu, 39 apoi București, str. Cotroceni, 6, dos. 529/1923.

Popescu A. Emanoil, funcționar CFR, subșef de birou la Depozitul Pitești din anul 1901; decedat, moștenitori: fiica Emilia căsătorită cu căpitanul Ștefu Ștefan din Galați, str. Dr. Carnabel, 14, dom. Lascăr Catargiu, 39, dos. 530/1923.

Popescu Gabriel, funcționar CFR, impiegat de mișcare, stabilit la Pitești din 1893, dom. Târgu din Vale, 10 și apoi în Craiova, Inspecția a III-a Mișcare, str. Libertății, 24, dos. 531/1923.

Radu I. Constantin, ajutor grefier clasa II la Tribunalul Argeș, Secția II (1923), dom. Kogălniceanu, 14, dos. 532/1923.

Radu Lică Constantin, funcționar CFR, în serviciul CFR din anul 1901, casier clasa I la Stația Pitești (1923), dom. Elisabeta Doamna, 97, apoi în București, Grand, str. Direcția CFR, 41, dos. 535/1923.

Răducanu Atanasie, director al Arestului preventiv din Pitești, strada Cazărmilor, 55, dom. Brâncoveanu, 7, dos. 534/1923.

Rătescu Maria, profesoară pensionară, maestră de croitorie titulară la Școala profesională de fete Teiuleanu din Pitești din anul 1904, dom. Industriei, 9 și Elisabeta Doamna, 23, dos. 536/1923.

Rodoș N. Ion, institutor din 1915 în orașul Pitești, dom. L. Catargiu și Egalitatea, 74, dos. 533/1923.

Rusescu Ioan, inspector principal la Inspecția de exploatare Pitești a CFR; decedat, moștenitori: locotenent Ion Rusescu din Regimentul 21 Infanterie București, maior V. Rusescu din Regimentul 3 Vânători Bolgrad, Dumitru Rusescu din Alba Iulia și fiica Maria căsătorită cu doctorul Tănăsescu stabilită în comuna Bilciurești, Dâmbovița, dom. București, str. Dionisie, dos. 537/1923.

Similov Nicolae (n.1879, Pitești), căsătorit cu fiica lui Nae Popescu din Pitești care îi constituie dotă o casă în Pitești, strada Industriei 21; a fost medic veterinar în comuna Bălcești, Vâlcea (din 1911), Panciu (din 1913), după război a fost doctor veterinar al Circumscripției IV Costești, dom. Industriei, 21, dos. 540/1923.

Stamatiu Constantin, mecanic CFR la Depozitul Pitești din anul 1906, dom. Tudor Vladimirescu, 34, dos. 541/1923.

Stănescu Constantin, șef de secție în Administrația financiară Argeș, dom. Șerban Vodă, 131 și Târgul din Vale, 68, dos. 539/1923.

Stănescu Dumitru, sergent furier în cadrul Poliției Pitești (1909-1921) și agent în cadrul Primăriei Pitești din 1921, dom. Șerban Vodă, 234, apoi în comuna Mărăcineni, Mușcel, dos. 538/1923.

Ștefănescu D. Constantin, șef de serviciu în Administrația Financiară Teleorman (1915-1920), iar din 1920 în Administrația Financiară Argeș, invalid de război, dom. Aurora, 4 și Șerban Vodă, 222, dos. 542/1923.

Tomescu Florea sau **Florea L. Toma**, funcționar în cadrul Primăriei Pitești din anul 1911, contingent 1908, Pitești, a făcut campania 1916-1918 ca sergent în Regimentul 44 Infanterie, dom. Băilor și Șerban Vodă, 232; a fost admis pe listele de împroprietărire, deși în anul 1923 a cumpărat un teren de la Primăria Pitești pe care în anul următor îl vinde, dos. 544/1923.

Trandafirescu M. Constantin, judecător de ședință la Tribunalul Argeș, Secția I din 1915, decorat cu Steaua României, dom. Elisabeta, 36, dos. 543/1923.

Venescu Toma, funcționar în Administrația financiară Argeș din anul 1898; decedat, moștenitori: soția Zoe Venescu și fiul Toma Venescu care în 1935 era internat în Spitalul de boli nervoase Râul Vadului din Sibiu, dom. L. Catargiu, 53, dos. 545/1923.

Vestemian Victor, profesor la Liceul IC Brătianu din Pitești, după război se mută la Liceul Gh. Lazăr de la Sibiu, dom. Al. Lahovari, 40, apoi în Sibiu, str. Regina Maria, 42, dos. 548/1923.

Vlădescu Andrei, contingent 1912, Pitești, telefonist la Stația CFR Pitești, dom. Turcești, 19 și Craiovei 220, dos. 547/1923.

Voronca V. Ștefan, funcționar CFR, aflat în serviciul CFR din anul 1891, în 1923 era șef de birou principal clasa III la Serviciul central de mișcare și exploatare comercială din Direcția I Regională cu reședința în București, dom. CA Rosetti, 28, apoi în București, str. Crăsnaru, 52, dos. 546/1923.

Vulcan Constantin, plutonier în rezervă, originar din Curtea de Argeș, intrat în armată la Marina Militară din anul 1914, după război a fost subcomisar în Poliția Pitești din 16 iunie 1921, dom. Elisabeta, 88, dos. 549/1923.

Zenovie Ion (n.02.06.1876, Budișteni, Muscel), fiul lui Zenovie Moșoianu și Maria din comuna Bogați, magistrat, președinte al Tribunalului Argeș, Secția II din 1918, în armată a intrat ca soldat în Regimentul 6 Artilerie (din 1896), apoi ajunge maior în Regimentul 15 Obuziere (1918); în 1936 era jude consilier în București fiind domiciliat în strada str. Radu de la Afumați, 15, dom. Ștubeu, 8, dos. 550/1923.

Decorați cu Virtutea Militară de Război

Bărbulescu Gheorghe, plutonier major pensionar, Regimentul 44 Infanterie, remarcat în luptele din Transilvania, Munții Coți și Mormântul în anul 1916, dom. Câmpineanu, 37, decorat cu ÎDR 204 din 07.02.1918, brevet 3144/1918, dos. 359/1934.

Popescu Dumitru (n.15.08.1883, Gratia, Vlașca), fiul preotului I. Popescu din Gratia, căsătorit în 1907 cu Victoria Zaharia (n.1888), soldat voluntar din anul 1901, plutonier major în Regimentul 6 Artilerie, dom. Exercițiu, 10, decorat cu ÎDR 907 din 16.08.1917, brevet 1694/1917, dos. 361/1923.

Pretorian I. Pantelimon, plutonier major pensionar, Regimentul 1 Grăniceri, remarcat în luptele de la Dealul Chioșurile și Poiana lui Boboc în lunile iulie și august 1917, dom. Frații Golești, 88, decorat cu ÎDR 1268 din 29.05.1918, brevet 3675/1918, dos. 360/1935.

Roșulescu Gheorghe (n.29.03.1896, Slătioara, Romanați), căsătorit în 1921 cu Viorica Ștefănescu, în timpul campaniei 1916-1918 era elev la Școala Militară de Infanterie, avansat căpitan în anul 1926, copii: Maria, Tereza, Liza, Marga, Floricica, dom. I.Gh. Duca, 57, decorat cu ÎDR 633 din 19.03.1918, brevet 3433/1918, dos. 362/1936.

Țepuru Ilie zis **Țăpuru** (n.10.10.1893, Vitomirești), plutonier major, pensionar, mobilizat la Regimentul 4 Infanterie, Bateria de 53 mm a Brigăzii a

5-a Infanterie și Regimentul 6 Artilerie, decorat pentru vitejia din luptele de la 9-16 iulie 1917 la Mărăști, Câmpurile, Cornet, dom. Negru Vodă, 3, decorat cu ÎDR 1204 din 19.10.1917, brevet 2482/1917, decorat și cu medaliile Bărbăție și Credință, Crucea Comemorativă din 1916-1918, dos. 363/1935.

Dosarele individuale respinse

În total, au fost respinse de la împroprietărire un număr de 302 de persoane care reprezentau următoarele categorii socio-profesionale: invalizi de război (13), văduve de război cu orfani (17), demobilizați (118), decorați cu „Bărbăție și Credință” (3), militari (51) și funcționari (98)[4].

Motivele invocate de Comisia de împroprietărire pentru respingere dosarelor individuale au fost de regulă următoarele: persoana avea proprietate în oraș (teren și casă), nu se încadra în prevederile legii, a decedat fără să aibă urmași sau urmașii nu erau interesați să fie împroprietăriți, nu avea domiciliul în Pitești la 14 august 1916, cererea a fost depusă tardiv, după termenul impus de lege, actele din dosar erau incomplete sau lipseau, persoana a fost împroprietărită în altă localitate sau a renunțat la împroprietărire etc.

Invalizi de război

Antonescu Alexandru, dom. Viilor, 16, motivul respingerii: decedat fără urmași, dos. 12/1923.

Coman Gh. Vasile, n. 26.04.1894, Câmpulung, funcționar, sergent, Regimentul 6 Artilerie, dom. Smeurei, 53, motivul respingerii: nu avea domiciliul în Pitești la 14 august 1916, dos. 14/1923.

Cristu Gheorghe, funcționar, dom. Craiovei, 29, motivul respingerii: dosar incomplet, dos. 13/1923.

Dima I. Gheorghe, tipograf, dom. Cazarmei, 17, motivul respingerii: decedat în 24.12.1923 în vârstă de 37 ani, la Spitalul IC Brătianu din Pitești, dos. 15/1923.

Dincă M. Paraschiv, locotenent, dom. Exercițiu, 133, motivul respingerii: cerere tardivă, dos. 16/1924.

Florică I. Ion, văcar, invalid, lipsă ambele picioare, dom. Viilor, 77, motivul respingerii: cerere tardivă, dos. 17/1924.

Gavrilescu Ștefan, dom. Frații Golești, 84, motivul respingerii: dosar incomplet, dos. 18/1923.

[4] SJAN Argeș, Primăria Pitești, Împroprietăriți, dosar 1, f.n.

Grecu M. Ion zis **Greceanu**, funcționar comercial, sergent în Ministerul de Război, dom. Al. Lahovari, 7, motivul respingerii: cerere tardivă, dos. 19/1924.

Ionescu Vasile, sublocotenent în rezervă, dom. Șerban Vodă, 142, motivul respingerii: deține proprietate în indiviziune cu cei cinci frați, dos. 20/1923.

Manolescu Constantin, croitor, dom. Șerban Vodă, 136, motivul respingerii: decedat în 1930, dos. 22/1923.

Marcus Avram, comerciant evreu, contingent 1903, soldat în Regimentul 44/68 Infanterie Pitești, dom. Șerban Vodă, 53, motivul respingerii: dispărut din oraș sau decedat, dos. 21/1923.

Popescu Gr. Ion, locotenent colonel, comandant al Regimentului 4 Argeș, rănit la 25.09.1916, în lupta de la Sânpetru, citat prin ÎDR nr. 3139/1919, publicat în MO nr. 89 din 08.08.1919, dom. Cuza Vodă, 11, apoi București, str. Uranus, motivul respingerii: împroprietărit la Satu Mare, dos. 23/1923.

Șolea I. Ștefan, comerciant, băcan, dom. Sf. Vineri, 31, motivul respingerii: nu are domiciliul în Pitești, dos. 24/1923.

Văduve de război, cu sau fără orfani

Băcanu M. Elena căsătorită cu **Mihail Băcanu** (n.1886), un copil minor: Maria (n.1916, Davidești), dom. Viilor, 30, motivul respingerii: nu are domiciliu în Pitești, dos. 46/1924.

Bănică Gh. Elisabeta căsătorită cu **Bănică Gheorghe**, soldat, contingent 1906, Regimentul 44 Infanterie, dom. Frații Golești, 15, motivul respingerii: nu intră în prevederile regulamentului, dos. 47/1923.

Brojban N.P. Alexandrina căsătorită cu **Pavel Brojban**, 3 copii, dom. comuna Ștefănești, Mușcel, motivul respingerii: nu intră în prevederile regulamentului, dos. 49/1923.

Constantinescu Maria căsătorită cu **Petre Constantinescu**, bărbier, contingent 1894, repartizat la Spitalul Militar Regina Elisabeta pentru trenuri sanitare în 1916 ,dom. Șerban Vodă, 141, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 50/1923.

Dumitrescu C. Margareta, orfană de război, dom. Șerban Vodă, 230, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 51/1923.

Dumitru C. Gherghina căsătorită cu **Costache Dumitru** (n.1878), precupeț, copii: Ion (n.1913), Marin (n.1915), Elisabeta (n.1917), dom. Smârdan, 32, motivul respingerii: deține proprietate, dos. 53/1923.

Elena locotenent Breazu, copii: Gheorghe (n.1914) și Constantin (n.1917), dom. Exercițiu, 36, motivul respingerii: nu are domiciliu în Pitești, dos. 48/1923.

Georgescu I. Aurelia căsătorită cu **Ioan Georgescu**, 1 copil (o fată), dom. Sf. Vineri, 79, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 52/1923.

Horia L. Mariana căsătorită cu **dr. Ludovic Horia**, fără copii, dom. Griviței, 16, motivul respingerii: nu intră în prevederile regulamentului, dos. 54/1923.

Lupu Șt. Ioana căsătorită cu **Ștefan Lupu**, soldat, contingent 1918, Regimentul 2 Artilerie Grea, rănit la 31 iulie 1917 în luptele de la cota 789, fără copii, dom. Petru Rareș, 39, motivul respingerii: nu intră în prevederile regulamentului, dos. 55/1923.

Maria locotenent colonel Nestor, dom. Egalității, 8, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 58/1923.

Miloș Cecilia, fără copii, dom. Primăverii, 53, motivul respingerii: nu intră în prevederile regulamentului, dos. 56/1923.

Năstase Gheorghița, mama soldatului **Năstase Oprea** zis Măița din Regimentul 4 Infanterie, dom. Vasile Lupu, 46, motivul respingerii: nu intră în prevederile regulamentului, dos. 59/1923.

Nedelescu H. Elena, 4 copii, dom. El. Rădulescu, 22, motivul respingerii: cerere tardivă, dos. 57/1924.

Rotaru Maria căsătorită cu **Rotaru Mihai**, soldat, contingent 1898, mort în 1919, mobilizat în Gara Jiblea în 1916, dom. Cimitirul Armenesc, 7, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 60/1923.

Tăutu D. Elisabeta născută Nenciu căsătorită cu **Dumitru Tăut** (n.1880), funcționar, copii: Maria (n.1910, București) și Nicolae (n.1912, Racovița), dom. Țepeș Vodă, 25, motivul respingerii: nu are domiciliu în Pitești, dos. 61/1923.

Vizitiu Sașa căsătorită cu lt. **D. Vizitiu**, dom. Elisabeta, 60, motivul respingerii: a renunțat și a retras actele în 1926, dos. 62/1923.

Demobilizați

Alexandru P. Ion, muncitor, dom. Trivalea, 26, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 188/1923.

Anghel T. Marin, lăcătuș la Depoul CFR Pitești, soldat, contingent 1919, din comuna Bradurile, Argeș, dom. T. Vladimirescu, 20, motivul respingerii: nu are domiciliul în Pitești, dos. 186/1923.

Antonescu Pavel – fiul, comerciant, soldat, contingent 1911, din Pitești, în Regimentul Argeș nr. 4, dom. Piața Episcopiei, 21, motivul respingerii: cerere tardivă, dos. 189/1934.

Badea Dumitru, cofetar, soldat, contingent 1919, din comuna Mareș, Argeș, a fost ordonanță personală a căpitanului Leonida Popescu, dom. Șerban Vodă, 166, motivul respingerii: cerere tardivă, dos. 199/1924.

Bărbulescu N. Marin zis **Neacșu Marin**, cojocar, soldat, contingent 1907 din Pitești, mutat la 15.08.1916 în Regimentul 24 Infanterie, dom. Craiovei, 222, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 194/1923.

Bărbulescu Tudor, dom. Egalității, 100, motivul respingerii: nu intră în prevederile regulamentului, a retras actele și a renunțat la împroprietărire, dos. 197/1923.

Bâțan Marin, soldat, contingent 1903, Pitești, în Regimentul 44 Infanterie, de profesie măcelar, dom. Traian, 30, motivul respingerii: deține proprietate în oraș, dos. 195/1923.

Bengliu Gr. Radu, sergent, Regimentul 44 Infanterie, fiul maiorului Bengliu, dom. Șerban Vodă, 159, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 201/1923.

Berechet Maximilian, sergent, contingent 1919, matricola 190, din Pitești, Regimentul 3 Recruți de la 26.01.1918, funcționar, dom. Primăverii, 26, motivul respingerii: nu a luat parte la război, dos. 193/1923.

Bobocea Mihail, sergent muzicant, pensionar, contingent 1892, la Pirotehnica Armatei în perioada 1915-1918, dom. Negru Vodă, 68, motivul respingerii: decedat fără urmași, dos. 191/1923.

Boerescu Ion, profesor, maior în rezervă din 1917, în campania 1916-1918 a fost mobilizat la Regimentul 44 Infanterie, comandant al Batalionului II, a fost rănit la 4 octombrie 1916 în luptele din Munții Coți – Argeș, imobil în str. Doamna Bălașa, 76, colț cu Șerban Vodă și Plevnei, moștenire prin act dotal autentificat de Tribunalul Argeș sub nr. 12265/1900, a fost împroprietărit cu pământ agricol în Dobrogea, decorat în anul 1918 cu ordinele: „Mihai Viteazul”, clasa a III-a, „Steaua României”, ordinul rus „Sf. Ana”, „Crucea de Război” franceză, dos. 192/1923.

Bolontoc Bucur, soldat, contingent 1899, din Pitești, în Regimentul Călugăreni nr. 40 în 1916, dispărut în lupta de la Amzacea la 21.11.1916, de profesie bucătar, dom. Șerban Vodă, 149, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 200/1923.

Bucică F. Ion, lăcătuș la Atelierele CFR Grivița, soldat, contingent 1910, din Pitești, Regimentul 11 Infanterie, dom. T. Vladimirescu, 32, motivul respingerii: plecat din oraș, nu se cunoaște domiciliul, dos. 190/1923.

Bucur I. Dumitru, de profesie croitor, caporal, contingent 1907, din Pitești, Regimentul 44/68 Infanterie, dom. Viilor, 66, motivul respingerii: nu intră în prevederile regulamentului, dos. 198/1923.

Burciu R. Stan, soldat, contingent 1910, din Pitești, Regimentul 44 Infanterie, de meserie potcovar, dom. L. Catargiu, 123, motivul respingerii: nu a luat parte la război, dos. 196/1923.

Burdescu N. Nicolae, comerciant cu birt, subofițer de administrație, mobilizat în campaniile 1916-1918 și 1919-1920, dom. Elisabeta, 97, motivul respingerii: a renunțat la împroprietărire, dos. 303/1923.

Caramitru Constantin, comerciant de cereale în Găești, soldat, Regimentul 68 Infanterie, dom. Egalității, 24, motivul respingerii: nu are domiciliu în Pitești, a retras actele, dos. 207/1923.

Caton Ion, cârnățar, dom. Mihai Viteazul, 4, motivul respingerii: cerere tardivă, dos. 213/1924.

Checiu Ioan, funcționar, caporal, Regimentul 44 Infanterie, contingent 1905, comuna Săpunari, dom. Viilor, 60, motivul respingerii: nu are domiciliul în Pitești, dos. 208/1923.

Chiciu Ambrozie, muncitor, soldat, contingent 1902, Regimentul 44 Infanterie, dom. Trivalea, 33, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 247/1923.

Chiran Niculae, zugrav, dom. Negru Vodă, 31, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 206/1924.

Ciolan Ion, muncitor, dom. Libertății, 77, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 205/1923.

Codreanu S. Ilie, funcționar de stat de rezervă, veteran, 2 copii, dom. Țepeș Vodă, 1, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 202/1936.

Constantinescu I. Ioan, dom. Craiovei, 104, motivul respingerii: nu are domiciliu în Pitești, a retras actele, dos. 209/1923.

Constantinescu Matache zis în armată **Botezatu Matache**, tâmplar, sergent, contingent 1894, dom. Elisabeta, 92, motivul respingerii: decedat după război, fără urmași, dos. 203/1923.

Constantinescu N. Traian, mecanic, sergent, contingent 1905, în Regimentul 44 Infanterie, dom. Ștubeu, 12, motivul respingerii: decedat după război, fără urmași, dos. 204/1923.

Constantinescu Ștefan, comerciant, dom. Elisabeta, 83, motivul respingerii: cerere tardivă, dos. 211/1924.

Conta Iancu, comerciant, caporal, contingent 1906, mobilizat în 1916 la Ambulanța Diviziei 16, dom. Piața Episcopiei, motivul respingerii: cerere tardivă, dos. 212/1924.

Curco Paul, rotar, soldat, contingent 1899, Pitești, mobilizat 1916-1918, dom. Negru Vodă, 25, motivul respingerii: a cumpărat teren ulterior cererii de împroprietărire, dos. 210/1923.

Diaconescu I. Petre, zugrav, sergent, contingent 1916, Pitești, mobilizat în 1916, Regimentul 4 Argeș, dom. Vasile Lupu, 13, motivul respingerii: cerere tardivă, dos. 224/1924.

Diblaru Ion, pensionar, locotenent în rezervă, serviciul militar între 1903-1922 în Regimentul 6 Artilerie și Regimentul 1 Obuze de Munte din Curtea

de Argeş, dom. Cazărmilor, 17, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 220/1935.

Dima Marin (n.1894, Ciulniţa, Muscel), ajutor contabil, soldat, Regimentul 70 Infanterie, dom. Cazărmilor, 17, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 215/1923.

Dindirică Ion, soldat, Regimentul 2 Vânători, Regina Elisabeta, dom. Viilor, 83, motivul respingerii: nu are domiciliul în Piteşti, a retras actele şi a renunţat la împroprietărire, dos. 223/1923.

Dinu Dumitru, funcţionar, sergent, contingent 1919, comuna Şerboeni, Argeş, mobilizat în 1917 la Mina Leurda, dom. Exerciţiu, 70, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 219/1923.

Dobre T. Dumitru zis în armată **Dumitru Tudorache**, birjar, soldat, contingent 1894, Batalionul Miliţii Argeş, dom. Şerban Vodă, 201, motivul respingerii: decedat fără urmaşi, dos. 217/1923.

Dobrescu C. Ştefan, funcţionar la Tribunalul Argeş, dom. El. Rădulescu, 20, motivul respingerii: decedat fără urmaşi, dos. 222/1923.

Dobrescu Ioan, funcţionar de stat, căpitan în rezervă, veteran de război, căsătorit, 4 copii, dom. Vasile Lupu, 20, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 221/1936.

Donati Albert, tâmplar, căsătorit în 1915 cu Eugenia Petrescu din Piteşti, caporal, contingent 1904, Piteşti, în Regimentul 44 Infanterie, dom. Ştubeu, 16, motivul respingerii: nu a domiciliat în Piteşti în 1916, dos. 225/1923.

Dulică Gheorghe (n.25.09.1893, Piteşti), lăcătuş, mobilizat pe loc la CFR, dom. Viilor, 89, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 218/1923.

Dumitru C. Tudor, muncitor, dom. Libertăţii, 61, motivul respingerii: cerere tardivă, dos. 227/1924.

Dumitru Constantin, comerciant, soldat, contingent 1909, Piteşti, Regimentul Argeş nr. 4, dom. El. Rădulescu, 13, motivul respingerii: cerere tardivă, dos. 226/1924.

Dumitru Constantin, muncitor, soldat, contingent 1899, Regimentul 3 Artilerie, căsătorit, 3 copii minori, dom. Costache Negri, 16, cu embatic, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 214/1923.

Dumitru Niculae, funcţionar, caporal, contingent 1909, Depozitele Diviziei de Dunăre, dom. L. Catargiu, 58, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 216/1923.

Ene Alexandru zis **Enescu**, croitor, caporal, contingent 1917, Găvana, Regimentul 3 Roşiori, dom. Negru Vodă, 31, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 228/1924.

Filipescu Petre zis **Filip Petre**, meseriaş şepcar, soldat, contingent 1913/42, mobilizat în Atelierul regional de confecţii al Corpului I Armată în

1916, dom. Sf. Vineri, 80, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 229/1923.

Florescu Marin, dom. Craiovei, 102, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 230/1923.

Frații Avram Maer și Avram Isac, dom. Sf. Vineri, 52, motivul respingerii: nu au completat actele, dos. 187/1923.

Gălușcă Eugeniu, electrician, sergent, contingent 1906, mobilizat 1916 în Regimentul Tractare Automobilă, dom. Doamna Bălașa, 51, motivul respingerii: decedat fără urmași, dos. 233/1923.

Georgescu Gh. Gheorghe, dom. Petru Rareș, 30, motivul respingerii: dosar și acte necompletate, dos. 235/1923.

Georgescu Luca, chelner, caporal, contingent 1903, Pitești, mobilizat 1916, Regimentul 44 Infanterie, dom. Trivalea, 20, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 234/1923.

Gheorghe Andrei (n.1891), funcționar comercial, soldat, contingent 1915, dom. Piața Episcopiei, 7, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 232/1923.

Gogoașe Dumitru zis **Mălăeru**, soldat, Regimentul 1 de Căi Ferate, Secția I tunel, dom. Viilor, 34, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 231/1935.

Herișanu Ion (n.25.09.1883, Voinești, Mușcel), muncitor, soldat, mobilizat 1916, Regimentul 70 Infanterie, dom. Viilor, 101, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 238/1923.

Herșcovici Moritz zis **Herșcu Moisă** (n.20.04.1894, Roman), funcționar comercial, soldat, contingent 1916, mobilizat în 1916 la Batalionul 4 Pionieri, dom. Negru Vodă, 10, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 237/1923.

Hoppe Niculae, zugrav, sergent, contingent 1895, Pitești, mobilizat 1916 la Spitalul Mobil nr. 3, dom. Cuza Vodă, 10, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 236/1923.

Ieremia Dumitru (n.1886, Mărăcineni), comerciant, caporal, mobilizat 1916 în Regimentul 70 Infanterie, dom. Libertății, 55, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 241/1923.

Iliescu D. Marin zis **Dicu Marin**, croitor, soldat, contingent 1903, dom. Craiovei, 48, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 239/1923.

Ion Iancu, funcționar, dom. Trivalea, 6, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 245/1923.

Ion Tănase, dom. Negru Vodă, 60, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 243/1922.

Ionescu Alexandru, mecanic, dom. T. Vladimirescu, 23, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 246/1923.

Ionescu Gh. Constantin căsătorit cu Maria, căruțaș/camionist, soldat, contingent 1911, mobilizat 1916 în Regimentul Argeş nr. 4, dom. Costache Negri, 43, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei[5], dos. 240/1923.

Ionescu M. Ștefan, soldat, contingent 1909, Zănoaga, Romanați, mobilizat 1916 la Regimentul 59 Infanterie Caracal, dom. Elisabeta, 96, motivul respingerii: posedă imobil în oraş, respins ca demobilizat și admis ca decorat cu „Bărbăție și Credință”, dos. 242/1923.

Ivancea Ioniță, dom. Negru Vodă, 44, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 244/1924.

Lică Constantin, dom. Egalitatea, 108, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 248/1923.

Lică Pavel zis **Virgil Tănăsescu**, soldat, Regimentul 2 Grăniceri Brăila, dom. Râurilor, 16, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 249/1923.

Mareş Dumitru, antreprenor, dom. Elisabeta, 83, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 253/1923.

Marinescu Constantin, profesor la Liceul IC Brătianu din Pitești, mobilizat în 1916 ca sublocotenent la Regimentul 1 artilerie Cetate de la Calafat, prizonier, eliberat din captivitate la 17 iulie 1918, avansat după război ca locotenent în Regimentul 1 artilerie grea, dom. Fontenay aux Roses, Franța, în interes de studii; motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 254/1923.

Mărăcinescu P. Constantin, sergent civil de poliție din 1923 în Poliția Pitești, dom. Trivalea, 33, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 251/1923.

Michelstein Mișu, comerciant, deținea șase imobile în oraș care îi aduceau venituri importante, aflate pe străzile: Elisabeta, Cuza Vodă, Craiovei și Sf. Vineri, dom. Piața Episcopiei; motivul respingerii: cerere tardivă?, dos. 259/1924.

Mihalache Gheorghe, dom. Frații Golești, 49, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 256/1923.

Mitu Petrache, tipograf, sergent, contingent 1916 din Brăila, mobilizat în 1916 în Regimentul 38 Infanterie, dom. Egalității, 34, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 252/1923.

Miulescu Petre, funcționar, mobilizat în 1916 ca brigadier, contingent 1912, Pitești, dom. Râurilor, 17, motivul respingerii: decedat, dos. 255/1923.

[5] Într-o adresă trimisă autorităților, Ionescu Gh. Constantin afirma: „Ceea ce e regretabil și trebuie să o spunem cu durere, e faptul că edilii comunei în loc să dea pământ așa cum caută legea: la invalizi, văduve de război și foștilor luptători de ieri, s-a dat la pușcăriași și la toţi dezertorii”.

Modrănescu Gheorghe, birjar, soldat, contingent 1896, Pitești, mobilizat 1916 la Spitalul Militar Regina Elisabeta pentru trenuri sanitare, dom. Șerban Vodă, 93, motivul respingerii: decedat, dos. 250/1923.

Moldoveanu Alexandru, muncitor, dom. El. Rădulescu, 57, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 257/1923.

Mușetescu Eftimie, funcționar, sergent, contingent 1916, Pitești, Regimentul 6 Artilerie, dom. Exercițiu, 39, motivul respingerii: cerere tardivă, dos. 258/1924.

Neagu Tănase, funcționar comercial, dom. Râurilor, 8, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 261/1923.

Negulescu Nicolae (n.02.04.1861, București), fiul lui Neagu și Dinca, căsătorit în 1893 cu Anastasia Cezianu, colonel, invalid de război, căpitan la Regimentul Radu Negru nr. 28 (1893), comandant al Cercului de Recrutare Argeș (1913), colonel, comandant al Regimentul Radu Negru nr. 28 (1915), trecut în poziția de retragere în 1917, dom. Brătianu, 82; motivul respingerii: decedat fără urmași în 1936?, dos. 260/1923.

Nicolau B. Traian, comerciant, caporal, contingent 1907, Pitești, mobilizat în 1916 la Regimentul 44 Infanterie, dom. Șerban Vodă, 51, motivul respingerii: cerere tardivă, dos. 264/1924.

Niculae M. Constantin, lăcătuș, soldat, contingent 1919, Pitești, dom. Exercițiu, 130, motivul respingerii: nu a luat parte la război, dos. 263/1923.

Niculescu Grigore, dom. Șerban Vodă, 209, motivul respingerii: actele au fost înaintate la Ministerul de Interne, dos. 262/1925.

Oprei Vasile, croitor, dom. Sf. Vineri, 96, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 265/1923.

Paul Alexandru, comerciant, soldat, contingent 1893, mobilizat 1918 sergent de oraș în Pitești, dom. Egalității, 9, motivul respingerii: nu a luat parte la război, dos. 274/1923.

Pelinescu Milan (n.1882, Pitești), fiul lui Zamfir și Emilia, avocat, locotenent de rezervă, demobilizat în 30.04.1918 de Inspectoratul General al Jandarmeriei Rurale, dom. Brătianu, 33, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 272/1923.

Pelinescu Z. Anton, comerciant, sergent, contingent 1909, mobilizat 1916-1918 la Regimentul 4 Infanterie, dom. Piața Episcopiei, 21, motivul respingerii: a cumpărat un imobil în Pitești, dos. 276/1923.

Penescu Gr. Nicolae, cizmar, soldat, contingent 1905, Ciumești, Mușcel, mobilizat în 1916 la Regimentul 70 Infanterie, dom. Egalității, 3, motivul respingerii: decedat, nu s-au prezentat moștenitorii, dos. 266/1923.

Petrescu Manole, cizmar, soldat, contingent 1903, mobilizat 1916-1918, dom. Viilor, 99, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 275/1923.

Pleșea Constantin, sergent de stradă, contingent 1902, Pitești, soldat în Regimentul 18 Artilerie, dom. Viilor, 86, motivul respingerii: decedat, fără urmași, dos. 270/1923.

Popescu I. Cristache, profesie liberă, absolvent al Școlii elementare de comerț din Pitești în 1921, caporal, contingent 1917/122, Pitești, mobilizat în 1916 în Regimentul 4 Infanterie, dom. Exercițiu, 37, motivul respingerii: decedat, nu s-au prezentat moștenitorii, dos. 268/1923.

Popescu I. Gheorghe, profesie „liber la părinți”, brigadier, contingent 1916, Pitești, mobilizat în 1916, dom. Exercițiu, 37, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 269/1923.

Popescu I. Teodor, pensionar, plutonier, contingent 1892, Pitești, mobilizat 1916-1918, dom. Smeurei, 15, motivul respingerii: deține proprietate, dos. 273/1923.

Popescu Ion zis **Popa Ion**, cizmar, contingent 1897, Mățău, caporal la Comandamentul Etapei Armatei I (1917-1918), dom. Sf. Vineri, 58, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 277/1923.

Popescu Nae, dom. Târgul din Vale, 62, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 271/1923.

Priboianu Constantin, librar, plutonier, contingent 1906/RN, comuna Zădăriciu, Vlașca, Divizia Coloana Muniții, dom. Șerban Vodă, 69, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dispărut din oraș, fără urmă, dos. 267/1923.

Răducanu N. Victor, comerciant, soldat, contingent 1902, Regimentul 22 Artilerie, prizonier de război, dom. El. Rădulescu, 24, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 282/1923.

Rădulescu Vasile, chelner, soldat, contingent 1905, Curtea de Argeș, mobilizat în 1916-1918 la Regimentul 15 Obuziere, dom. Libertății, 53, motivul respingerii: decedat fără urmași, dos. 278/1923.

Rosentweig B. Moritz, comerciant, soldat, contingent 1897, mobilizat 1916-1918 la Spitalul Militar Regina Elisabeta pentru depozitul central de material sanitar, dom. Sf. Vineri, 4, motivul respingerii: cerere tardivă, dos. 283/1924.

Roșanu I. Ion, farmacist, căpitan în rezervă, Divizia 7, dom. Brâncoveanu, 6, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 279/1923.

Roșca Candid, dom. Șerban Vodă, 133, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 281/1924.

Rusu I. George, antreprenor, dom. Șerban Vodă, 179, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 280/1923.

Scoromide Lambru, comerciant de cereale, dom. Banu Mărăcine, 23, motivul respingerii: a renunțat la împroprietărire, dos. 291/1923.

Serafim Nicolae, dom. Egalității, 83, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 287/1923.

Siegler Iancu, dom. Șerban Vodă, 49, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 288/1923.

Simion Matei, precupeț, dom. Smeurei, 56, motivul respingerii: cerere tardivă, dos. 294/1924.

Simionescu Ion, croitor, sergent, contingent 1917, Găvana, mobilizat 1916-1918 la Regimentul 44 Infanterie, atelierul de confecții, trimis la Școala militară Bacău în 1917 , dom. Șerban Vodă, 177, motivul respingerii: decedat, urmașii nu s-au prezentat comisiei, dos. 285/1923.

Simon Israel, comerciant de stofe, plutonier, contingent 1916, Pitești, mobilizat 1916-1918 la Ambulanța Diviziei 16, dom. Șerban Vodă, 45, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 293/1923.

Stavre Ioan, comerciant, caporal, contingent 1914, Pitești, mobilizat 1916-1918 Regimentul 27 Infanterie, dom. Doamna Bălașa, 64, motivul respingerii: cerere tardivă, dos. 295/1924.

Stănescu D. Andrei, dom. Șerban Vodă, 147, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 290/1923.

Steinhaus David (n.1865, Timișoara), comerciant, cu restaurant în Pitești, dom. Șerban Vodă, 208, motivul respingerii: nu a fost mobilizat în Armata Română, dos. 292/1923.

Stoian Vasile, comerciant, soldat, contingent 1918, Curtea de Argeș, mobilizat în 1918, dom. Sf. Vineri, 15, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 286/1923.

Stolniceanu Tănase, muncitor, soldat, contingent 1907, mobilizat 1916-1918 la Regimentul 44/68 Infanterie, dom. Exercițiu, 130, motivul respingerii: decedat, moștenitorii au renunțat la împroprietărire, dos. 284/1923.

Suciu P. Aurel, administrator contabil, căpitan în rezervă, dom. Unirii, 7, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 289/1923.

Vasilescu Spirea, comerciant cu pescărie, dom. Piața Episcopiei, 2, motivul respingerii: cerere tardivă, dos. 299/1924.

Vasilescu Vasile, comerciant, caporal, contingent 1918, comuna Râca, Teleorman, dom. Teiuleanu, 36, motivul respingerii: cerere tardivă, dos. 298/1924.

Vasiliu Gheorghe, funcționar CFR, sergent, contingent 1906, Pitești, mobilizat 1916-1918 în Regimentul 1 Artilerie de Munte, dom. Justiției, 7, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 297/1923.

Voicu D. Grigore, soldat, contingent 1911, Regimentul 28 Radu Negru, a luat parte în 1919 la campania din Ungaria, dom. Cazărmii, 19, motivul respingerii: nu a prezentat actele cerute de lege, dos. 296/1935.

Zamfir Marin, soldat, contingent 1895, mobilizat în 1916 la Spitalul militar Regina Elisabeta pentru trenuri sanitare, dom. Exercițiu, 14, motivul respingerii: cerere tardivă, dos. 302/1924.

Zanea Gh. Sava, dom. Craiovei, 22, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 301/1923.

Zanea Nicolae, dom. Craiovei, 22, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 300/1923.

Cercetași demobilizați

Andreescu Ion, dom. Craiovei, 66, motivul respingerii: nu a prezentat actele legale, dos. 319/1935.

Lazăr Gheorghe, funcționar în cadrul Primăriei Pitești, motivul respingerii: nu a prezentat actele legale, dos. 320/1936.

Decorați cu Bărbăție și Credință

Ionescu Alexandru, dom. Craiovei, 190, motivul respingerii: deține proprietate rurală și loc de casă în comuna Găvana, Argeș, dos. 356/1936.

Teodorescu Niculae, comisar, Poliția Pitești, motivul respingerii: deține proprietate în Pitești, prin cumpărare, dos. 358/1935.

Trandafir P. Nicula, dom. Rahovei, 19, motivul respingerii: deține șase pogoane din împroprietărire rurală, dos. 357/1936.

Militari

Anastasiade Mihai, colonel, dom. Elisabeta, 16 (la doctor Pișca), motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 440/1923.

Andreescu M., maior, Divizia a 9-a Constanța, cerere tardivă, dos. 441/1924.

Aninoșeanu Nicolae (n.08.12.1879, Vlădești, Muscel), fiul lui Ion (conductor șosele) și Marghioala Aninoșeanu, căsătorit în 1904 la Pitești cu Paulina (n.1881), au avut împreună 6 copii, activ în armată din 1897 la Regimentul 6 Artilerie, căpitan în Regimentul Carelor de Luptă din Târgoviște (1923), dom. Negru Vodă, 39, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 439/1923.

Berechet Rizea, subofițer de administrație clasa I, contingent 1912, din Regimentul Argeș nr. 4, dom. Colonel Chicoș, 12, motivul respingerii: cerere tardivă, dos. 444/1924.

Boițeanu Ion, maior, dom. București, str. Spătarului, 31, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 443/1923.

Budeanu Anatol, colonel, comandant al Cercului de Recrutare Argeş, dom. Trivalea, 21, a retras actele fiind împroprietărit cu lot de casă în oraşul Râmnicu Vâlcea, dos. 442/1924.

Catrina D. Marin (n.08.06.1891, Moşoaia), căsătorit în 1922 cu F. Ionescu din Piteşti, contingent 1910, plutonier major în Cercul de Recrutare Argeş, şef al Subcentrului 4 teritorial Curtea de Argeş (1923), dom. Negru Vodă, 30, motivul respingerii: a renunţat, dos. 488/1923.

Câmpineanu Grigore (25.01.1888, Bucureşti), fiul lui Gheorghe (profesor) şi Smaranda, căpitan, şef al Biroului mobilizării din cadrul Cercului de Recrutare Argeş (1921), rănit în luptele de la Topraisar (1916), medalia jubiliară Carol I (1906), Avântul ţării (1914), Crucea comemorativă (1921); motivul respingerii: nu a domiciliat în Piteşti în 1916, dos. 446/1923.

Chiţulescu D. Ion, născut în Hârtieşti, Muscel, plutonier major în Regimentul 87 Infanterie din Satu Mare, în 1916 era angajat ca funcţionar comercial la Teodor Totu din Piteşti, str. Al. Lahovari 6, dom. Satu Mare, motivul respingerii: nu a domiciliat în Piteşti în 1916, dos. 445/1923.

Cucu Marin (n.27.07.1886, Cojasca, Dâmboviţa), fiul lui Gheorghe şi Safta Cucu, căsătorit în 1914 cu Aurica din Piteşti, plutonier major în Regimentul 6 Artilerie, dom. Trivalea, 15, motivul respingerii: a renunţat, dos. 489/1923.

Dănilă Gheorghe (n.23.04.1880, Cerceşti, Tutova), fiul lui Gheorghe şi Ruxandra, colonel, şef de Stat Major al Diviziei II Vânători; Decoraţii: Steaua României cu Spade şi Coroana României, ÎDR 782/1917, ÎDR 1552/1918 publicat în MO nr. 95 din 20.07.1918, ÎDR 1137/1917 din 03.10.1917, ÎDR 967/1917, ÎDR 2311/1917; dom. Oradea Mare, str. Şaguna, 14, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 450/1923.

Diaconescu Titus (n.16.04.1888, Cepari), căsătorit în 1920 cu Maria Ionescu, sublocotenent din 1920 la Şcoala de tragere a infanteriei de la Sf. Gheorghe, dom. Sf. Gheorghe, motivul respingerii: nu a domiciliat în Piteşti în 1916, dos. 448/1923.

Dobrescu Soare, plutonier major, dom. Cuza Vodă, 12, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 449/1923.

Drăguşin Gheorghe, originar din comuna Drăganu, Argeş, sergent muzicant în Regimentul Argeş nr. 4,dom. Libertăţii, 33, motivul respingerii: decedat, dos. 451/1923.

Dumbrăvescu Gheorghe (n.04.06.1892, Iaşi), plutonier major în Regimentul 2 Căi Ferate (1923), dom. Fraţii Goleşti, 66, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei de împroprietărire, dos. 447/1923.

Dumitriu Sotir, colonel, comandant al Regimentului 6 Artilerie, avansat general, dom. Egalitatea, 75, motivul respingerii: a retras actele, dos. 452/1923.

Georgescu C., farmacist locotenent colonel, dom. Brătianu, 40, motivul respingerii: cerere tardivă, dos. 454/1924.

Georgescu Haralambie (n.08.02.1876, Bezdead, Dâmbovița), fiul lui Gheorghe și Maria Soare, căsătorit în 1907 cu Paulina Keresteny (n.1885) din Pitești, copii: Haralamb (n.1908), Paulina (n.1909), Gheorghe (n.1915), colonel în Regimentul 15 Artilerie – Obuziere (1920); Decorații și medalii: Avântul Țării (ÎDR 2647/1913), Coroana României (ÎDR 3107 și 3108), Ordinul Sf. Ana, Steaua României (ÎDR 633/1918), Semnul onorific de aur pentru 25 ani de serviciu militar (ÎDR 4498/1919, în MO nr. 155/1919); dom. Egalitatea, 108, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 453/1923.

Iliescu Nicolae, maior în Regimentul 2 Vânători Regina Elisabeta, motivul respingerii: a retras actele, dos. 456/1923.

Ioan A. Alexandru (n.20.09.1885, Coșovenii de Sus, Dolj), fiul lui Alecu M. Ion și Gheorghița, căsătorit în 1916 cu Alexandrina Arsenescu din Richițelele (n.1891), copii: Florica (n.1917) și Victor (n.1919), în cadrul armatei din anul 1907 ca elev la Școala Militară de Infanterie, maior în Regimentul Argeș nr. 4 din 1922, a fost rănit în lupta din Dobrogea din 1916 când comanda Compania mitralieră din Regimentul 2 Romanați nr. 19; Decorații și medalii: Medalia jubiliară, Avântul Țării (ÎDR 3795/1914), Meritul sanitar (ÎDR 1515/1914), Crucea comemorativă a războiului 1916-1918 (ÎDR 1744/1918), Coroana României (ÎDR 4768/1922 în MO nr. 183/1922), dom. Șerban Vodă, 124, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 459/1923.

Ioan C. Gheorghe, căsătorit în 1913 cu Zoe Popescu, în cadrul armatei din anul 1908, sublocotenent în Regimentul 44/68 Infanterie, nu a fost pe front, dom. T. Vladimirescu, motivul respingerii: decedat, moștenitori necunoscuți, dos. 455/1923.

Ionescu Vasile, locotenent, Regimentul 23 Infanterie Ialomița, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 457/1923.

Ioniță Constantin (n.10.10.1892, Cerbureni, Argeș), fiul lui Dumitru și Maria Ioniță, sublocotenent în Regimentul 87 Infanterie Satu Mare (1924); Decorații și medalii: Serviciul credincios (ÎDR 997/1917), Crucea comemorativă (ÎDR 1744/1918); motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 461/1923.

Iordache Marin, locotenent, Secția de pompieri Pitești, motivul respingerii: cerere tardivă, dos. 462/1924.

Iordănescu Ștefan zis **Ianache** (n.23.04.1887, Poiana, Ialomița), fiul lui Iordan și Stana din Bora, Ialomița, căsătorit cu Steliana Georgescu (n.1883) din Lupșani, copii: Vasilica (1904), Teodor (1907), Virgil (1910), Angela (1913), Petrică (1916), Elena (1913), maestru croitor în Regimentul 15 Artilerie, dom. Negru-Vodă, 30, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 458/1923.

Ivănceanu Mihail, căpitan activ în Regimentul 18 Vânători (1923), dom. Șerban Vodă, 200, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 460/1923.

Macavei Victor (n.03.11.1883, Archind, Cluj), fiul lui Ion și Victoria Macavei, în armată din anul 1904 ca stegar în Regimentul 63 Austro-Ungar, maior din 1919 în Regimentul 96 Infanterie, apoi din 1921 în Regimentul Argeș nr. 4 când se stabilește la Pitești, dom. Smeurei, 31, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 464/1923.

Marin Constantin (n.28.09.1889, Broșteni, Argeș), fiul lui Marin Niță și Dumitra, căsătorit în 1895 cu Elena Vasile, copii: Ion (n.1917) și Marin (n.1919), plutonier major în Regimentul Argeș nr. 4, decorat cu Medalia Avântul Ţării (ÎDR 6247/1913), dom. Exercițiu, 139, motivul respingerii: deține proprietate în oraș, dos. 467/1923.

Marinescu Ilie (n.20.10.1891), fiul lui Grigore și Maria, căsătorit în 1920 cu Silvia Florescu din Giurgiu, căpitan în Regimentul Argeș nr. 4 (1923); Decorații și medalii: Medalia comemorativă a războiului 1916-1918 (ÎDR 7744/1918), Medalia Victoria (ÎDR 3390/1921), dom. Exercițiu, 82, motivul respingerii: decedat, soția a renunțat, dos. 466/1923.

Marinescu Ion (n.13.09.1892, Vâlcele, Argeș), fiul lui Ion și Stanca Marinescu, plutonier în Regimentul Argeș nr. 4; Decorații și medalii: Bărbăție și Credință (ÎDR 1890/1920), motivul respingerii: decedat la Curtea de Argeș, dos. 465/1923.

Mavrodineanu Anton (n.10.02.1875, Turnu Măgurele), fiul lui Anton și Maria, maior la Cercul de Recrutare Argeș (1917); Medalii și decorații: Medalia jubiliară Carol I, Regimentul 4 Infanterie (ÎDR 5384/1906, brevet 2974/1913), Avântul Ţării – Regimentul 68 Infanterie (ÎDR 6217/1913), Coroana României (ÎDR 1099/1917 și 2213/1917), Crucea comemorativă a războiului 1916-1918 (ÎDR 744/1921), Medalia Semnul onorific de 25 ani de serviciu (ÎDR 118/1920), dom. București, str. Știrbei Vodă, 76; motivul respingerii: a renunțat la împroprietărire, dos. 468/1923.

Mazilescu Ion (n.03.02.1887, Săpata de Jos), fiul lui Stancu Mazilu și Maria, căsătorit în 1902 cu Eugenia Meltiade din Cernele, Dolj, copii: Alexandru (1903), Maria (n.1905), sublocotenent Regimentul 2 Jandarmi Argeș; Medalii și decorații: Medalia jubiliară Carol I, Bărbăție și Credință (ÎDR 6977/1913), Crucea comemorativă a războiului 1916-1918, Răsplata serviciului militar pentru 20 ani (ÎDR 866/1920), Semnul onorific de aur pentru serviciul militar de 25 ani, dom. Negru Vodă, 6, motivul respingerii: a renunțat la împroprietărire, dos. 469/1923.

Mlădinescu C., locotenent colonel, dom. Brătianu, 75, motivul respingerii: a retras actele depuse, dos. 463/1923.

Nanu Victor, fiul lui Ștefan și Victoria, căpitan în Regimentul 1 Artilerie RC Timișoara; Decorații și medalii: Coroana României (ÎDR 422/1918), Avântul Ţării (ÎDR 6247/1913), Steaua României (ÎDR 511 în MO nr. 265), dom. Ferdinand, 41, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 473/1923.

Năescu Soare (n.20.12.1875, Fâlfani, Argeș), fiul lui Nae Ilinca și Ioana, căsătorit în 1918 cu Ana Marinescu din Dorohoi, locotenent colonel în Regimentul 87 Infanterie, dom. Satu Mare, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 471/1923.

Nicolau Hagi Nicolae (n.15.05.1887, Pitești), fiul lui Ion (proprietar) și Anastasia, căpitan în Regimentul Argeș nr. 4, dom. Sf. Vineri, 35, motivul respingerii: deține proprietăți de la părinți, dos. 472/1923.

Nicolescu Florea, originar din Caracal, fiul lui Nicola Dincă Osiceanu și Ana, căsătorit cu domnișoara Dobroveanu, copii: Toma, Profira, Gabriela, maior în Regimentul 44 Infanterie, colonel în Cercul de Recrutare Muscel, Cercul de Recrutare Mușcel, motivul respingerii: a fost împroprietărit la Câmpulung, dos. 470/1923.

Oprescu Mincu, general, comandantul Brigăzii a 3-a Infanterie în 1925, dom. Brătianu, 4, motivul respingerii: a retras actele, dos. 474/1923.

Pârvulescu Ion, locotenent colonel, dom. Piața General Cristescu, 2, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 475/1936.

Popescu D. Ioan, căpitan în Comandamentul Diviziei XI Slatina (1922), înainte de război a fost ofițer în Regimentul Argeș nr. 4 / Regimentul 44 Infanterie de la Pitești, dom. I.Gh. Duca, motivul respingerii: decedat, moștenitorii au renunțat la împroprietărire, dos. 477/1923.

Poruțiu Emil, maior în Regimentul 1 Vânători Pitești, dom. Vasile Lupu și L. Catargiu, 16, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 476/1936.

Predescu Constantin (n.06.04.1894, Bărăștii de Cepturi, Olt), sublocotenent la Școala de Tragere a Infanterie de la Sf. Gheorghe, Școala de Tragere a Infanteriei Sf. Gheorghe, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 478/1923.

Sabanovici Felix (n.29.07.1859, Cikvaciora, Transilvania), maistru croitor în Regimentul 15 Obuziere (1922), dom. Brâncoveanu, 4, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 483/1923.

Safta Constantin (n.25.10.1877, Berislăvești, Argeș), fiul lui Gheorghe și Ioana, căsătorit în 1902 cu Maria Sorescu (n.1881) din Pitești, copii: Elena (1905), Ion (1909), Margareta (1913), Alexandrina (1914), Alexandru (1916), în cadrul armatei din 1898, căpitan în Regimentul Argeș nr. 4; Decorații și medalii: Medalia jubiliară Carol I (ÎDR 5384/1906), Serviciul Credincios clasa I (ÎDR 503, în MO nr. 296/1906), Coroana României (ÎDR 4288/1913 în MO nr. 37 din 15.06.1913), Răsplata serviciului militar pentru 15 ani (ÎDR 6679, în MO nr.

57/1913), Avântul Ţării; dom. Cuza Vodă, 7, motivul respingerii: decedat, poseda teren în oraş, de fapt dota soției Maria Soare, constituită de tatăl acesteia, Ion Soare din Pitești (Act autentic nr. 242 din 22.01.1902, transcris la Tribunalul Argeș sub nr. 615/1902), dos. 481/1923.

Simionescu Gheorghe, sublocotenent, dom. Trivalea, 12, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 482/1923.

Spiroiu Mihail (n. 14.08.1884, Pitești), fiul căpitanului N. Spiroiu și al Ecaterinei, ofițer în activitate din anul 1908 la Regimentul 6 Artilerie, a absolvit Școala de Artilerie și Geniu, general, inspector de studii la Școala superioară de Război din București (1923); Decorații și medalii: Medalia jubiliară 1906, Avântul Ţării 1913, Coroana României clasa IV și V, Sf. Stanislav clasa II, Sf. Ana clasa III; dom. București, str. Bateriilor, 24, motivul respingerii: a fost împroprietărit la București, dos. 480/1923.

Stamatiu Constantin (n.28.09.1898, Pitești), fiul lui Ioan și Zoia Stamatiu din Pitești, medic, sublocotenent în cadrul Institutului Sanitar Militar din București, dom. Brâncoveanu, 40, adresa părinților, fiind originar din Pitești, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 479/1923.

Ștefănescu Alexandru (n.05.08.1874, București), fiul lui preotului Ștefan Predescu și Maria din București, căsătorit în 1899 cu Marioara Iordănescu (d.01.10.1907), recăsătorit în 1910 cu Maria Turassy, copii: Amelia (n.1900), Virginia (1903), în cadrul armatei din 1896, colonel comandant al Brigăzii III Artilerie, general; Medalii și decorații: Medalia jubiliară Carol I, Coroana României, Avântul Ţării, Sf. Ana, Steaua României, Semnul onorific de aur pentru serviciul militar de 25 ani împliniți; dom. București, str. Pake Protopopescu, 125, motivul respingerii: a renunțat, a locuit cu chirie în casa doamnei Gealep din Pitești, strada Șerban Vodă nr. 202, apoi proprietatea lui I. Pateopol din Găești, dos. 484/1923.

Vasile N. Dumitru, plutonier major în Regimentul 15 Obuziere cu reședința în Pitești (1923), dom. Cazărmii, 30, motivul respingerii: decedat, moștenitorii nu s-au prezentat comisiei, dos. 486/1923.

Vlădescu Iuliu, locotenent în Cercul de Recrutare Argeș (1924), motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 487/1923.

Voiculescu Marin, contingent 1903, Pitești, locotenent în Cercul de Recrutare Argeș (1923), dom. Kogălniceanu, 6, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 485/1923.

Funcționari

Albani George scris și **Albany**, ajutor operator topometric în cadrul Inspectoratului II Cadastral din Pitești în 1923, dom. Egalității, 53, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 553/1923.

Andronache Constantin zis și **Andronescu**, grefier la Judecătoria rurală Pitești din 1913, ajutor de grefier la Tribunalul Argeș, Secția II din 1919, apoi grefier la Tribunalul Ilfov, Secția III Comercială din București, dom. Egalității, 20, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 552/1923.

Angelescu D., preot paroh la Biserica Sf. Nicolae din Pitești din anul 1901, dom. Rahovei, 22, motivul respingerii: a renunțat „fiind înaintat în vârstă”, dos. 551/1923.

Balaban Ion, funcționar, dom. T. Vladimirescu, 35, motivul respingerii: decedat, nu a fost funcționar și nici mobilizat în 1916, dos. 554/1923.

Balaban Scarlat, maestru lăcătuș la Școala inferioară de meserii din Pitești din anul 1902, contingent 1889, în timpul campaniei 1916-1918 a fost mobilizat pe loc la Școala inferioară de meserii din București, apoi repartizat la Școala de meserii din Bârlad, unde a servit până în anul 1918, dom. L. Catargiu, 61, motivul respingerii: decedat, moștenitorii nu s-au prezentat comisiei, dos. 555/1923.

Balotescu M. Ioana, ajutor operator topometru în cadrul Inspectoratului II Cadastral Pitești, dom. Egalității, 53, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 558/1923.

Bănescu Teodor, magistrat, judecător la Judecătoria de ocol rural Pitești, căpitan în Regimentul Argeș nr. 4, în timpul războiului a fost prizonier, dom. Doamna Bălașa, motivul respingerii: decedat fără urmași, dos. 557/1923.

Breazu Elena, funcționar în cadrul Inspectoratului II Cadastral Pitești (impiegat clasa II calculator), dom. Brătianu, 30, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 560/1923.

Breazu N. Ioan, funcționar în cadrul Inspectoratului II Cadastral Pitești (impiegat clasa II calculator), dom. Brătianu, 30, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 559/1923.

Bucovineanu Alexandru, ajutor operator topometru în cadrul Inspectoratului II Cadastral Pitești, dom. Egalității, 53, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 561/1923.

Buțan Mihai, funcționar poștal din anul 1893, originar din Pitești, în anul 1923 era oficiant superior gradul I în Direcția Generală PTT din București, dom. București, str. Hotin, 39, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 556/1923.

Cantarol Constantin, funcționar, dom. Primăverii, 27, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 565/1923.

Cantarol G., șef birou CFR, dom. Brătianu, 15, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 568/1923.

Căzăneșteanu Grigore, ajutor operator topometru în cadrul Inspectoratului II Cadastral Pitești, dom. Egalității, 53, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 567/1923.

Comănescu Valeria, maestră de gimnastică la Școala normală de fete din Pitești ca suplinitoare din anul școlar 1919-1920, dom. Șerban Vodă, 234, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 564/1923.

Constantinescu O. Nicolae, funcționar în cadrul Inspectoratului II Cadastral Pitești (impiegat clasa I calculator), dom. Smârdan, 38, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 566/1923.

Corbescu Al. Petre, manevrant de vagoane în stația CFR Pitești, dom. Frații Golești, 11, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 562/1923.

Curmetz Nicolae, funcționar CFR, căsătorit cu Eufrosina, stabilit în Pitești din 1909, soldat în Regimentul Prahova nr. 47, dom. Dragoș Vodă, 12, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 563/1923.

Damian Teodor, funcționar la Poliția orașului Pitești, comisar clasa II, dom. Doamna Bălașa, 49, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 576/1923.

Dan D.N., operator topometru în cadrul Inspectoratului II Cadastral Pitești, dom. Egalității, 53, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 574/1923.

Dascălu Petre (n.14.01.1889, Davidești, Muscel), funcționar CFR, desenator în cadrul Direcției speciale a construcțiilor și podurilor D. din cadrul CFR, mobilizat în Regimentul 62/70 Infanterie, dom. Dragoș Vodă, 3, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 569/1923.

Dincescu Constantin, funcționar în Direcția II Sanitară Pitești, șef al Depozitului de economat din 1919, dom. Negru Vodă, (Spitalul Vechi), motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 577/1923.

Dobrescu Constantin, ofițer (comisar) de poliție în cadrul Poliției Pitești din anul 1914, dom. Țepeș Vodă, 10, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 570/1923.

Drăghici I. Pop (n.23.01.1885, Caracal, Romanați), şef de secție principal clasa II în Administrația Financiară Argeș din 1920, angajat din 1910, căpitan în rezervă în Regimentul 19 Infanterie (1902-1921), motivul respingerii: decedat, fără urmași, dos. 617/1923.

Dumitrescu Alexandrina, profesoară titulară de aritmetică și contabilitate la Școala profesională de fete Teiuleanu din anul 1901, dom. Teiuleanu, 1, motivul respingerii: decedată, dos. 571/1923.

Dumitrescu Badea zis și **Frâncu D. Stan**, copist grefier la Judecătoria ocolului Pitești din 1919, în funcție din anul 1915, dom. Călugăreni, 4, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 572/1923.

Dumitrescu G., inspector financiar, dom. Craiovei, 40, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 573/1923.

Dumitrescu Radu, funcționar, magaziner clasa III la stația Pitești a CFR, în timpul războiului a fost evacuat în Moldova, la stațiile CFR din Hanu

Conachi, Iași şi Hârlău, sergent în Regimentul 6 Artilerie, contingent 1903, dom. Exercițiu, 74, motivul respingerii: cerere tardivă, dos. 575/1924.

Florea Nicolae, ajutor operator topometru în cadrul Inspectoratului II Cadastral Pitești, dom. Egalității, 53, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 578/1923.

Fotescu Mircea, ajutor operator topometru în cadrul Inspectoratului II Cadastral Pitești, dom. Egalității, 53, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 579/1923.

Gavriliu Ioan, profesor definitiv la Liceul IC Brătianu din Pitești, dom. Brătianu, 25, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 582/1923.

Georgescu Dumitru, profesor titular de Matematică la Liceul IC Brătianu din Pitești și la Școala Normală de Băieți din Pitești, fost profesor și director al Liceului din Roșiorii de Vede, locotenent în rezervă din Regimentul Vlașca nr. 5, luat prizonier în 1916, dom. Negru Vodă, 14, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 586/1923.

Georgescu I. Spirea, căsătorit cu Elena, funcționar în Prefectura județului Argeș, dom. Exercițiu, 73, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 584/1923.

Georgescu R. Teodosie, cântăreț bisericesc la Biserica Sf. Ilie din Pitești din anul 1911, contingent 1916, în Regimentul 7 Vânători, rănit la 28 septembrie 1917, dom. El. Rădulescu, 12, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 580/1923.

Ghiban I. Nicolae, inspector în Direcția Cadastrului și Lucrărilor Tehnice, dom. Egalității, 53, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 583/1923.

Ghioculescu Alexandru, inginer, dom. Babic, 3 și Bolintineanu, 6, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 581/1923.

Grozdanovici Vasile, funcționar, dom. Brâncoveanu, 11, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 585/1923.

Iacob Gh. Constantin, funcționar la Tribunalul Argeș, secția II (1924), dom. Țepeș Vodă, 17, motivul respingerii: nu a fost funcționar și nici mobilizat în 1916, dos. 594/1924.

Ioanid Teodor, secretar al Consiliului Județean Argeș (1924), în slujba administrației județene timp de peste 30 de ani, dom. Egalității, 60, motivul respingerii: decedat, moștenitorii nu s-au prezentat comisiei, dos. 587/1923.

Ionescu Constantin, funcționar, ajutor de grefier la Tribunalul Argeș, Secția I, dom. L. Catargiu, 27, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 595/1923.

Ionescu Constantin, institutor la Școala primară de băieți nr. 3 din Pitești din 1922, pensionar, fost diriginte la Școala Pallas din Constanța, dom. Mircea Vodă, 4 și Libertății, 13, motivul respingerii: a renunțat, dos. 589/1923.

Ionescu Dumitru, directorul Poliției Pitești (1923), în timpul războiului a rămas în serviciu în teritoriul ocupat fiind comisar clasa III în Prefectura Poliției Capitalei, dom. Smeurei, 13, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 591/1923.

Ionescu Ghiță, funcționar orășenesc din 1909, intendent al abatorului orașului, decedat, moștenitori: farmacist Th. Cerchez, b-dul Ferdinand 3 și doctorul Ștefan Simionescu, str. Plevnei 6, dom. Plevnei, 22, motivul respingerii: decedat, moștenitorii nu s-au prezentat comisiei, dos. 588/1923.

Ionescu Natalia, institutoare la Școala primară de fete nr. 2 din Pitești, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 593/1923.

Ionescu Niculina, profesoară de Muzică la Școala Normală de Fete din Pitești, dom. Craiovei, 174, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 592/1923.

Isbășeanu N. Ion, profesor și director la Școala Normală de Băieți din Pitești, căsătorit, fără copii, dom. Negru Vodă, motivul respingerii: decedat, dos. 590/1923.

Jeanță Dragomir, căsătorit cu Ana, conductor poștal, dom. Exercițiu, 51, motivul respingerii: a retras actele, dos. 597/1923.

Jipa St. Petre, conductor tehnic la Direcția CFR, dom. Frații Golești, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 596/1923.

Lămbescu C. Gheorghe, secretar al Plasei Boteni (1916), funcționar la Prefectura Muscel (1920-1922), șef de birou principal în Direcția Regională II Sanitară din Pitești, dom. Negru Vodă (Spitalul județean vechi), motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, a retras actele, dos. 598/1923.

Macarie Remus, profesor de Științe Naturale la Liceul IC Brătianu din Pitești din anul 1910, dom. Egalității (în localul Liceului), motivul respingerii: decedat, fără moștenitori, dos. 603/1923.

Mariescu Alexandru zis **Comănescu**, căsătorit cu Florica, mecanic principal la Depozitul de mașini CFR Pitești, angajat în slujba CFR din anul 1906, în timpul războiului a fost evacuat în Moldova ca mecanic de locomotivă (1916-1918), dom. Petru Rareș, 41, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 604/1923.

Mavrodineanu Valeria, institutoare definitivă la Școala primară de băieți nr. 2 din Pitești cu o vechime în învățământ de 27 ani (1923), dom. Elisabeta Doamna, 44 și apoi București, str. Știrbei Vodă, 76, motivul respingerii: a renunțat, dos. 601/1923.

Măndălăchescu Florea, funcționar în cadrul Administrației Financiare Argeș, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 606/1923.

Mărăcinescu P. Marin, grefier la Judecătoria de ocol urban Pitești din anul 1908, caporal, contingent 1905, dom. Trivalea, 33, motivul respingerii: decedat, dos. 602/1923.

Mândreanu Ioan, căsătorit cu Filofteia, secretar al Parchetului de pe lângă Tribunalul Argeș din anul 1901,dom. Sf. Vineri, 74,motivul respingerii: a renunțat ,dos. 599/1923.

Mihalache Nicolae, funcționar la Biroul de măsuri și greutăți din Pitești, dom. Șerban Vodă, 143, motivul respingerii: cerere tardivă, dos. 609/1924.

Mihăilescu Neagu, grefier la Tribunalul Argeș din anul 1906, dom. L. Catargiu, 63, motivul respingerii: a renunțat, dos. 600/1923.

Mizof N. Pantelimon, ajutor operator topometru în cadrul Inspectoratului II Cadastral Pitești, dom. Egalității, 53, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 608/1923.

Motescu E. Traian căsătorit cu Eleonora, inspector clasa I în cadrul Inspectoratului II Cadastral Pitești, dom. Călugăreni, 2, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 607/1923.

Motroc C. Stelian, ajutor operator topometru în cadrul Inspectoratului II Cadastral Pitești, dom. Egalității, 53, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 605/1923.

Nanu Eufrosina, parcelatoare clasa III în cadrul Inspectoratului II Cadastral Pitești, dom. Egalității, 53, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 612/1923.

Nicolescu Alexandrina, institutoare la Școala primară de băieți nr. 2 din Pitești, cu o vechime în învățământ de 21 ani (1923), dom. L. Catargiu, 38 și apoi în București, str. Aureliu, 14, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 610/1923.

Nicolescu Constantin, mecanic CFR la Depozitul CFR Pitești din 1913, stabilit în acest oraș din 1905, dom. Frații Golești, 112, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 611/1923.

Nicolescu Constantin, ajutor de grefier la Tribunalul Argeș, Secția I, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 614/1923.

Nicolescu D. Alexandru, funcționar în cadrul Poliției Pitești, dom. Piața Episcopiei, 21, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 613/1923.

Oancea Sofia, profesoară la Școala Normală de Fete din Pitești din anul 1920, dom. Elisabeta Doamna, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 615/1924.

Paraschivescu Vasile, ajutor de grefier la Tribunalul Argeș, Secția I, motivul respingerii: nu a completat actele, cerere tardivă, a retras actele, dos. 616/1935.

Pascal G. zis **G. Pascariu**, căsătorit cu Teodora, funcționar în cadrul Tribunalului Argeș, Secția II, dom. Țepeș Vodă, 28, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 624/1923.

Păcescu Haralambie, originar din județul Muscel, medic veterinar în funcție din anul 1900, din anul 1922 a fost medic veterinar primar al județului

Argeș, transferat ulterior la Depozitul de creștere de animale de la Popăuți – Botoșani, căsătorit, cu cinci copii, maior în rezervă, în timpul războiului (28.10.1918 – 19.10.1919) aflat în misiune pentru „aducerea de armăsari în țară” în Rusia, la Tatarowka, a fost arestat de trupele bolșevice fiind deținut în închisoare din Kiev, „unde a fost supus la cele mai mari torturi și amenințări cu moartea”; dom. Libertății, 10, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 620/1923.

Păcescu Mihail, inginer șef silvic de control pe lângă Regiunea a 7-a Silvică Pitești din cadrul Ministerul Domeniilor, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 625/1923.

Pârvulescu Nicolae, funcționar, dom. El. Rădulescu, 2, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 623/1923.

Petrescu Atena, impiegată calculatoare clasa II în cadrul Inspectoratului II Cadastral Pitești, dom. Câmpineanu, 39, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 619/1923.

Poncek Iohan, mașinist la Teatrul orășenesc din Pitești, decedat, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 622/1923.

Popescu G. Nicolae, contingent 1898, Richițelele, Argeș, caporal rezervist din Regimentul 44 Infanterie, agent la Biroul de servitori din cadrul Poliției Pitești din 1922, dom. Primăverii, 39, motivul respingerii: nu era funcționar în 1916, dos. 621/1923.

Popescu Gheorghe, funcționar CFR, mobilizat în timpul războiului în Moldova, dom. Smeurei, 33, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 618/1923.

Rădulescu C. Toma, controlor financiar clasa II în Administrația Financiară Argeș din 1916, aflat în slujba serviciului exterior al finanțelor din anul 1904, dom. Elisabeta, 56, motivul respingerii: decedat, dos. 627/1923.

Rădulescu Gheorghe (n.20.04.1892, Mărăcineni), copist grefier la Judecătoria de ocol rural Pitești (1919-1921), după care a fost numit copist la Tribunalul Argeș, Secția II, sergent instructor în Regimentul 70 Infanterie, dom. Mircea Vodă, 37, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 630/1923.

Rătescu Daniel, căsătorit cu Ana, funcționar CFR, șeful Gării Pitești (1923), dom. Frații Golești, 22, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 631/1923.

Receanu Gheorghe, impiegat calculator clasa II în cadrul Inspectoratului II Cadastral Pitești, dom. Egalității, 53,motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 628/1923.

Rizescu Iulian, în 1916 era impiegat clasa II la Administrația Financiară Dâmbovița, în 1919 a fost mutat cu serviciul, prin avansare, în postul de controlor financiar la Administrația Financiară Argeș fiind stabilit în orașul Pitești unde

era căsătorit, din anul 1921 a fost transferat la Administrația Financiară Muscel, dom. Craiovei, 94, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 629/1923.

Rusescu D. Anastasia, moașe comunală din anul 1907, pensionară, dom. Sf. Vineri, 84, motivul respingerii: a renunțat la împroprietărire în 1936, dos. 626/1923.

Satler Aurelia, subșef Birou clasa II în cadrul Inspectoratului II Cadastral Pitești, dom. Egalității, 53, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 639/1923.

Săndulescu Ion, ajutor grefier clasa II la Curtea de Apel București, Secția IV, angajat în justiție din anul 1908, dorea în 1923 să primească un loc de casă în raza orașului pentru a se putea stabili „iarăși" la Pitești, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 636/1923.

Săvulescu Gavril, funcționar public, contabil la Banca Națională din Pitești, dom. Câmpineanu, 2, motivul respingerii: nu a fost funcționar, dos. 634/1923.

Serafim N. Traian, șef de depozit la Regia Monopolurilor Statului de la Pitești, numit în funcție din anul 1918, prin transfer de la Administrația Financiară Argeș unde a fost numit din anul 1913, dom. Egalității, 91, motivul respingerii: deține proprietate din succesiunea tatălui său, dos. 633/1923.

Sevastos Constanța, profesoară titulară de Matematică la Școala Normală de Fete și la Școala secundară gradul II de fete din Pitești din 1920, dom. Șerban Vodă, 48, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 637/1923.

Stănescu Eugenia, arhivară în serviciul central din cadrul Primăriei Pitești, dom. Vasile Lupu, 21, motivul respingerii: nu a fost funcționar în 1916, dos. 640/1924.

Stănescu Eugenia, născută **Tolea**, profesoară titulară de Limba Română la Școala profesională de fete Teiuleanu din Pitești din anul 1919, a mai funcționat și în trecut la această școală ca suplinitoare de Limba Română în perioada 1901-1905, dom. Egalității, 36, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, dos. 635/1923.

Stănescu Gheorghe căsătorit cu Ecaterina, funcționar în cadrul Prefecturii județene Argeș, dom. Cimitirul Sf. Gheorghe, 11, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 638/1923.

Stănescu-Delar Eliza, institutoare la Școala primară de băieți nr. 1 din Pitești în perioada 1902-1923, dom. L. Catargiu, 28, motivul respingerii: nu s-a prezentat comisiei, dos. 632/1923.

Ștefănescu C. Marin, lăcătuș mecanic, dom. 24 Ianuarie, 5, motivul respingerii: cerere tardivă, dos. 641/1924.

Tatomirescu D. Ștefan, profesor la Şcoala Normală din Pitești, ofițer de rezervă cu gradul de căpitan din Regimentul 43 Infanterie, dom. Smeurei, 16, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, fiind refuzat la împroprietărire în orașul Pitești, a retras actele pentru a le depune în vederea împroprietăririi în orașul București, dos. 644/1923.

Tâmpeanu Constantin, subdirector în Ministerul de Interne, Direcția Contabilității, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 642/1923.

Tâmpeanu N. Gheorghe, funcționar în Prefectura Argeș, dom. Șerban Vodă, 226, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 643/1923.

Ţenescu Gheorghe, subșef al Gării Pitești din anul 1914 când a fost mutat de la Gara Balaci, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 645/1923.

Ursescu Dumitru, șef al serviciului contabilității la Direcția Sanitară Pitești (1923), în activitate din anul 1916 când a funcționat în diferite servicii ale Direcției generale a serviciului sanitar din orașele: Bârlad, Chișinău, Pitești, demobilizat și invalid de război, contingent 1902, din Câmpina, Prahova, din Cartierul Etapelor Armatei I, dom. Câmpina, motivul respingerii: nu a domiciliat în Pitești în 1916, a retras actele pentru a fi împroprietărit în comuna Ochiuri din județul Dâmbovița, dos. 646/1923.

Vasilescu Marcu, născut în Pitești, comandant de sergenți clasa II în cadrul Poliției Pitești în perioada 1920-1922, ulterior agent de constatate în cadrul Primăriei Pitești, mobilizat în timpul războiului în Coloana de Muniții Infanterie a Diviziei XII, dom. Elisabeta Doamna, 62, motivul respingerii: decedat, fără urmași, dos. 647/1923.

Vătășescu G. Teodor, funcționar în cadrul Poliției Pitești, dom. 24 Ianuarie, 65, motivul respingerii: nu a completat actele, dos. 648/1923.

VETERANS, INVALIDS, ORPHANS AND WAR WIDOWS
FROM THE CITY OF PITEȘTI IN THE FIRST WORLD WAR
Abstract

In this article we make a brief analysis and an extensive presentation of the nominal lists with biographical data about: veterans, state officials, scouts, invalids, orphans and war widows from the city of Pitești in The First World War.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXX**, 2021, p. 237-254

MAREA CRIZĂ ECONOMICĂ SAU MAREA CURĂȚENIE ECONOMICĂ?

IONEL-CLAUDIU DUMITRESCU*

Europa trăia o epocă de pace și fericire după 1871[1], industria și știința oferind noi mărfuri, distracții și surse de afaceri prospere. Medicina începea să îndepărteze spectrul bolilor ce făcuseră ravagii de-a lungul timpului, dar victoria nu era încă deplină. Universitățile, presa și expozițiile de artă asigurau locuri pentru afirmarea inteligenței rafinate. Și totuși un trăsnet a căzut din cerul senin de iulie. Primul Război Mondial a izbucnit în anul 1914 și a însemnat o luptă sângeroasă pentru schimbarea locurilor în ierarhia marilor puteri, cele din Europa vrând mai multă influență la nivel planetar până la ultimul cartuș tras[2].

Încheierea armistițiului din 11 noiembrie 1918 a schimbat harta politică a planetei prin dispariția Germaniei, Austro-Ungariei, Imperiului otoman și prin reducerea dimensiunilor Rusiei. Teritoriile controlate de Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia au fost mărite, dar se putea și mai mult. SUA nu părea prea preocupată de implicarea în această cursă a expansiunii, dar urmărea de la distanță manevrele principalilor competitori. Războiul a lăsat răni adânci și câțiva ani au fost necesari pentru refacerea economiilor militarizate și a fabricilor distruse[3]. Industria a început să se dezvolte rapid și o abundență de mărfuri se găsea pe piață. A fost normal să crească și cererea de materii prime. A sporit și consumul de alimente pe fondul urbanizării accelerate. Părea să fie o nouă epocă de fericire și prosperitate, care să facă uitate atrocitățile de pe câmpurile de luptă.

---

* Colegiul Național „Alexandru Odobescu”, Pitești.
[1] Războiul ruso-româno-turc n-a afectat regiunile vestice dezvoltate și chiar le-a favorizat în urma importurilor de tehnică militară de ultimă generație.
[2] Glenn E. Torrey, *România în Primul Război Mondial*, Meteor Publishing, București, 2014, p. 310.
[3] Mircea N. Popa, *Primul război Mondial 1914-1918*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, p. 471.

Nimic nu este veșnic și mai ales liniștea omenirii. Se știe că în anul 1929 a izbucnit o mare recesiune în urma proastei funcționări a bursei din New York și fenomenul s-a întins cu repeziciune la nivel planetar, chiar dacă politicienii au luat măsuri energice de frânare a nenorocirii. Se știe că au fost mulți șomeri, sărăcie, falimente, scăderea producției industriale și aruncarea mărfurilor în mare pentru menținerea prețurilor cât de cât ridicate. Această imagine catastrofică, prezentată de fiecare expert în culori cât mai întunecate[4], a făcut carieră în cărțile de istorie și de economie. Orice repetiție devine adevăr științific și Marea Criză Economică nu putea să facă excepție de la regulă. Oare nu cumva această inoculare permanentă ascunde ceva? Dacă avem o prezentare distorsionată a epocii pentru că așa au tot repetat intelectualii de prestigiu, presa și învățământul devenind cutii de rezonanță pentru răspândirea minciunii? Câteva exemple despre ce s-a construit în epocă s-ar putea să schimbe perspectiva științifică și să se mai elimine un fals istoriografic.

Precum în cer. Industria americană era în plin având economic și a început în 1929 asamblarea navei USS Akron și aceasta a fost urmată de USS Macon. Erau lungi de 239 m și lățimea ajungea la 40 m. Uriașele aparate de zbor aveau nevoie de 78.000 l de kerosen pentru a străbate 11.000 km și întunecau cerul unei localități prin mărime. Dirijabilele n-au dovedit că sunt rentabile și rezistente, amândouă pierind în catastrofe. Nici militarii n-au mai fost interesați de construcțiile vulnerabile, chiar dacă raza de acțiune le făcea plăcute celor ce căutau să le transforme în portavioane zburătoare. Teoretic, ideea era genială, dar practica a demonstrat că aparatele de zbor prea lungi sunt sensibile în fața curenților atmosferici. Dacă proiectul militar a eșuat, nici pe piața civilă n-au mai avut căutare.

A fost normal ca proiectanții să caute structuri de rezistență serioase și aici avionul prezenta un mare avantaj. Inginerii germani au realizat uriașul Dornier Do X, cel ce avea nevoie de 16.000 l de combustibil lichid pentru un singur zbor. Cele trei aparate ce ajungeau la 49 t fiecare au fost gata în 1929, 1931 și 1932. Gigantul hidroavion urma să facă o punte peste Oceanul Atlantic, dar oamenii de afaceri n-au fost suficient de interesați într-o eră în care transportul cu vapoare de lux era mult mai plăcut. Avionul încă nu era văzut ca un mijloc sigur pentru deplasarea la mare distanță peste valurile furioase.

Uniunea Sovietică a construit fabrici imense pentru asamblarea avioanelor TB-1 și TB-3 și oamenii aveau multe locuri de muncă în stil sovietic. Erau cerute personal de către tovarășul Iosif Vissarionovici Stalin și nu era de glumit cu liderul de la Kremlin, mai ales că avea la dispoziție o poliție politică odioasă și sângeroasă. Trei fabrici au început să lucreze la forma finală a

[4] I. Saizu, Al. Tacu, *Europa economică interbelică,* Institutul European, Iași, 1997, p. 101-164.

aparatelor de mari dimensiuni și 160 de TB-3 au fost gata în anul 1932. Alte 307 au apărut în 1933. Erau aparate de zbor ce aveau o anvergură de 39,5 m și o lungime de 24,4 m, cele patru motoare putând ridica 19.500 kg de la sol. Consumul de carburant de calitate era de 7.960 l pentru a duce o încărcătură normală de două tone. Încărcătura ofensivă sporea dacă obiectivele erau mai apropiate de aerodromul de bază. Avioanele includeau în structură cantități importante de aluminiu, metal foarte scump în epocă din cauza consumului ridicat de energie electrică necesară în procesul de electroliză a aluminei. Statul sovietic însă găsea resurse financiare din belșug pentru că modelele amintite de aparate de zbor erau bombardiere strategice, cele mai performante ale epocii. Aripile mari întunecau cerul și era o epocă de noi și noi împliniri mărețe în domeniul aeronautic. Producția era în plin avânt și nu se făcea economie de bani și materiale scumpe. Popoarele sovietice puteau să admire și să se plimbe cu un gigant aerian denumit ANT-20 *Maxim Gorki*, lucrările debutând în anul 1933 și zborul inaugural a avut loc în data de 19 mai 1934. Avea o masă de 28,5 t și o capacitate de transport pentru 72 de pasageri, dar structura de rezistență din duraluminiu n-a fost suficientă pentru a împiedica prăbușirea în timpul unui zbor demonstrativ din mai 1935. Statul sovietic a alocat imediat fonduri pentru înlocuirea mașinii distruse. Prosperitatea plutea în aer.

Uriașii zburători aveau probleme cu structura de rezistență din metal și era nevoie de o infrastructură specială. Mult mai interesante erau aparatele de zbor ușoare și carieră a făcut în epocă aparatul Potez XXV, livrat în peste **3.600** de exemplare și în variante dotate după poftele clientului. Biplanul fiabil pentru zboruri de recunoaștere sau bombardament ușor nu mai era totuși pe gustul aviatorilor prin faptul că era cam la nivelul primei conflagrații mondiale. Trebuia ceva nou și cercetările erau în toi. Era menținut în producție datorită simplității în producție și, mai ales, pentru că piloții le considerau mai sigure.

Avioanele gigantice și cele normale aveau motoare cu un consum ridicat de kerosen și de uleiuri speciale, ceea ce a generat un interes în creștere pentru rafinarea petrolului, cărbunele rămânând producător de energie pentru industria metalurgică și pentru arderile din cuptoarele termocentralelor.

Apariția avioanelor pe cerul planetei a provocat mereu un viu interes din partea publicului interesat de figurile acrobatice uluitoare, dar păsările din metal argintiu au schimbat pentru totdeauna fața economiei. Au răsărit capacități industriale pentru producerea aluminiului și exploatarea bauxitei a fost intensificată, suprafețele împânzite nefiind potrivite pentru viteze mari. Curentul electric era consumat din ce în ce mai mult pentru menținerea procesului de electroliză și au fost puse în funcțiune hidrocentrale și termocentrale gigantice. Au apărut fabricile de motoare, producția artizanală în serii mici nefiind interesantă în noua lume.

Oamenii de afaceri găseau că planeta este prea mare în raport cu ritmul în care încheiau contractele și deplasarea cu mijloacele terestre a devenit prea lentă. Vapoarele abia se târau pe mările lumii și doar confortul deosebit mai compensa enervanta încetineală. Avionul a ajuns să fie mijlocul de transport adorat de cei grăbiți, chiar dacă nu întotdeauna era și cel mai sigur. Accidentele aeriene erau însă destul de rare pentru a pune frână expansiunii într-un domeniu interesant prin prețurile de producție ale mașinilor produse prin înalta tehnologie. Chiar și România a intrat în competiția aeriană prin înființarea în anul 1933 a companiei LARES[5]. Cerul începea să devină din ce în ce mai înghesuit pe măsură ce apăreau avioanele de mari dimensiuni și în întregime metalice.

Așa și pe pământ. Nu erau uitate nici construcțiile de pe uscat și Empire State Building a ajuns cea mai înaltă clădire în anul 1931, costurile ridicării clădirii fiind de aproape 41 milioane de dolari. Acoperișul clădirii de lux se ridica triumfător până la 381 m înălțime și a devenit un simbol al New York-ului și al SUA[6]. România pentru opt milioane de dolari a concesionat telefoanele din întreaga țară unei firme americane[7].

Zgârie-norii erau la modă în epocă și erau ridicați din ce în ce mai repede. Capitoliul statului Louisiana a fost finisat în anul 1932 după o cheltuială de cinci milioane de dolari. Arhitectura clădirii este pusă în valoare de lipsa clădirilor învecinate, grădini vaste permițând reprezentanților poporului să se gândească în liniște la legi care să asigure stabilitate și fericire. Templul legislativ a fost construit în stil Art déco și este cea mai înaltă clădire a acestei ramuri a puterii prin cei 137 m. Clădirea similară din Nebraska a fost finisată în același an și avea o înălțime de 110 m. Autoritățile statului democratic doreau să confere prestigiu pentru fiecare componentă a puterii. Era un adevărat dezmăț bugetar în fiecare stat american pentru a sublinia forța conducătorilor locali.

Orice oraș înfloritor din punct de vedere economic trebuia să fie dominat de giganți din piatră, sticlă și oțel. Turnul Carew din Cincinnati a fost ridicat începând din septembrie 1929 și a fost finisat în anul 1931 până la înălțimea de 175 m. Se spune că totuși a fost afectat sub aspectul formei finale de recesiune, calcarul fiind înlocuit cu cărămidă.

Moda americană s-a răspândit în întreaga lume dezvoltată și în Elveția a apărut Turnul Bel-Air în anul 1931, dar înălțimea era de numai 68 m, mai potrivită orașului Geneva. Ofensiva betonului armat s-a resimțit și în capitala

[5] Dan Ignat, *Transporturile Ieri și azi*, Editura Tehnică, București, 1989, p. 106.

[6] https://en.wikipedia.org/wiki/Empire_State_Building. Accesat în data de 29 august 2021, ora 18^{32}.

[7] Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, România după Marea Unire, vol. II, partea I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 385. Este interesant de observat că marile firme aveau fonduri într-o epocă în care se spune că era recesiune. Totuși, compania americană reușea să aibă monopol într-o întreagă țară.

României sub forma clădirii Palatului Telefoanelor, construcția fiind demarată în anul 1931 și s-a încheiat în 1934 la înălțimea de 52,5 m. Recordul capitalist a fost deținut până în anul 1956.

Modelul american de construire pe verticală a fost preluat și de conducerea comunistă a lui Iosif Vissarionovici Stalin, mereu fascinat de eficiența afaceriștilor de peste ocean. Simbolul puterii ideologiei roșii urma să fie Palatul Sovietelor, o construcție înaltă de 415 m și cu o sală de ședințe în care să fie primiți 21.000 de participanți[8]. Cum Uniunea Sovietică nu avea spațiu suficient, s-a dat ordin să fie dărâmată Catedrala Iisus Mântuitorul, o construcție ridicată în amintirea celor ce muriseră în războiul împotriva armatei lui Napoleon Bonaparte. Mașinile grele și dinamita au distrus construcția religioasă pentru că trebuia să fie schimbată fața lumii cu orice preț în universul conceput după viziunile liderilor marxiști. Noile realizări urbanistice urmau să fie admirate de locatarii dintr-un bloc model cu 506 apartamente început în anul 1928[9] și care avea toate facilitățile rezervate elitelor.

Tranzacțiile cu case de lux erau ceva obișnuit în epoca interbelică și întotdeauna aveau căutare. Numai o locuință din București, la adresa Aleea Vulpache 2, pentru cineva drag monarhului României s-a vândut pentru suma de 11 milioane de lei în anul 1931[10].

Puterea financiară a lumii parcă dorea să repete povestea biblică a Turnului Babel și construcțiile gigantice parcă susțineau bolta cerească.

Pe apă. Șantierele navale erau într-o adevărată efervescență productivă. Marea Britanie dorea să fie stăpâna mărilor și nu putea să dea semne de slăbiciune tehnologică. A început în decembrie 1930 asamblarea vaporului RMS Queen Mary, un pachebot de lux lung de 310 m ce se afla la mare concurență cu SS Rex al Italiei. Erau vapoare care nici astăzi n-ar arăta rău pe oceanele lumii.

Franța putea să fie depășită de Marea Britanie, dar era prea de tot să fie întrecută, umilită chiar, de Italia fascistă. Trebuia să se investească mai mult în vapoare de prestigiu și a finisat bijuteria numită Normandie. Un lux orbitor domnea la bord, excesul de lemn și de țesături nefiind recomandat pentru un vapor cu surse fierbinți de energie. Chila gigantului a fost pusă la 26 ianuarie 1931 și a fost gata pentru prima cursă în 29 mai 1935.Lungimea de 313,75 m asigura depășirea navei rivale britanice și totul pentru un cost de 860 milioane de franci, beneficiul obținut în era de recesiune fiind zero. Era proiectat pentru a lua la bord câte 7.000 t de combustibil lichid.

[8] https://fr.wikipedia.org/wiki/Palais_des_Sovietes. Accesat la 29 august 2021, ora 20 07.
[9] Sheila Fitzpatrick, *Stalinismul de fiecare zi* Viața cotidiană în Rusia sovietică în anii 1930, Corint Istorie, București, 2016, p. 195/196.
[10] Armand Călinescu, *Însemnări politice*, Editura Humanitas, București, 1990, p. 91.

Celebrul Titanic devenea o amintire bună numai pentru povești cinematografice și chiar RMS Olympic, nava din aceeași clasă, a fost scos din activitate în această epocă. Nu se mai încadra în noua lume a luxului.

Plimbarea cu pachebotul nu mai era pe gustul celor cu bani și de viță nobilă, întâlnirea cu oameni mai modești din punct de vedere financiar provocând o stare de rău și de știrbire a prestigiului personal. Trebuia să se treacă la proiectarea yacht-uri cât mai sofisticate și capabile să înfrunte valurile oceanice fără să le fie afectată structura de rezistență și instalațiile de la bord. Chiar înainte de punerea în șantier a vasului Queen Mary, șantierul scoțian a construit nava Nahlin, care era printre cele mai mari din epocă prin lungimea de 91,4 m. A ajuns după câțiva ani în posesia regelui Carol al II-lea al României. Vasul de lux era capabil să reziste la croaziere până în cele mai îndepărtate regiuni ale planetei, cei bogați având ocazia să petreacă departe de masele plictisitoare prin nevoile cotidiene.

Clienți pentru achiziționarea sau închirierea unor astfel de bijuterii ale tehnologiei de ultimă generație se găseau din belșug. Soția regelui Carol al II-lea al României primea anual o sumă de șapte milioane de lei începând din februarie 1932[11]. Nici prințul Nicolae nu stătea rău prin renta lunară de 330.000 lei în 1933[12]. Avea bani suficienți pentru a ridica un palat la Snagov.

Șantierele navale au trecut printr-o transformare radicală pentru a se adapta cerințelor impuse de folosirea combustibilului lichid. Clienții, mai ales cei doritori de yacht-uri, doreau să scape de mizeria produsă de praful de cărbune și de fumul gros și negru, ceea ce a generat o transformare radicală a tehnologiilor. Navele cu motor treceau de 60% din totalul celor ce pluteau pe întinsele suprafețe de apă sărată[13] și provocau un șoc în domeniul mineritului din regiuni tradiționale.

Recorduri și pe șosele. Cineva poate va spune că sunt prea puține exemple de realizări la nivelul economiei mondiale. Ford Model A a fost asamblat până în 1932 în 4.858.644 exemplare și a fost un succes pe piața mondială. Chiar Iosif Vissarionovici Stalin, temutul lider comunist, a fost interesat de metodele de producție americane și a intrat în relații de afaceri cu industriașul de peste ocean. Extremele se atrag atunci când sunt interese mari în joc. A fost urmat de Ford Model B care a trecut de pragul celor cinci milioane de exemplare în diferite variante. Industria specifică lumii celui de-Al Doilea Val se făcea resimțită peste tot în țările dezvoltate prin producția de masă.

Dacă firma Ford miza pe livrările de serie mare, alte companii insistau pe calitate și pe oferte pentru clienții cu averi consistente. Producătorul britanic

[11] Armand Călinescu, *Însemnări politice*, p. 114.
[12] Armand Călinescu, *Însemnări politice*, p. 134.
[13] André Siegfried, *La crise britannique de XXe siècle*, Librairie Armand Colin, Paris, 1931, p. 70.

Rolls-Royce a rămas și în epoca zisă de recesiune un simbol al luxului și al statutului social superior.

România era în plin avânt economic după formarea statului național unitar în decembrie 1918 și se simțea nevoia de tehnică motorizată pentru drumurile țării. Erau aduse în anul 1929 21.126 autoturisme de la firme de renume, cele mai apreciate fiind cele de peste ocean. Nivelul de trai a crescut și în anul 1939 erau înregistrate 25.876 de exemplare[14]. Cum nu toate persoanele aveau venituri pentru deplasarea cu mașina personală, autobuzele au ajuns din ce în ce mai căutate pe plaiurile mioritice. S-a înregistrat o creștere de la 1.394 la 2.274 de unități în anii amintiți[15]. Trenul însă rămânea mijlocul cel mai obișnuit de transport între marile orașe, traficul auto fiind afectat de starea precară a multor drumuri naționale și județene.

Autoritățile și industriașii au sesizat că performanțele mașinilor sunt anulate de starea chiar jalnică a drumurilor și de prea multe intersecții. Se impunea trecerea la construirea unor rețele de șosele de mare viteză, program care a debutat în state precum Germania, Italia, SUA și Franța. Chiar și-n România a existat un program de modernizare cu ajutorul firmelor străine.

Motorizarea schimbă fața agriculturii. Agricultura tradițională, făcută în ritmul calului sau al boului, nu mai era pe gustul oamenilor de afaceri și nici al liderilor politici. Motorul însemna viitorul și tractorul descoperit în SUA părea să fie un adevărat panaceu în domeniu. Uniunea Sovietică a devenit cel mai mare admirator al industriei constructoare de mașini din statul imperialist și a devenit cel mai mare client de tractoare Fordson. Iosif Vissarionovici Stalin dorea însă capacități de producție pe teritoriul sovietic și o întreagă fabrică a fost livrată la Stalingrad contra unei sume de 30 milioane de dolari și a fost oficial lansată în producție în iunie 1930. S-a ajuns în 1932 la o producție record de 144 de tractoare pe zi. Erau înființate mari ferme de stat și mecanizarea lucrărilor agricole a determinat conducerea de la Kremlin să considere că nu prea mai este nevoie de țărani clasici. Cei bogați (culacii) au fost executați sau deportați în cele mai cumplite locuri din patria muncitorilor.

Sătenii cei mai norocoși fugeau spre orașele lângă care răsăreau fabricile regimului comunist și lăsau în urmă orice amintire de viață rurală. Este interesant că și în SUA tractoarele începeau să-i alunge pe micii fermieri, aceștia neputând face față proprietarilor ce dețineau suprafețe vaste de teren fertil și tehnică motorizată din belșug[16]. Au părăsit viața la țară pentru a supraviețui în jungla

[14] Dan Ignat, *op. cit.*, p. 29.
[15] Dan Ignat, *op. cit.*, p. 29.
[16] Febra capitalistă a afacerilor în agricultură n-a avut vreo legătură cu datele oferite de specialiștii în meteorologie și terenurile vaste lipsite de vegetație și-au pierdut stratul de sol fertil atunci când vântul a suflat cu putere.

urbană. Conducătorii de la Kremlin și-au satisfăcut plăcerile politice în timp ce petreceau în fiecare zi după cum le cânta Iosif Stalin.

Motorizarea schimbă și fața armatelor. Primul Război Mondial a fost dominat de combinația infanterie-artilerie, tunurile fiind cele ce aveau o mare putere de distrugere și au provocat cele mai multe victime. Au fost dublate în acțiunea ucigătoare de mitralierele de poziție, cele cu răcire cu apă putând trage ore întregi asupra soldaților blocați în fața rețelelor de sârmă ghimpată. Trenurile puteau să asigure deplasarea unor mari mase de infanterie spre câmpurile de bătălie, dar dezvoltarea ofensivelor era blocată prin faptul că inamicul avea timp să închidă spărtura provocată de bombardamentele masive. Trebuia găsit un nou mijloc pentru a se trece la războiul de manevră și a fost găsit sub forma tancului, mașină ce combina imperfect rezistența la gloanțe și schije cu puterea de foc și capacitatea forțării liniilor defensive. Erau încă prea lente, dar erau o soluție la războiul de tranșee.

Tancul a fost imediat iubit de militari și politicieni, cererile către proiectanți cerând performanțe superioare. Viteza conta în primul rând pentru că manevrabilitatea putea să asigure victorii rapide, ceva în stilul cavaleriei ușoare a mongolilor medievali. Primul lider care a înțeles rolul blindatelor pe câmpul de luptă modern a fost Iosif Vissarionovici Stalin, cel acuzat mereu că nu s-a priceput la problemele militare. Dictatorul de la Kremlin a făcut rost de un model britanic de tanc și varianta sovietică numită T-26 a fost acceptată în dotare la 13 februarie 1931. Fabricile au mers din plin și au fost livrate până în anul 1941 11.218 exemplare. Se spune prin tratatele de istorie că Marea Criză Economică s-a manifestat până la declanșarea războiului mondial, dar recesiunea nu se făcea simțită în domeniul blindatelor și masa variantelor a tot crescut până la 12 t, rezistența mașinii fiind sporită prin renunțarea la nituri și trecerea la sudură.

Omenirea accelerează îngrozitor de mult consumul industrial. Primul Război Mondial demonstrase că forța musculară a animalelor nu se mai potrivește cu revoluția industrială și cu cea din agricultură, motorul pe carburanți lichizi fiind suficient de puternic pentru a realiza orice activitate economică. Perfecționările aduse de cercetarea metalurgică au dus la îmbunătățirea funcționării, poluarea fonică fiind redusă prin pistoane corect finisate și prin creșterea calității benzinelor. Petrolul a început să fie exploatat fără milă pentru asigurarea funcționării mijloacelor de transport. Totuși, cărbunele a rămas o sursă constantă de energie pentru metalurgie, termocentrale și locomotive. Era interesant și pentru încălzirea casnică.

Chiar dacă a scăzut cererea pe piață, firmele smulgeau din adâncuri cantități importante. Germania, un motor economic mondial, a folosit în cel mai rău an, 1932, 104.741.000 t de combustibil solid, dar era departe de livrările

firmelor americane, cele ce ofereau spre consum 326.197.000 t[17]. Anul 1933 a adus pe piață alte 347.614.000 t[18]. Se făcea totul pentru eficientizarea exploatărilor, mașinile înlocuind o parte din minerii ce aveau pretenții la salarii și tot felul de alte drepturi. Este interesant că aceste livrări dintr-o epocă în care mai era mult loc pentru mecanizare, mai ales în domeniul camioanelor grele, producția americană de cărbune ar fi fost pe locul al doilea în lume la nivelul anului 1969 și atunci nu discuta cineva despre o recesiune[19].

Cărbunele și minereul de fier sunt mărfuri sărace, voluminoase și cu preț scăzut, transportul lor fiind deosebit de costisitor pe distanțe lungi. Soluția ideală consta în dezvoltarea unor mijloace tehnice capabile să deplaseze cu un echipaj uman scăzut numeric cantități imense. Cum nu toate oțelăriile se aflau lângă cursuri de apă, vapoarele fiind cele mai eficiente în domeniul mișcării mărfurilor grele, statele și firmele au trecut la producția de locomotive puternice și vagoane de mare capacitate. Chiar și industria din România a intensificat realizarea de material rulant puternic la Reșița și apoi în București prin activitatea industriașului Nicolae Malaxa[20]. Căile ferate din regat aveau însă nevoie de și mai multe mijloace mecanice de tracțiune pentru a face față traficului de persoane și de mărfuri.

Industria constructoare de mașini necesita cantități sporite de oțel și SUA livra pe piața internă și externă 13,9 milioane de tone în anul 1932, dar atingea o cantitate de 23,604 milioane în anul următor[21]. Nu se punea problema ca vreo altă mare putere să încerce să detroneze firmele americane de pe prima poziție la nivel mondial, Germania, Marea Britanie și Italia împreună nereușind să atingă nivelul statului federal. Situația din 1933 se prezenta și mai interesant, Germania, Marea Britanie, Uniunea Sovietică și Italia neputând să realizeze o astfel de cantitate. Experții spuneau că nici măcar nu erau folosite la toate instalațiile pentru a atinge randamentul perfect pentru proprietari.

Trebuie subliniat că mereu există o parte a utilajelor care nu este folosită, cota fiind direct proporțională cu legea cererii și a ofertei. Dacă ne raportăm la aceste livrări din 1933, SUA ar fi fost pe locul șase în lume la nivelul anului 1968, incluzând în calcule și producția americană a vremii[22]. Este adevărat că livrările nu mai atingeau valorile de până la terminarea Primului Război Mondial, dar economia concurențială impunea modernizarea prin folosirea unor combustibili mai ușor de folosit. Problema era că aceștia nu mai implicau o numeroasă forță de muncă și șomajul a crescut în regiunile miniere, negre.

---

[17] Eugen Schmahl, *Fierul pulsul lumei*, Scrisul Românesc, Craiova, f.a., p. 225.
[18] *Ibidem*, p. 225.
[19] N. Lupei, V. Brana, *Zestrea minerală a lumii*, Editura Științifică, București, 1971, p. 333. N-am mai inclus în calcule producția din SUA acelei vremi, locul în clasament coborând cu o treaptă.
[20] Dan Ignat, *op. cit.*, p. 68.
[21] Eugen Schmahl, *Fierul pulsul lumei*, p. 223.
[22] N. Lupei, V. Brana, *op. cit.*, p. 95.

Industria cerea mereu noi și noi cantități de materii prime, dar acestea erau aduse de peste mări și țări, resursele locale fiind considerate prea scumpe în raport cu cele sosite cu vapoarele de mari dimensiuni. Uzinele din România Mare au importat din ce în ce mai mult resurse naturale neprelucrate și au limitat cererea de fabricate[23].

Supraproducția de mărfuri este anulată de consum. Munca nu putea să fie de calitate dacă nu exista și o răsplată pentru eforturile depuse. Oamenii din toate clasele sociale aveau nevoie de alimente cât mai fine, băuturi, haine, locuințe și distracție. Piața internă trebuia să se dezvolte pentru ca nivelul de trai să fie cât mai ridicat în fiecare stat. Banul trebuie să circule cât mai repede pentru a genera prosperitate economică.

Uniunea Sovietică era un stat al muncitorilor și țăranilor în plin avânt și oferta de produse era pe măsura elanului industrial. Populația din Moscova putea să aleagă din sortimentele de înghețată atât de dragă comisarului însărcinat cu aprovizionarea, renumitul și temutul A. I. Mikoian, utilajele fiind importate din lumea americană. Magazinele Torgsin ofereau 38 de feluri de cârnați și brânză străină de lux[24]. Cremvurștii, considerați scumpi pe vremuri și un simbol al lumii burgheze, erau acum disponibili pentru oamenii muncii de la orașe[25].

Elitele comuniste aveau acces la magazine cu circuit închis și cu prețuri speciale, ceea ce explica dragostea politrucilor față de ideologia de stânga[26]. Era un adevărat paradis terestru pentru cei ce erau în grațiile puterii. Cantina Kremlinului livra motorizat bunurile alimentare celor ce urmau să execute cu fidelitate ordinele stăpânului împotriva maselor de sclavi politici. Intelectualii iubiți de liderii de partid și de stat se bucurau de o atenție deosebită dacă prezentau în culori frumoase realismul socialist. Producția de opere de cultură pentru atragerea maselor s-a intensificat și mulți au început să creadă că regimul este o soluție la problemele omenirii. Prosperitatea Uniunii Sovietice era demonstrată și-n lumea capitalistă prin exportul de mâncare de calitate din belșug. Au fost trimise spre consum în Occident 1,73 milioane de tone de cereale în anul 1932 și alte 1,68 milioane de tone în 1933. Se adăugau 54.000 t de pește, 47.000 t de lactate și carne etc[27]. Capitaliștii occidentali primeau produse pentru a le vinde consumatorilor cu dare de mână și patria socialismului să strângă cât mai multă valută forte pentru a fi ridicate noi capacități de producție.

---

[23] I. Scurtu, *Istoria României în anii 1918-1940* Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură, Editura Didactică și Pedagogică R. A., București, 1996, p. 14.

[24] Sheila Fitzpatrick, *Stalinismul de fiecare zi Viața cotidiană în Rusia sovietică în anii 1930*, Corint Istorie, București, 2016, p. 181.

[25] Sheila Fitzpatrick, *op. cit*., p. 181.

[26] Sheila Fitzpatrick, *op. cit*.. p. 192/193.

[27] Mark Solonin, *Butoiul și cercurile* 22 iunie 1941 sau când a început Marele Război pentru Apărarea Patriei, Polirom, Iași, 2012, p. 361.

Temuta supraproducție a existat? Economiștii din întreaga lume au afirmat cu tărie că din cauza excesului de mărfuri n-a mai existat vânzare și firmele au început să dea faliment în valuri și un tsunami a lovit planeta. În realitate, era o lipsă de produse alimentare și industriale pe piața mondială, inclusiv în statele definite drept dezvoltate. Familiile muncitorești din SUA trăiau ca-n paradis în raport cu restul lumii, deja existând o mașină de spălat la 51 de familii din o sută și un automobil la 47 de celule ale societății[28]. Automobilul cel adorat de americani era deținut de 19% din populație[29], deci era evident că loc de creștere ar fi fost din belșug, mai ales că anual se uzau multe mașini din cauza drumurilor încă de slabă calitate. Motorizarea societății era slabă în Franța și Marea Britanie, automobilul fiind prezent în proporție de 2% față de populație[30]. Situația era cu mult mai proastă în statele din Europa neindustrializată precum România. Autoritățile din Uniunea Sovietică rezervau automobilele pentru clasa conducătoare comunistă și pentru instituțiile statului. Nici despre mâncare nu se poate spune că nu exista piață de desfacere din moment ce în Moscova anului 1933 66% din populație mânca la cantină, procent ce în Leningrad era de 58%[31]. Era normal să fie oferite clientelei numeroase produse de mare serie și ieftine. Situația alimentară era catastrofală în multe regiuni ale Uniunii Sovietice și ar fi fost nevoie de cantități enorme de alimente din producția internă sau din import.

Subproducție exista și în cazul locuințelor, cererea fiind foarte mare în centrele urbane în plin proces de industrializare. Orașul București a început să fie modernizat prin ridicarea cu blocuri după model german și cu toate utilitățile timpului, dar cererea depășea oferta. Autoritățile comuniste ofereau spații de cazare pentru muncitori în stil cazarmă în blocuri lipsite de confort și tot nu făceau față fluxului de angajați pentru industrie. Se ajungea la o suprafață de doi metri pătrați de om[32]. Orașele noi erau lipsite de străzi modernizate, iluminat public, canalizare și mijloace de transport[33]. Totul era de construit de la zero și ar fi fost o cerere enormă de bunuri dacă statul totalitar ar fi fost interesat de nivelul de trai al populației din imensul lagăr socialist.

Procesul de urbanizare este accelerat în perioada interbelică pentru că a sporit numărul mașinilor de transport și betonul armat a permis mărirea suprafețelor construite pentru oamenii de rând. Orașul Viena și-a îmbogățit zestrea urbanistică prin ridicarea ansamblului Karl Marx Hof (1927-1930),

---

[28] Michel Beaud, *Istoria capitalismului de la 1500 până în 2000*, Editura Cartier, Chișinău, 2001, p. 206.
[29] Michel Beaud, *op. cit.*, p. 206.
[30] Michel Beaud, *op. cit.*, p. 206.
[31] Sheila Fitzpatrick, *op. cit.*, p. 121.
[32] Sheila Fitzpatrick, *op. cit.*, p. 110.
[33] Sheila Fitzpatrick, *op. cit.*, p. 114.

conceput pentru adăpostirea a 5.000 de persoane[34]. Nivelul de trai în orașele europene a crescut în mod deosebit în raport cu alte epoci, chiar dacă erau încă multe motive de nemulțumire în ceea ce privește calitatea vieții. Rețeaua de tramvaie din București a crescut de la 75 la 112 km în intervalul 1928-1938[35], ritmul fiind totuși scăzut în raport cu cererea.

Nu exista supraproducție de locuințe pentru piața epocii, ci se resimțea din plin o lipsă a caselor de calitate superioară.

O epocă de înflorire a afacerilor colosale. Lumea industriașilor nu mai era mulțumită cu fragmentarea în capacități mici de producție și trebuia să se producă un fenomen de concentrare a fabricilor în firme puternice, care să lupte pentru piața continentală sau chiar planetară. Aceeași atitudine exista din alte motive și-n Uniunea Sovietică. Marea Britanie simțea presiunea care venea de peste ocean și a accelerat politica de formare a trusturilor cu orice preț. Au fost inițiate discuții pentru integrarea a 2.000 de întreprinderi în societatea British Iron and Steel în anul 1932. Domeniul construcțiilor de mașini vedea în același an compania Rootes Motor Ltd. Încă din 1929 se formase prin fuziune firma anglo-olandeză Unilever, un gigant ce se concentra pe producția de săpun și margarină. Domeniul chimiei și cu aplicații militare a fost întotdeauna atractiv și a fost formată din opt firme compania Imperial Chemical Industries[36].

Oamenii de afaceri erau interesați să înmulțească rapid banii investiți și cu riscuri cât mai mici. Așteptarea unor câștiguri timp de ani și chiar luni nu mai era pe gustul celor ce adorau traiul bun și cât mai departe de grija unui faliment. Sumele nu mai erau trimise către minerit, metalurgie și construcții de mașini grele[37]. Erau mai atractive investițiile în industria automobilelor, în comerțul prin magazine de lux și impresionante prin cantitatea și calitatea mărfurilor și în domeniul vânzării petrolului[38]. Cele mai rentabile erau însă livrările de cafea, ceai și țigări, excitanții având întotdeauna prețuri bune pe piață[39]. Nu este de

---

[34] Gilberto Luigi, *Arhitectura în Europa din Evul Mediu până în secolul al XX-lea,* Institutul European, Iași, 2000, p. 150.
[35] Grigor T. Pop, *România Geografia circulației*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 91.
[36] Michel Beaud, *op. cit.,* p. 214.
[37] Este interesant de observat că industria grea nu aducea profit serios pentru a permite un nivel de trai ridicat unor mase cât mai largi și acest fenomen a fost o constantă în perioada interbelică. Iosif Stalin a hotărât că trebuie să se ridice o întreagă economie în jurul munților de minereu de fier și de cărbune, modelul fiind preluat de Nicolae Ceaușescu până la prăbușirea regimului în decembrie 1989. Căderea în trecut este extrem de periculoasă și condamnă popoare întregi la un primitivism tehnologic. Cartea lui A. Siegfried era accesibilă în bibliotecile publice, dar era considerată ca aparținând capitalismului decadent și n-a fost studiată nici măcar la nivel de curiozitate. Învățămintele tipărite în anul 1931 ar fi fost utile „elitelor" de la București.
[38] André Siegfried, *op. cit.*, p.106/107.
[39] André Siegfried, *op. cit.,* p. 106.

mirare că în SUA au înflorit afacerile companiei Coca-Cola tocmai în era definită drept de criză și în 1930 avea cea mai puternică situație din istoria firmei[40].

Uniunea Sovietică rămânea cel mai mare investitor în industrie în urma politicilor trasate de către Iosif Vissarionovici Stalin și lagărul socialist era admirat de patroni pentru că deciziile erau luate rapid atunci când dorea liderul comunist. Firma Ford a făcut cele mai mari afaceri în perioada 1929-1936 și a vândut o fabrică de automobile împreună cu componente pentru 75.000 de mașini, conturile afaceristului Henry Ford fiind sporite cu 40.000.000 de dolari cu valoare ridicată[41]. Combinatul metalurgic de la Magnitogorsk a fost construit în această epocă a înfloririi industriale.

Efectele concentrării industriale se făceau simțite și-n România interbelică, amploarea fenomenului fiind direct proporțională cu mărimea orașului. Fabricile din București asigurau aproape 50% din uleiul produs în țară și peste 40% din carne, produse zaharoase și bere[42]. Astfel de producții nu erau posibile fără formarea unor colective importante de angajați, dotarea cu mașini fiind încă precară. S-a ajuns în anul 1938 la 38 de fabrici cu peste cinci sute de muncitori fiecare[43] și mai era mult loc de creștere. Capitala Românei era ca o tornadă ce înghițea resursele țării și materii prime din import. Era și un consumator de energie electrică și sistemul energetic trebuia să țină pasul cu cererea de pe piață. Au fost puse în funcțiune în anii 1929 și 1936 două grupuri energetice de la centrala din Grozăvești cu puteri de 16 și 24 MW, cele mai puternice din țară la momentul inaugurării. O linie de 110 kV aducea puterea centralei hidroelectrice de la Dobrești începând din 1932[44].

Chiar dacă sunt amintite multe bănci care au dat faliment sau au fost absorbite de giganții din domeniul financiar, veniturile firmelor bancare erau plăcute pentru investitori și dispariția unui nume nu însemna că nu existau doritori pentru preluarea măcar a unei părți din clientelă.

Tipul de economie denumit Al Doilea Val de către renumitul analist Alvin Toffler presupune o permanentă concentrare a capacităților de producție în firme uriașe ce controlează o parte cât mai mare din piața de desfacere[45], concurența fiind pur și simplu măturată de pe scena istoriei. Nu există noțiunea de milă în războiul economic. Dominația absolută este necesară pentru creșterea cifrei de afaceri la mărfurile standardizate și de serie mare prin stabilirea prețurilor după bunul plac al patronilor, cei ce pot domina cu ușurință guvernele

[40] Tom Standage, *O istorie a lumii în 6 pahare*, București, 2007, p. 212.
[41] Tim Tzouliadis, *Abandonații* De la Marea Criză Economică la GULAG. Destinele unor tineri americani în Rusia lui Stalin, Corint Istorie, București, 2014, p. 55.
[42] *București* Monografie, Editura Sport-Turism, București, 1985, p. 90.
[43] *Ibidem*, p. 92.
[44] Constantin Handrea, *Sistemul energetic de la centrala electrică la consumator*, Editura Albatros, București, 1984, p. 196.
[45] Alvin Toffler, *Al Treilea Val*, Editura Politică, București, 1983, p. 97.

unor state mici. Este interesant că economia cea mai concentrată n-a fost una din lumea capitalistă, ci a fost exact cea a Uniunii Sovietice, dominată de întreprinderi de dimensiuni rar întâlnite în Occident[46]. Era chiar o obsesie pentru gigantism, pentru megalomanie. Statele și firmele se lansau în investiții masive și existau șanse ca unele proiecte să fie numai consumatoare de energii și de fonduri.

Prosperitatea epocii a fost marcată de o foame de aur din partea statelor și Marea Britanie a trecut de la 780 de tone în 1931 la 2.300 t în 1936[47]. Președintele Roosevelt a dus o politică de smulgere a metalului prețios din posesia populației americane[48]. Politicile Washington-ului au dat roade și stocul de aur a ajuns la 13.000 t în anul 1938[49]. Și minele de aur și argint din România au fost exploatate intensiv pentru a crește rezervele de metal prețios pentru acoperirea valorii monedei naționale. Dacă în anul 1929 au fost rafinate 2.213 kg aur fin, producția a ajuns la 4.435 în anul 1933[50]. Saltul a fost enorm la argint, de la 2.822 la 10.995 kg în anii de referință[51].

Afacerile erau înfloritoare și se desfășurau la nivel global cu produsele ce se cereau pe piață. Astfel, firma Škoda trimitea în Japonia 1.700 de lăzi cu muniții numai în data de 7 februarie 1932[52]. Conflictul chino-japonez a fost o adevărată mană cerească pentru producătorii de mașini din Europa[53] și ambele tabere erau aprovizionate, dar accentul era pus pe imperiul asiatic pentru că avea fonduri din belșug. Este interesant de subliniat că diplomații încercau să rezolve criza, dar industriașii erau interesați de menținerea și chiar de intensificarea luptelor.

Petreceri și politică. Istoricii de astăzi scriu mereu despre mulțimile de șomeri și de atmosfera sumbră din anii recesiunii. Informațiile păstrate din epocă spun cu totul altceva. Se dădeau petreceri cu orice ocazie și cadourile indicau o opulență greu de imaginat. Elena Lupescu, amanta regelui Carol al II-lea, a oferit familiei Dumitrescu daruri în valoare de 500.000 lei în iunie 1932[54]. Regele uita de treburile presante ale statului și se ocupa de Duduia sau de vânătoare indiferent de anotimp[55]. Conducătorii politici și cei militari ai României Mari nu

---

[46] Alvin Toffler, *op. cit.*, p. 97.
[47] George Nicolescu, *Magia aurului*, Institutul European, Iași, 1992, p. 178.
[48] *Ibidem*, p. 179.
[49] *Ibidem*, p. 198.
[50] *Anuarul statistic al României 1935 și 1936*, p. 215.
[51] *Anuarul statistic al României 1935 și 1936*, p. 215.
[52] Constantin Bușe, Zorin Zamfir, J*aponia* Un secol de istorie 1853-1945, Humanitas, București, 1990, p. 270.
[53] *Ibidem*, p. 271.
[54] Armand Călinescu, *Însemnări politice*, p. 92.
[55] Armand Călinescu, *Însemnări politice*, p. 119. Este interesant că se considera un mare monarh,

puteau să fie altfel și banchetele erau organizate cu orice prilej mărunt, alcoolul curgând în valuri. Armand Călinescu, viitor conducător al guvernului amintește de o astfel de petrecere din anul 1930 și la care au participat 200 de personalități civile și militare[56]. Grav este că generalii pierdeau timp prețios pentru a putea să-și păstreze funcțiile sau pentru a avansa. Nici intelectualii rafinați și cu pretenții de superioritate absolută asupra oamenilor inculți nu înțelegeau să piardă timpul fără un consum exagerat de alcool și unii au putut să recunoască în propriile jurnale cum și-au nenorocit emisferele cerebrale pentru a fi în rândul lumii[57]. Regele Carol al II-lea era suzeranul petrecerilor și noaptea pleca pe la Piața Sfântul Gheorghe din București pentru a petrece cu cele mai desfrânate femei[58]. Era o epocă a plăcerilor de orice fel.

O altă distracție la modă era lupta politică prin care oamenii mărunți puteau să ajungă în cele mai înalte funcții pentru a-și satisface orgoliile nemăsurate. Cum nu se caracterizau prin talente personale deosebite, singura soluție găsită a constat în organizarea de mitinguri impresionante, cu mulțimi antrenate din toate colțurile țării[59]. Nu se făcea economie în acest domeniu și fondurile apăreau ca prin vrajă. O astfel de mare adunare organizată de PNȚ în mai 1933 a însemnat concentrarea în București a 130.000 de persoane deplasate cu trenurile din toate colțurile țării și compania feroviară s-a descurcat perfect[60]. Liderii politici români erau încântați de această manifestare populară ce le dădea impresia de forță și plăcerea de a ocupa funcțiile înalte în stat. Astfel de manifestări erau organizate la o scară și mai mare în Germania, Italia și Uniunea Sovietică, autoritățile sau partidele fiind generoase cu fondurile destinate luptei politice în campaniile electorale și pentru regizarea dragostei pentru popor.

Concluzii. Omenirea progresa uimitor de repede în era de înflorire economică. Oare de ce era și este spusă mereu numai povestea cu criza? Nu cumva pentru a sublinia recesiunea în care se afla lumea capitalistă liberă în raport cu sistemul planificat comunist, cel ce atrăgea interesul specialiștilor contemporani prin datele uimitoare despre producțiile uriașe? Sau pur și simplu există o comoditate de gândire și este mai bine să repeți ceea ce pare adevăr științific?

---

capabil să conducă autoritar, dar prefera să lase treburile statului pe mâna oamenilor de încredere și să ducă o viață numai de plăceri alături de amantă.

[56] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 88.

[57] Petru Comarnescu, *Jurnal 1931-1937*, Institutul European, Iași, 1994, p. 82.

[58] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 119.

[59] Chiar dacă a fost publicată încă din secolul al XIX-lea lucrarea *Psihologia mulțimilor* în care se demonstrează că masele nu gândesc și nu iau decizii corecte, toate partidele au adoptat sistemul antrenării acestor forțe brute în lupta politică, ceea ce poate să ducă în orice moment la manifestări violente.

[60] Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 168/169.

Marea Criză Economică a însemnat în realitate o adevărată schimbare la față în multe domenii, dar întotdeauna se poate mai mult. A însemnat și o perioadă ideală pentru savanți să realizeze o intensă falsificare a realităților și să prezinte numai partea cu nenorocirile și sărăcia. Industria a duduit, dar noile fabrici erau modernizate și începeau să ceară din ce în ce mai puțină forță de muncă necalificată. Oare cum s-a putut repeta timp de decenii că economia n-a funcționat? Este posibil ca intelectualii să fi fost orbiți de prestigiul celor care au scris înaintea lot și au preferat să repete că a fost recesiune pentru că este ușor să nu gândești și să păstrezi un post călduț într-o universitate. În plus, economiștii formați după ideile lui Karl Marx aveau tot interesul să scoată la lumină viciile sistemului definit drept capitalist și să uite de lagărele de exterminare adoptate de către adepții comunismului[61]. Societatea contemporană a fost și este supusă unui intens proces de dezinformare și manipulare pentru a satisface anumite pofte și iluzii ale celor ce se află în funcții deosebite sau ale celor ce aspiră să avanseze în ierarhia socială[62]. Intelectualii aflați în grațiile puterii din statele aparținând lagărului socialist se bucurau de privilegii deosebite față de poporul de rând[63] și a fost normal să scrie ceea ce doreau autoritățile, ideea de bază fiind că sistemul capitalist generează nenorociri economice, sociale și politice.

Marea Criză Economică din anii 1929-1933, continuată se spune până în 1939, a fost în realitate Marea Curățenie Economică, adică lumea definită drept veche, condamnată de mersul istoriei trebuia să se retragă și apoi să dispară definitiv. Nu mai era loc pentru cei mici, pentru producția artizanală. Ideologii comuniști susțineau aceeași teorie prin dezvoltarea fabricilor de tip mastodont, dar aveau grijă să procedeze și la lichidarea persoanelor ce nu se încadrau în limitele sociale stabile de liderii de partid. Accelerarea industrială a fost însoțită și de o intensificare a producției de armament de cea mai înaltă calitate și, implicit, foarte costisitor, o adevărată gaură neagră pentru bugetele statelor[64]. Nivelul de trai a fost o consecință a poftei politicienilor de mai multă putere, de hegemonie mondială. Sistemul capitalist de producție n-a avut vreo vină în fenomenele declanșate începând chiar din 1928, dar trebuia să fie găsit un

[61] Este interesant de observat că încă sunt economiști ce se revendică din școala de gândire a lui Karl Marx, ceea ce înseamnă că umbrele trecutului rămân infiltrate în creierele ce se consideră superioare prin studii și interpretare. Ideile din secolul al XIX-lea nu mai pot avea valabilitate după aproape două veacuri, exact așa cum nu mai sunt la modă mașinile fabricate în urmă cu câțiva ani. Teoriile economice și politice emise cu multă vreme în trecut pot fi amintite doar ca o simplă curiozitate. Nu trebuie ca puterea morților să se întindă asupra celor vii, așa cum a atras atenția psihologul francez Gustave Le Bon.

[62] Despre arta înșelării popoarelor de către cei ce se află la putere se poate consulta excelenta lucrare a lui Vladimir Volkoff, *Tratat de dezinformare* apărută în ediție românească la Editura Antet.

[63] Sheila Fitzpatrick, *op. cit.*, p. 190-202.

[64] A se vedea studiul nostru *Marea Criză Economică și fabricarea de minciuni în istoriografia contemporană*, în *Argesis*, Seria Istorie, XXVIII, Pitești, 2019, p. 321-336.

vinovat pentru spălarea faptelor murdare ale celor ce se aflau în funcții înalte în anii de recesiune.

Fața planetei s-a schimbat radical atunci când specialiștii spun că a fost Marea Criză Economică și politicienii n-au făcut nimic în mod real pentru populația afectată de transformările industriale. Marile afaceri erau prioritare și nivelul de trai nu conta. Se putea merge până la exterminarea prin înfometare ca-n Uniunea Sovietică.

Istoricii conservatori rămân atașați de teoriile clasice, dar trebuie să fie schimbată imaginea tradițională asupra noțiunii de recesiune economică. Formula a fost inventată cândva, a făcut carieră, dar cam este timpul să intre în lada de gunoi a istoriei și acolo să rămână definitiv.

THE GREAT DEPRESSION OR THE GREAT PURGE?

Abstract

The recession, that led to bankruptcies in a number of factories and banks, rising unemployment and declining living standards, has been a commonplace since 1929. Historians and economists have competed in describing the phenomenon that contributed decisively to the outbreak of World War II. Politicians of the time boasted that they would do anything to limit the devastating effects, but the economic tsunami was beyond their modest powers. They wanted to, but unfortunately, they were not able to.

The culprit was also found: the capitalist system of production. According to specialists, it generates crises once in a certain number of years and man cannot oppose this universal phenomenon. There are stories which have been inoculated for almost a century. They have become scientific truths and have entered people's minds and culture. The virtual environment is full of references to the crisis of 1929. Is it really true? Are there realities hidden by a large curtain of crafted words?

The Great Depression can be described in many ways. It is interesting that strong companies managed to expand to the detriment of small ones during that period. Ford began to produce radically different cars worldwide from the famous brand – “T”, a kind of motorized carriage. The company's tractors and trucks spread all over the world. Aviation underwent the same phenomenon of purge, small companies being swallowed by large ones or going bankrupt. Liquid fuel businesses were flourishing, but coal ones were no longer particularly successful and, as a result, unprofitable mines were mercilessly closed.

The village world was not bypassed by the wave of change either. Expensive agricultural machinery drove small American farmers to cities in search of livelihoods. The same phenomenon occurred in the Soviet Union, but the communist state faced a brutal-style collectivization. Those avoiding the bullet or camp had to flee to the cities built by the totalitarian regime.

It was an era in which the strength of large companies that were interested in eliminating domestic competition was growing. The most serious thing is that the lust for wealth was too strong to be limited only to some states, may they be the great powers of the time. An industrial giant could not be bound within the conventional lines called borders and the world market was conquered, with small firms and craftsmen being swept away from the economic stage. There was a booming of big businesses to the detriment of small ones during the economic downturn.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXX**, 2021, p. 255-280

CONSECINȚELE PACTULUI GERMANO-SOVIETIC DIN 23 AUGUST 1939 ASUPRA INTEGRITĂȚII TERITORIALE A ROMÂNIEI (IUNIE-AUGUST 1940)

VIOREL ROȘU*

Cunoscutul politician și ministru Constantin Argetoianu a evidențiat, în jurnalul său (*Însemnări zilnice*, vol. VII), cauzele care au determinat România să-și revizuiască poziția politico-militară după semnarea Pactului germano-sovietic din 23 august 1939.

Pactul de neagresiune germano-sovietic din 23 august 1939, însoțit de faimosul Protocol secret care delimita sferele de influență în Europa Est-Centrală, inclusiv România, la debutul celui de-al doilea război mondial, au schimbat radical poziția politico-militară a României, constituind în fond, factorul determinat al tuturor actelor care au determinat transformările ulterioare din răsăritul Europei. Sesizând situația dramatică în care se afla țara noastră după încheierea Pactului sovietico-german, Hitler îi scria lui Mussolini chiar a doua zi: „Posibilitatea intervenției României împotriva Reichului nu mai există! În aceste împrejurări, chiar și Turcia nu poate să facă altceva decât să-și revizuiască poziția anterioară, însă eu repet încă odată că România nu se mai află în postura de a putea lua parte la vreun conflict împotriva *Axei*”[1].

Semnarea Pactului de neagresiune germano-sovietic a schimbat radical situația politico-militară a României care, din acel moment, s-a găsit singură în fața Germaniei și a Uniunii Sovietice[2].

Pe fondul desfășurărilor politico-militare din Europa 1 septembrie 1939 și a accentuării izolării diplomatice a statului român, în Consiliul de Coroană ținut la 6 septembrie 1939 a fost aprobată hotărârea guvernului român privind declararea neutralității României. Cu acel prilej, marele istoric Nicolae Iorga

---

* Parohia Tariverde Constanța.

[1] Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. VII, *1 iulie-22 noiembrie 1939*, București, Editura Machiavelli, 2003, p. 106 (ed. Stelian Neagoe).

[2] Jipa Rotaru, *Opțiuni politico-militare ale intrării României in cel de-al Doilea Război Mondial*, în „România în contextul internațional la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial”, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2005, p. 198.

remarca faptul că: „…Facem astăzi o altă politică decât aceea pe care o avem în inimă. Nu o putem face decât pe aceea de astăzi. Neutralitatea demnă și onestă… lumea nu vrea războiul, dar nici victoria Germaniei. Dorim să înceteze regimul de teroare în Europa. Să fim lămuriți cu Germania. Neutralitatea - cea cunoscută și în trecut”[3].

Noul curs imprimat relațiilor germano-sovietice, creșterea agresivității Ungariei și apoi a Bulgariei, întregul cortegiu de evenimente politice și militare ce s-au derulat în spațiul est european au marcat situația României, obligând-o la restructurarea întregului sistem de apărare națională. În acele condiții, Marele Stat Major a trecut, începând cu 17 septembrie 1939, la re-dislocarea marilor unități române într-un sistem de apărare circulară mobilizându-se, totodată, 760.000 de rezerviști[4].

În consens cu politica de neutralitate, la 28 octombrie 1939, guvernul român a lansat ideea creării „Blocului neutrilor” care să reunească statele neutre și nebeligerante din Peninsula Balcanică. Din păcate, acest proiect nu s-a bucurat de adeziunea statelor respective. În paralel, s-a încercat menținerea unui contact neîntrerupt cu Franța și Marea Britanie. Întrucât acestea, preocupate de întărirea propriilor mijloace de rezistență, sistaseră exporturile de armament. România a fost nevoită să se îndrepte spre piața germană, deși al III-lea Reich nu urmărea întărirea capacității de luptă a armatei române, fapt ce a făcut ca negocierile în această privință să fie foarte lungi și anevoioase[5].

Așa cum afirmă Gh. Buzatu, în lucrarea sa *Acțiunea diplomatică a României în perioada neutralității (1939-1940)*, perioada care a precedat nemijlocit izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, România a rămas fidelă, în ciuda tuturor riscurilor, alianțelor dirijate de anglo-francezi, a inițiat multiple acțiuni menite să preîntâmpine extinderea agresiunii pe plan general și, mai ales local. Sunt cunoscute, în această privință, încercările sale de consolidare a Micii Înțelegeri și a Înțelegerii Balcanice, precum și sprijinirea eforturilor franco-britanice din martie-august 1939; nu mai insistăm asupra faimosului demers al lui Viorel Virgil Tilea, din martie 1939, la Londra, care a deschis calea negocierilor anglo- franco-sovietice și care, dacă nu ar fi eșuat în august 1939, ar fi stopat, cu siguranță, atacul Germaniei hitleriste împotriva Poloniei din 1 septembrie 1939 și, implicit, declanșarea marii conflagrații[6].

Surprinse de încheierea Pactului Hitler-Stalin, la 23 august 1939, Marea Britanie și Franța au acceptat riscul unui război cu Germania, dar, nepregătite pe

[3] *Ibidem.*
[4] *Ibidem.*
[5] *Ibidem.*
[6] Gheorghe Buzatu, *Acțiunea diplomatică a României în perioada neutralității (1939-1940),* art., în „*Diplomație și diplomați români”*, vol. II, Editura Pallas, Focșani, 2002, p. 353 (coord.: Gheorghe Buzatu, Valeriu Florin Dobrinescu, Horia Dumitrescu).

plan militar, l-au purtat cum au putut, iar nu cum ar fi voit și, mai mult, cum ar fi trebuit. Accedând ușor la rolul de lider european în urma indeciziei Londrei şi Parisului, Adolf Hitler, Führerul Germaniei, s-a hotărât, în anii 1938-1939, după ce a ocupat pe cale «paşnică» Austria și Cehoslovacia, să lichideze Polonia. Dar pericolul german a silit, în primăvara și vara anului 1939, Anglia, Franța și URSS ca, în spiritual politicii de securitate europeană îmbrățișată în ultimii ani, să inițieze și să desfășoare intense negocieri pentru realizarea unei alianțe politice și militare[7].

Tot Gh. Buzatu informează că negocierile au fost, din toate părțile, ale Londrei și Parisului, dar și ale Moscovei, nesincere și pline de suspiciuni, cu sondaje secrete ce se terminau la Berlin. Pentru a se ajunge la Pactul din 23 august 1939, îndeosebi la faimosul Protocol adițional secret, Führerul de la Kremlin, I. V. Stalin, a pretins lui Adolf Hitler importante concesii, În primul rând teritoriale, iar acestea au fost acceptate, pe seama statelor independente din Estul Europei, inclusiv România, cedate integral sau parțial și fără ezitare în «sfera de influență» a Moscovei. Putem spune că pe moment Hitler a câștigat ceea ce dorise: a vrut războiul și a putut ataca Polonia, beneficiind de neimplicarea URSS, dar, în perspectivă, a făcut o eroare de strategie politică și militară de proporții și cu consecințe nebănuite[8].

Istoricul Al. Gh. Savu a relevat, în temeinica monografie *Dictatura regală (1938-1940)*, că, după atacarea Poloniei și declararea stării de război între Reichul nazist și Puterile Occidentale, la 3 septembrie 1939, guvernul de la București a decis, la 4 septembrie 1939, fapt ce s-a comunicat imediat presei, să adopte o „atitudine pașnică" față de toate statele. În data de 6 septembrie 1939, un Consiliu de Coroană prezidat de regale Carol al II-lea a hotărât, în unanimitate, „observarea strictă a regulilor neutralității stabilite prin convențiile internaționale față de beligeranții din actualul conflict"[9].

Deosebit de prețioase sunt demonstrațiile istoricului Gh. Buzatu că perioada neutralității declarate a României (6 septembrie 1939-28 mai 1940) a fost, în esență, favorabilă aliaților anglo-francezi și victimelor agresiunii fasciste. Departe de a se caracteriza prin pasivitate, ea s-a dovedit activă, condiționată și, în măsura posibilului, prevăzătoare. S-a confirmat, în acest fel că sensul adevărat al poziției românești în 1939-1940 a fost cel surprins de corespondentul de la București al Agenției „Havas", la 7 septembrie 1939, și anume că: „în actuala situație internațională, România înțelege să rămână neutră, ceea ce nu înseamnă că va rămâne neutră în orice împrejurare sau pe vecie. România nu și-a legat

[7] *Ibidem*, p. 354.
[8] *Ibidem*, p. 355.
[9] Al Gh. Savu, *Dictatura regală, București, Editura Științelor Sociale și Politice*, 2006, p. 180; vezi și p. 333-334.

mâinile pentru toată viața”[10].

Politica României, așa cum relatează și istoricul M. C. Popescu, în *Relațiile militare româno-polone în perioada interbelică (1918-1939),* chiar în etapa inițială a conflagrației mondiale, s-a remarcat prin atitudinea adoptată față de Polonia. Astfel, preocupat de o posibilă transgresare a graniței polono-române de către Wehrmachtul nazist, la 11 septembrie 1939, Statul Major a mobilizat, în partea de nord a țării, „Gruparea de Armate Est a generalului Constantin Motaș, respectând Tratatul româno-polonez în vigoare”[11].

Prin conduita sa, România a adus „un enorm serviciu Poloniei”. Toți refugiații polonezi (peste 100.000) au fost întâmpinați potrivit tradițiilor ospitalității românești și, în cursul evenimentelor sau după aceea, reprezentanții lor au exprimat adesea oficialităților române mulțumiri sincere pentru primirea „deosebită” ce le fusese rezervată. Evidențiind acest lucru, istoricul Gh. Buzatu remarcă faptul că, la 15 martie 1940, Titus Czerkawski, reprezentantul minorității polone din România, a semnalat un fapt deosebit de semnificativ, anume că, având posibilitatea să vorbească în Senatul României ca membru bucurându-se de toate drepturile, era, în acel moment, „unicul parlamentar de origine etnică polonă din întreaga Europă”[12].

Nu o singură dată, Berlinul și Moscova și-au exprimat nemulțumirea față de atitudinea oficialităților românești în susținerea cauzei Poloniei luptătoare, cum afirmă istoricii M. Mușat și I. Ardeleanu în ampla lucrare *România după Marea Unire*. Nemulțumiri s-au manifestat și pe plan intern. Legionarii aflați sub conducerea lui Horia Sima, ajuns succesor contestat al lui Corneliu Zelea Codreanu, au fost încurajați de succesele Reichului în Polonia. Mai mult, din prigoniți ai guvernelor desemnate de Carol al II-lea în decursul regimului său autoritar, aceștia s-au transformat în prigonitori, situație în care adversarii politici și, mai cu seamă, liderii recunoscuți au devenit ținte ale răzbunărilor, inclusiv prin asasinate. La 21 septembrie 1939, în plină zi și în centrul Bucureștilor, a fost asasinat Armand Călinescu[13].

Al doilea dintre premierii României care cădea răpus de gloanțele legionarilor, după Ion Gh. Duca, dar care-i preceda pe Nicolae Iorga și pe generalul Gheorghe Argeșanu, a fost Armand Călinescu. Dispariția lui Armand Călinescu, adept necondiționat al alinierii țării la tabăra anglo-franceză, politician de mare anvergură și de clară decizie, făcea ca regimul să intre într-o

[10] Gheorghe Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945,* Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, *1995,* p.7.
[11] M. C. Popescu, *Relațiile militare româno-polone în perioada interbelică (1918-1939),* București, 2001, p. 91-106.
[12] Gheorghe Buzatu, *România și războiul mondial…,* p. 8.
[13] M. Mușat, I. Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, *1933-1940*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 1012-1013.

eră de nesiguranță, pe când țara era chemată să înfrunte ostilitățile, ce numai pentru moment bântuiau prin zone mai mult ori mai puțin îndepărtate. Toate acestea au avut efectul unui șoc asupra regimului de guvernare autoritară al lui Carol al II-lea. Dispariția tragică a lui Armand Călinescu l-a propulsat, la distanță de aproape un an de zile, pe generalul Ion Antonescu pe avanscena politicii românești[14].

Din relatările cercetătoarei Viorica Moisuc, în monografia *Premisele izolării politice a României, 1919-1940*, putem constata că, în acest răstimp, situația internă a înregistrat, concomitent cu ofensiva necontenită a legionarilor, tentativele regimului carlist de a-și întări baza de masă, care a condus însă, în esență, la compromisuri cu forțele de dreapta, iar pe plan extern au adâncit procesul de izolare politică[15].

Marele diplomat Gr. Gafencu în *Derniers jours de l'Europe. Un voyage diplomatique en 1939* a relatat că, în lunile ce au urmat până la izbucnirea conflagrației mondiale, România insistase pentru „*fortificarea*" Alianței Balcanice. În acest scop, în primăvara anului 1939, a purtat tratative la Belgrad, iar în vară s-a deplasat la Ankara și Atena. Este concludent faptul că, în capitala turcă, diplomatul român l-a găsit pe ambasadorul britanic, Sir H. Knatchbull-Hugessen, partizan înflăcărat al constituirii unui „bloc solid al țărilor din Sud-Est"[16].

La 9 iunie 1939, într-un expozeu în Parlamentul României, Gafencu și-a exprimat convingerea că Înțelegerea Balcanică era „menită să aibă o însemnătate din ce în ce mai mare". El s-a referit în continuare, după precizează istoricul Gh. Buzatu, la „unitatea" alianței care era „asigurată de comunitatea de interese dintre statele balcanice și prin voința lor de a sluji același ideal de pace"[17].

Istoricii au examinat profund și au redat din documentele cercetate că, la sfârșitul lunii august 1939, Grigore Gafencu a informat în termenii următori ambasada din Belgrad: „Punctul de vedere românesc este de a scuti Balcanii de război, dacă nimeni nu se gândește să ne atace, dar de a respecta întocmai angajamentele noastre pentru cazul în care statele din Înțelegerea Balcanică ar fi amenințate. Aceasta ne îngăduie, în împrejurările de azi, să urmărim, în deplină înțelegere și păstrând un strâns contact între noi, o politică independentă și fermă"[18].

---

[14] Gheorghe Buzatu, *România și războiul mondial…*, p. 9.

[15] Viorica Moisuc, *Premisele izolării politice a României, 1919-1940*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 293.

[16] Grigore Gafencu, *Derniers jours de l´ Europe. Un voyage diplomatique en 1939,* Paris, 1946, p. 119-121, 138.

[17] Gheorghe Buzatu, *Acțiunea diplomatică…, op. cit.,* p. 367.

[18] *Ibidem.*

Comentând telegrama nr. 55.838/5 septembrie 1939 a lui Gafencu către ambasadele române din Ankara, Belgrad și Atena, se poate conchide că termenii utilizați în documentul citat arată în ce importantă măsură se concretizaseră deja planurile diplomației românești în direcția unei super-întăriri a Alianței Balcanice, în preajma celui de-al Doilea Război Mondial. Declanșarea ostilităților, la 1 septembrie 1939, a cauzat imediat intensificarea sondajelor României și, apoi, avansarea proiectului *Blocului Neutrilor*. Informând despre poziția adoptată de România pe ambasadorii de la Ankara, Belgrad și Atena, Grigore Gafencu îi instruia, la 5 septembrie 1939, să explice că, astfel, țara noastră își păstra „*mâinile libere*”, pentru „a-și ține angajamentele față de prietenii ei din Înțelegerea Balcanică”[19].

În telegramă erau informați diplomații români din capitalele statelor membre ale Înțelegerii Balcanice, au fost instruiți în mod special să explice că, „prin străduințele noastre, urmărim să ajungem la întărirea sentimentelor de solidaritate între statele balcanice și la precizarea unei atitudini comune”. Iar, în încheierea telegramei, Gafencu îndemna a se cerceta „liniile pe care vom putea statornici o asemenea atitudine comună”[20].

Diplomatul Constantin Cesianu, într-un material întocmit în decembrie 1943, către Ministerul Afacerilor Străine Român, aprecia că telegrama menționată a lui Gafencu a inaugurat, în fapt, tratativele în vederea construirii a ceea ce trebuia să fie ulterior Blocul Neutrilor[21].

Documentul întocmit în data de 28 octombrie 1939, după consultarea lui Gafencu cu ambasadorii români din capitalele statelor Înțelegerii Balcanice, reprezenta *proiectul Blocului*; el avea în vedere, în mod special, faptul că alianța trebuia să „privească” cu înțelegere și la Italia, Bulgaria sau Ungaria, însă după „o înțelegere prealabilă între cele patru state ale Înțelegerii Balcanice”[22].

Așa se face că documentul din 28 octombrie 1939, ce se voia o „propunere”, nu a fost posibil să fie înmânat oficial decât celor trei aliați ai României din cadrul Înțelegerii Balcanice, urmând ca, după realizarea unui acord între București, Ankara, Belgrad și Atena, să fie contactate Roma, Sofia și Budapesta. Dat fiind însă că proiectul Blocului Neutrilor va eșua, nu s-a mai ajuns la ultimul stadiu, excluzându-se, bineînțeles, diversele sondaje efectuate de către diplomații români acreditați în capitalele Italiei, Bulgariei sau Ungariei[23].

„Propunerea română” din 28 octombrie 1939 cuprindea șase prevederi detaliate, „baze” în documentul original, și anume:

1. „Neutralitatea desăvârșită în cadrul actualului conflict.

---

[19] Arh. MAE, fond Înțelegerea Balcanică, vol. 39, f. 174.
[20] *Ibidem*.
[21] *Ibidem*, f. 518-519.
[22] *Ibidem*, fond 71/România. General, vol. 7, f. 301.
[23] Gheorghe Buzatu, *Acțiunea diplomatică…*, p. 371-372

2. Neagresiune între statele făcând parte din bloc. Obligațiunile de asistență mutuală stipulate între unele state făcând parte din bloc rămân în vigoare și intră în vigoare în caz de agresiune.

3. În cazul unei agresiuni împotriva unuia dintre statele făcând parte din Blocul Neutrilor, celelalte vor păstra cel puțin o neutralitate binevoitoare față de statul atacat.

4. Deciziunile luate de acord în vederea normalizării măsurilor militare luate la frontierele comune.

5. Stabilirea unui contact direct între miniștri Afacerilor Străine, ai statelor făcând parte din Blocul Neutrilor. Schimb de informații politice și economice între guverne.

6. Adoptarea unor măsuri de ordin economic în baza comunității de interese”[24].

În istoriografia contemporană s-a scris mult despre cauzele eșecului proiectului *Blocului Neutrilor*. Cei mai mulți istorici au insistat, cu precădere, asupra următoarelor fapte:

1. „abandonarea Blocului Neutrilor s-a produs ca urmare a rivalităților și disputelor teritoriale dintre statele din sud-estul european;

2. eșecul Blocului a survenit ca urmare a politicii de revizuire a frontierelor;

3. refuzul Bulgariei și, îndeosebi, al Ungariei, de a consimți la o apropiere cu unele dintre statele membre ale Înțelegerii Balcanice;

4. în sfârșit, opoziția Italiei și Germaniei, mai cu seamă, a Marilor Puteri europene în general, față de proiectul Blocului[25].

Din bibliografia cercetată, se desprinde faptul că opoziția Marilor Puteri europene față de ideea Blocului Neutrilor a fost decisivă pentru nereușita inițiativei României de la sfârșitul anului 1939[26].

Eșecul Blocului Neutrilor a determinat România, sfătuită și de Puterile Occidentale, să se orienteze spre întărirea *Alianței Balcanice*. Eforturile ei au aflat ecou favorabil în rândul partenerilor din *Înțelegerea Balcanică.* Aceștia s-au întrunit, între 2 și 4 februarie 1940, în a VIII-a sesiune extraordinară, la Belgrad. Declarațiile făcute la sfârșitul sesiunii au consemnat, aparent, aprofundarea raporturilor între statele Înțelegerii Balcanice[27].

România s-a declarat hotărâtă să-și apere bunurile supreme: „dreptul… la libertate, la unitate și la teritoriul național”. Ceea ce nu avea să-i îngăduie a riposta în fața notelor ultimative ale Kremlinului, URSS aflând ca urmare în iunie-iulie 1940 o Românie izolată în cadrul Axei.

---

[24] *Ibidem*.
[25] *Ibidem*, p. 374.
[26] Gheorghe Buzatu, *România și războiul mondial..*, p.53.
[27] Arh. MAE, fond 71/România. General, vol. 8, f. 25-29.

Uniunea Sovietică, cu bine-cunoscuta sa tactică diplomatică, a încercat și a reușit să cultive în relațiile cu România, suspiciunea, neîncrederea, fățărnicia, minciuna, toate acestea calculate până la momentul oportun, adică atunci când ea va cotropi Basarabia.

Laudele aduse de presa română bravei armate finlandeze în 1939-1940 erau afronturi aduse Uniunii Sovietice, întăririi relațiilor cu Axa Berlin-Roma, politica Bucureştilor fiind cotată drept o politică de subminare, deşi U.R.S.S. şi Germania trăiau prin cea mai frumoasă amiciție de când au devenit state totalitare întărind considerabil forța lor militară, starea de lucruri care va provoca atâtea suferințe, lacrimi și doliu multor popoare ale lumii”[28].

La 13 iunie 1940, Molotov l-a înștiințat pe ambasadorul german la Moscova, Schulenberg, asupra intenției sovieticilor de a anexa nu numai Basarabia, ci și Bucovina, care nu fusese inclusă în zona de influență. Germanii au protestat pe 25 iunie 1940, arătând că această provincie nu aparținuse niciodată Rusiei. Pe 26 iunie 1940, Molotov declara că se mulțumea cu Bucovina de Nord. În consecință, Molotov a adresat un ultimatum guvernului român, cerând:

- realipirea la Rusia a Basarabiei, a cărei pierdere nu o admisese niciodată;
- cedarea nordului Bucovinei, a cărei populație era sub raport istoric și lingvistic (?!) legată de Ucraina sovietică și a cărei anexare ar fi compensat într-o slabă măsură nedreptatea făcută URSS prin cei 22 de ani de dominație românească asupra Basarabiei[29].

În acele condiții, guvernul român a apelat la Italia și Germania, care au refuzat să intervină.

Atitudinea Germaniei este bine caracterizată de ministrul României la Vatican, Nicolae Petrescu-Comnen, într-o telegramă din 12 iulie 1940, din care ne permitem să cităm: „Toate informațiunile concordă că printre chestiunile luate în discuție la Berlin de Führer și Contele Ciano figurează și noua ordine ce se pregătește în centru și răsăritul Europei. Călătoria precipitată a Contelui Csaky la Berlin confirmă aceste informațiuni. În ceia ce ne privește știrile ce circulă în cercurile Vaticanului sunt deosebit de alarmante. Se colportează mult știrea că soarta Cadrilaterului dobrogean și a celor patru județe de la frontiera apuseană a Transilvaniei ar fi pecetluită. Ceva mai mult, se pare că unii dintre protectorii ungurilor ar cere chiar un coridor până în secuime sau un vast schimb de populațiuni cu cesiuni teritoriale și mai importante. Date fiind marile interese ce sunt în joc, îmi voi permite a ieși din rezerva ce mi-am impus de când sunt aici pentru a sugera Excelenței Voastre a căuta a obține o întrevedere cu D-nii Hitler

[28] Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice vol. VII, 1 iulie 22 noiembrie 1939,* București, Editura Machiavelli, 2003, (coord. Stelian Neagoe), p. 110-117.
[29] Jean-Baptiste Duroselle, *Istoria relațiilor internaționale 1919-1947*, vol. 1, București, Editura Științelor Sociale și Politice, 2006, p. 210.

și Goering pentru a le reaminti: că în decursul anilor 1935 și 1937 în nenumărate rânduri au dat diferitelor personalități române cu care au venit în contact precum Goga, Brătianu și subsemnatul și dacă nu mă înșel chiar Excelența Voastră ați dat asigurări depline că Germania ne va asigura integritatea noastră teritorială cu condiția ca să nu ne apropiem de ruși și să nu asumăm noi obligațiuni peste cele ce aveam față de Polonia și Mica Înțelegere la acea epocă. Ori, noi am dat asigurări în acest sens și ne-am ținut de cuvânt. Acum este rândul Führerului să-l țină pe al său. (…) noi am adoptat această politică care corespundea intereselor noastre și instinctului nostru național bizuindu-ne și pe asigurările repetate categorice și aproape solemne pe care le avem de la Berlin (pentru a nu mai vorbi și de cele de acum câteva luni venite de la Roma) că ,«integritatea noastră teritorială nu va fi atinsă». Am siguranța că aceste împrejurări amintite Führerului insistă nu numai asupra laturii politice dar și morală a obligațiunilor sale față de noi ar produce un efect salutar. S-ar cuveni de asemenea a se insista asupra argumentului militar pe care Hitler îl invoca în mod constant că are nevoie de o Românie puternică la Nistru și în fine negreșit asupra argumentelor economice și etnice bine-cunoscute”[30].

Era clar că Germania nu avea de gând să-și respecte promisiunile. În aceste condiții, România a fost nevoită să cedeze. Pe 2 august a fost constituită Republica Socialistă Sovietică Moldova. Germania a ripostat imediat, trimițând în România o misiune cu caracter militar, ca un preludiu al unei ocupații militare reale. În mai puțin de un an, populația URSS crescuse cu 23 de milioane de locuitori: 13 din fosta Polonie și 10 din România și din statele baltice[31].

Imediat după aceste evenimente, Bulgaria și Ungaria, dispunând de-acum de „modelul Molotov”, au revendicat și ele teritorii românești. Au început negocieri la mijlocul lunii august, Dobrogea de Sud fiind cedată printr-un acord din 22 august 1940 către Bulgaria. Negocierile cu Ungaria au fost mai dificile. Românii sperau să aibă sprijinul URSS. Dar, pe de altă parte, guvernul român nu prea dorea ocupația trupelor rusești. De aceea, la 29 august 1940, Ciano von Ribbentrop i-au convocat pe miniștrii de externe român, Manoilescu, și maghiar, Csaky, la Viena. La 30 august, s-a semnat, sub presiunea germano-italiană, cel de-al doilea pretins-arbitraj de la Viena. Transilvania era împărțită în două. Ungaria anexa într-un interval de 15 zile un teritoriu de 44.000 km², cu două milioane de locuitori. La câteva zile după aceea, la 6 septembrie, regele Carol al II-lea al României abdica în favoarea fiului său Mihai. Pe 12 septembrie 1940, un acord semnat la Viena abolea Comisia Internațională a Dunării, creată la 23 iulie 1921, și o înlocuia imediat cu un „Consiliu al Dunării fluviale”, format din Germania, Italia, Bulgaria, România, Ungaria, Iugoslavia și Slovacia. Franța și

[30] Arh. MAE, Fond Vatican, vol. 23, f. 51-54
[31] Jean-Baptiste Duroselle, *op. cit*, p. 211.

Anglia erau, astfel, excluse. În sfârșit, la 11 octombrie, sub pretextul protejării puțurilor de petrol românești contra sabotajelor englezești, Hitler ordona Wehrmachtului să ocupe poziții-cheie în România, fapt care nu a întârziat să-i nemulțumească pe italieni[32].

Înțelegând perfect presiunile concentrice asupra României și drama care se apropia, Grigore Gafencu, a încercat să tatoneze încă odată poziția Germaniei, mai ales că la granița de nord-est a țării aveau loc numeroase concentrări de trupe sovietice, iar incidentele de pe frontiera Nistrului se înmulțeau.

Discuția Gafencu-Fabricus a avut loc la 22 mai 1940, cu acel prilej diplomatul german a dat următorul răspuns: „Pacea și liniștea României depind într-o mare măsură de înțelegerea la care ar ajunge România cu vecinii săi din Est”. Întrebat cum s-ar putea realiza o astfel de înțelegere, ministrul german a amintit că rușii se plâng de faptul că Odessa este prea aproape de frontieră și a continuat: „Cum nu se poate muta Odessa din locul ei, s-ar putea muta frontiera ceva mai departe”. Era clar că prevederile târgului de la Moscova au ajuns la scadență. Același lucru îl aveau în vedere și factorii militari angajați direct în apărarea țării.

Astfel, la 23 mai, șeful Marelui Stat Major Român s-a prezentat la Palat cu un memoriu în care relata: „Pactul ruso-german lasă Rusiei posibilitatea de a ataca Basarabia. Este ultimul moment ca guvernul să comunice Marelui Stat Major, dacă Basarabia trebuie apărată sau evacuată. De această alternativă depinde pregătirea dispozitivului de apărare sau evacuare în timp util a materialului militar și a tunurilor mobile. Răspunsul impune extremă urgență”.

Se pare că răspunsul la ambele soluții nu a venit la timp. Inhibată de tot ce se petrecea în jurul său, rămasă fără aliați, apropiați, pe care să poată conta imediat și care să împiedice Rusia Sovietică să pună în aplicare planurile agresive la vest de Nistru, România rămăsese în expectativă, așteptând parcă un miracol ceresc care s-o salveze”[33].

La 9 aprilie V. M. Molotov a convocat la Kremlin pe ministrul României la Moscova, Gh. Davidescu, prilej cu care i-a remis un memoriu privind „zecile de incidente provocate de români la granița Sovietică, avertizându-l să se pună capăt și asemenea acte să nu se mai repete”. Incidentele și concentrările de trupe la granița dintre cele două țări au fost subliniate și în convorbirea pe care regele Carol a avut-o la 9 aprilie cu atașatul militar al Italiei. „ Am primit noul atașat militar italian care a fost mutat de la Moscova aici, scria suveranul. Am avut cu el o conversație extrem de interesantă. Punctul principal care mi s-a repetat de mai multe ori este că U.R.S.S. duce mai ales în Basarabia o acțiune de spionaj și de propagandă în proporții planetare. Că primejdia cea mare este masa enormă a Armatei Roșii. Ei pot mobiliza ușor 12.000.000 de oameni perfect înarmați.

[32] *Ibidem.*
[33] Constantin Argetoianu, *op. cit.,* p. 131.

Materialul este bun, afară de aviație, care este perimată”[34].

La 1 iunie 1940 ministrul român la Moscova, Gh. Davidescu, raporta Ministerului Afacerilor Străine din România următoarele: „Am fost primit azi la 5.30 de Domnul Molotov la Kremlin. I-am spus că, văzând nivelul atât de scăzut al schimbărilor noastre comerciale de anul trecut, am impresia că acordul nostru de plăți din 1936 nu funcționează spre satisfacția celor două părți. L-am rugat să examineze dacă, în principiu, n-ar fi util să se încheie un nou angajament comercial. Mi-a spus că i se pare puțin probabil ca printr-un asemenea mijloc să se poată ajunge la intensificarea schimburilor sovietico-române, dat fiind că ambele state produc aceleași articole principale: petrol, grâu etc. În consecință, sugestia mea nu i se pare de actualitate”.

În realitate, pentru diplomatul sovietic de actualitate era acapararea unei părți a teritoriului românesc, cu petrol și cereale cu tot, și nu un schimb comercial normal ca între două state vecine, animate de gânduri prietenești.

În condițiile în care toate inițiativele României erau primite cu refuz, când ușile acțiunilor diplomatice erau închise, singura speranță o mai reprezentau eforturile poporului român îndreptate spre apărarea hotarelor țării”[35].

Într-o convorbire avută de V. M. Molotov cu ambasadorul italian la Moscova, Augusto Rossi, acesta declara la 20 iunie 1940: „Guvernul sovietic este de părere că relațiile italo-sovietice trebuie restabilite repede și în deplină claritate, precum și în forma în care s-au făcut între Germania și Rusia Sovietică. Molotov a făcut observația că relațiile între guvernul sovietic și Germania sunt excelente și că efectele lor se resimt pe deplin cu Ungaria, a continuat Molotov, guvernul sovietic întreține relații bune. Cu Bulgaria, Uniunea Sovietică trăiește în bună vecinătate. Relațiile sovietico-bulgare sunt intense și ar putea chiar să fie adâncite”.

Guvernul sovietic considera întemeiate pretențiile Bulgariei asupra Dobrogei și asupra unui acces la Marea Egee, le-a recunoscut și nu avea nimic împotriva realizării lor. Atitudinea Uniunii Sovietice față de România - declara Molotov - este cunoscută. Uniunea Sovietică dorește să-și realizeze pretențiile ei asupra Basarabiei (Bucovina nu a fost încă amintită) de preferință fără război, totuși dacă acest lucru nu este posibil din cauza intransigenței române, este hotărât să recurgă la forță. În privința celorlalte teritorii ale României, guvernul sovietic se va pune în legătură cu Germania. Sovieticii și-au dat seama cât de solid este terenul creat de acest pact cu Germania și voiau la rândul lor să profite de acest avantaj. România va culege semințele din furtuna presărată de cei doi agresori nazist și sovietic ai Europei. La 26 iunie ne apare prima notă ultimativă trimisă de la Moscova cu privire la litigiul teritorial, veșnica problemă a Basarabiei, de parcă nu era destul, sovieticii cer și Nordul Bucovinei și vor

[34] Grigore Gafencu, *Jurnal iunie 1940-iulie 1942,* București, Editura Globus, 1991, p. 21-22.
[35] *Ibidem*, p. 29.

încorpora Ținutul Herța[36].

În cadrul întâlnirii dintre Molotov și Schulenburg din 23 iunie 1940, reprezentantul Reichului la Moscova avea să constate că o nouă problemă a apărut în relațiile dintre cele două țări provocată de pretențiile extinse ale U.R.S.S. asupra teritoriilor românești: Basarabia și Bucovina. Dacă Basarabia fusese menționată în Protocolul secret al Pactului Ribbentrop-Molotov ca zonă de interes sovietic, revendicarea Bucovinei pe motiv că avea și populație ucraineană „era ceva nou" pentru partea germană[37]. De altfel, peste trei zile, ambasadorul îi scria lui Ribbentrop că: „Eu i-am atras atenția lui Molotov că renunțarea Sovietelor la Bucovina, care n-a aparținut niciodată nici chiar Rusiei țariste, va favoriza substanțial reglementarea pașnică. Molotov m-a contrazis spunând că Bucovina constituie ultima parte ce-i mai lipsește Ucrainei unite și că, din această cauză, guvernul sovietic acordă o importanță deosebită soluționării acestei chestiuni concomitent cu cea a Basarabiei. Cu toate acestea, am avut impresia că Molotov nu a respins cu totul posibilitatea ca sovieticii să renunțe la Bucovina în timpul tratativelor cu România"[38].

Pe 26 iunie 1940, Schulenburg îi comunica lui Ribbentrop cum că: „Molotov m-a chemat astăzi în cursul zilei și mi-a declarat că guvernul sovietic, în temeiul convorbirilor de ieri a lui (Molotov) cu mine, a hotărât să-și limiteze pretențiile sale la partea de nord a Bucovinei, cu orașul Cernăuți"[39].

În ceea ce privește Basarabia, ambasadorul german la Moscova, Schulenburg, îi relata ministrului său de Externe, pe 23 iunie 1940, că: „Molotov mi-a făcut astăzi următoarea declarație. Soluționarea chestiunii Basarabiei nu mai suferă nici o amânare. Guvernul sovietic caută, deocamdată, să soluționeze chestiunea pe cale pașnică, dar el intenționează să utilizeze forța dacă guvernul român respinge acordul pașnic. Revendicările sovietice se extind și asupra Bucovinei, în care locuiește populație ucraineană". Iar România „nu a întreprins nimic pentru soluționarea chestiunii Basarabiei. Eu i-am spus lui Molotov că o asemenea hotărâre a guvernului sovietic constituie pentru mine o surpriză. Eu consideram că guvernul sovietic va insista asupra pretențiilor sale față de Basarabia, pretenții pe care noi nu le contestăm, însă nu va întreprinde acțiuni independente pentru realizarea lor. Mă tem că dificultățile externe ale României, care ne aprovizionează în prezent cu o cantitate considerabilă de materie primă foarte importantă pentru industria militară și cea civilă, vor leza în mod serios

[36] *Ibidem*, p. 30-31.

[37] Valentin Ciorbea, *Cu privire la relațiile și disputele diplomatice germano-sovietice (septembrie 1939-aprilie 1943)*, în *„Politică, diplomație și război: profesorul Gheorghe Buzatu la 70 de ani"*, Craiova, Editura Universitaria, 2009, p. 431 (coord. Sorin Liviu Damean, Marusia Cârstea).

[38] Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele lui pentru Basarabia, *„Culegere de documente"*, Chișinău, Editura Universitas, 1991, p. 15.

[39] *Ibidem*, p. 15

interesele germane. Eu i-am declarat lui Molotov că voi raporta imediat după aceasta guvernului meu și l-am rugat să nu fie întreprinse niciun fel de acțiuni hotărâte atâta timp cât guvernul german nu va elabora o poziție definitivă în raport cu intențiile sovietice”[40].

În Memorandumul adresat de Ribbentrop lui Hitler, pe 24 iunie 1940, în ceea ce privește referirile la Basarabia din Tratatul încheiat pe 23 august 1939, acesta subliniază: „…când erau dezbătute problemele Europei Sud-Estice, am făcut o declarație generală despre aceea că Germania nu este *din punct de vedere politic* cointeresată în «aceste teritorii», adică în Europa Sud-Estică. Pe când cointeresarea economică a Germaniei în teritoriile Europei Sud-Estice a fost subliniată de mine într-un chip cât se poate de limpede”[41].

În ceea ce privește anexarea Basarabiei de către Uniunea Sovietică, Germania s-a declarat de acord, cu condiția asigurării viitorului comunității etnicilor germani. În privința Bucovinei, Berlinul și-a exprimat interesul pentru soarta germanilor din această regiune, subliniind că Germania are interese economice în România și nu agreează soluția războiului, lăsând să se înțeleagă că prefera… „soluția diplomatică”. Răspunsul Berlinului ținea, după cum s-a observat în istoriografia română, „să releve că problema Bucovinei nu făcuse obiectul unor consultări prealabile între Reich și U.R.S.S., ceea ce era o modalitate de a atrage atenția că Moscova încălcase înțelegerile din august-septembrie 1939[42]. Fără a renunța în totalitate la regiune, „Stalin a ales calea de mijloc: revendicarea Nordului Bucovinei”. În cadrul unei noi întâlniri dintre Molotov și Schulenburg, comisarul sovietic și-a limitat pretențiile conform dispozițiilor lui Stalin[43].

Ocuparea Basarabiei, Nordului Bucovinei, a Ținutului Herței și a unor ostroave de pe brațul Chilia, deși s-a realizat cu acordul Führerului, A. Hitler, a produs totuși îngrijorare la Berlin, întrucât „forțele Armatei Roșii s-au apropiat nepermis de mult, din punctul de vedere a lui Adolf Hitler, de regiunea Ploieștilor”, principalul centru petrolier al României[44]. Așa cum relata Grigore Gafencu, în domeniul relațiilor sovieto-germane a apărut o nouă problemă provocată de U.R.S.S., care a găsit prilejul de a da „un șah la politica germană”[45].

Uniunea Sovietică, prin raptul Basarabiei, a devenit în poziția de stat suveran la Dunăre. Germania a convocat, la Viena, Conferința Comisiei

[40] *Ibidem*, p. 8-9
[41] *Ibidem*, p. 10
[42] Florin Constantiniu, *Între Hitler și Stalin: România și Pactul Ribbentrop-Molotov*, București, Editura Danubius, 1991, p. 103-106.
[43] *Ibidem*, p. 108. ,
[44] Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, București, Editura Paideia, 1999, p. 376-377.
[45] Grigore Gafencu, *Misiune la Moscova. 1940-1941. Culegere de documente*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1995, p.71-73 (ed. Ion Calafeteanu, Nicolae Nicolescu).

Internaționale a Dunării desfășurată între 6 și 12 septembrie 1940, cu scopul de a modifica regimul politico-juridic al Dunării fluviale, fără invitarea U.R.S.S.[46], care dorea ca hotărârile și problemele dunărene să se ia cu participarea diplomației sovietice. Nemulțumirea Moscovei s-a concretizat într-un protest oficial adresat guvernului german, la 11 septembrie 1940, cu o zi înainte de semnarea Dictatului de la Viena, „împotriva excluderii sale de la lucrările Conferinței”[47].

Documentele atestă faptul că în zilele premergătoare dictatului de la Viena din 30 august 1940 a existat o permanentă conivență politică între URSS și Ungaria. Și, chiar dacă sprijinul Moscovei acordat pretențiilor revizioniste ungare nu s-a concretizat în vreun text de tratat oficial, el a fost exprimat verbal la 4 iulie 1940 de Molotov, care îi declara ministrului Ungariei la Moscova că „găsește pretențiile Ungariei [față de România] pe deplin îndreptățite și că la nevoie guvernul sovietic le va sprijini la Conferința de pace[48].

La 5 august, ministrul Crutescu telegrafia din Budapesta - e drept, sub rezervă - „că rostul numeroaselor vizite pe care ministrul URSS le face în timpul din urmă contelui Csaky ar fi în legătură cu o propunere sovietică de colaborare militară împotriva României, Ungaria urmând să ne atace concomitent cu URSS, care ar ocupa Moldova și Dobrogea[49].

Dinspre Roma, ministrul român Raoul Bossy, într-un raport retrospectiv datat 19 septembrie 1940, arăta: „Cunoscând interesul Germaniei de a nu se târî Balcanii în conflagrațiune, grupul de la Budapesta a jucat pe față cartea rusească… Convingerea ce-și face drum cel mai mult în cercurile politice este că, între 24 august și marți 27 august, când Berlinul și Roma au intervenit hotărât la București pentru soluționarea diferendului dintre români și unguri, ar fi fost vorba de o amenințare a sovietelor împotriva teritoriului nostru (primele obiective fiind Galați și Dobrogea, în vederea unui contact direct cu Bulgaria) la care ungurii ar fi declarat categoric că s-ar ralia, privind un atac, contra României”. Incidentele simultane ce s-au produs la frontierele de răsărit și de apus ale României îndemnau pe Raoul Bossy, precum și unele cercuri politice, să creadă că în ajunul Dictatului „s-ar fi ajuns cu siguranță la un acord secret între Moscova și Budapesta, acord negociat de delegațiunea pseudo-economică maghiară aflată în Moscova”[50].

Numai în această perspectivă poate fi înțeleasă presiunea exercitată de guvernele de la Berlin și Roma asupra României de a accepta „Arbitrajul” cu

---

[46] Sorin Liviu Damean, Marusia Cârstea, *Politică, diplomație și război: profesorul Gheorghe Buzatu la 70 ani*, Craiova, Editura Universitaria, 2009, p. 432.
[47] *Ibidem.*
[48] Mihai Manoilescu, *Memorii iulie-august 1940*, București, Editura Enciclopedică, 1991, p. 306.
[49] *Ibidem*.
[50] Arh. M.A.E., fond 71/Transilvania, 1920-1944, vol. 43, f.1-2.

caracter ultimativ de la Viena, ca și modificarea fondului soluției, adică a delimitării noii frontiere între România și Ungaria, care până în ultimele zile ale lui august nu includea la Ungaria nici secuimea, nici Clujul. Trebuie să fi intervenit „un motiv nou și puternic, scria din Roma ministrul român Raoul Bossy, pentru a se modifica linia inițială într-un mod atât de dăunător României”[51].

Fără îndoială că acest motiv l-a constituit poziția Uniunii Sovietice, care spera să profite de pe urma unui eventual conflict armat între România și Ungaria, conflict pe care l-a dorit și a încercat pe toate căile să-l provoace, pentru a-și împinge trupele până la Carpați. „Dacă România, intrând în conflict cu Ungaria și Bulgaria ar fi fost supusă dezmembrării, - scria Mihai Manoilescu - URSS trebuia cu orice preț să intervină pentru a-și asigura o poziție strategică puternică în vederea viitorului ei conflict cu Germania prin instalarea dispozitivelor ei de apărare pe crestele Carpaților moldoveni și în Delta Dunării”[52].

În raportul din 19 august 1940, trimis la București, Gr. Gafencu, ajuns ministrul României la Moscova, socotea că armata sovietică prezintă „o primejdie amenințătoare” prin „moralul, conștiința de mare putere, vitalitatea și dinamismul sovietic”. În același raport ministrul român spunea că pe măsură ce „războiul european va fi mai greu, valoarea asigurărilor Germaniei [față de URSS] va fi mai mică, și dorința Sovietelor de a mări Republica Moldovenească, până la Carpați și la Dunăre pentru a ajunge pe frații bulgari și pe verii sârbi, va crește”[53].

Întrebat de Gafencu ce credea despre aceste intenții ale sovieticilor, ambasadorul Germaniei la Moscova, von Schulenburg a răspuns: „nu cred că rușii vor putea pretinde Moldova, fiindcă nu i-a înștiințat mai înainte (?!), pe când în chestiunea Basarabiei fuseseră înștiințați la timp”. Acest argument ciudat dădea autorităților politice și militare de la București convingerea că după anexarea Basarabiei și Bucovinei de Nord, între Germania și URSS nu exista nici un raport precis cu privire la intangibilitatea noilor hotare ale României și că până la 30 august 1940, când Germania și Italia acordaseră garanții pentru integritatea și inviolabilitatea teritoriului statului român, URSS nu era prin nimic legată față de Germania ca să nu înainteze peste linia de demarcație a Prutului.

Poate că tocmai sesizând acest fapt, Gafencu, într-un memoriu, datat 13 iulie 1940, avertiza: „Primejdia ocupării Moldovei, întregi, dacă nu a României până la Dunăre, fără ca nimeni să ne sprijine în mod efectiv, nu a trecut”[54].

---

[51] Mihai Manoilescu, *op.cit.,* p.302.
[52] *Ibidem,* p. 305.
[53] *Ibidem,* p. 306.
[54] Arh. M.A.E., fond 31/România, vol. 8, f.f.

Relațiile româno-sovietice după iunie 1940 au involuat într-un cadru internațional deosebit de complex. De o parte Anglia lupta, după căderea Franței, singură în fața Germaniei, fiind susținută indirect, politic și economic, prin aprovizionări masive de către Statele Unite ale Americii. De cealaltă parte, Germania lupta la rândul său pentru a-și impune dominația asupra întregii Europe de est fiind susținută indirect politic și economic, prin aprovizionări masive cu materii prime și produse alimentare, de către URSS. România era geografic, și politic inclusă în tabloul rivalităților germano-sovietice[55].

Trebuie subliniat faptul că, deși URSS săvârșise un act de forță față de România (nemulțumind profund întreaga suflare românească), deși guvernul Gigurtu-Manoilescu operase o schimbare în orientarea politicii externe a României spre Puterile *Axei*, la București s-a acționat, totodată, în direcția stabilirii unor relații de destindere și de bună vecinătate cu URSS. „Rațiunea de stat - scria același Mihail Manoilescu - cere o politică cuminte și înțeleaptă față de URSS. Și această politică am făcut-o din plin”[56].

La 6 iulie 1940, în convorbirea cu A. Lavrentiev, ministrul sovietic la București, demnitarul român a abordat problema caracterului politicii promovate de guvernul Gigurtu și a consecințelor acesteia pentru relațiile cu URSS. „A existat mai demult o anumită prejudecată în politică, a spus Mihail Manoilescu, după care un guvern de dreapta trebuie să facă o politică rece față de țările care au un guvern de stânga, dar și această prejudecată a fost complet distrusă din august 1939, când s-a făcut acordul de la Moscova. Ca atare și noi suntem un guvern de dreapta, dar vrem relațiile cele mai bune cu guvernul de stânga al Sovietelor”[57].

Dar, faptul cel mai semnificativ și dovada cea mai hotărâtoare a politicii de împăciuire față de Uniunea Sovietică le-a constituit numirea, la 12 august 1940 la Moscova, în calitate de ministru plenipotențiar, a lui Grigore Gafencu, fostul ministru al Afacerilor Străine, incontestabil, o personalitate de mâna întâi.

Prin această numire, Manoilescu a dorit „să dea rușilor un gaj concret de sentimentele împăciuitoare ale guvernului nostru și să facă să dispară suspiciunile că noi am fi niște simple unelte ale Berlinului”[58].

Guvernul de la București urmărea în același timp, prin această numire să se asigure din partea Uniunii Sovietice detașând-o de legăturile cu Ungaria și Bulgaria îndreptate împotriva României și să întărească astfel poziția Bucureștilor în cadrul negocierilor cu cele două state revizioniste, care contau pe sprijinul sovietic.

---

[55] Mihail Manoilescu, *op. cit.* p. 83.
[56] *Ibidem*. p. 84.
[57] *Ibidem*, p. 86.
[58] Gr. Gafencu, *Preliminaires de la guerre a l'Est….*, p. 348.

„Ceea ce am urmărit în fond la Moscova au fost asigurările de pace, spunea Gafencu. URSS trebuia să dea garanții României că în cazul unui conflict cu Ungaria și Bulgaria nu va proceda cum procedase cu Polonia. O asemenea garanție ar fi îngăduit guvernului de la București de a rezista noilor amici, adică Berlinului și Romei, în dorința lor de a satisface exigențele vecinilor”[59].

Calculele făcute de Gafencu și de guvernul de la București s-au dovedit a fi eronate. URSS nu a răspuns inițiativelor de pace românești. Deși Gafencu a fost foarte bine primit la Moscova, chiar a doua zi după sosire având o audiență la Molotov, el nu a reușit să determine o schimbare a politicii URSS față de România[60]. Într-un raport datat 19 august 1940 aceasta încearcă să explice eșecul acțiunilor sale. Gafencu considera că declarațiile liniștitoare pe care le făcuseră liderii moscoviți - Kalinin, Molotov și locțiitorul acestuia, Dekanozov – „nu trebuie să ne înșele asupra adevăratelor intenții sovietice. Imperiul sovietic e în creștere, scria el. Prin ocuparea Poloniei de est, Sovietele au descoperit propria lor putere de expansiune… Cuceririle pe care le-a făcut cu prețul unor sacrificii mărunte, au trezit vechile tradiții de expansiune imperialistă veșnic în căutarea unor hotare europene mai potrivite. Iată de ce URSS, în împrejurările de azi, constituie o primejdie amenințătoare în orice clipă pentru toate statele vecine”[61].

Numai peste zece zile, aceste sumbre prevestiri ale lui Gafencu aveau să se adeverească, dată fiind poziția ostilă a Moscovei față de România în zilele Dictatului de la Viena. Aceasta, în pofida faptului că în lunile iulie și august guvernul de la București a căutat să evite orice gest de provocare și orice act de imprudență ce ar fi putut produce un conflict cu URSS[62].

În studiul menționat *Cu privire la relațiile și disputele diplomatice germano-sovietice (septembrie 1939-aprilie 1943)*, istoricul Valentin Ciorbea a ajuns la concluzia: „Dacă Germania era de acord cu participarea U.R.S.S. la Comisia Europeană a Dunării, Moscova dorea desființarea acestei comisii pentru a face să dispară toate consecințele războiului nefast al Crimeii, și crearea unui nou organism internațional”[63].

Disputele pe aceste probleme s-au manifestat și în cadrul Conferinței de la București deschisă la 28 octombrie 1940[64].

Pe baza instrucțiunilor primite de la Stalin, Molotov a abordat la rândul său – în cursul turneului său la Berlin în noiembrie 1940 - problema garanțiilor pe care U.R.S.S. dorea să la ofere Bulgariei și chestiunea includerii Finlandei spațiului rusesc. Hitler a respins cererile lui Molotov. În cadrul discuțiilor s-au

[59] *Ibidem*, p. 349.
[60] Arh. M.A.E., fond 71/URSS., vol. 136, f. 1-2.
[61] *Ibidem*, f. 5.
[62] Mihail Manoilescu, *op. cit.*, p. 78.
[63] Sorin Liviu Damean, Marusia Cârstea, *op. cit.*, p. 332-335.
[64] Valentin Ciorbea, *Din istoria secolului XX*, vol. II *1939-1945. Principalele teatre de operații militare*, Constanța, Editura Ex Ponto, 2008, p. 46.

făcut referiri și la Bucovina, fiecare parte punând în evidență încălcările prevederilor care reglementau relațiile dintre cele două țări[65]. Molotov a ținut să puncteze că garanțiile acordate României de către Germania ar fi îndreptate de fapt împotriva U.R.S.S., iar strâmtorile Bosfor și Dardanele sunt porți prin care Uniunea Sovietică ar putea fi atacată[66].

Fin observator al evoluției relațiilor diplomatice germano-sovietice, Grigore Gafencu avea să avertizeze Bucureștii asupra caracterului bizar al raporturilor celor două țări, precum și pericolul de a se miza pe legăturile între U.R.S.S. și Germania[67].

Imediat ce a ajuns la București, conținutul primei note ultimative sovietice din 26 iunie 1940, ministrul Afacerilor Străine a comunicat conținutul ei reprezentanților diplomatici ai Germaniei, Italiei, Turciei, Greciei și Iugoslaviei, acreditați în capitala României.

În nota Externelor se sublinia că Bucureştii erau dispuşi să discute cu Uniunea Sovietică, dar nu putea lua în considerare „un ultimatum"[68]. România dorea să cunoască punctele de vedere ale guvernelor respective. Ca și Germania, Italia a sfătuit Bucureştiul să accepte pretențiile sovietice, considerând că prezintă un interes european esențial ca România să evite un conflict armat cu U.R.S.S.[69].

Italia se obliga să țină seama de jertfa ce făcea România pentru a păstra pacea în Balcani[70]. Presa italiană a relatat în numeroase articole raporturile româno-sovietice în contextul notelor ultimative sovietice din 26 și 27 iunie 1940. „Il Messagero" și „Popolo di Roma" constatau depresiunea din România, deoarece acțiunile sovietice au „lovit poporul român ca un trăznet"[71]. Ministrul României la Moscova, Gh. Davidescu, a prezentat în noaptea de 27-28 iunie lui Molotov, nota prin care guvernul român se declara „gata să procedeze imediat și în spiritul cel mai larg la discuțiunea amicală și de comun acord a tuturor propunerilor emanând de la guvernul sovietic"[72].

Molotov a remis imediat a doua notă sovietică în care se califica „imprecis" răspunsul guvernului român și cerea evacuarea în decurs de patru zile a Basarabiei și Bucovinei de Nord[73]. La 28 iunie 1940, orele 11.00, ministrul României la Moscova primea nota de răspuns de la București:

„Guvernul român, pentru a evita gravele urmări ce le-ar avea recurgerea

[65] Florin Constantiniu, *Între Hitler și Stalin…*, p. 50
[66] Valentin Ciorbea, *op. cit.*, p. 435.
[67] Grigore Gafencu, *Jurnal*, vol. I…, p.112.
[68] Arh. MAE, fond 71, U.R.S.S., dosar 91, 1940, f. 192-193.
[69] *Ibidem*, f. 76.
[70] *Ibidem*, f. 303.
[71] A.M.R., fond 5417, dosar 971, 1940, f. 980.
[72] Florin Constantiniu, *Între Hitler și Stalin*, p. 95.
[73] *Ibidem*, p. 96.

la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei se vede silit să primească condițiile de evacuare specificate în răspunsul sovietic”[74].

Prin cedarea Basarabiei, Bucovinei de Nord și a Ținutului Herța, România pierdea un teritoriu de 50.762 km, cu o populație de 3.915.000 locuitori. Atinsă de moralul ei de distrugere fulgerătoare a forței militare franceze, în imposibilitatea de a cere un ajutor Marii Britanii, ea însăși amenințată, sau Statelor Unite, atunci încă înghețate într-o atitudine de rigidă neutralitate, părăsite de aliații săi balcanici, înconjurată de numeroase și puternice armate gata de atac, lipsită de orice linie de retragere, România a cedat în fața actului de violență sovietic. De atunci „România nu mai era stăpână pe destinul său”[75]. Presa italiană din 30 iunie, 1 și 2 iulie 1940, a prezentat detaliat situația grea a României de la finele lui iunie 1940. „La Stampa” era preocupată de evenimentele din România în contextul atitudinii Turciei. Se relata că diplomația de la Ankara intuise „de mult timp” evenimentul, ziarul turcesc „Pan” apreciindu-l ca pe „un incident local”[76]. „Gazeta del Popolo” prezenta „indiferența” cercurilor politice germane față de notele ultimative sovietice, iar „La Stampa” informa că rușii „reclamau” întreg județul Storojineț și o parte din județul Rădăuți, ceea ce provocase „incidente”[77] între cele două armate. Tot „Gazeta del Popolo” oferea cititorilor săi informații în legătură cu evenimentele petrecute la Cernăuți; se consemna că, imediat după plecarea soldaților români, evreii în număr de câteva zeci de mii, în afară de faptul că au comis tot felul de delicte, au deschis porțile închisorilor înarmând pe deținuți și au început cu furie să masacreze pe românii care se găseau pe străzi, jefuind băncile, casele particulare, dând foc bisericilor și palatelor[78].

Se crede că această atitudine urmărea crearea unei „situații neclare în România”, provocând, intervenția Rusiei care reprezenta „salvarea”[79] populației evreiești. Încurajați de protecția Sovietică, căpeteniile horthyste manifestau multă nervozitate, consumând fără economie fonduri pentru propaganda ostilă României.

Dorința maghiară era împărtășită de Molotov, care nu de puține ori declara în anul fatidic 1939 că pretențiile ungare asupra Transilvaniei le găsește perfect justificabile. Coșmarul va deveni realitate la 30 august 1940, când la Viena, Hitler stabilea granița României cu Ungaria. Ciano a declarat că Italia a sprijinit Ungaria datorită politicii promovate de Titulescu cu privire la interesele Italiei, același a criticat și Germania, iar cele două Puteri au tranșat ordinea în

[74] *Ibidem*, p .97.
[75] *Ibidem*, p. 99.
[76] A.M.R., fond 5417, dosar nr. 941/1940. f. 314.
[77] *Ibidem*, f. 315.
[78] *Ibidem*, f. 317.
[79] *Ibidem*, f. 318.

sud-estul European defavorabil României. Cât privește Bulgaria, aceasta-dirijată și atașată politicii germane-refuza cu încăpățânare să participe la formarea unui „bloc al tuturor statelor balcanice” care să se opună expansiuni statelor fasciste în sud-estul Europei. Ca totul să fie în spiritul vremii, ne sunt impuse și negocieri cu Bulgaria care va obține la 7 septembrie Cadrilaterul. Astfel, ce am obținut așteptând aproape două milenii am pierdut în fatidicul an 1940, și asta fără să tragem un singur foc de armă, totul a fost impus și executat întocmai. Rezistența pe care o puteam impune ne putea costa însăși ființa națională[80].

Când, în primăvara anului 1939, Marea Britanie și Franța au optat finalmente pentru a nu mai continua politica de conciliere, țara noastră s-a aflat de partea lor, deși guvernul ei nu se simțea asigurat din cauza lipsei de pregătire a Puterilor Occidentale pentru a-și onora garanțiile date și, de asemenea, din cauza nesiguranței atitudinii Rusiei[81].

Având în vedere poziția sa geografică, puterea militară a țării noastre s-a dovedit insuficientă pentru ai îngădui să lupte simultan contra Ungariei și Bulgariei ori să se opună, pentru un timp Rusiei[82].

Pentru a exprima revendicările teritoriale românești generalul Ion Antonescu a luat calea Romei. Avea de reparat legăturile tradiționale deteriorate pe timpul lui Nicolae Titulescu, care propusese sancționarea agresorului care atacase Etiopia. Orgoliosul „Duce” n-a scăpat prilejul să se răzbune pe România, consfințind prin ministrul său Dictatul de la Viena. Împotriva acestui Dictat se ducea generalul Antonescu să acționeze la Roma, fiind întovărășit de Pellegrino Ghighi, ministrul Italiei la București, și de M. Sturdza, ministrul de externe al României[83].

După prima întrevedere, „Ducele” nu-și ascunse decât cu greu nemulțumirea. S-au învârtit în jurul problemelor, fără să se discute nimic pozitiv. Mussolini asculta fără să întrerupă protestele lui Antonescu contra „Arbitrajului” de la Viena și se mulțumea să ia act de nemulțumirea României. Singurul lucru care-l interesa pe Duce era livrările de petrol și cereale. Chiar încerca de a cunoaște punctul de vedere al dictatorului italian asupra pactului germano-sovietic eșuase. Concluzia pe care a tras-o Conducătorul Statului Român era că pe Italia nu se poate conta. Ea urma orbește Germania[84]. Cu toate că discuția s-a desfășurat în contradictoriu, în ultimul moment al vizitei sale la Roma Conducătorul a avut impresia că „Ducele” fusese câștigat de partea cauzei românești[85].

---

[80] Grigore Gafencu, *Jurnal…*, p. 22-31.
[81] Gheorghe Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, Editura Moldova, Iași, 1991, p. 174.
[82] *Ibidem*.
[83] Iosif Constantin Drăgan, *Mărturii și documente,* Editura Nagrad, Veneția, 1986-1989, volume editate de Centrul European de Cercetări Istorice, p. 214-215.
[84] *Ibidem*, p. 216.
[85] *Ibidem*.

Din relatările istoricilor Valeriu Florin Dobrinescu și Gheorghe Nicolescu constatăm că „normalizarea” raporturilor României cu Germania și Italia s-a impus ca un obiectiv al guvernului Ion Antonescu, deși trena amintirea „Arbitrajului” de la Viena din 30 august 1940[86].

De altfel, Mihail Sturdza scria în lucrarea sa memorialistică *România și sfârșitul Europei. Amintiri din țara pierdută* că „Arbitrajul de la Viena trebuie considerat ca una din numeroasele și, până la sfârșit, fatale piedici puse de grandomania politicii italiene a lui Mussolini și Ciano, în drumul unei victorii a forțelor anticomuniste din Europa”[87].

De o importanță deosebită este telegrama nr. 4660 din 5 septembrie 1940 trimisă de Fabricius către Auswartiges Amt, despre care face vorbire A. Hillgruber, reținând comentarii despre natura raporturilor româno-italiene, trimiterea în România a unei Misiuni militare germane. Generalul Ion Antonescu încă de la data de 5 septembrie 1940, „a reînnoit” cererea regelui Carol al II-lea privind trimiterea unei Misiuni militare germane în România[88].

Propunerea a fost abordată cu prilejul vizitei efectuate la București de generalul Kurt von Tippelskirch la data de 15 septembrie 1940; scopul Misiunii militare germane în România era să „colaboreze” cu Marile Stat Major de la București la „reorganizarea, dotarea și instrucția armatei române, pe baza experienței făcute de armata germană în Polonia și Franța”[89].

Hotărârea germană a fost comunicată, la 19 septembrie 1940, lui Galleazo Ciano, în timpul vizitei lui Joachim von Ribbentrop la Roma[90].

Din documente rezultă că, ministrul de Externe al Reichului, von Ribbentrop, l-a informat, la data de 9 octombrie 1940, pe ambasadorul sovietic de la Berlin, Skvarțev, cerând reprezentantului său de la Moscova să-i comunice „numai ocazional” știrea lui V. M. Molotov. Șeful diplomației germane aprecia că relatările presei engleze, referitoare la trimiterea unor unități germane mai mari în România, erau „complet tendențioase” și, în plus, că „în realitate este vorba de următoarele: guvernul român, în baza garanției acordate de Puterile *Axei,* ne-a adresat acum câtva timp rugămintea să-i punem la dispoziție, pentru instruirea armatei române, o misiune militară germană cu anumite formații de instrucție, din cadrul Wehrmachtului german”. Se arăta că „interesul” Reichului era „de a se menține liniștea și ordinea în Balcani și de a proteja interesele noastre

[86] Valeriu Florin Dobrinescu, Gheorghe Nicolescu, *Relații româno-italiene în toamna anului* 1940, în „Revista de istorie militară”, nr. 4 (50), 1998, p. 37.
[87] Mihail Sturdza, *România și sfârșitul Europei. Amintiri din țara pierdută*, Alba Iulia-Paris, Editura Fronde, 1994, p. 169-170.
[88] A. Hillgruber, *Hitler, Regele Carol, Mareșalul Antonescu. Relațiile româno-germane 1938-1940,* București, Editura Humanitas, 1996, p. 132.
[89] Arh. MAE, fond 5423, dosar 1, poziția 23, 1940-1941, f. 1-22.
[90] A. Hillgruber, *op. cit*., p. 135.

pentru petrol și cereale contra oricăror încercări de tulburare din partea Angliei”[91].

A doua zi, ambasadorul Karl Ritter îl ruga pe Fritz Fabricius să recomande guvernului de la București acceptarea câtorva instrucțiuni în chestiunea misiunii militare:

1. cel mai important era ca acțiunea să capete o notă anti-engleză și, în nici un caz, una anti-rusă;
2. trebuiau respectate următoarele condiții-cheie: în cadrul garanției, la cererea guvernului român, misiunea militară plus formațiuni de instrucție[92].

Tot din documente rezultă că, într-un mod asemănător, se va exprima Joachim von Ribbentrop, care, la 10 octombrie 1940, adresa o circulară reprezentanțelor diplomatice germane din străinătate privind interpretarea oficială a trimiterii unei misiuni militare și a unor trupe de instrucție în România. Ministrul de Externe al Reichului sublinia că „marele interes germano-italian față de o producție petrolieră română nestingherită, precum și pericolul de încercări engleze de sabotaj au fost determinante pentru trimiterea de unități mai puternice de instrucție”[93].

Din telegrama nr. 2142/10 octombrie 1940, semnată de același Tippelskirsch, rezultă că, potrivit instrucțiunilor lui Joachim von Ribbentrop, consilierul Ambasadei germane de la Moscova, W. von Tippelskirsch, l-a văzut pe V. M. Molotov, comunicându-i cele transmise de Berlin. Comisarul sovietic pentru Afacerile Străine a admis că fiind vorba numai de formațiuni de instrucție, efectivul numeric al unităților germane care se găseau în România neputând fi prea mare[94].

Reichul a anunțat vestea prezenței trupelor sale în România și guvernului italian, subliniind „marele interes” al celor două puteri de a se menține nestingherită producția de petrol[95].

Anunțat la data de 12 octombrie 1940, Benito Mussolini a crezut că a fost pus în fața unui fapt împlinit și a amenințat că se va răzbuna invadând Grecia - ceea ce a și făcut la 28 octombrie 1940. Conflictul italo-grec reprezenta, de fapt, „o fază a războiului italo-englez”[96].

Italia a folosit în acțiunea contra Greciei forțele pe care le avea dislocate în Albania (circa 6-8 divizii), operațiunile cunoscând trei faze:

---

[91] *23 August 1944. Documente,* vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 130 (ed. Ion Ardeleanu și colaboratori); (telegrama nr. 1832, din data de 9 octombrie 1940, de la Berlin).
[92] *Ibidem,* p. 134.
[93] *Ibidem,* p. 136.
[94] *Ibidem,* p. 138 (telegrama nr. 2142 /10 octombrie 1940, de la Moscova, semnată de Tippelskirsch).
[95] *Ibidem,* p. 132-133.
[96]Arh. MAE, fond 5417, dosar. Nr.216/1940, f.23-25.

1. ofensiva italiană (28 octombrie-10 noiembrie 1940);
2. contraofensiva greacă (11 noiembrie-15 decembrie 1940);
3. stabilizarea frontului care a durat până în aprilie 1941[97].

Istoricul Andreas Hillgruber relatează că G. Ciano omisese să-l informeze pe Duce despre hotărârea germană, aflată de el încă de la 19 septembrie 1940, atunci când Ribbentrop vizitase Roma. Ducele nu a fost rugat nici de A. Hitler și nici de Ion Antonescu să trimită o Misiune militară italiană la București. Încercarea de a interveni și el, la data de 8 octombrie 1940, prin intermediul ministrului plenipotențiar de la București, P. Ghigi, s-a soldat cu un rezultat nesemnificativ; s-a stabilit doar trimiterea câtorva ofițeri din aviația militară italiană pentru instruirea aviatorilor români[98].

La data de 14 octombrie 1940, aceștia au sosit la București[99].

O rezoluție a lui Ion Antonescu din 19 octombrie 1940 referitoare la Misiunea militară germană sublinia: „se va redacta un proiect de convenție pentru toate capitolele. În proiect se va fixa limita ofițerilor, subofițerilor și soldaților germani, care vor fi aduși, durata șederilor"[100].

La data de 24 octombrie 1940, conducătorul statului român cerea să se stabilească precis: cât va dura misiunea germană, fiindcă nu doresc să mergem la derivă nici sub raportul financiar, nici din alte puncte de vedere. Principiul fiind a „nu se transforma o bună intenție politică și militară într-o ruină financiară și economică pentru România. Suntem destul de secătuiți ca să mai continuăm procedeul"[101].

Ulterior a fost semnat un protocol privind aranjamentele chestiunilor decurgând din prezența trupelor germane în România[102].

Generalul Ion Antonescu, în cursul vizitei efectuate la Roma, a solicitat să i se trimită și o companie de vânători de munte și câțiva ofițeri de marină. Aceștia urmau să fie folosiți pentru instruirea unei părți din armata română și ar fi fost așezați departe de trupele germane[103].

În octombrie 1940 sosea în țară misiunea militară germană. Deși păstra o vădită rezervă, populația țării se prezenta ca o gazdă corectă. La depășirea primului impact a slujit și atitudinea militarilor germani, care nu au făcut prin nimic simțită prezența lor, rămânând în barăci, în afara localităților[104].

---

[97] Valeriu Florin Dobrinescu, Gheorghe Nicolescu, *op. cit.,* p. 38.
[98] A. Hillgruber, *op. cit.,* p. 136.
[99] *Ibidem.*
[100] AMR, fond 5423, dosar 8, poziția 26, 1940-1941, f. 8.
[101] *Ibidem,* f. 22.
[102] *Ibidem*, dosar 16, poziția 21, 1940, f. 37-38.
[103] Gh. Buzatu, Dana Beldiman, Eftimie Ardeleanu, *Mareșalul Antonescu în fața istoriei,* Iași, Editura Tipo-Moldova, 2010, p. 131.
[104] *Ibidem,* p. 212.

Generalul Antonescu i-a primit ostășește. Oferind un banchet la Cercul Militar, la 14 octombrie a invitat cu această ocazie pe șeful misiunii germane, generalul Hansen, generalul de aviație Speidel, ministrul Fabricius, alături de generali și ofițeri români, ținând un toast[105].

A fost o declarație foarte nimerită înainte de vizita lui Hitler, care avea să urmeze peste o săptămână. Această cuvântare îl precedase și ajunsese *in extenso* pe biroul Führer-ului[106].

Cu toate acestea România s-a văzut treptat izolată pe arena internațională, în special după împărțirea sferelor de interese în Europa de Est între Germania și Uniunea Sovietică (23 august 1939) în urma încheierii Pactului Ribbentrop-Molotov[107], rășluită apoi teritorial în 1940 când a pierdut circa o treime din teritoriu și din populație[108] și obligată, pentru a supraviețui, să intre în sfera de influență a Reichului. Aderarea la Pactul Tripartit (23 noiembrie 1940) din inițiativa personală a generalului Ion Antonescu a rămas, așa cum aprecia Ion Gheorghe, fostul ministru român la Berlin, „un act oficial fără putere de convingere", relațiile dintre România și Germania fiind „de la început până la sfârșit un oportunism politic obișnuit"[109]. Întrebându-se dacă se putea vorbi de un interes al României față de o nouă ordine europeană, generalul Ion Gheorghe răspundea categoric: „Nicidecum. Opinia publică românească se ocupa exclusiv de problemele române, mai ales de problemele redobândirii teritoriilor pierdute. Ideea unei noi ordini europene era atât de străină opiniei publice românești, încât nu putea vedea în ea o necesitate și cu atât mai puțin credea în succesul acestei încercări[110].

Din documentele de arhivă reiese că noul context geo-strategic și situația României după masivele rășluiri teritoriale la care fusese supusă țara în 1940, Generalul Ion Antonescu era convins că refacerea integrității teritoriale a țării, principalul obiectiv al politicii sale, nu se putea realiza fără sprijin german. Prin urmare, în pofida tuturor nemulțumirilor apărute la diferite niveluri ale societății românești, acesta a promovat, fără reținere, o politică de apropiere față de Germania - începută, de altfel, de regele Carol al II-lea, în vara anului 1940. La rândul său, Hitler (interesat de poziția strategică extrem de importantă pe care o deținea România în Sud-Estul Europei și de marile rezerve de petrol românesc) a garantat, la 30 august 1940, ceea ce mai rămăsese din statul român, după ce

---

[105] Gheorghe Barbul, *Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei*, Editura Institutului European, Iași, 1992, p.20.
[106] *Ibidem,* p. 22.
[107] Florin Constantiniu, *Între Hitler și Stalin…*, p. 100.
[108] Alexandru Duțu, Maria Ignat, *1940. Drama României. Rapt și umilință*. București, Editura Universal Dalsi, 2000, p. 85-86.
[109] Ion Gheorghe, *Un dictator nefericit. Mareșalul Ion Antonescu (Calea României spre Statul satelit),* București, Editura Machiavelli, 1996, p. 17.
[110] *Ibidem,* p. 21.

contribuise din plin la rășluirea sa teritorială. Anticipând viitorul război cu sovieticii, înainte chiar ca Hitler să-l informeze despre aceasta, Ion Antonescu a declarat că „va fi gata să lupte cu arma în mână împreună cu puterile *Axei*"[111].

CONSEQUENCES OF THE GERMAN-SOVIET PACT ON AUGUST 23, 1939 ON ROMANIA'S TERRITORIAL INTEGRITY JUNE-AUGUST 1940

The signing on August 23, 1939, of the German-Soviet non-aggression pact has radically changed Romania's political and military position, from that very moment leaving it alone in front of Germany and the Soviet Union.

The fact should be stressed that, although the U.S.S.R. had committed an act of force against Romania (to the profound resentment of all Romanians) and although the Gigurtu-Manoilescu Government had performed a change in the orientation of Romanian foreign policy towards the Axis forces, Bucharest authorities also took steps in order to ease tensions and establish good-neighborhood with the U.S.S.R. "Reason of state – as Mihail Manoilescu wrote – was prompting for a sensible and wise versus the U.S.S.R. And it is exactly this policy that we have been carrying out.

But the most significant fact and the best proof for the policy of reconciliation regarding the Soviet Union was the appointment as a plenipotentiary minister in Moscow of Grigore Gafencu, former Minister of Foreign Affairs, and, undoubtedly, an outstanding personality, on August 12, 1940.

By undertaking this appointment, Manoilescu intended to "give the Russians a concrete pledge of the conciliation intentions of our Government and to make forgotten the suspicion that we are mere tools of Berlin.

[111] Sorin Liviu Damean, Marusia Cârstea, *op.cit.*, p 465.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXX**, 2021, p. 281-296

ISTORIA CULTURII, PERSONALITĂȚI

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA UNEI PERSONALITĂȚI MARCANTE A ISTORIEI ROMÂNEȘTI, ION MIHALACHE

SPIRIDON CRISTOCEA*

Ion Mihalache (1882-1963)

Scurte date biografice despre Ion Mihalache. Potrivit actului de naștere 4/21 februarie 1882[1], Ion Mihalache s-a născut la 15 februarie 1882 în casa părinților săi, Iancu Mihalache, 26 ani, și Ana Mihalache, 25 de ani, ambii agricultori, din Goleștii Badii[2]. Martorii trecuți în actul de naștere de către primarul din Goleștii Badii, Manole Constantin, au fost Ioniță Cârcu, de 40 ani, și Iordache Burtanu, 48 de ani, ambii agricultori, care, neștiind carte, au pus degetul, în schimb tatăl pruncului semnează ,,Iancu Mihalace".

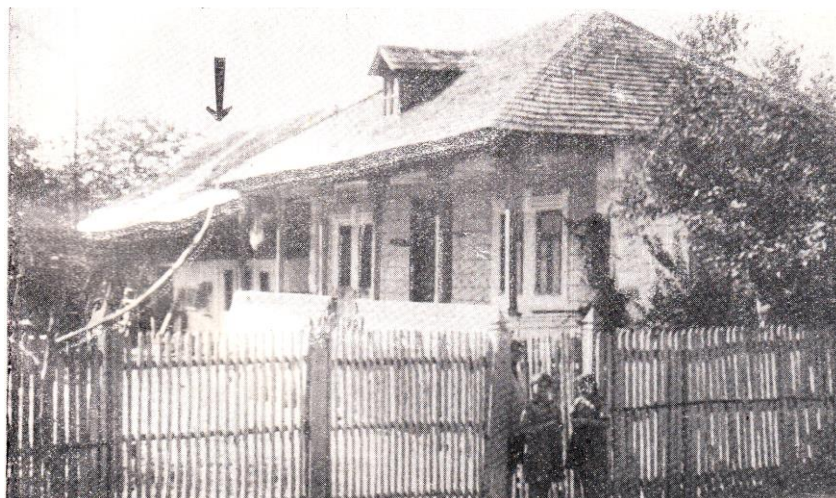
După ce a urmat cursurile școlii primare din satul natal, Ion Mihalache a absolvit Școala Normală din Câmpulung (1901), devenind învățător și funcționând de la 20 august 1901, la Ludești, jud. Dâmbovița, de la 1 septembrie 1903 se va transfera la Topoloveni, iar începând cu anul școlar 1920-1921 la Școala din Dobrești, unde nu a funcționat pentru că a intrat în politică, fiind membru al Partidului Țărănesc (1918) și al Partidului Național Țărănesc (1926) al cărui președinte a fost între 1933 și 1937.

---

* Pitești.

[1] Serviciul Județean al Arhivelor Naționale – Argeș (SJAN -A), fond Starea civilă Goleștii Badii 1882, născuți, actul 4.

[2] Goleștii-Badii, fostă localitate, azi în componența orașului Topoloveni, județul Argeș.

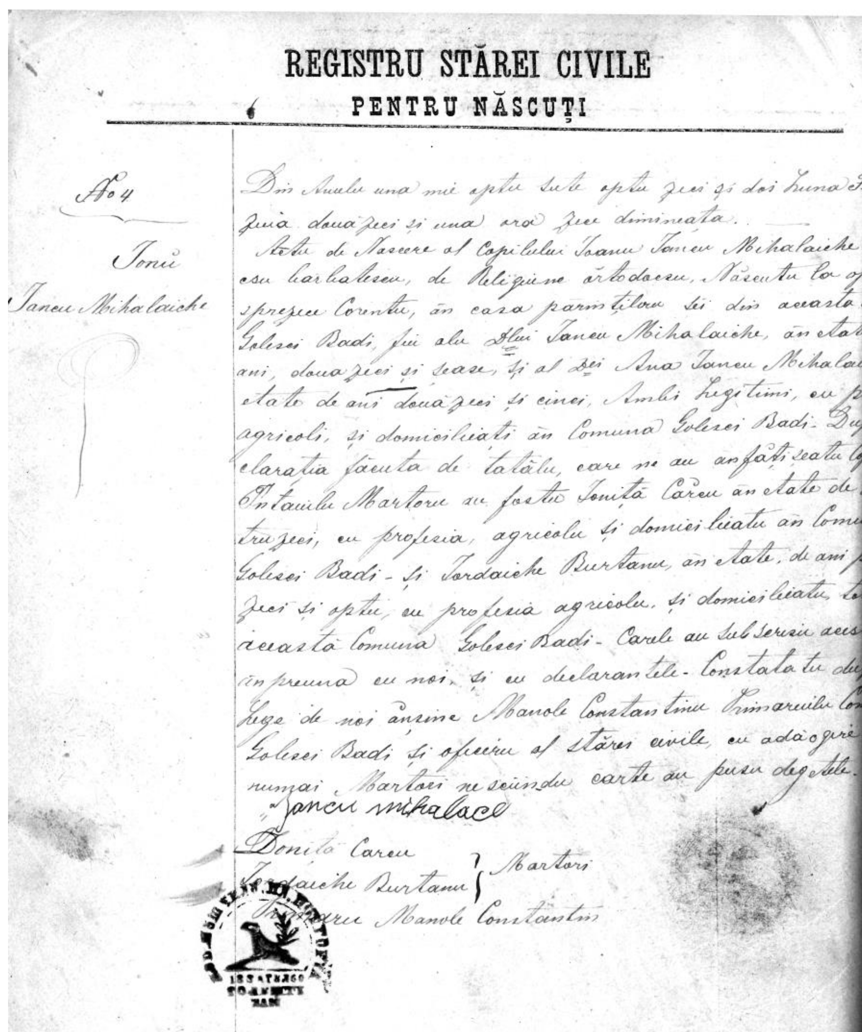
Casa din Goleștii Badii unde s-a născut Ion Mihalache. Foto după Nicușor Graur.

Soția sa, Niculina, nu s-a născut în 1886 în Dobrești, tatăl ei n-a fost preotul Ion Dobrescu[3], ci, potrivit actului 70/1890 s-a născut la 18 noiembrie 1890, la Leordeni, tatăl fiind preotul Petre Dobrescu, de 42 ani (născut 1848 n.n.), originar din Dobrești, iar mama Dumitra, de 38 de ani (născută 1852 n.n.), martori fiind Niță San deaconu și Marin Bădula[4].

Niculina Mihalache a avut un frate, Alexandru, născut la 17 mai 1881 la Leordeni, care, la 4 noiembrie 1904, când avea 23 de ani, se căsătorește cu Elena Niță Predescu, de 25 de ani, din Beleți, fiica decedatului Niță Predescu, zis și Voicu Predescu și a Floarei Niță Predescu, 53 de ani.

[3] Stan Apostol, *Ion Mihalache Destinul unei vieți*, Editura Saeculum I.O, 1999, p. 9. Aceleași greșeli, dar și altele (Dobroești, în loc de Dobrești, anul morții 1973 în loc de 1971, la moarte în 1973 avea 87 de ani, deși în 1971 când a murit avea 81 de ani ș.a.), apar într-un articol nesemnat, din care probabil s-a informat Stan Apostol, *Niculina Mihalache o româncă martir*, tipărit în „Memoria. Revista gândirii arestate”, nr. 22/1997, p. 46-47. Articolul cuprinde și alte date privind biografia Niculinei Mihalache pe care le menționăm și noi, deși nu știm dacă sunt toate reale: după arestarea lui Ion Mihalache, la 14 iulie 1947, este arestată și Niculina și fără să fie judecată sau condamnată este deținută aproape nouă ani în închisorile de la Craiova, Aiud și Mislea; eliberată în primăvara anului 1956 este arestată după câteva luni, condamnată la 20 ani închisoare și confiscarea averii, printre care și casa părintească transformată în dispensar medical; eliberată în 1963 i se fixează domiciliu obligatoriu în București, la Căminul de bătrâni din str. Episcop Radu, nr. 26; apelând la avocatul Florin Patraulea a cerut, printre altele, dreptul de a locui la casa ei din Dobrești, cerere care i s-a aprobat, unde a și murit în 1971. Menționez că înainte de a deveni dispensar medical în casa părintească de la Dobrești a funcționat o perioadă scurtă grădinița pe care am frecventat-o și eu. (SJAN-A, fond Starea civilă, Leordeni, dos. 19/1890, născuți, f. 36 v.).

Martori la căsătoria lor au fost: pr. Ion Cercel, 53 ani, pr. Marin Roșescu. 43 ani, Nae Gheorghe, 61 ani, Ion Oprea Enache, 43 ani, primarul Dobreștiului fiind Marin Gheorghe popa Iancu[5]. De la 1 septembrie 1900 și până la 2 aprilie 1935, când decedează, a fost învățător, iar din 1 martie 1908 director la Dobrești[6].

REGISTRU STĂREI CIVILE
PENTRU NĂSCUȚI

No 4
Ionu
Iancu Mihalaiche

Din Anulu una mie optu sute optu zeci și doi luna Fe
ziua doua zeci și una ora zece diminiata.
Actu de Nascere al Copilului Ioanu Iancu Mihalaiche
sexu barbatescu, de Religiune ortodoxu, Născutu la op
sprezece Corentu, în casa parinților sei din aceasta
Golesci Badi, fiu alu Dlui Iancu Mihalaiche, în etate
ani, doua zeci și șease, și al Dei Ana Iancu Mihalai
etate de ani doua zeci și cinci, Ambii legitimi, cu pr
agricoli, și domiciliați în Comuna Golesci Badi. Dup
claratia facuta de tatălu, care ne au anfățișeatu Cop
Intaiulu Martoru au fostu Ioniță Careu în etate de
truzeci, cu profesia, agricolu și domiciliatu în Comu
Golesci Badi - și Iordaiche Burtanu, în etate, de ani p
zeci și optu, cu profesia agricolu, și domiciliatu
aceasta Comuna Golesci Badi - Carele au subscrisu acest
împreuna cu noi, și cu declarantele. Constatatu dup
lege de noi anume Manole Constantinu Primariulu Com
Golesci Badi și oficeru al stărei civile, cu adăogire
numai Martorii ne sciindu carte au pusu degetele.

Iancu mihalace
Ionita Careu
Iordaiche Burtanu } Martori
Primaru Manole Constantin

Actul de naștere al lui Ion Mihalache din 21 februarie 1882.

[5] SJAN-A, fond Starea civilă, Dobrești, dos. 1/1904, actul 8/4 noiembrie1904).
[6] Spiridon Cristocea, Nicolae I. Ilinca, Nicolae Gh. Marinescu, *Școala din Dobrești, Județul Argeș, 165 de ani (1839-200*4) (în continuare*: Școala…),* Editura Tiparg, Pitești, 2004. p. 50-51, 67.

REGISTRU STAREI CIVILE

PENTRU NĂSCUȚI

Actul de naștere al Niculinei Dobrescu din 21 noiembrie 1890,
născută la 19 noiembrie 1890, devenită prin căsătorie Niculina Mihalache.

Căsătorindu-se cu Niculina, fiica învățătorului Ioan Dumitrăchescu din Dobrești, Ion Mihalache a avut o mare contribuție remarcabilă la ridicarea materială și culturală a acestei localități.

Înv. Alexandru Dobrescu (1881-1935), fratele Niculinei Mihalache.

Ioan Dumitrăchescu s-a născut la 5 februarie 1857 în Dobrești, tatăl fiind Din Popescu și mama Stancia Din Popescu[7]. După ce a făcut Școala primară la Câmpulung, Ioan a urmat Seminarul din Curtea de Argeș, fiind încadrat în 1878 ca învățător suplinitor la Dragomirești, județul Dâmbovița, după care, în noiembrie 1879, s-a transferat la Dobrești unde a funcționat până la 31 august 1920 când se pensionează. În anul școlar 1920-1921 a funcționat ca suplinitor în locul lui Ion Mihalache, ginerele său, ce ocupase postul cu anul școlar 1920-1921[8].

La 31 mai 1881 pr. Ioan Dumitrăchescu, învățător rural, de 24 ani, s-a căsătorit cu Elena, (1865 - 18 iulie 1941), de 16 ani, fiica lui Cârstea Cercel (1822-1870) din Dobrești și a Ancăi, fiica lui Niță al Radului (Anca Rădulescu)[9]. Neavând copii, învățătorul Ion Dumitrăchescu și soția sa, Elena, adoptă ca fiică legitimă pe Niculina, fiica decedatului preot Petru Dobrescu și a Dumitrei din Leordeni, județul Mușcel[10], pe care o avea în îngrijire de mai bine de un an. Actul de adopțiune, din 26 august 1893, recunoscut în aceeași zi de Judecătoria Ocolului Podgoria, județul Mușcel, prin cartea 502/1893, întărit prin sentința 2187/13 septembrie 1893 de Tribunalul Mușcel, este prezentat la 6 noiembrie 1893 lui Pandele Crăsnaru, primarul și ofițerul stării civile din Dobrești, care-l trece în registrul de stare civilă[11].

Preot Ioan Dumitrăchescu (1857-1928).

---

[7]SJAN-A, fond Starea civilă, Dobreștii de Jos, dosar, 54/1857, botezați, nr. 1.
[8] *Școala…*, p. 52, 69.
[9] SJAN-A, fond Starea civilă, Dobreștii de Jos, căsătoriți, dosar 5/1881.
[10] Potrivit normelor gramaticale actuale se scrie „Muscel”, dar am folosit forma „Mușcel”, cum apare în scrierea medievală.
[11] *Ibidem*, dos. 88/1893, născuți, nr. 46.

Pr. Ioan Dumitrăchescu, soția sa, Elena, și fiica adoptivă, Niculina.

Fiind un opozant al noului regim politic instaurat după 1946, Ion Mihalache a fost arestat, judecat și condamnat la închisoare în 1947, aflându-și sfârșitul în 1963, în penitenciarul de la Râmnicu Sărat.

Obținând spre sfârșitul vieții aprobarea de a locui în casa de la Dobrești, soția sa Niculina a reușit să-i aducă osemintele și să le îngroape în cimitirul Bisericii Înălțarea din Dobrești, mormântul aflându-se la sud de lăcașul ecleziastic, acolo unde în 1971 va fi înmormântată și ea. Potrivit actului de deces, nr. 11/27 mai 1971, Niculina Mihalache a decedat în Dobrești, la 25 mai 1971, declarația fiind făcută de Filotea Oprea. A fost înmormântată în cimitirul Bisericii Înălțarea din Dobrești[12].

Un rol important în aducerea osemintelor lui Ion Mihalache și în îngroparea lor la Dobrești l-a avut unul din foștii săi secretari, Ion Popescu-Mehedinți, care mi-a mărturisit, când l-am vizitat, înainte de 1989, în apartamentul său din str. Suren Spandarian din București, că nu știa dacă în lădița sigilată dată de autorități erau oseminte, ei neavând curaj s-o deschidă, sau dacă acestea aparțineau fostului lider țărănist.

Casa preotului Ioan Dumitrăchescu de la Dobrești.

[12] Primăria Dobrești, fond Starea civilă, decedați, actul nr. 11/27 mai 1971.

Ion Mihalache (x) într-un grup de militari.

Mormântul lui Ion și Niculina Mihalache
din cimitirul Bisericii Înălțarea din Dobreștii de Sus.

Ion Mihalache și Reforma agrară din 1945. Pentru a câștiga simpatiile țărănimii, la 23 martie 1945 guvernul Petru Groza a decretat Reforma agrară prin care au fost expropriate peste 1.468.000 ha și împroprietărite circa 900.000 de familii, din care cca 400.000 de familii fără pământ, cu peste 1.100.000 ha[13].

Printre cei care au cunoscut efectele acestei legi se numără și liderul Partidului Național Țărănesc, Ion Mihalache, personalitate marcantă a istoriei contemporane.

Străin de Dobrești până la căsătorie, Ion Mihalache nu avea aici decât averea provenită din zestrea soției sale, Niculina. Cu toate acestea, un anume N. Grigorescu înaintează Comisei Centrale din Ministerul Agriculturii și Domeniilor petiția înregistrată la n. 5646/1945 îndreptată vizibil împotriva lui Ion Mihalache. Afirmând că de la apariția Legii rurale, în Dobrești nu s-a făcut nimic pentru aplicarea ei, autorul petiției menționează că sunt în comună proprietăți care trebuie expropriate, primul teren fiind al voluntarului de război Ion Mihalache, 80 de ha, și apoi cel al lui Constantin Crăsnaru, 250 de ha. Potrivit autorului petiției, motivul principal al stagnării aplicării Reformei agrare în Dobrești este Ion Mihalache, care spune locuitorilor că această lege a exproprierii se va anula în curând, când ei vor veni la putere. Deși nu de locuitorii care se aflau „cu frica în sân și nu reacționează” depindea aplicarea Legii agrare, autorul consideră că trebuie luate măsuri cât mai urgente pentru exproprierea moșiilor din Dobrești.

Pentru a cerceta petiția lui N. Grigorescu, prin delegația nr. 177.537/2 octombrie 1945 este însărcinat inginerul agronom consilier Stan Țiculescu, care, în zilele de 10-11 octombrie 1945, se deplasează la Dobrești, asistat de inginerul agronom Eufimie Civic, șeful Ocolului Agricol Topoloveni, și de Iacob Constantin, președintele Comisei de Plasă.

Constatările făcute în urma acestei deplasări la Dobrești, sunt trimise ministrului sub forma unui raport dactilografiat pe 7 pagini, semnat autograf numai de Stan Țiculescu[14].

Dacă în primul capitol al raportului se repetă cele semnalate de N. Grigorescu în petiția sa, în cel de-al doilea sunt relatate constatările făcute. În primul punct al *Capitolului II se* consemnează că reclamantul N. Grigorescu nu există nici în Dobrești, nici în comunele învecinate, lucru confirmat și de primarul Gh. Postelnicu și de membrii Comisei Comunale Dobrești.

De asemenea, în acest punct se menționează că președintele Comisiei de Plasă a arătat și o petiție semnată de Dumitru Gheorghe Dinu[15] cu același conținut ca a lui N. Grigorescu”.

[13] *Istoria României în date,* Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 388.
[14] Arhivele Naționale Istorice Centrale București, fond Ministerul Agriculturii și Domeniilor. Reforma Agrară din 1945, jud. Mușcel, dosar 9/1945-1950.
[15] Dumitru Gheorghe Dinu, probabil Dumitru Puiac.

Anexa Nr 3 8

Declarație

Subsemnatul Dumitru Dinu din Comuna Dobrești jud. Muscel declar următoarele:

Nu recunosc semnătura pusă pe reclamația adresată d-lui Ministru al Agr. și Domeniilor, referitoare la neexecutarea condițiunilor legale a legii de reformă agrară în ceea ce privește pe d-l Ion Mihalache și C. Crăsnaru

Atât declar și semnez propriu

Dumitru Dinu

10 Octombrie 1945

Declarația lui Dumitru Dinu din 10 octombrie 1945.

La punctul 2 al acestui capitol se menționează că în ziua de 1 aprilie 1945 obștea comunală a ales Comitetul comunal de împroprietărire care, în zilele de 8 mai și 25 iunie 1945, s-a întrunit pentru a întocmi tabloul cu pământurile expuse exproprierii și al celor îndreptățiți la împroprietărire.

La punctul 3 al *Capitolului II* se menționează că Ion Mihalache nu posedă nicio proprietate în Dobrești, singurele proprietăți fiind ale soției sale, Niculina, moștenite de la părintele ei, preotul Ioan Dumitrăchescu: gospodăria unde trăiește cu soțul său, de 3.082 m^2, o suprafață de 227.426 m^2 pământ cultivabil (2.228 m^2, arabil, 70.465 m^2 pomi. 154.733 m^2 fânețe, pășuni) în total 22,75 ha. și o suprafață de 225.063 m^2, aproximativ 22,5 ha. pădure tânără lăstar.

În total, d-na Niculina Mihalache poseda în comuna Dobrești 45,5 ha. terenuri moștenite de la decedatul ei tată, preotul I. Dumitrăchescu, realitate confirmată de primar (Anexa 1, pct. 4), declarația Comitetului comunal (Anexa 2, pct. 5), și din tabloul centralizator al suprafețelor pe parcele ale Niculinei Mihalache, extras după planul ridicat de inginerul Boadog în anul 1933 (Anexa 8).

La punctul 4 al *Capitolului II* se menționează că au fost expropriate în Dobrești de către Comitetul comunal, în zilele de 8 mai, respectiv 25 iulie 1945, o suprafață 77,5 ha (9,25 teren arabil, 24,5 fânețe și pășuni, 43,25 ha pomi și 0,25 ha teren neproductiv) ale proprietarului Constantin Crăsnaru care a făcut contestație că i s-au expropriat mai mult decât trebuia și 8,5 ha fânețe și pășune ale lui Al. Nițescu, în total s-a expropriat în Dobrești 86 ha.

La punctul 6 la *Capitolului II* se menționează că Ion Mihalache „nu a spus niciodată și la nici un sătean din comuna Dobrești că legea de reformă agrară se va anula în curând de dlor când vor veni la putere”, lucru întărit și de primar (anexa 1. pct. 5) care a afirmat că „nu știu și nici nu cred că ar fi putut spune” și de membrii Comitetului Comunal (anexa 2, pct. 8) că „nu ni s-a spus așa ceva”.

În *Capitolul III* se rezumă că:

- petiționarul N. Grigorescu nu există, semnătura fiind fictivă;

- procedura exproprierii și împroprietăririi a fost la timp îndeplinită, expropriindu-se 86 ha, nefiind nicio contestație din partea împroprietăriților;

- Ion Mihalache nu are proprietăți în Dobrești, ci numai soția sa, acestea nu au făcut obiectul exproprierii, deoarece suprafața proprietății era mai mică de 50 ha;

- Ion Mihalache nu le-a spus sătenilor că venind la putere se va anula legea de reformă agrară.

La *Capitolul IV*, la Concluzii, se menționează:

- conținutul petiției este neîntemeiat,

- petiționarul ascuns sub nume fictiv nu poate primi răspuns.

În Capitolul *Cercetări suplimentare* se menționează că în timpul investigațiilor făcute la Dobrești, Stan Țiculescu a aflat despre proprietățile lui Ion Mihalache de la Topoloveni și Călinești, jud. Mușcel, și de la Mătăsaru, jud. Dâmbovița, și, de aceea, aceste localități fiind în drumul lui spre Dobrești, a făcut și aici cercetări constatând:

1. În comuna Topoloveni, punctul „Inuri”, Ion Mihalache avea o suprafață de 4,5 ha (1,5 ha vie altoită, 1 ha pomi, 0,5 ha grădină, 1,5 pădure tânără). Acest teren a fost cumpărat de Ion Mihalache de la obștea satului Topoloveni „Înfrățirea”, din moșia Urlățeanu, pe care a cumpărat-o pentru sătenii constituiți în obște cu 1.200 ha în 1920. La cumpărare, suprafața de 4,5 ha era acoperită cu pădure, iar după defrișare a fost destinată pentru viță-de-vie, livadă și grădină.

Tot în Topoloveni, I. Mihalache poseda o casă cu curte, de cca. 1 ha, fostul conac al moșiei Urlățeanu, cumpărată de Obștea „Înfrățirea” din Topoloveni, care la 16 martie 1924 l-a donat lui Mihalache „pentru serviciile și binele ce le-a făcut”. Acesta a refuzat, de aceea a cumpărat conacul pe prețul de cost, l-a reparat și l-a donat Ministerului Educației Naționale pentru înființarea Școlii gospodărești pentru fete.

2. În satul Vițichești, comuna Călinești, din suprafața de 203.600 m^2 stăpânită de Ion Mihalache în indiviziune cu prof. Ion Răducanu, partea lui I. Mihalache era de 100.657 m^2 (30.960 m^2 vie altoită, 18.962 m^2 pruni, 5.425 m^2 fund de vâlcele, 6.022 m^2 drumuri, 0.320 m^2 necultivabil, 38.968 m^2 pădure și zăvoi).

Vila lui Ion Mihalache de la Inuri. Foto după Nicușor Graur.

Întreaga suprafață de 203.600 ha se compunea din:

- 195.780 m^2 care a fost cumpărată prin licitație publică de prof. Ion Răducanu de la Eforia Spitalelor Civile, cu actul nr. 6147/1923, autentificat de Tribunalul Ilfov, Secția Notariat;

- suprafața de 7.820 m^2 care a fost cumpărată de I. Mihalache și I. Răducanu, în 1928, de la Ministerul Agriculturii și Domeniilor.

Ion Mihalache cumpărase și stăpânea în indiviziune:

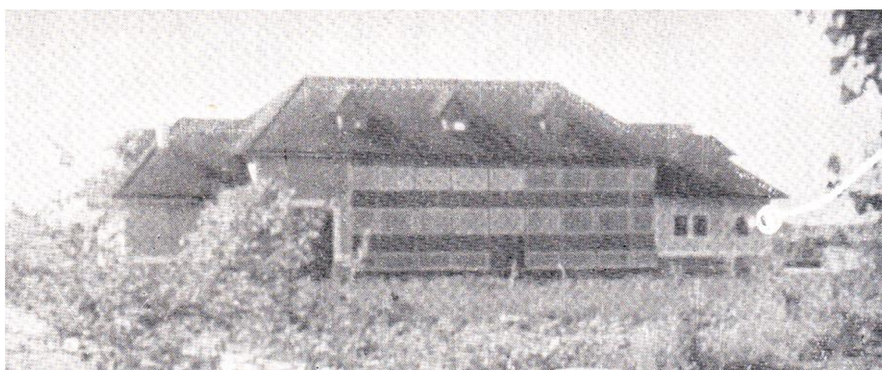
- suprafața de 96.747 m^2 de la prof. I Răducanu, din suprafața de 195.780 m^2 prin actul de vânzare cumpărare transcris la Tribunalul Mușcel sub nr. 2450/17 iunie 1926;

- suprafața de 3.910 mp, jumătate din suprafața de 7.820 m^2, a fost cumpărată de la Ministerul Agriculturii și Domeniilor, împreună cu I. Răducanu, conform ordinului Ministrului Agriculturii și Domeniilor, din 1928 și al Regiunii Agricole Podgoria, din octombrie 1928.

În încheiere, se precizează că între suprafețele menționate mai sus și cele indicate în adeverința Administrației Financiare este o neconcordanță, deoarece, „noi am dat datele așa cum se prezintă astăzi situația pe teren, pe când în adeverință sunt date suprafețele așa cum sunt scrise în rolurile fiscale de la 1942, din care lipsesc suprafețele ocupate cu pădure”.

În comuna Mătăsaru, jud. Dâmbovița, Ion Mihalache poseda lotul „Mihai Viteazul”, de 25 ha, situat la km. 66 pe șoseaua națională București-Pitești, care îi fusese dat de regele Ferdinand în folosință pe timpul vieții, pentru „acte de bravură împotriva inamicului” în campania din 1916-1918.

Ținând cont că în apropiere de lot curge apa Tinoasa, I. Mihalache, după ce a vizitat lucrările de captare și de irigare din Italia, a introdus în 1943 pe acest lot cultura orezului, după ce a amenajat terenul așa cum se cerea pentru o astfel de cultură, iar în 1945 a cultivat orez pe o suprafață de 18 ha, având o recoltă mulțumitoare.

Proprietatea lui Ion Mihalache de la Mătăsaru, foto după Nicușor Graur.

În 1944, I. Mihalache a început construirea la Mătăsaru a unei magazii model, cerută de necesitățile condiționării orezului recoltat până la decorticare, ce face parte dintr-un ansamblu de clădiri potrivit unui program și plan întocmit de arhitectul Popovici, urmărind înzestrarea cu clădirile necesare, în vederea înființării pe lotul „Mihai Viteazul” a unei Școli gospodărești pentru băieții de curs complementar din Mătăsaru și satele vecine. Aceste construcții de îndată ce vor fi puse la punct, împreună cu lotul „Mihai Viteazul”, vor fi dăruite de Ion Mihalache Ministerului pentru Școala gospodărească de băieți, după cum a făcut la Topoloveni cu casa sa pentru Școala gospodărească de fete.

În rezumat din cercetările făcute, rezultă că d-l Ion Mihalache avea următoarele proprietăți:

1. În Topoloveni, în punctul Inuri, 4,5 ha (1,5 ha vie, 1 ha pomi, 0,5 ha grădină și 1,5 ha pădure).

În Topoloveni o casă, fostul conac al moșiei Urlățeanu, donată Ministerului Educației Naționale pentru Școala gospodărească de fete din Topoloveni.

2. În satul Vițichești, comuna Călinești:

10 ha din suprafața totală de cca. 20,3 ha, stăpânită în indiviziune cu prof. Ion Răducanu (3,09 ha vie, 1,90 ha pomi, 0,5 ha fund de vâlcele, 0.03 ha teren necultivabil și 3,90 ha pădure și zăvoi).

3. În comuna Mătăsaru, lotul „Mihai Viteazul” de 25 ha.

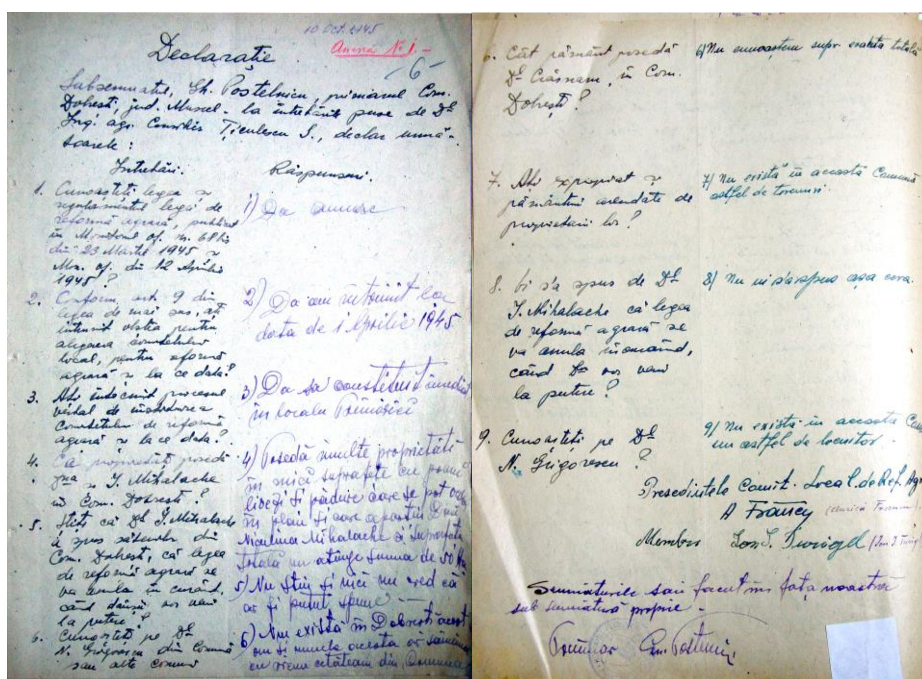
În total 39,5 ha.

Gheorghe Postelnicu

Raportul întocmit de Stan Țiculescu este însoțit de opt anexe, prima fiind declarația lui Gh. Postelnicu[16], primarul com. Dobrești, care la întrebarea câte proprietăți posedă Mihalache în Dobrești a răspuns: „Posedă multe proprietăți în mici suprafețe cu pomi, livezi și pădure… și care aparțin d-nei Niculina Mihalache și suprafața totală nu atinge suma de 50 ha”.

La întrebarea dacă Mihalache a afirmat că legea de reformă se va anula după ce vor veni la putere, primarul a răspuns: „Nu știu și nici nu cred că ar fi putut spune”, iar privitor la N. Grigorescu „nu există în Dobrești acest om”.

10 Oct. 1945

Anexa No 1. –

– 6 –

Declarație

Subsemnatul, Gh. Postelnicu, primarul Com. Dobrești, jud. Muscel, la întrebările puse de D-l Ing. agr. Consilier Țiculescu S., declar următoarele:

Întrebări: / Răspunsuri:

1. Cunoașteți legea și regulamentul legii de reformă agrară, publicat în Monitorul of. nr. 68 bis din 23 Martie 1945 și Mon. of. din 12 Aprilie 1945? — 1) Da amândouă

2. Conform art. 9 din legea de mai sus, ați întocmit [illegible] pentru alegerea Comitetului local, pentru reformă agrară și la ce dată? — 2) Da am întocmit la data de 1 Aprilie 1945

3. Ați întocmit procesul verbal de înființarea Comitetului de reformă agrară și la ce dată? — 3) Da s-a constituit imediat în localul Primăriei

4. Câte proprietăți posedă D-na I. Mihalache în Com. Dobrești? — 4) Posedă multe proprietăți în mici suprafețe cu pomi livezi și pădure care se pot [illegible] în plan și care aparțin D-nei Niculina Mihalache și suprafața totală nu atinge suma de 50 Ha

5. Știți că D-l I. Mihalache a spus sătenilor din Com. Dobrești, că legea de reformă agrară se va anula în curând, când dânșii vor veni la putere? — 5) Nu știu și nici nu cred că ar fi putut spune –

6. Cunoașteți pe D-l N. Grigorescu din Comună sau alte comune — 6) Nu există în Dobrești acest om și nimeni [illegible] cu [illegible] cetățean din Comună

6. Cât pământ posedă D-l Crăsnaru, în Com. Dobrești? — 6) Nu cunoaștem supr. exactă totală

7. Ați expropriat și pământuri arendate de proprietarii lor? — 7) Nu există în această Comună astfel de terenuri.

8. Vi s-a spus de D-l I. Mihalache că legea de reformă agrară se va anula în curând, când D-sa vor veni la putere? — 8) Nu mi s-a spus așa ceva.

9. Cunoașteți pe D-l N. Grigorescu? — 9) Nu există în această Comună un astfel de locuitor.

Președintele Comit. Local de Ref. Agrar.
A Francu (Anica Francu)

Membru Ion I. [illegible]

Semnăturile s-au făcut în fața noastră sub semnătură proprie.

Primar Gh. Postelnicu

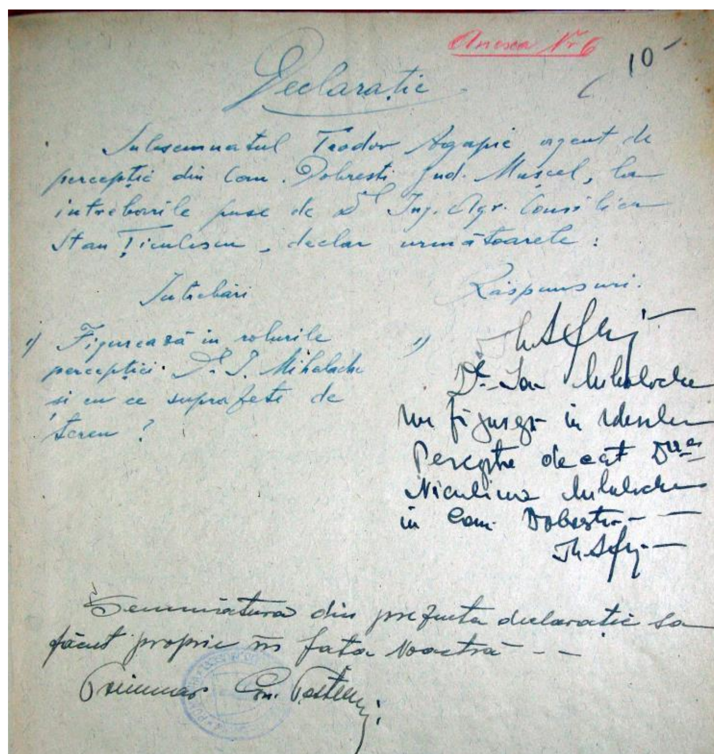
Declarația lui Gheorghe Postelnicu din 10 octombrie 1945.

[16] Căsătorit cu Elena, născută la 19 aprilie 1890, fiica lui Petre I. Cristocea, Gheorghe Postelnicu, care a fost și primar al Dobreștiului, neavând copii a înfiat pe Gheorghe, fiul cumnatului său Gheorghe P. Cristocea și al Alecsandrinei, mort pe front în 1944, după care soția născut trei băieți: Ion (Niță), profesor la Piatra Neamț, Ilie, învățător, profesor și director (1 sept. 1955-15 nov. 1963, 1 sept. 1984-31 aug. 1989) al Școlii Dobrești și Nicolae (Nicu).

În anexa doi, membrii Comitetului de reformă din Dobrești au răspuns la întrebarea lui S. Ţiculescu privitor la anularea legii de reformă după câștigarea alegerilor „nu ni s-a spus la ceva”, iar dacă-l cunosc pe N. Grigorescu „nu există în această comună un astfel de locuitor”. Declarația a fost semnată de A. (Aurică n.n.) Frâncu, președintele Comitetului local de reformă agrară, și de Ion I. Turigel, iar primarul Gh. Postelnicu a confirmat că semnăturile s-au făcut în fața sa.

Constantin Crăsnaru

Anexa trei cuprinde declarația locuitorului Dumitru Gh. Dinu din Dobrești, din 10 octombrie 1945: „nu recunosc semnătura pusă pe reclamația adresată dlui Ministru al Agr. și Domenii și referitoare la neexecutarea în condițiuni legale a legii de reformă agrare în ceea ce privește d-l Ioan Mihalache și C. Crăsnaru”.

Anexa Nr 6 10

Declarație.

Subsemnatul Teodor Agapie agent de percepție din Com. Dobrești Jud. Mușcel, la întrebările puse de Dl Ing. Agr. Consilier Stan Ţiculescu, declar următoarele:

Întrebări / Răspunsuri.

1) Figurează în rolurile percepției D-l I. Mihalache și cu ce suprafețe de teren?

1) Th Agapie
D-l Ion Mihalache nu figurează în rolurile percepției decât D-na Niculina Mihalache în Com. Dobrești —
Th Agapie

Semnătura din prezenta declarație s-a făcut propriu în fața noastră — —
Primar Gh. Postelnicu

Declarația agentului de percepție din Dobrești, Teodor Agapie.

Anexa nr. 6, cuprinde răspunsul lui Teodor Agapie, agent de percepție în Dobrești: „Dl Ion Mihalache nu figurează în rolurile Percepției, decât d-na Niculina Mihalache în comuna Dobrești”.

Deci, potrivit celor relatate, petiția făcută de N. Grigorescu aparține unui anonim, probabil un dușman politic al lui Ion Mihalache, procedură folosită atât în trecut cât și astăzi.

Anexa N° 5

Tablou

de suprafețele de teren expropriate dela diferiți proprietari din Com. Dobrești Jud. Muscel, de către Comitetul comunal de reformă agrară.

Nr. crt.	Numele și pronumele proprietarului expropriat	Suprafața expropriată				Data procesului verbal de expropriere	Obs.
		Arabil	Fânețe și pășuni	Livezi	Neproductiv		
1.	Crăsnaru C-tin	—	6,5 Ha.	—	—	8 Mai 1945	
2.	-„- -„-	0,75 Ha.	—	—	—	8 Mai 1945	
3.	-„- -„-	0,50 Ha.	0,5 Ha.	—	—	8 Mai 1945	
4.	-„- -„-	—	—	—	0,25 Ha.	8 Mai 1945	
5.	-„- -„-	5,50 Ha.	5,5 Ha.	23,5 Ha.	—	8 Mai 1945	
6.	-„- -„-	—	12 Ha.	—	—	8 Mai 1945	
7.	-„- -„-	—	—	20 Ha.	—	25 Iulie 1945	
8.	Alexandru Nitescu	—	8,5 Ha.	—	—	8 Mai 1945	
9.	Crăsnaru C-tin	2,50				8 Mai 1945	
		9,25 Ha.	33,0 Ha.	43,5 Ha.	0,25 Ha.		

Total 86 Ha.

Președintele reformei agrare din Com. Dobrești

[illegible]

Tabel cu proprietățile expropriate din Dobrești în 1945.

Tot denaturări şi calomnii la adresa lui Ion Mihalache conţine şi cartea lui Nicuşor Graur[17], care a fost membru al Partidului Naţional Ţărănesc, devenit apoi un duşman politic al acestuia.

Una din denaturări este cea care apare sub fotografia conacului de la Dobreşti unde se menţionează: ,,Întinderea proprietăţii înconjurătoare 120 pogoane: 1,50 % livezi de pomi, fâneţe, culturi 2,50 % păduri", or după cum am văzut din raportul lui Stan Ţiculescu cele 45,5 ha aparţineau soţiei sale, Niculina, primite ca zestre de la tatăl ei, înv. Ioan Dumitrăchescu.

CONTRIBUTIONS TO THE KNOWLEDGE OF A SIGNIFICANT PERSONALITY OF ROMANIAN HISTORY, ION MIHALACHE

Abstract

Born on February 18, 1882 in the village of Goleştii Badii, a locality today included in the city of Topoloveni, Ion Mihalache through his marriage to Niculina, the adopted daughter of Elena and the priest and teacher Ioan Dumitrăchescu from Dobreşti, suffered as a result of the Agrarian Reform of 1945, although the land area here, which did not exceed 50 ha, belonged to his wife.

[17] Nicuşor Graur, *Ion Mihalache et comp.,* Editura Dreptatea Nouă, Bucureşti, 1946.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXX**, 2021, p. 297-322

DESPRE STRĂBUNICII PATERNI AI ARHITECTULUI DIMITRIE IONESCU-BERECHET ȘI SPIȚA NEAMULUI LOR[1]

ȘTEFAN IONESCU-BERECHET[*]

Galeria marilor creatori de arhitectură din spațiul românesc cuprinde și personalitatea lui Dimitrie Ionescu Berechet (1896-1969), bunicul meu matern, arhitect șef al Patriarhiei Române între 1930-1963 și proiectant al multor monumente cu valoare de reper în istoria artei românești contemporane (fig. 1). Portofoliul lui reunește, în domeniul arhitecturii bisericești, peste 100 de biserici noi, case parohiale, sedii de protoierii, restaurări de lăcașuri de cult-monumente istorice, numeroase lucrări de sculptură bisericească în lemn sau în marmură, cărora li se adaugă, în domeniul arhitecturii civile, o serie de edificii publice și nenumărate locuințe particulare în diverse orașe ale țării. Biserica Parcul Domeniilor - Cașin din București (fig. 2), Căminul și paraclisul românesc de la Ierusalim (fig. 3), Mausoleul de pe Muntele Mateiaș (fig. 4), catedrala din Hunedoara, biserica mânăstirii Maglavit, biserica din Costești Argeș, biserica Sf. Împărați din Constanța, reședința patriarhală din Dragoslavele, mobilierul Sălii Sinodale a Reședinței patriarhale, mobilierul Bibliotecii Sf. Sinod de la mânăstirea Antim, candelabrul

Fig. 1. Arhitectul Dimitrie Ionescu-Berechet, 1934, fotografie din colecția de familie Ionescu-Berechet.

[1] Comunicare susținută în cadrul Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române, filiala Iași, ședința 263, din 14 iunie 2022.

[*] Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității din București.

Catedralei din Cluj și al celei din Constanța, tâmplele de lemn de la mănăstirea Dealu și de la biserica Sf. Elefterie din București, baldachinul cu racla Sf. Calinic de la mânăstirea Cernica, Primăriile din Câmpulung-Muscel și Hunedoara sau Teatrul „George Bacovia” din Bacău, sunt doar câteva dintre reperele bogatei sale opere[2].

Fig. 2. Biserica Parcul Domeniilor-Cașin, București, proiect arh. D. Ionescu-Berechet, 1939, fotografie din colecția de familie Ionescu-Berechet.

[2]. Pentru informații detaliate referitoare la activitatea sa, a se vedea Ștefan Ionescu-Berechet, *Arhitectul Dimitrie Ionescu-Berechet (1896-1969). Viața și opera*, Editura Monitorul Oficial, București, 2022.

Fig. 3. Biserica așezământului românesc de la Ierusalim, proiect arh. D. Ionescu-Berechet, 1937, fotografie din colecția de familie Ionescu-Berechet.

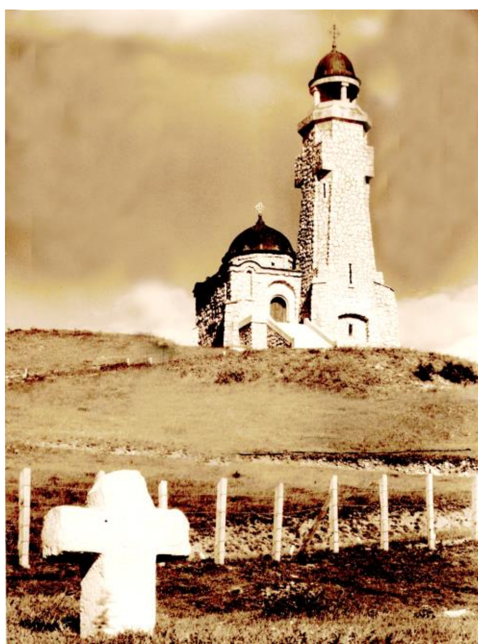

Fig. 4. Mausoleul eroilor de pe Muntele Mateiaș, Valea Mare Pravăț, proiect arh. D. Ionescu-Berechet, 1935, fotografie din colecția de familie Ionescu-Berechet.

Arhitectul Dimitrie Ionescu Berechet este descendentul unor însemnate familii de orășeni câmpulungeni, boiernași și județi ai urbei, clerici și ctitori de biserici. A fost al nouălea dintre cei zece copii ai negustorului „de brașovenie” Nicolae Ionescu Berechet (1835-1905) și ai soției sale Maria Popescu (1855-1943)[3], înrudită cu familia pictorului pașoptist Ioan D. Negulici și cu cea a dramaturgului Tudor Mușatescu[4] (fig. 5).

Fig. 5. Familia Ionescu-Berechet, cca 1895, fotografie din colecția de familie Ionescu-Berechet.

[3] Cf. Primăria orașului Câmpulung, județul Mușcel, Oficiul Stării Civile, extract nr. 44/7 nov. 1942 după registrele actelor pentru născuți pe anul 1896, (arhiva familiei Ionescu-Berechet).
[4] Mama sa, Zoe, fiica preotului Ioan Meleșteu (cca 1785-1830) și a Ilincăi presbitera (1790-1864) din Văleni Podgoria (Muscel), avea o soră mai mare, Anastasia (1815-1893), căsătorită cu pitarul Dimitrie Negulici, fratele pictorului Ioan D. Negulici. Un nepot de soră, Istrate Georgescu, a fost căsătorit cu o nepoată de soră a mamei dramaturgului Tudor Mușatescu.

Bunicul meu a văzut lumina zilei în casa părintească aflată în centrul vechi al orașului Câmpulung-Muscel, casă având încastrată în fațada de la stradă celebra *Cruce a Jurământului,* cruce în fața căreia depuneau jurământul județii urbei cu ocazia investiturii lor[5] (fig. 6).

Fig. 6. Casa părintească a arh. Dimitrie Ionescu-Berechet din Câmpulung Muscel, având încastrată în fațadă Crucea Jurământului, 2014, foto Cristina Ionescu-Berechet.

Potrivit propriei sale mărturii, a moștenit remarcabilul talent la desen de la „strămoșii săi artiști”, mai precis de la bunicul său patern, **zugravul Ion Gârniță** (1798-1853). Pictor bisericesc activ în Câmpulung și în județul Muscel, Ioan zugravul este autor/co-autor al picturilor murale de la prima biserică a

[5] Informații detaliate despre această casă, aflată cândva în perimetrul Școlii domnești din Câmpulung și atestată documentar la 1700, precum și despre Crucea de piatră, având înscrise pe ea vechile privilegii orășenești, ridicată din porunca lui Gheorghe Duca Vodă în 1674, a se vedea Ștefan Ionescu-Berechet, „Un monument emblematic și istoria sa uitată: Crucea Jurământului din Câmpulung Muscel”, în *Argesis. Studii și comunicări*, Muzeul Pitești, secția Istorie, XXIV (2015), pp. 147-178; Idem, „Povestea casei cu Cruce din Câmpulung-Muscel”, în *Historia*, 179, decembrie 2016, pp. 56-61.

schitului Mărculești-Flămânda din oraș[6], de la bisericile *Sf. Apostoli* din Vrănești (1827)[7], *Intrarea în Biserică a Maicii Domnului* din Domneștii de Sus (poarta de zid, cca 1821)[8] și *Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul* din Vlădeștii de Sus (pridvorul, 1851)[9], precum și al picturii tâmplei de zid din biserica mănăstirii Aninoasa (1838)[10].

Numele de familie *Gârniță*, poreclă derivată de la numele unei specii de stejar, atestat documentar la mijlocul sec. XVIII în zona Zărnești-Măgura (jud. Brașov)[11], se întâlnește în „lista de numele celor iscăliți în zapisele vânzării cu arendă a venitului munților orașului Câmpulung de la 1787 până la anul 1824", semnalată de N. Iorga[12]. Neamul Gârniță figurează printre neamurile de vechi orășeni consemnate în Tabla Obștii moșnenilor câmpulungeni din 1846, în cadrul moșului nr. 18 (fig. 7), fiind „curgător" pe trei spițe: moștenitorii lui Nicolae Gârniță; casa Dinului sin Ghioca Gârniță și moștenitorii lui Apostol diacon: Ion Gârniță[13]. O a patra spiță ce completează moșul este cea a neamului **Ciolan**, reprezentat de Ion sin Eftimie Ciolan, negutător de vite, căsătorit cu Zamfira Colănel, epitrop al Obștii moșnenilor timp de mulți ani[14], membru al Consiliului Comunal în 1865[15], epitrop și ctitor al bisericii Domnești din oraș[16]. Din ramura câmpulungeană a neamului Ciolan, originar din Mărginimea Sibiului, mai făcuse parte la începutul veacului al XIX-lea și preotul Simeon Ciolan, slujitor la biserica Domnească, frate cu arhimandritul cărturar Naum Râmniceanul (1764-1839), ambii fiind fiii protopopului Bucur, refugiat în 1765 din Jina Sibiului în

---

[6] Cf. Pr. Ioan Răuțescu, *Câmpulung-Muscel. Monografie istorică*, Tipografia Gh. Gh. Vlădescu, Câmpulung, 1943, Ed. Ars Docendi, 2009, ed. anastatică, p. 306.

[7] Alături de popa Constantin zugravul din Câmpulung, cf. pomelnicului zugravilor de la proscomidiar, în Constantin Bălan, *Inscripții medievale ale României. Județul istoric Muscel*, mss. dactilografiat, Institutul de Istorie N. Iorga, nr. I 1334, p. 2186.

[8] Cf. însemnării făcute de arh. D. Ionescu-Berechet pe o fotografie a monumentului din anii 1930 (arhiva familiei Ionescu-Berechet).

[9] Cf. pomelnicului zugravilor de la proscomidiar, în BAR, Manuscrise, A 3844, mapa V, f. 128.

[10] Alături de zugravul Ioan Pop, potrivit inscripției de pe icoana împărătească a Maicii Domnului, cu data de 5 august 1838, cf. Pr. Ioan Răuțescu, *Mănăstirea Aninoasa din județul Muscel*, Tipografia și Librăria Gheorghe N. Vlădescu, Câmpulung-Muscel, 1933, p. 35.

[11] Vezi Nicolae Iorga, *Brașovul și românii. Scrisori și lămuriri*, Stabilimentul grafic I.V. Socecu, București, 1905, p. 353. Data documentului citat de N. Iorga, în care printre zărneștenii semnatari figurează și un Bucur Gârniță, este 1758 octombrie 5 (cf. *Catalogul documentelor românești din Arhivele Statului de la orașul Stalin*, vol. I (1521-1799), București, 1955, nr. 519, p. 103). În regiunea Peștera-Măgura, de lângă Zărnești, se păstrează până astăzi toponimul „Muchia lui Gârniță", deal locuit încă de purtători ai acestui nume de familie.

[12] N. Iorga, *Notițe. Acte câmpulungene*, în „Revista Istorică", I (1915), nr. 1, p. 21.

[13] Pr. I. Răuțescu, *Câmpulung-Muscel*..., p. 398.

[14] Gheorghe Pârnuță, Ștefan Trâmbaciu, *Documente și inscripții privind istoria orașului Câmpulung-Mușcel*, vol. V, Ed. Semne, București, 2001, p. 199.

[15] Vasile Novac, *Județul Muscel, 1831-1939*, Ed. Nova Internațional, Pitești, 2008, p. 19.

[16] Pr. I. Răuțescu, *Câmpulung-Muscel* …, p. 272.

Corbi-Muscel, din cauza persecuțiilor declanșate de generalul Bukow. Din sânul aceleiași familii a ieșit și marele dascăl Nicolae Simonide (1804-1886), fiul preotului Simeon, absolvent al Academiei lui Gheorghe Lazăr din București, unde dascălii greci i-au schimbat numele din Ciolan în Simonide, revizor al școlilor din Țara Românească în 1843 și profesor al marelui om politic Ion Brătianu, care, la moartea sa, în 1886, i-a organizat funeralii naționale[17].

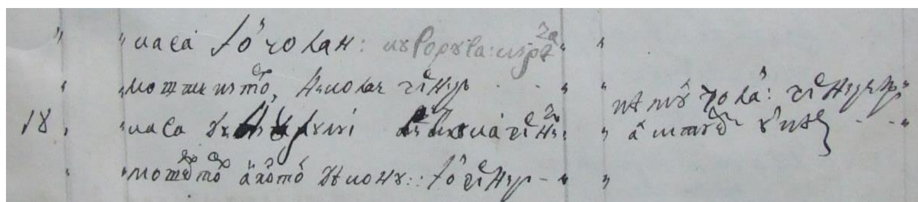

Fig. 7. Neamul Ciolan și Gârnițești, în Condica alegerii moșnenilor orășeni, 1846, SJAN Argeș, Obștea moșnenilor câmpulungeni, 6/1846, f. 4.

Dintr-un extras de stare civilă, păstrat cu grijă în arhiva familiei, aflăm informații prețioase despre înaintașii pe linie masculină ai arhitectului Berechet. Este vorba de certificatul de căsătorie al părinților săi, căsătorie oficiată în anul Războiului de Independență, pe 13 ianuarie 1877, din care aflăm că mirele Nicolae Ionescu, „june ortodox de ani 41, de profesie comerciant” era fiul „răposatului Ion sin Diaconu Apostol Zugravu” și al răposatei sale soții Maria (fig. 8). În același act se precizează că „vârsta viitorului soț se constată după condica bisericii Sf. Ilie, ca născut la anul 1835, luna noiembrie, ziua 8”[18]. Renunțând la numele de Gârniță, Nicolae își derivă patronimul „Ionescu” de la prenumele tatălui său, Ion, la care adaugă porecla „Berechet”, conferită de concitadinii săi, mari iubitori de porecle, oficializându-și legal numele în 1883 și punând bazele familiei Ionescu-Berechet[19].

Despre **diaconul Apostol Gârniță** (c. 1755-c. 1805), slujitor al bisericii Sf. Ilie din Câmpulung, s-au păstrat extrem de puține mărturii documentare. Întâlnim numele său într-un zapis din anul 1777, prin care Arsenie Curcă, negutător din Câmpulung, tatăl marelui negustor brașovean Sterie Arsenie, vinde o livadă de fân din Cotești, zapis în care diaconul Apostol semnează în calitate de martor și de scriitor al zapisului, alături de Ghinea Gârniță[20].

---

[17] Cf. Gheorghe Pârnuță, „Două personalități ale culturii românești: dascălul Nicolae Simonide și istoricul literar Dan Simionescu”, în *Studii și Comunicări Muzeul Câmpulung Muscel*, III (1984), pp. 235-237.

[18] Primăria Comunei Câmpulung, Oficiul Stării Civile, extract din registrul actelor de căsătoriți pe anul 1877, no. 5/7 nov. 1942 (arhiva familiei Ionescu-Berechet).

[19] Cf. *Monitorul Oficial*, 11/23 ian. 1883, nr. 228, p. 3568.

[20] „Acte și documente muscelene publicate de preotul I. Răuțescu (Dragoslavele)”, în *Buletinul Comisiei Istorice a României*, VIII (1929), p. 31.

Primăria Comunei Câmpulung
Plasa Dâmbovița, Jud. Muscel

OFICIUL STARII CIVILE

EXTRACT

Din registrul actelor de căsătoriți pe anul una mie opt sute șaptezeci și șepte

După registrul pentru căsătoriți pe anul 1877.

Căsătoria între Nicolae Ionescu și Maria născută Ioniță Poppescu

Nr. 5.

Din anul una mie opt sute șaptezeci și șepte luna Ianuarie ziua trei spre zece ... meridiane

Act de căsătoria D-lui Nicolae Ionescu, june ortodox de ani patruzeci și unu de profesie comerciant născut în comuna Câmpulung domiciliat în comuna Câmpulung strada — Nr. — fiu major al răposatului Ion fiu Diaconu Apostol Zugravu de profesie — domiciliat în comuna — strada — Nr. — și al răposatei Maria fostă soția a lui I. Diaconu Apostol Zugravu domiciliată în comuna — strada — Nr. — și a D-rei Maria născută Ioniță Poppescu june ortodoxă de 21 ani de profesie economia de casă născută în comuna Câmpulung domiciliată în comuna Câmpulung strada — Nr. — fică majoră al Ioniță Poppescu de profesie amploiat domiciliat în comuna — Nr. — și a D-nei Maria soția lui Ioniță Poppescu profesie — domiciliată în comuna Câmpulung.

Viitorul soț fiind însoțit de fratele său Petre Ionescu iar viitorea soție de părinții săi —

Cei de față contractanți ne-au declarat că — s-a făcut contract de căsătorie depus la On. Tribunal de Muscel fără de sorți.

Actele preliminarii sunt: I. Publicațiunea făcută fără opoziție în această comună în ziua de la 2 și 9 Ianuarie a.c. II. Biletul de naștere al viitoarei soție din anul 1855 luna Iulie ziua 31. Vârsta viitorului soț se constată după condica bisericii Sf. Ilie că născut la anul 1835 luna Noembrie ziua 8.

Declarațiunea celor doi martori prezenți la celebrarea căsătoriei civile din care se constată că viitorii soți nu există legi de rudenie prevăzut la art. 143–150 din Codul Civil.

Fig. 8. Extras după certificatul de căsătorie al lui Nae Ionescu-Berechet cu Maria Popescu, 1877, colecția de familie Ionescu-Berechet.

În decembrie 1796, plătește legarea unui *Apostol* al bisericii Sf. Ilie, ediția București, 1683, potrivit unei însemnări marginale de pe carte[21]. Iar într-o alegere a locurilor bisericii Domnești din Câmpulung, din martie 1800, figurează și „sania diaconului Gârniță”[22], mărturie a micilor sale activități comerciale, moștenite mai târziu de nepoții săi. Numele diaconului Apostol se regăsește și în vechiul Pomelnic al bisericii Sf. Ilie, la rubrica „Preoții slujitori care au slujit în sfântă biserica aceasta, părinții, moșii și strămoșii noștri”, alături de cel al soției sale Neacșa/Șuța, călugăriță înainte de moarte sub numele de Natalia monahia[23]. Decedată pe 28 sau 29 aprilie 1842[24] (fig. 9), ea a fost înmormântată în cimitirul din incinta bisericii, sub streașina sudică a absidei altarului, mormântul ei fiind descoperit arheologic în iulie 1972, în timpul săpăturilor conduse de Flaminiu Mîrțu, director al Muzeului din Câmpulung, și identificat grație cărămizii de monah, ce poartă incizate numele defunctei și data morții[25] (fig. 10).

Fig. 9. Înregistrarea decesului Nataliei monahia, 1842, SJAN Argeș, CRSC Câmpulung, Mah. Târgului-Sf. Ilie, Registru de decedați 23/1842, f. 2.

Alături de Ion zugravul, mezinul familiei (n. 1798), diaconul Apostol și Neacșa diaconeasa au mai avut cel puțin doi copii, atestați documentar. Primul dintre ei, popa Gheorghe, a fost și el slujitor al bisericii Sf. Ilie, fiind consemnat, împreună cu familia sa în catagrafia Mitropoliei Ungrovlahiei din 1810. Se născuse în 1785, fusese hirotonit pe 8 martie 1806 de către mitropolitul Dositei Filitti pe seama acestui lăcaș și era căsătorit cu Maria, având doi băieți Șerban (3 ani) și Ștefan (1 an)[26]. Moare înainte de a împlini vârsta de 45 de ani, în vara anului 1829[27], răpus probabil de ciumă, alături de ceilalți membri ai familiei sale pe care nu-i mai găsim consemnați în nici una dintre numeroasele surse ulterioare.

[21] Pr. I. Răuțescu, *Câmpulung-Muscel…*, p. 256.
[22] DANIC, Achiziții Noi, MMCMXX/2.
[23] Spiridon Cristocea, *Pomelnice de biserici și mănăstiri argeșene*, Ed. Ordessos. Muzeul Județean Argeș, Pitești, 2014, p. 108.
[24] Cf. SJAN Argeș, CRSC Câmpulung, Mah. Târgului-Sf. Ilie, Registru de decedați 23/1842, f. 2.
[25] Cf. documentație fotografică și jurnal de săpături, în colecția de familie Flaminiu Mîrțu.
[26] Pr. I. Răuțescu, *Câmpulung Muscel …*, p. 260.
[27] Cf. Catastiful Mitropoliei pentru dajdia preoților și diaconilor din jud. Mușcel, în DANIC, Mitropolia București, DVI/42.

Fig. 10. Mormântul Nataliei monahia (în dreapta imaginii, marcat de cărămida așezată la cap), fotografie din timpul săpăturilor arheologice din 1972, colecția de familie Flaminiu Mîrțu.

Al II-lea copil al diaconului Apostol Gârniță a fost Stanca (1793-1846), soția lui Manole Moscu/Grecu (1783-1833), dascăl particular de greacă în Câmpulung, venit aici din „părțile grecești” cândva după 1800, primul profesor al lui C.D. Aricescu, care-l amintește în memoriile sale[28]. Cariera sa profesională se încheie odată cu înființarea Școlii naționale din oraș în 1832, când rămâne fără învățăcei. Dificultățile materiale prin care trece, dublate și de pierderea fiicei sale Ecaterina, moartă de lingoare la vârsta de numai un an[29], îi grăbesc probabil sfârșitul care are loc după „zăcere multă” la începutul anului 1833[30].

Unul dintre cei doi băieți ai dascălului Manole și ai soției sale Stanca Gârnițoaia, Dumitrache Manolescu, s-a căsătorit în februarie 1846 cu Elena, fiica logofătului Gheorghe Piteșteanu, din familia boierilor Piteșteni[31]. Două luni mai târziu se stinge din viață celălalt băiat, Ioan, cântăreț bisericesc, în jurul vârstei de 30 de ani[32], iar la finele aceluiași an, pe 1 decembrie, trece la cele veșnice și mama sa, Stanca văduva[33].

[28] Constantin D. Aricescu, *Scrieri alese*, ed. îngrijită de Dan Simonescu și Petre Constantinescu, Ed. Minerva, București, 1982, p. 124.
[29] Cf. SJAN Argeș, CRSC Câmpulung, Mah. Târgului-Sf. Ilie, Registru de morți, 2/1832, nr. 1.
[30] Cf. SJAN Argeș, CRSC Câmpulung, Mah. Târgului-Sf. Ilie, Registru de morți, 5/1833, nr. 2.
[31] Cf. SJAN Argeș, CRSC Câmpulung, Mah. Târgului-Sf. Ilie, Registru de căsătoriți, 33/1846, nr. 3.
[32] Cf. SJAN Argeș, CRSC Câmpulung, Mah. Târgului-Sf. Ilie, Registru de morți, 33/1846, nr. 3.
[33] Cf. SJAN Argeș, CRSC Câmpulung, Mah. Târgului-Sf. Ilie, Registru de morți, 33/1846, nr. 9.

De un destin mai fericit s-au bucurat zugravul Ion Gârniță și urmașii săi. Căsătorit probabil în anul 1828, el a avut cinci copii, dintre care o fată Ileana, a murit la vârsta de un an[34], iar restul de patru au ajuns la maturitate: Maria (1829-1919), soția preotului Daniel Paraschivescu de la biserica Sf. Vineri din Câmpulung; Petrache Ionescu (Chesat) (1831-1913), comerciant, cavaler al Ordinului „Coroana României", căsătorit prima oară cu Maria, fiica protopopului câmpulungean Dimitrie Roșeanu, divorțat și recăsătorit cu Ecaterina, fiica comerciantului Tănase Miulescu din Curtea de Argeș; Nicolae Ionescu Berechet (1835-1905), tatăl arhitectului Berechet, și Anastasie Ionescu (1838-?), devenit preot în Rădești Muscel, al cărui fiu, Bucur Ionescu, a fost căsătorit cu Zoe Petrescu, soră cu bunicul patern al regretatei actrițe Irina Petrescu.

În continuare, în cea de-a doua parte a comunicării noastre ne vom îndrepta atenția asupra ascendenței soției zugravului Ion Gârniță, Ioana/Maria. Subiectul l-a preocupat în mod deosebit și pe arhitectul Berechet, un pasionat de genealogie în timpul liber, care, pe cartea lui Octav-George Lecca, *Familiile boerești române*, dăruită de bunul său prieten pictorul Vasile Rudeanu în 1952, a lăsat o scurtă însemnare marginală în capitolul dedicat familiei Lecca. În completarea propoziției din textul tipărit „Radu Armaș avu de fiu pe Iane (Ion)"[35], el a interpolat următoarea glosă: „și fiică pe Maria, căsătorită cu scriitorul brașovean Gh. Nicolau, iar fiica lor Maria, căsătorită cu zugravul Ion Gârniță, au fost părinții Tatii", subliniind totodată cu creionul și un amplu pasaj din proximitatea glosei, dedicat pictorului Constantin Lecca. La o dată necunoscută, bunicul meu a apelat la bunăvoința și talentul artistic al lui Vasile Rudeanu, care i-a executat tablourile celor doi presupuși strămoși, Gheorghe Nicolau și Maria Lecca, copii după originalele pictate de Lecca.

Consultând documentata genealogie a familiei Nicolau din Brașov, publicată în perioada interbelică de Aurel A. Mureșianu[36], descendent al familiei, și completată/rectificată de Aurelian Armășelu într-un studiu din anul 2004[37], constatăm că soții Gheorghe Nicolau și Maria Radu Lecca au avut trei fete (Parascheva, Ecaterina și Anastasia) căsătorite cu transilvăneni din Bacia (Hunedoara), Reghin și Blaj.

Deși este dificil de precizat dacă informația genealogică asumată de arhitectul Berechet este rodul unei cercetări proprii sau i-a fost sugerată de altcineva, considerăm că la baza acesteia se află două elemente principale și anume confuzia dintre două personaje omonime, purtând numele de Nicolae

[34] Născută în 1833 sep., cf. SJAN Argeș, CRSC Câmpulung, Mah. Târgului-Sf. Ilie, Registru de născuți 4/1833, nr. 4, și decedată în 1834.
[35] Octav George Lecca, *Familiile boerești române*, București, 1899, p. 314.
[36] Aurel A. Mureșianu, „Contribuții la istoria vechei familii brașovene a Nicolaeștilor", în *Țara Bârsei*, III (1931), nr. 4, pp. 314-334.
[37] Aurelian Armășelu, „Genealogia familiei Nicolau întocmită de Aurel A. Mureșianu la 27 noiembrie 1935", în *Țara Bârsei*, 2004, pp. 49-59.

Nicolau - „arhon biräul" Companiei Grecești din Brașov (1762-1837), frate cu Gheorghe Nicolau, și un bogat negustor câmpulungean (1796-1862), frate al soției lui Ion Gârniță – precum și căsătoria celui de-al doilea la Brașov, în biserica Sf. Nicolae din Șchei, cu fata unui bogat negustor, membru al Companiei grecești de acolo, înrudit cu familia brașoveană Nicolau.

Dacă cercetăm actul invocat în certificatul de căsătorie al părinților arhitectului Berechet din 1877, menit să ateste vârsta mirelui, și anume Condica de botezați a bisericii Sf. Ilie din Câmpulung, vom afla identitatea reală a soției lui Ion Gârniță. În înregistrarea nașterii și botezului pruncului Nicolae, la datele de 8, respectiv 15 noiembrie 1835, se consemnează la rubrica mamă: Maria/Nița sin **diaconul Nicolae Scuturici**[38] (fig. 11). Pe acest străbunic patern al arhitectului Berechet, născut în 1765 și decedat în 1833, îl întâlnim într-o serie de documente de secol XIX, printre care și catagrafia civilă a Câmpulungului, din iunie-iulie 1832, care-l înregistrează ca locuitor în nordul orașului, în vopseaua albastră, casa sa aflându-se în proximitatea bisericii Valea, între casa protopopului Nica Crasan și cea a lui Preda Crasan, fratele acestuia, și lângă casa logofătului Gheorghe al diaconului Gheorghe Bogatu[39].

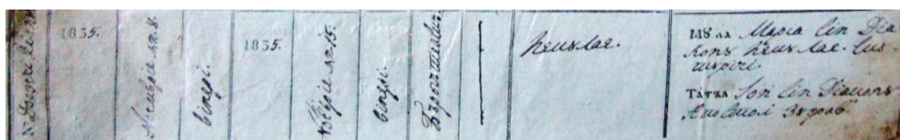

Fig. 11. Înregistrarea nașterii pruncului Nicolae, fiul zugravului Ion Gârniță, 1835, SJAN Argeș, CRSC Câmpulung, Mah. Târgului-Sf. Ilie, Registru de botezați, 7/1835, nr. 21.

Din catagrafia bisericilor din Muscel, realizată o lună mai târziu, în august 1832, aflăm că era slujitor al bisericii Mc. Marina, dar fiind bătrân nevolnic nu mai slujea[40]. După circa un an, în a doua jumătate a anului 1833 trece la cele veșnice[41], astfel încât catagrafia obștească din 1838 va consemna la fostul său domiciliu doar prezența văduvei sale, Maria diaconeasa, de 65 de ani, alături de fiul ei, Niță, de 22 ani[42].

---

[38] SJAN Argeș, CRSC Câmpulung, Mah. Târgului-Sf. Ilie, Registru de botezați, 7/1835, nr. 21.

[39] SJAN Argeș, Primăria Câmpulung, 4/1832, f. 5v-6.

[40] SJAN Argeș, Prefectura Mușcel, 43/1831, f. 190v; Spiridon Cristocea, „O catagrafie a Câmpulungului din anul 1832", în *Argesis*, XII (2003), p. 728.

[41] Dată consemnată, în absența condicii de morți a bisericii Valea din 1833, pierdută azi, într-un catastif de „toate ludele, preoții și diaconii dajnici" ai Mitropoliei din 1833 (DANIC, Mitropolia Țării Românești, CDXCIX/18).

[42] DANIC, Catagrafii, partea I, dosar 58, f. 18v-19; Spiridon Cristocea, Ștefan Trâmbaciu, *Câmpulungul Muscelului reflectat în catagrafia din 1838*, Ed. Ordessos. Muzeul Județean Argeș, Pitești, 2007, p. 44.

În catagrafiile bisericești din 1832 și 1810, diaconul Nicolae Scuturici este consemnat ca fiind fiul popii Teodor, preot pe care-l regăsim în 1760 ca semnatar în zapisul preoților bisericii Mc. Marina din Câmpulung, al cărei slujitor era, prin care i se dădea în folosință protopopului Ioan (Crasan) un pogon de vie, danie a bisericii, în Valea Vălenilor din dealul Piteștilor, pe moșia mânăstirii Radu Vodă[43]. Din catagrafia Mitropoliei din 1810, aflăm nu doar data hirotoniei diaconului Nicolae, 1 februarie 1789[44], săvârșită pe seama bisericii Valea din Câmpulung, ci și numele soției și al copiilor săi, alături de vârsta lor: patru băieți (Ioan, Petre, Nicolae, Grigorie) și trei fete (Maria, Ioana, Zoița)[45]. Aceleași nume reapar și în pomelnicul familiei, inclus în Pomelnicul vechi al bisericii Domnești din oraș, la care a slujit diaconul Nicolae în tinerețe. Descoperim în plus numele părinților și socrilor săi (Teodor preotul, Voica preoteasa, respectiv Udrea și Manda), precum și faptul că nașii săi de botez și de cununie au fost cei doi protopopi, Ioan și fiul său Nica[46], din familia Crasan, ilustră familie câmpulungeană, din care descind avocatul Istrate Micescu și omul politic Mihai Antonescu[47].

Relația de rudenie, care poate fi intuită din această nășie, este confirmată de un document emis de Obștea moșnenilor câmpulungeni în 1854, în care se arată că Petrache Nicolau, fiul diaconului Nicolae, aparținea unui neam de vechi orășeni, fiind „în rudenie cu protopopul Nica (Crasan)"[48], Într-un alt document similar din decembrie 1858, intitulat *Tablă de numărul celor ce se primesc între moșnenii orășeni*, se menționează că „moștenitorii răposatului diacon Nicolae de la biserica Mc. Marina, moșul 26, dovedindu-se în rudenie cu neamurile *Gheorghe al diaconului* (Gheorghe Bogatu)[49] și ceilalți, li se recunosc drepturile la acest neam de unde s-a și cerut". În același moș sunt așezate și alte persoane înrudite cu familia Scuturici și anume: moștenitorii răposatului Nicolae Savu Focan[50] (Ghiță și Tache Săvuicu), moștenitorii popii Dinu săpunarul (Leșie) de

---

[43] Pr. I. Răuțescu, *Câmpulung Muscel ...*, p. 268.
[44] Dată completată/rectificată de o Condică de hirotonii a Mitropoliei Ungrovlahiei (1781-1790), care indică data de 24 ianuarie 1789 (BAR, Ms. rom. 1612, f. 75), data indicată în Catagrafie putând fi cea a emiterii cărții de hirotonie.
[45] BAR, Manuscrise, A 2816, f. 11v-12; Pr. I. Răuțescu, *Câmpulung Muscel ...*, p. 327.
[46] BAR, Ms. rom. 3453, f, 11v; Sp. Cristocea, *Pomelnice de biserici ...,* p. 86.
[47] Cf. Anella N. Robănescu, *Jurnal de război (1916-1918). Amintiri din viața mea*, ed. îngrijită și postfață de Ruse Nedelcu, Ed. Vremea, București, 2015, p. 97.
[48] DANIC, Curtea de Apel București, Sec. II, 24/1868, f. 90, 104.
[49] Diaconul Gheorghe Bogatu sau cel Mare, figură proeminentă a clerului câmpulungean din sec. al XVIII-lea, este ctitor în 1774 al bisericii Sf. Apostoli din Vișoi, cf. pisaniei în C. Bălan, *op. cit*., nr. 366, p. 775..
[50] Descendent pe linie masculină din Stanciu sin Stan Focan, județ al Câmpulungului în a doua jumătate a sec. al XVII-lea (vezi *O sută de ani de la înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, documente pentru ctitoria bisericii, școalei și azilului Domnița Bălașa, precum și a Spitalului Brâncovenesc, publicate de Emil și Ion Vîrtosu, București, 1938, p. 150) și pe linie

la biserica Sf. Nicolae Popa Savu (Nicolae Gheorghiu), moștenitorii răposatului protopop Nica Crasan (Costache și Petrache)[51].

Toți cei trei fii ai diaconului Nicolae Scuturici, care au ajuns la maturitate, au îmbrățișat patronimul *Nicolau*, păstrându-se puține mențiuni documentare în care să mai fie desemnați sub numele de Scuturici. Fiul cel mare, **Ioniță** (1794-1823)[52], căsătorit cu Zinca, fiica negustorului câmpulungean Mihalcea Pop[53], a fost negustor de brașovenie, având statut de sudit chesaro-crăiesc și prăvălii în Pitești și în Câmpulung. Este recunoscut ca boier de neam în 1819 prin sinet domnesc emis de Alexandru Suțu Vodă[54] (fig. 12). Moare de tânăr, lăsând în urmă o văduvă de numai 20 de ani cu doi copii mici, Nică/Nicuț (1820-1859) și Mihai (1823-?), deveniți amândoi negustori[55].

Fig. 12. Sinetul de boier de neam al lui Ioniță Scuturici (Nicolau), 1819, DANIC, Vistieria Țării Românești, 19/1854, f. 4.

feminină din Gheorghe diaconul Bogatu (cf. DANIC, Curtea de Apel București, Sec. II, 24/1868, f. 93).

[51] SJAN Argeș, Obștea moșnenilor câmpulungeni, 2/1854-1858, f. 2v și 2/1858, f. 2v.

[52] Anul nașterii lui Ioniță este consemnat în Catagrafia din 1810 (BAR, Manuscrise, A 2816, f. 11v-12; Pr. I. Răuțescu, *Câmpulung Muscel ...*, p. 327).

[53] Vezi catagrafia orașului din 1838, mah. Târgului, nr. 155, în DANIC, Catagrafii, partea I, dosar 58, f. 52v-53; Sp. Cristocea, Șt. Trâmbaciu, *Câmpulungul Muscelului ...*, p. 81.

[54] Cf. DANIC, Vistieria Țării Rom., 19/1854, f. 4.

[55] Data morții lui Ioniță și date despre fiii săi se găsesc în *Ibidem*, f. 3. Numele lui Mihai este consemnat în Catalogul Școlii naționale din Câmpulung, anul 1832, apud Pr. I. Răuțescu, *Câmpulung Muscel …*, p. 205.

Al doilea fiu, **Petrache Nicolau** (1798-1868) a fost un bogat negustor câmpulungean, staroste al corporațiilor și membru al Companiei străinilor din oraș, înființată prin hrisov domnesc în 1819[56]. A îndeplinit totodată și câteva funcții publice în cadrul administrației locale sau județene, precum staroste și cilen al Sfatului orășenesc sau judecător de comerț de pe lângă Tribunalul Muscel, fiind recunoscut ca boier de neam în 1846[57] (fig. 13).

DEPARTAMENTU VISTIERIEI.

Негѹцътор fiind de чеа ꙟntѫй класъ а patentелор кѹ No 1, are toatъ voiea ши слободenia а se негѹцътори кѹ амѫрѫntѹл ши ridikatъ ꙟn цarъ ши afarъ din цarъ фъръ нічї о попріре; асішдереа добѫndеще printr'ачеаsta ши toate drentѹріле ши кѫderiле хотърѫte пentrѹ asemenea негѹцъторї. Drent ачеа spre a fi щиѹт ши spre a i se respekta drentѹріле de кътре toate дрегъторiiле локале i s'a dat ла мѫnъ ачеаstъ patentъ ꙟнкredinцatъ кѹ печетеа Sfatѹлѹї Administratiв ши акterітъ de Vistierie.

Ал Принципатѹлѹї
Църії Ромѫнещї ꙟн лѹкраре
de mare Vistier.

Secцia 2
Anѹл 184 Lѹna
Secretar
No
БѸКѸРЕЩІ.

Fig. 13. Sinetul de boier de neam al lui Petrache Nicolau, 1846, DANIC, Vistieria Țării Rom. 75/1855, f. 4.

56 Cf. Constantin D. Aricescu, *Istoria Câmpulungului, prima residență a României*, vol. I-II, ed. îngrijită de Ad. Săvoiu și Gh. Pârnuță, transcrierea cu litere latine a textului chirilic de Gh. Pârnuță, Ed. Ars Docendi, București, 2007, p. 180.
57 DANIC, Vistieria Țării Rom., 75/1855, f. 4.

A fost căsătorit cu Elenca, fiica județului Nicolae Grecu, personalitate marcantă a urbei, boier de neam[58], județ în repetate rânduri între 1795-1831, cumnat cu Trandafir, logofăt al mănăstirii Câmpulung și ctitor al bisericii Șubești, în 1779, alături de egumenul Dositei. O altă fiică a sa, Cozinia, a fost căsătorită cu treti logofătul Ilie Vlădoianu, fiu al postelnicelului Mihai din Cernaia (jud. Mehedinți), condicar al Ispràvnicatului de Muscel și apoi Judecător al Tribunalului[59].

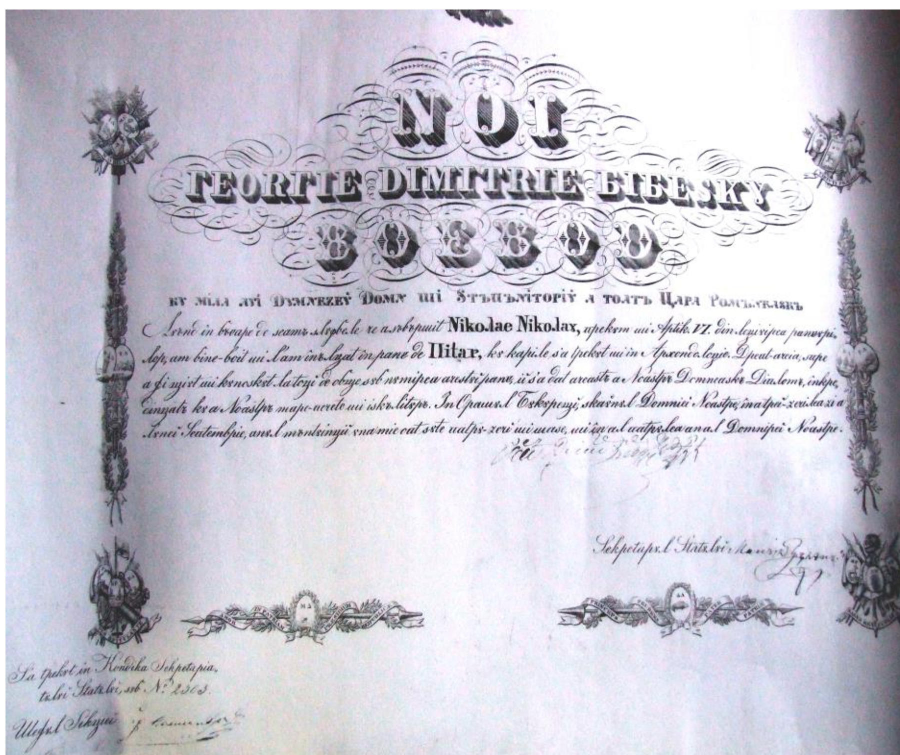
Al III-lea fiu, **Nicolae Nicolau** (1802-1862), a fost unul dintre cei mai mari negustori câmpulungeni din prima jumătate a sec. al XIX-lea[60], membru al corporației bogasierilor din Câmpulung[61] și al corporației lipscanilor[62], casier și membru în conducerea Magistratului orașului[63], precum și epitrop al Obștii moșnenilor câmpulungeni[64]. În 1845, este recunoscut ca boier de neam[65], iar pe 8 septembrie 1846 este ridicat la rangul de pitar de către Gheorghe Bibescu Vodă[66] (fig. 14), în timpul vizitei pe care domnitorul și soția sa o făceau în Câmpulung.

O notă marginală, redactată în acele zile și aflată pe verso-ul unui document câmpulungean, consemnează: „Se arată Mării Sale cele din lăuntru când a venit aici în Câmpulung, fiind conăcit în casele lui **chir Nicolae Nicolau**, **ce-i zice și Scutărici**, pe care l-a făcut pitar, acum în anu 1846, septembrie 8 în ziua praznicului Sfintei Marii Mici, aflându-se și Măria Sa doamna aici, pe care o chema Maria și pă Măria Sa Gheorghe Dimitrie Bibescu voievod”[67].

În noiembrie 1834, Nicolae Nicolau se căsătorește în biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului cu Ecaterina, fiica marelui negustor de origine câmpulungeană, Sterie Arseniu și a Mariei, fata lui Ioan sin hagi Ioan Grecu[68] (fig. 15).

---

[58] Gheorghe Pârnuță, Ștefan Trâmbaciu, *Documente și inscripții privind istoria orașului Câmpulung-Mușcel,* vol. IV, Ed. Semne, București, 2001, nr. 94, p. 195.
[59] I. C. Filitti, *Catagrafie oficială de toți boierii Țării Românești la 1829*, Tipografia Curții Regale F. Gobl, București, 1929, p. 320.
[60] În 1830 și 1840 figurează printre cei mai cunoscuți negustori câmpulungeni (cf. Pr. I. Răuțescu, *Câmpulung Muscel* …, pp. 186, 187).
[61] Gh. Pârnuță, Șt. Trâmbaciu, *Documente și inscripții … ,* IV, p. 297.
[62] Cf. Diplomă nr. 3/1854, în colecția de familie Petrescu-Grigorescu.
[63] V. Novac, *Județul Muscel* …, p. 15; Gh. Pârnuță, Șt. Trâmbaciu, *Documente și inscripții … ,* V, p. 90.
[64] *Ibidem,* p. 263.
[65] DANIC, Vistieria Țării Rom., 75/1855, f. 5.
[66] Cf. Paul Cernovodeanu, Irina Gavrilă, *Arhondologiile Țării Românești de la 1837,* Muzeul Brăilei, Ed. Istros, Brăila, 2002, p. 127.
[67] Gh. Pârnuță, Șt. Trâmbaciu, *Documente și inscripții … ,* V, p. 185.
[68] Cf. SJAN Brașov, CRCSC Brașov, Biserica Sf. Nicolae Schei, Registru cununați ortodocși 1/48, f. 77v-78.

NOI

ГЕОРГИЕ ДИМИТРИЕ БИБЕСКУ

ВОЕВОД

КУ МИЛА ЛУЙ ДУМНЕЗЕУ ДОМН ШИ СТЪПЪНИТОРИУ А тоатъ ЦАРА РОМЪНЕАСКЪ

Fig. 14. Pitacul de înălțare la rangul de pitar al lui Nicolae Nicolau, 1846, colecția de familie Petrescu-Grigorescu.

Fig. 15. Mormântul negustorului Nicolae Nicolau din incinta bisericii Sf. Ilie din Câmpulung Muscel, 1862, foto Cristina Ionescu-Berechet.

Au avut împreună mai mulți fii și fiice, dintre care merită amintiți în mod special trei: Sache Nicolau, mare proprietar de moșii în Băjești, căsătorit cu Maria Brătianu, nepoata de soră a marelui om de stat Ion C. Brătianu; Diamandi Nicolau, primar al orașului între 1901-1902, care l-a avut drept fiu pe Teodor Nicolau, prefect de Muscel în anii 1940; Costache Nicolau, primar al Câmpulungului după 1890, căsătorit cu Adela Cernat (fig. 16), fiica din prima căsătorie a generalului de divizie Alexandru Cernat, ministru de Război, cu Eufrosina Boțan. Costache și Adela Nicolau i-au avut drept fii, printre alții, pe avocatul Ionel Nicolau, primar al Câmpulungului între 1925-1929, și pe Vasile Nicolau, prefect de Alba Iulia în perioada interbelică, mort în închisorile comuniste în 1952. Una din mătușile lui Vasile Nicolau, căsătorită Crasan, era născută Șoiculescu, fiind soră cu mama poetului Ion Barbu[69].

Fig. 16. Costache Nicolau și soția sa Adela Cernat, fotografie din colecția de familie Petrescu-Grigorescu.

[69] Toate informațiile referitoare la descendenții lui Nicolae Nicolau au fost preluate din comunicarea orală făcută nouă de către Adela Petrescu, strănepoata acestuia, precum și din arborele genealogic aflat în posesia familiei Petrescu-Grigorescu.

Rubrica nașilor din Condica de botezați a bisericii Mc. Marina din 1834, ziua 5 decembrie (fig. 17), ne dezvăluie un mai vechi nume de familie purtat de diaconul Nicolae Scuturici și de înaintașii săi, care deschide un orizont extrem de interesant cercetării noastre genealogice. Este menționată aici Ioana, soția zugravului Ion Gârniță, fiica diaconului Nicolae **Poșu**[70], detaliu onomastic ce trebuie pus în legătură cu o însemnare marginală pe o carte de cult, cuprinzând *Slujba îndrăciților*, scrisă în 1746 cu cheltuiala **„**popii Teodor sin popei Gheorghe Poșu ot Sveata Muceniță Marina"[71], nimeni altul decât tatăl diaconului Nicolae.

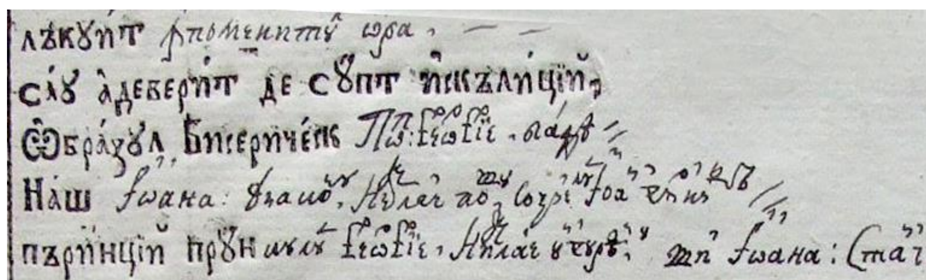

Fig. 17. Condica de botezați a bisericii Sf. Mc. Marina din Câmpulung-Muscel, 1834, SJAN Argeș, CRSC Câmpulung, Mah. Mc. Marina, Registrul de născuți, 3/1834, nr. 7.

Cel mai îndepărtat strămoș, purtător al numelui de Poșu, care poate fi identificat documentar, este **Stanciu Poșu**, angrenat la mijlocul sec. al XVII-lea într-un impresionant proces de eliberare din rumânie. Pentru a răspunde la jalba lui Pârvu, sin Tudoran iuzbașa din Lerești, care pretindea că Stanciu Poșu a fost rumân al boierilor Lerești, domnitorul Grigorie Ghica poruncește, prin cartea sa din 22 aprilie 1664, celor șase boieri judecători musceleni, luați de Grigorie, egumenul mănăstirii Câmpulung, și de Pârvu Lerescu, să cerceteze și să adevereze dacă Stanciu a fost rumân al mănăstirii sau al lui Tudoran iuzbașa[72]. Porunca domnească este urmată, trei zile mai târziu, de emiterea unei cărți de blestem din partea mitropolitului Ștefan al Țării Românești, adresată boierilor judecători[73]. În timpul cercetării, ce are loc la începutul lunii august același an, Stanciu Poșu, „feciorul lui Lazăr din Voinești", este chemat să se înfățișeze înaintea boierilor judecători spre a fi audiat.

[70] SJAN Argeș, CRSC Câmpulung, Mah. Mc. Marina, Registrul de născuți, 3/1834, nr. 7.
[71] BAR, Ms. rom. 3467, f. 64 v; Gabriel Strempel, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. 3, Ed. Științifică și Pedagogică, București, 1987, p. 135.
[72] DANIC, M-rea Câmpulung, LX/41; LXI/30.
[73] DANIC, M-rea Câmpulung, LXI/31.

El arată că s-a răscumpărat de la egumenul Melchisedec încă din zilele lui Matei Basarab, iar apoi scoate cărțile lui Radu (Mihnea) Voievod și Leon (Tomșa) Voievod, când s-a judecat cu jupânesele surori Stana și Neacșa de la Grădiște, care stăpâneau pe atunci satul Voinești, din care se vede că „au rămas acele jupânese de lege" întrucât pe Stanciu Poșu l-a apucat legătura lui Mihai Vodă în Câmpulung. Prin urmare, numiții boieri hotărăsc ca acesta să fie liber de rumânie cu feciorii lui în veac, precizând că pentru ce a dat la mănăstire spre a se răscumpăra, oi și țigan, le-a lăsat Stanciu fie de pomană și s-a scris el și toți părinții lui la sfântul pomelnic cel mare[74]. Ca urmare a hotărârii pronunțate, numele lui Lazăr și ale fiilor săi, Vlad și Stanciu, foștii rumâni din Voinești, au fost expunctate din cartea de hotărnicie a celor 24 de boieri hotarnici care în 1646 au ales ocina mănăstirii Câmpulung din Voinești, cu delnițele și rumânii[75].

Un surprinzător detaliu ne atrage atenția dacă analizăm cu atenție documentele procesului: amprenta sigilară a lui Stanciu Poșu, imprimată în zapisul său din 30 aug. 1665 (fig. 18), deasupra semnăturii sale[76], conține același simbol heraldic ca și amprenta sigilară a stolnicului Vasile din Retevoești, unul dintre cei 6 boieri judecători, imprimată în cartea de judecată din 3 august 1664[77] (fig. 19), deși în mod vizibil inelele sigilare sunt diferite, ceea ce ne conduce către ipoteza unei înrudiri între cei doi, dar în stadiul actual al cercetărilor nu se poate preciza natura ei.

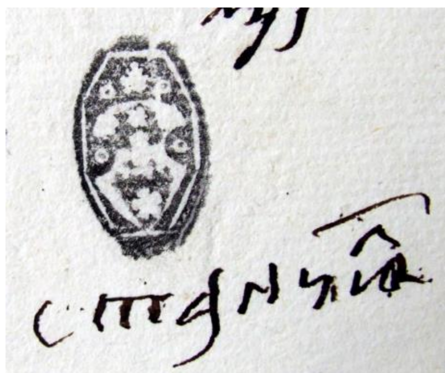

Fig. 18. Amprenta inelului sigilar al lui Stanciu Poșu, 1665, DANIC, M-rea Câmpulung, LX/44.

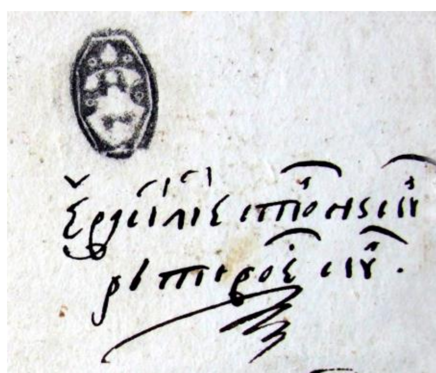

Fig. 19. Amprenta inelului sigilar al stolnicului Vasile Retevoescu, 1664, DANIC, M-rea Câmpulung, LX/40.

[74] DANIC, M-rea Câmpulung, LX/40.
[75] DANIC, M-rea Câmpulung, XXVIII/7; ms. 204, f. 277-278; DRH, B, 31, nr. 366, pp. 402-403.
[76] DANIC, M-rea Câmpulung, LX/44.
[77] DANIC, M-rea Câmpulung, LX/40.

Prezența lui Stanciu Poșu poate fi detectată și în câteva zapise de la mijlocul veacului al XVII-lea. Îl găsim cumpărând două livezi în Bogătești, în 1643 livada de la Lazure, de la un Ivan[78], iar în 1660 „locul lui Epure” de la un Ruse, cu fiul său, Ivan[79]. La doar câteva luni după încheierea procesului descris mai sus, în februarie 1665, îl întâlnim ca martor într-un zapis al lui Lăudat sin Preda postelnic Lerescu, alături de câțiva preoți și județi din Câmpulung și de șase boieri Lerești[80]. Doi ani mai târziu, este menționat în cartea vel vornicului Mareș Băjescu, printre orășenii ce cumpăraseră părți de moșie în Valea Rumâneștilor de la spătarul Negoiță Văcărescu[81].

Cea mai consistentă mărturie a prezenței lui Stanciu Poșu este de natură lapidară și epigrafică, fiind reprezentată de o frumoasă cruce votivă de piatră, pe care o ridică la leat 7170 (1661-1662) în incinta bisericii Mc. Marina, pe latura de sud, pentru lăcașul la care vor sluji mai târziu urmașii săi (fig. 20). Din inscripție aflăm numele soției sale, Creața, și al fiilor săi, „coconii Lazăr, Floarea, Neacșa și Baciu”[82]. Către finele secolului, între anii 1684-1687, vom întâlni numele celor doi fii ai lui Stanciu, Lazăr județul și diaconul Baciu, în câteva zapise de danie și vânzare către mănăstirea Cotroceni, pentru viile de la Țigănești[83], respectiv către mănăstirea Câmpulung pentru părțile de moșie din Stoenești, Bogătești și pentru un loc de pe Muntele Mateiaș[84]. Câteva dintre aceste locuri, îndeosebi cele din Stoenești, erau stăpânite de diaconul Baciu, împreună cu vărul său, Pană județul, fiul lui Bratu Focan[85], ceea ce atestă înrudirea familiei Poșu cu una dintre cele mai importante familii ale Câmpulungului medieval, familia **Focan**, atestată documentar începând cu anul 1614, care a dat orașului un număr impresionant de județi pe parcursul sec. XVII-XVIII.

---

[78] BAR, Doc. ist. MDCXXIX/5; DRH, B, 29, nr. 212, pp. 246-247; CDȚR, V, nr. 1083, p. 458.
[79] Ion Stănescu, col. de documente, apud DANIC, Biblioteca, Ion Șucu, *Catalog de documente mușcelene*, I, nr. 18, p. 273.
[80] DANIC, M-rea Câmpulung, LX/45.
[81] *Ibidem*, LXIV/5.
[82] C. Bălan, *op. cit.*, nr. 246, p. 622; Pr. I. Răuțescu, *Câmpulung Muscel…*, p. 358; † Calinic Argeșeanul, Grigorie Constantinescu, *Monumente memoriale din județul Argeș*, Ed. Europroduct, Pitești, 1999, p. 136.
[83] DANIC, M-rea Cotroceni, X/20; ms. 690, f. 26v-27; DANIC, Biblioteca, I. Șucu, *Catalog…*, V, nr. 45, p. 85; DANIC, M-rea Cotroceni, X/23; ms. 690, f. 27; DANIC, Biblioteca, I. Șucu, *Catalog …*, VI, nr. 49, p. 86.
[84] DANIC, M-rea Câmpulung, II/4; ms. 204, f. 20 r-v; Gheorghe Pârnuță, Ștefan Trâmbaciu, *Documente și inscripții privind istoria orașului Câmpulung-Mușcel*, vol. I, Ed. Semne, București, 1999, nr. 171, pp. 338-339; DANIC, M-rea Câmpulung, II/5; ms. 204, f. 20v-21; DANIC, Biblioteca, I. Șucu, *Catalog…*, V, nr. 14, p. 305.
[85] A se vedea zapisul diaconului Baciu din 1687 februarie 6 (DANIC, M-rea Câmpulung, II/4; ms. 204, f. 20 r-v; Gh. Pârnuță, Șt. Trâmbaciu, *Documente și inscripții…*, vol. I, nr. 171, pp. 338-339) și cel al lui Pană județul din 1687 februarie 25 (DANIC, M-rea Câmpulung, II/6; ms. 204, f. 21 r-v; Gh. Pârnuță, Șt. Trâmbaciu, *Documente și inscripții …*, vol. I, nr. 172, pp. 339-340).

Fig. 20. Crucea ridicată de Stanciu Poșu și familia sa în incinta bisericii Sf. Mc. Marina din Câmpulung Muscel, 1661-1662, foto Cristina Ionescu-Berechet.

Câteva neprețuite informații descoperim într-o listă de zapise ale mănăstirii Câmpulung pentru moșia Stoenești, redactată în 1744, în care este menționat, sub anul 1663 martie 10, „zapisul diaconului **Iaru** și al fratelui său Oancea și al fratelui lor Ion la mâna unchiului său Stanciu și a mătușii lor Creața și a vărului lor Lazăr, pentru moșia de la Stoenești cum a lăsat-o unchiaș **Iane** fiicei sale Creața de pomană”[86]. În aceeași listă este menționat și un zapis din 1637 august 10, prin care câțiva megieși din Stoenești și Dragoslavele îl încredințează pe **Ianiu** că „au mărturisit lui Stoica (Stanciu ?) din Câmpulung pre delnița *Ileoteasă* (Leoteasă) din Stoenești”[87].

Iaru, feciorul Pucheanului, nepot de soră jupânesei Creața, soția lui Stanciu Poșu, a fost timp 50 de ani (1662-1712) slujitor - diacon și apoi preot - la biserica domnească *Adormirea Maicii Domnului* din Dragoslavele, ctitoria lui

[86] DANIC, M-rea Câmpulung, LX/114, nr. 11; DANIC, Biblioteca, I. Șucu, *Catalog* ..., V, nr. 47, p. 321.
[87] DANIC, M-rea Câmpulung, LX/114, nr. 6; CDȚR, IV, nr. 1051, p. 476.

Grigorie Ghica Vodă din 1661, fiind și unul dintre cei 24 de moși ai satului, spița sa preoțească putând fi urmărită până la jumătatea sec. XIX[88].

Tot din Dragoslavele provenea și unchiașul Iane, tatăl jupânesei Creața. Numele celor două delnițe stăpânite în comun de către diaconul Baciu și vărul său, Pană județul, în Stoenești și vândute de ei mănăstirii Câmpulung, anume *Poleca* și *Leoteasa*, ne permit identificarea lui Iane/Ianiu din Dragoslavele cu acel Ianiu căruia în 1607 februarie 13, prin hrisovul domnesc al lui Radu Șerban Vodă, i se întărea stăpânirea asupra câtorva moșioare pe care le cumpărase, hrisov aflat între documentele mănăstirii Câmpulung privind moșia Stoenești, chiar alături de zapisele celor doi veri câmpulungeni. Printre moșioarele întărite în hrisov se numără viile din dealul Țigăneștilor ale popii Tudoran din Câmpulung, cumpărate de la preoteasa Dobra cu 18.000 de aspri și ocina din Stoenești, delnița lui Stoica, numită *Poleca* și delnița *Leoteasa*, dăruită la cununie de către Baciu (din Bogătești), nașul lui Iane[89], probabil același sau în relație de rudenie cu autorul vechiului neam al Băciuleștilor din Câmpulung, menționat în două hrisoave ale lui Mihnea Turcitul din 1578 și 1579[90].

Îl regăsim pe Iane din Dragoslavele ca martor, alături de popa Nedelco, posibil fiul său, de popa Baciu din Câmpulung și de alți patru martori, într-un zapis din 1643 iulie 20, prin care ginerele său, Stanciu al lui Lazăr, cumpără livada Lazure de la Ivan din Bogătești[91]. Alături de același ginere, Stanciu Poșu, în locul căruia semnează, Iane apare, în calitate de megieș jurător și în zapisul de învoire dintre ginerii lui Micu Enășescu din Dragoslavele, pentru împărțirea averii rămase de la socrul lor, redactat în leat 7164 (1655-1656)[92]. Cooptarea lui Iane din Dragoslavele printre megieșii meniți să „arbitreze” împărțirea moștenirii lui Micu Enășescu nu pare întâmplătoare, având în vedere că el figurează ca prim martor și într-un zapis din 1639 ianuarie 15, prin care Micu întărea foaia de zestre pe care o dăruise fiicei sale Velica[93] și că stăpânea împreună cu aceasta părți din Muntele Făgețelu (Jupâneasa) din jud. Muscel[94].

---

88 Cf. Pr. I. Răuțescu, *Dragoslavele* …, pp. 327-328.

89 DANIC, M-rea Câmpulung, II/3; ms. 204, f. 19v; DIR, B, sec. XVII, 1, nr. 232, pp. 247-248.

90 Este vorba de hrisoavele din 1578 octombrie 4 și 1579 august 4, prin care Mihnea Turcitul întărește stăpânirea lui Baciu din Câmpulung asupra unor țigani (BAR, Doc. ist., XXI/93; DRH, B, 8, nr. 163, pp. 254-255 și DANIC, S.I., nr. 1123; M-rea Câmpulung, LXII/1; DRH, B, 8, nr. 240, p. 382).

91 BAR, Doc. ist., MDCXXIX/5; DRH, B, 29, nr. 212, pp. 246-247; CDȚR, V, nr. 1083, p. 458.

92 DANIC, Doc. muntenești, CXIII/5; DRH, B, XL, nr. 199, p. 203.

93 DANIC, col. Emil Vârtosu, I/61; DRH, B, XXVII, nr. 16, p. 22.

94 A se vedea hrisovul lui Constantin Șerban Vodă din 1656 ianuarie 17, prin care întărește lui Iane din Dragoslavele muntele Făgețelu (BAR, Doc. ist., MDCLXXXVI/2e, nr. 2; DRH, B, 41, nr. 18, p. 22) și zapisul Velicăi, fata Micului și a Neacșei ot Dragoslavele, soția Stanciului Jumărea ot Suslănești, prin care dă copiilor și nepoților să stăpânească patru delnițe cu rumânii din Bădeni și muntele Făgețelu (BAR, Doc. ist., MDCLXXXVI (1686)/2e, nr. 3).

Toate aceste corelații indică în opinia noastră un grad de rudenie apropiat între Iane din Dragoslavele și familia Enășescu, una dintre familiile „fondatoare” ale acestui sat, care în 1621 cumpăra de la feciorii vătafului Stoica din Beleți moșie cu rumâni în satul Bădeni[95], vânzând-o apoi voievodului Matei Basarab, care în 1647 o face danie mănăstirii Câmpulung, ctitoria sa[96].

Dacă se poate afirma că arhitectura Berechet și arhitectura Câmpulungului interbelic sunt două noțiuni ce se conjugă atât de armonios, încât par a fi întrucâtva sinonime, tot astfel putem remarca cum istoria strămoșilor acestui arhitect care a influențat în mod hotărâtor peisajul urban câmpulungean reprezintă o veritabilă filă de istorie în „cartea” Câmpulungului medieval. Poșu, Focan, Scuturici, Nicolau, Crasan, Gârniță sunt tot atâtea nume ale unor ilustre familii peste care s-a așternut vălul uitării, ale căror urme rămase în vechi hrisoave și zapise, în inscripții lapidare ori în diferite condici și catagrafii dezvăluie posibilitățile fascinante și totodată limitele cercetării noastre genealogice.

DES ANCETRES PATERNELS DE L’ARCHITECTE
DIMITRIE IONESCU-BERECHET ET DE LEUR LIGNEE
Résumé

Dans la galerie des grands créateurs d’architecture de l’espace roumain, une place de choix est occupée par la personnalité de Dimitrie Ionescu Berechet (1896-1969), architecte en chef du Patriarcat Roumain entre les années 1930-1963 et auteur des projets de nombreux monuments à valeur de repère dans l’histoire de l’art roumain contemporain, son portefeuille comptant plus de 450 projets inventoriés jusqu’à présent.

Descendant de plusieurs familles notables de Câmpulung, citadins, petits boyards et maires de la ville, ecclésiastiques et fondateurs d’églises, Dimitrie était le neuvième des dix enfants du marchand Nicolae Ionescu Berechet (1835-1905) et de son épouse Maria Popescu (1855-1943), apparentée à la famille du peintre Ioan D. Negulici – participant à la révolution de 1848 – et du dramaturge Tudor Mușatescu.

[95] Prin zapisul din 1621 aprilie 24 (DANIC, M-rea Câmpulung, XXVII/2; DIR, B, sec. XVII, 4, nr. 27, pp. 25-26), întărit prin hrisovul lui Alexandru Coconul din 1624 iul. 24 (DANIC, ms. 709, ff. 418-420; DIR, B, sec. XVII, 4, nr. 458, pp. 448-449).
[96] Prin hrisovul său din 1647 ianuarie 20 (DANIC, ms. 204, ff. 275v-277; DRH, B, XXXII, nr. 31, p. 38).

La présente étude explore l'ascendance de l'architecte sur la lignée de son père, Nicolae Ionescu-Berechet. Celui-ci descend d'une vieille famille de *moşneni* de Câmpulung, les Gârniță, étant représentée par le peintre d'églises Ion Gârniță (1798-1853), le grand-père de l'architecte, et ses parents, le diacre Apostol Gârniță, desservant de l'église Sf. Ilie de Câmpulung, et la diaconesse Neacşa, entrée dans les ordres vers la fin de sa vie sous le nom de Natalia la moniale et enterrée dans la micro-nécropole de cette même église.

Par sa mère Ioana, Nicolae Ionescu Berechet descendait d'une vieille famille de prêtres et de diacres de Câmpulung, ministres et fondateurs des églises Marina et Valea de la ville, la famille Poşu-Scuturici, connue vers le milieu du XIXe siècle comme la famille Nicolau. Les origines de cette famille remontent dans le temps jusque vers la fin du XVIe siècle, ses plus anciens représentants connus étant Stanciu Poşu, originaire de Voinești-Muşcel et son épouse Creața, fille de Iane de Dragoslavele.

Si l'architecture Berechet et l'architecture du Câmpulung d'entre les deux guerres sont deux notions qui se conjuguent si harmonieusement jusqu'à sembler synonymes en quelque sorte, de même l'histoire des ancêtres de l'architecte qui a influencé de manière décisive le paysage urbain de sa ville natale représente une véritable page d'histoire dans « le livre » du Câmpulung médiéval. Poşu, Focan, Scuturici, Nicolau, Crasan, Gârniță sont tout autant de noms de familles illustres tombées dans l'oubli, mais dont les vestiges demeurés dans de vieux parchemins, dans des inscriptions lapidaires ou bien dans divers cartulaires ou recensements révèlent les possibilités fascinantes en même temps que les limites de notre recherche généalogique.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXX**, 2021, p. 323-330

CONSERVARE-RESTAURARE

RESTAURAREA UNOR VASE CERAMICE NEOLITICE, DESCOPERITE ÎN SITUL ARHEOLOGIC DE LA GEANGOEȘTI, JUDEȚUL DÂMBOVIȚA

DANIELA IAMANDI*
CRISTINA ELENA CUREA

În anul 2015, au reînceput sistematic cercetările arheologice realizate la Geangoești-Hulă[1], comuna Dragomirești, jud. Dâmbovița, desfășurate sub coordonarea dr. arh. Ana Ilie. Situat pe o prelungire a terasei râului Dâmbovița, situl este o așezare delimitată de o structură de tip val, care se încadrează perioadei neolitice 6500-4500 a. Chr. (eneolitic-tranziție către bronz)[2]. Cercetările de aici, efectuate în anii 2018-2019, au dus la identificarea unui material arheologic bogat, fragmentat sau fragmentar, precum și piese întregi.

Potrivit studiilor de specialitate, ceramica este artefactul pe baza căruia au fost definite grupurile culturale și ariile lor de răspândire. Cultura materială a populațiilor gumelnițene este interesantă, diversificată, relevând un nivel ridicat al cunoștințelor tehnice și artistice în ce privește tipologia vaselelor și arta decorării, operațiuni care necesită parcurgerea unor etape mecanice precum: modelarea, lustruirea, amprentarea, incizia, excizia, pictarea[3].

Ceramica gumelnițeană era realizată, în general, dintr-o pastă brun-negricioasă, arsă oxidant, sau reducător, dar cu rezerva dată de diferențele regionale impuse de resursele naturale locale, sau de intensitatea arderilor secundare, care au determinat modificarea culorii de bază[4].

---

* Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște.

[1] *Cronica cercetărilor arheologice din România*, 1983-2012. Raport preliminar, sat Geangoeşti, comuna Dragomirești, jud. Dâmbovița, pct. Hulă, 2019.

[2] *Cronica Cercetărilor Arheologice*, Raport preliminar, sat Geangoeşti, comuna Dragomirești, jud. Dâmbovița, pct. Hulă, 2016, p. 59.

[3] Anton Nițu, *Reprezentări zoomorfe plastice pe ceramica neo-eneolitică carpato-dunăreană*, în Studii și Materiale, 1972, p. 9.

[4] Valentina M. Voinea, *Ceramica complexului cultural Gumelniţa - Karanovo VI Fazele Al și A2*, Constanța, 2005, p. 30.

Din analizele efectuate asupra materialul ceramic din această perioadă, a rezultat faptul că vasele miniaturale și cele de mici dimensiuni au fost modelate, cel mai adesea, din pastă de foarte bună calitate, omogenă, arsă frecvent în mediu reducător, însă procentual, predomină ceramica mai puțin omogenă, cu degresant chamotă, rar pietricele, arsă uneori incomplet, acoperită cu angobă netezită, mai rar lustruită[5].

În schimb, formele simple, tronconice, au fost realizate dintr-o pastă cu porozitate mai mare, ca urmare a unei tratări neglijente, atât la preparare cât și la finisare, dar și a arderii incomplete[6]. După „zbicire” (uscare naturală), vasele modelate din pasta superioară erau îmbăiate într-o soluție argiloasă, fină, mai grasă decât pasta vaselor. Anterior decorării vasului, suprafața acoperită cu angobă era lustruită cu lustruitoare de os, confecționate din astragale de ovicaprine, suine sau coaste de bovine, pietricele de râu rulate, bucăți de piele, iar în cazul ceramicii de uz comun (folosită pentru prepararea hranei) arsă secundar, în locul angobei se aplica barbotină[7].

Starea de conservare a materialului ceramic

Din totalul materialului ceramic ajuns și prelucrat în laborator în anul 2021, a rezultat un număr de șaptesprezece artefacte restaurate, dintre care, pentru articolul de față, am selectat trei vase, diferite ca mărime, formă și utilitate, pentru a reliefa dificultățile intervențiilor de conservare și restaurare.

După finalizarea etapelor de conservare activă (curățare, consolidare, identificare) o parte dintre fragmentele ceramice nereîntregibile, rămân „fosile directoare” pentru cercetare, în schimb, cele care pot fi reîntregite parcurg întregul flux tehnologic de restaurare, devenind bun de patrimoniu cu valoare expozițională.

Metodologia de restaurare

1. **Borcanul,** face parte din categoria vaselor de uz comun, destinate preparării alimentelor sau pentru păstrarea apei. Are pereții groși, corpul este bombat simetric, gâtul și buza fiind în prelungirea pereților. Este prevăzut cu două tortițe, amplasate pe umăr, dispuse simetric[8], dintre care una lipsea.

Pentru borcan au fost identificate un număr de 22 de fragmente (fig.1). Acestea, deși au mai fost spălate anterior sosirii în laborator, încă prezentau depuneri de sol, fapt pentru care etapele intervențiilor directe s-au derulat după cum urmează:

[5] *Ibidem,* p. 31.
[6] *Ibidem.*
[7] *Ibidem,* p. 31-32.
[8] Eugen Comșa, *Așezarea gumelnițeană „Măgura Cuneștilor”,* în „Materiale și cercetări arheologice”, 2001, p. 31.

- asupra fragmentului cu dimensiunea cea mai mare, s-a făcut testul de solubilizare, care a indicat o absorbție redusă;

- imersarea fragmentelor în baia de apă caldă și detergentul neionic C 2000, de 5%, de unde, la scurt timp, au fost scoase și spălate sub jet de apă;

- au urmat băile cu apă distilată, pentru neutralizarea tratamentului de curățare, după care fragmentele ceramice au fost lăsate pentru o uscare liberă;

- pentru lipirea fragmentelor s-a folosit rășină Devcon, reconstituind forma vasului începând de la bază (fig. 2);

- completarea zonelor lipsă s-a efectuat cu un chit bicomponent (Ceresit 40* + chit alb de modelaj - 2:3), având ca pat de susținere plastilina Maimeri. Deoarece vasul avea prevăzut două toarte, perforate, de la cea existentă s-a luat amprenta, tot cu plastilină, fiind astfel realizată și cea lipsă (fig. 3);

- asupra chitului adăugat în zonele de lipire cât și pe porțiunile completate prin plombare, s-a făcut integrarea cromatică, folosind culorile tempera (fig. 4);

Dimensiunile piesei după restaurare: înălțime 12 cm, diametrul maxim 6,5 cm.

2. Castronul tronconic face parte din categoria vaselor destinate preparării hranei, cele mai multe fiind realizate din pastă grosieră, cu slip, de formă tronconică, gât scurt și corp înalt acoperit cu vârciuri[9]. Acest element decorativ a fost realizat în pasta crudă a slipului cu degetele, trasând linii verticale, paralele. Buza este lată, ușor tronconică, făcând legătura cu corpul piesei printr-un brâu alveolar. Imediat sub brâu se află doi butoni cilindrici.

Ca și în cazul piesei prezentată mai sus, pentru castron s-au folosit aceleași materiale și metode de intervenție, în schimb dificultatea restaurării a fost date de accentuata stare de fragmentare (56 frag.), fragilitatea, precum și de dimensiunea vasului rezultat în procesul final al intervențiilor parcurse: înălțime de 21 cm, diametrul maxim de 26,5 cm (fig. 5, 6, 7).

3. Vasul bitronconic este lucrat din pastă grosieră, cu degresanți (pietricele, nisip, etc.) arsă oxidant, având culoarea roșu-cărămiziu. Se încadrează categoriei vaselor de provizii, rare, având ca destinație păstrarea cerealelor, dar și funcție decorativă. Buza tronconică, ușor răsfrântă către exterior, este subțire și rotunjită. Trecerea către umărul piesei se face prin intermediul unei incizii, subțire, circulară. În zona mediană a corpului este amplasat decorul, ce constă din brâuri alveolare, în relief, dispuse oblic, pe care cu degetul s-a făcut câte un șir de adâncituri, dese, ovale. La capătul brâurilor se

[9] Dumitru Berciu, *Cercetări și descoperiri arheologice în regiunea București*, în „Materiale și Cercetări Arheologice”, vol. 2, 1955, p. 517.

află trei butoni, de diferite dimensiuni. În partea inferioară, vasul se termină cu un fund plat.

Comparativ cu întregul lot de vase restaurate, acesta din urmă a ridicat o serie de dificultăți. Plecând de la identificarea fragmentelor, (în număr de 149) (fig. 8) din multitudinea materialului arheologic prelucrat în laborator, la corecta lor poziționare în etapa de lipire, la suprafața mare de completare a zonelor lipsă, până la reconstituirea elementelor decorative în relief.

Operațiunea care a încheiat restaurarea piesei a fost integrarea cromatică a porțiunilor nou plombate, folosind culori tempera cu care s-au obținut nuanțe cărămizii și tonuri închise de gri, raportate la culorile originare ale vasului.

Dimensiunile piesei după restaurare: înălțime de 32 cm, diametrul maxim de 36 cm.

În concluzie, legat de acest articol putem spune că intenția noastră a fost să evidențiem atât metodologia intervențiilor directe cât și spectaculoasa tipologie a acestor categorii de bunuri de patrimoniu, friabilă și fragmentară, care a fost readusă la viață parcurgând un traseu complex în etapele de restaurare.

Fig. 1. Starea fragmentară a vasului.

Fig. 2. Etapa de lipire a fragmentelor.

Fig. 3. Reconstituirea formei.

Fig. 4. Castronul după restaurare.

Fig. 5. Starea fragmentară a castronului.

Fig. 6. Etapa de reconstituire a formei vasului.

Fig. 7. Aspectul castronului după restaurare.

Fig. 8. Starea fragmentară a vasului de provizii.

Fig. 9. Aspecte din timpul etapei de lipire a fragmentelor.

Fig. 10. Aspecte din timpul etapei de completare a lacunelor.

Fig. 11. Vasul după restaurare.

THE RESTORATION OF SOME NEOLITHIC CERAMIC VESSELS, DISCOVERED IN THE ARCHAEOLOGICAL SITE OF GEANGOESTI, DÂMBOVIȚA COUNTY

Abstract

The pottery of the Gumelnița culture is considered one of the extremely telling artifacts regarding the technical and artistic vision that Neolithic artisans showed. The mission of restorers becomes, in such situations, quite challenging, being determined to put into practice the entire arsenal of professional attributes.

Although the number of objects already restored is a large one, we have chosen only three of them, different in size, shape and utility, to highlight the difficulties of conservation and restoration interventions.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXX**, 2021, p. 331-336

STUDIU DE CAZ PRIVIND RESTAURAREA UNEI ICOANE DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ

DIANA MIREA*

Reprezentarea scenei Răstignirea este una obișnuită în iconografia ortodoxă amintind de momentul Crucificării Fiului lui Dumnezeu, Iisus care a murit pe cruce pentru păcatele omenirii. Icoana, datată ultimul sfert al secolului al XVIII-lea și aparținând atelierului din Pietrari[1] poate fi considerată o compoziție mult simplificată față de recomandările erminiilor atonite[2] și având influențe populare, dacă luăm în considerare tratarea de către pictor a fețelor și a veșmintelor. În plan central Iisus este răstignit pe o cruce joasă, cu capul aplecat spre dreapta Sa și cu ochii închiși.

El este înfășurat în jurul mijlocului într-o pânză albă, iar din mâinile și din picioarele sale curge sânge și apă, ca aluzie la natura sa umană. Sub locul răstignirii este pictată grota mică în care se află craniul lui Adam prezentat schematic. Pe o parte, lângă Iisus este înfățișată Maria și încă o femeie sfântă, arătând spre El și tânguindu-se. Pe cealaltă parte, creând o compoziție echilibrată, sunt doi bărbați, Sfântul Ioan Evanghelistul întristat, uitându-se în jos și cu mâna la ceafă, și sutașul Longhin, fără nimb și cu turban pe cap, proclamând nevinovăția lui Iisus.

Ei încadrează simetric crucea pe care este răstignit Iisus, autorul creând o icoană compusă unitar în care spațiul este folosit aproape complet.

Icoana a ajuns în atelier într-o stare precară de conservare[3]. Suportul prezenta depuneri slab aderente și aderente, eroziuni, pete și depuneri de diverse proveniențe, un defect de prelucrare pe centru la nivel inferior, deformări

---

* Muzeul Județean „Aurel Sacerdoțeanu” Vâlcea, Râmnicu Vâlcea.

[1] *Autor*: anonim. *Dimensiuni:* 40 x 38 x 3 cm. *Tehnică:* panou de lemn, navă, schiță incizată, grund alb, poliment, tempera grasă, aur, verni, fond ocru, nimburi de aur, ramă pictată cu aur și roșu, inscripții cu alb. *Deținător*: Muzeul Județean *Aurelian Sacerdoțeanu* Vâlcea, nr. inv. 284.

[2] Dionisie din Furna, *Erminia picturii bizantine,* Editura Sophia, București, 2000, p.115.

[3] Detalii asupra conservării bunurilor culturale se pot găsi în Aurel Moldoveanu, *Conservarea Preventivă a bunurilor culturale,* Editura Centrului pentru formare, educație permanentă și management în domeniul culturii, București, 2003.

tangențiale minore datorate variației factorilor de microclimat, orificii de zbor rămase în urma unui atac xiofag ce a afectat suprafața suportului.

Fig. 1. Icoana înainte de restaurare (față).

Fig. 2. Icoana înainte de restaurare (verso).

Pictura prezenta la nivelul preparației lacune profunde în stratul pictural ce se datorează fluctuațiilor de microclimat, fenomenului de coeziune dar și factorului uman (manipulări neglijente) și orificii de zbor; la nivelul peliculei de culoare lacune, desprinderi sub formă de acoperiș și exfolieri, eroziuni, urme datorate unor zgârieturi, cracluri de bătrânețe, exfolieri masive datorate uscării și deformării tangențiale a lemnului și fluctuațiilor de microclimat.

La nivelul verniului se puteau observa: aglomerări de verni, praf, depuneri superficiale, depuneri aderente datorate folosirii în cult și condițiilor de păstrare neadecvate, depozite și urme de ceară; picături de diverse alte proveniențe sau urme datorate unor lovituri mecanice și zgârieturi.

Cercetare și investigații.

Expunerea în lumină UV a relevat faptul că icoana nu a suferit repictări. Orificiile de zbor au impus efectuarea testelor pentru a stabilii dacă atacul xilofag mai este activ („testul aderenței rumegușului la ac", „studiul morfologiei grămăjoarelor de rumeguș"). Acestea au însemnat așezarea icoanei pe o coală albă, într-o încăpere ferită de curenți de aer pentru 12 ore și studierea

grămăjoarelor de rumeguș formate. Grămăjoarele studiate nu erau foarte adunate și umede ceea ce a însemnat că atacul xilofag nu era activ. Aderența la ac a fost și ea relativă. Ambele teste au infirmat activitatea insectelor xilofage în interiorul lemnului.

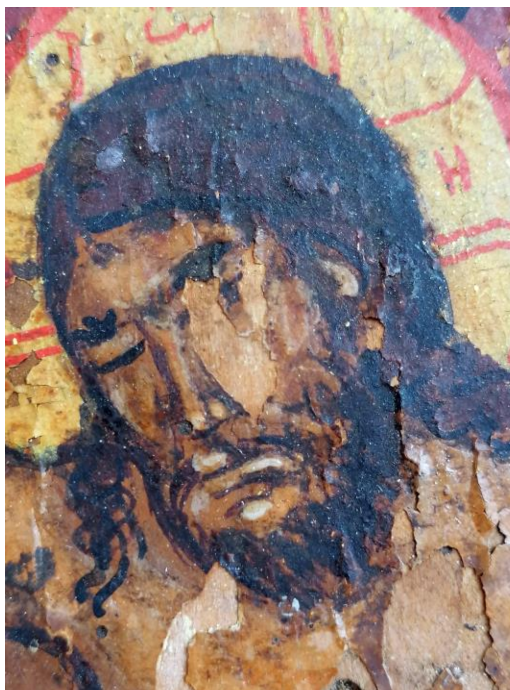

Fig. 3. Depuneri slab aderente și aderente de diferite proveniențe, exfolieri, desprinderi sub formă de acoperiș, eroziuni, orificii de zbor.

De asemenea s-au făcut o serie de teste de curățare în urma cărora s-a stabilit ca îndepărtarea depunerilor aderente de pe suprafața picturală să se facă cu saliva sintetică iar acolo unde e nevoie cu o soluție formată din 100 ml alcool și 150 ml esențe.

Descrierea operațiunilor de restaurare efectuate.

Pe verso desprăfuirea s-a făcut cu o pensulă lată, moale iar biocidarea preventivă s-a făcut prin pensularea cu o substanță pe bază de permetrină peperonil-butoxid (Per-xil 10) și etanșeizarea ulterioară într-o folie de plastic pentru 10 zile. În urma mai multor teste efectuate pentru îndepărtarea depunerilor aderente cele mai bune rezultate s-au obținut cu o soluție de apă alcoolizată 10% iar operațiunea s-a efectuat cu aceasta. Integrarea cromatică a suportului (traverse, chituri, eroziuni, lemn) s-a făcut în tehnica velatura cu ajutorul unor pensule și a unor baițuri în nuanțe apropiate.

Fig. 4. Icoana după chituire.

Fig. 5. Detaliu din timpul integrării cromatice.

Pe suprafața picturală desprăfuirea s-a făcut cu ajutorul unei pensule late și cu păr moale fără a afecta stratul pictural. Aplicarea foiței japoneze s-a făcut prin pensularea unui clei de pește în concentrație mică de la mijloc spre exteriorul hârtiei.

Refacerea coeziunii și adeziunii stratului de culoare la suport a fost una din cele mai problematice, deoarece stratul pictural se desprindea în mod activ și accelerat punând în pericol însăși existența imaginii pe suportul de lemn. Aceasta s-a făcut prin metoda condensului alternând presa caldă cu presa rece. Pentru această operațiune am avut nevoie de clei de pește în concentrație de 6% în apă distilată, spatulă electrică și plăci de marmură, alături de alte instrumente (vase pt. bain marie, siringi, spatulă flexibilă etc).

Curățarea lacunelor s-a făcut cu o soluție apoasă (10% alcool etilic absolut în apă distilată). Completarea stratificată a stratului pictural parțial s-a făcut inițial prin obturarea orificiilor de zbor cu chit de rumeguș (clei de pește 6% și rumeguș) și aplicarea ulterioară a laptelui de chit și a chitului (clei de pește 6% în amestec cu carbonat de calciu).

Îndepărtarea depunerilor s-a făcut respectându-se rezultatele testelor descrise anterior urmărindu-se îndeaproape acțiunea asupra depunerilor aderente sub formă de aglomerări și dispunere diversă pentru a se obține o curățare uniformă. Rezultatele au fost foarte bune.

Integrarea cromatică a fost efectuată în tehnicile velatura pentru eroziuni, rittoco pentru lacune mici și trattegio pentru lacunele mai mari, un ton mai deschis și o tentă mai rece cu ajutorul acuarelelor. Verniul de damar 12% + ceară 1% ca plastifiant s-a aplicat prin pensulare și egalizat îndelung.

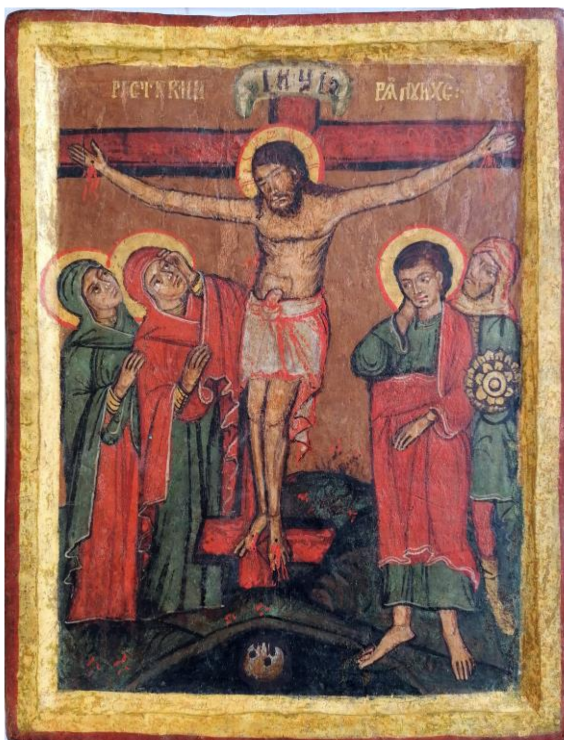

Fig. 1. Icoana după restaurare (față).

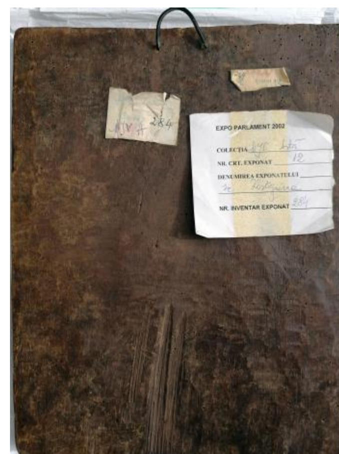

Fig. 2. Icoana după restaurare (verso).

Concluzii.

Icoana Răstignirea reprezintă cu succes o artă a unui secol efervescent – secolul al XVIII-lea în Țara Românească – şi maniera de lucru a iconarilor formați în județul Vâlcea la Pietrari. Starea sa de conservare s-a datorat în primul rând variației condițiilor de mediu dar și îmbătrânirii naturale a materialelor.

Restaurarea sa a presupus analiza și rezolvarea anumitor probleme între care cea mai evidentă a fost cea a refacerii coeziunii și adeziunii stratului de culoare la suport. Sperăm ca după restaurare să fie pusă în valoare și să poată fi admirată și de generațiile următoare.

CASE STUDY REGARDING THE RESTORATION OF AN ICON FROM ROMANIAN COUNTRY

In this study I will provide information about the restoration of an icon representing the scene of Crucifixion. The icon was in an precarious state of preservation and was very fragile. The main problem I encountered was the pictorial layer that came off in an active and accelerated way.

After restoration and ensuring the conditions provided by the conservation norms, we hope that this icon can be seen by future generations.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXX**, 2021, p. 337-346

RESTAURAREA UNEI CUPE METALICE DIN SECOLUL XX

MARY-CLAUDIA MOȚEI*

Patrimoniul Muzeului Județean de Istorie Brașov se constituie din mai multe colecții, printre care și colecția Sport și Turism Montan care a stat la baza fostei expoziții a *Muzeului Sportului Transilvănean,* găzduită de clădirea Bazei Olimpia[1]. În prezent, în cadrul muzeului nostru se desfășoară proiectul ,,Olimpia - Muzeul Sportului și Turismului Montan" – proiect finanțat prin Granturile SEE 2014-2021, în cadrul Programului RO-CULTURA – iar principala activitate din cadrul proiectului este restaurarea a 243 de bunuri culturale și clasarea a 25 dintre ele în Patrimoniul Național.

Printre piesele propuse pentru a fi restaurate s-a regăsit și o *Cupă (inv. 268 STM),* care face subiectul acestui articol. Piesa se compune dintr-o cupă cu picior, din argint de bună calitate (dovadă fiind ștanța care indică titlul de puritate de 800‰), parțial aurită (interiorul), cu două toarte (în formă de vrej) și fixată cu trei cuie de un soclu din lemn, având dimensiunile: H = 20 cm; Dg = 11 cm.

Tehnicile de lucru folosite sunt: turnarea, cizelarea, gravarea și ambutisarea, iar ca decor s-a folosit unul vegetal stilizat care se regăsește sub formă de benzi atât în partea superioară (sub buză), cât și în cea inferioară (la baza piciorului). Pe corp, cupa prezintă un registru de alveole și are gravat textul: *BALKAN IKINCILERI TURNUASI / FENERBAHÇE STEAGULROȘU / MAÇI HATIRASI / ANKARA / 21.4.1961* (planșa 1).

Cupa, așa cum reiese din gravură, a fost realizată în „amintirea aventurii" meciului tur de fotbal dintre echipele Fenerbahçe și Steagul Roșu Brașov – din cadrul Cupei Balcanice – care a avut loc la Ankara în ziua de 24.4.1961, meci încheiat cu remiză[2].

---

* Muzeul Județean de Istorie Brașov.

[1] Baza Olimpia a fost înființată de către SKV în 1880, cu două terenuri de tenis care iarna deveneau patinoar artificial. Clădirea din spatele terenurilor de tenis a fost construită în 1894, anul când s-a fondat aici Asociația Săsească de Patinaj. Complexul a rezistat mai bine de un secol, trecând prin naționalizări, devenită apoi clubul Olimpia. https://povestisasesti.com/2014/12/11/11-primele-statiuni-si-sporturi-de-iarna-din-romania/[3.10.2022].

[2] Inaugurată în 1961, Cupa Balcanică a fost cea mai importantă întrecere fotbalistică intercluburi

Stare de conservare

Piesa se afla într-o stare relativ bună de conservare. Pe suprafața metalică a acesteia, alături de produșii de coroziune ai argintului și ai elementelor de aliere se observau depuneri consistente de praf și ceară, dar și multiple zgârieturi. În interior, aurirea prezenta discontinuități datorită utilizării și a condițiilor de păstrare. De asemenea, pe suprafața exterioară a cupei s-au identificat intervenții anterioare de îndepărtare a stratului de oxid (planșele 2-3).

Soclul din lemn, profilat la bază, în zona de contact cu metalul prezenta murdărie, praf fin coloidal, o rețea fină de fisuri și exfolieri ale stratului de vopsea.

Restaurarea și conservarea piesei

Acest proces a avut ca scop curățarea piesei și punerea în valoare a decorului deosebit prin înlăturarea produșilor de coroziune și a depozitelor de praf, ceară etc.

După desprăfuirea și dezasamblarea piesei s-au efectuat următoarele operații:

Metalul:

- Degresarea cupei cu alcool pentru îndepărtarea urmelor de ceară. Aceasta s-a realizat prin tamponarea întregii suprafețe cu un tampon îmbibat cu alcool, atât pe exterior cât și în interior, dar și mecanic cu ajutorul unei spatule din lemn (planșa 4);
- uscarea în aer liber.
- tratament umed cu sol. 1% detergent neionic C2000 alternat cu pensulări ușoare;
- tratament chimic(sol. EDTA 3,7%, pH bazic) alternat cu tratament mecanic (pensule cu fir moale, instrumentar de detartraj adecvat), (planșa 5);
- neutralizare prin imersare în băi de apă distilată alternând băi calde-reci până la pH neutru;
- uscare;
- conservare (Paraloid B72).

din zona Balcanilor la începutul anilor ’60, după Cupa Campionilor Europeni. În Cupa Balcanică, participau cluburi din România, Turcia, Albania, Grecia, Bulgaria și Iugoslavia. Această primă ediție s-a desfășurat în sistem campionat, fiecare echipă jucând cu fiecare tur-retur. Mai târziu, pe 15 noiembrie 1961, Steagul Roșu Brașov a cucerit trofeul competiției, după ce a terminat pe primul loc grupa din care au mai făcut parte Levski Sofia, Partizani Tirana, Fenerbahçe și AEK Atena. https://lastegaru.net/2011/11/15/un-15-noiembrie-de-acum-50-de-ani/[3.10.2022]; http://www.bogdansocol.ro/2020/08/07/cine-isi-mai-aminte ste-de-cupa-balcanica/ [3.10.2022]; https://dspace.bcucluj.ro/handle/123456789/40542 [10.02.2023]; https: //www.academia.edu/33273144/ Patrimoniul_sportului. Baze_sportive_urbane_de_secol XX[10. 02.2023].

Soclul din lemn:

Restaurarea a fost realizată de către restauratorul ing. Valentin Puchianu. Asamblarea părților componente a încheiat procesul de restaurare al piesei.

Concluzii

Toate intervențiile realizate asupra obiectului au avut ca scop repunerea în valoare a tuturor calităților sale, rezultând o piesă deosebită, care sigur va atrage privirile vizitatorilor (planșa 6).

După restaurare, piesa va face parte din expoziția de bază a *Olimpiei – Muzeul Sportului și Turismului Montan*. Indiferent de forma de valorificare a piesei se recomandă prezervarea acesteia în condiții de microclimat corespunzător (UR = 25-40%)[3].

THE RESTORATION OF A METALLIC CUP FROM 20TH CENTURY

Abstract

This work deals with the restoration of a metal cup, made of silver, partially gilded on the inside, which comes from the Sports and Mountain Tourism collection of the Brașov County Museum of History. The restoration of the piece was part of the project "Olimpia - Museum of Sports and Mountain Tourism" - a project financed by the SEE Grants 2014 - 2021, within the RO - CULTURE Program.

After a brief history of the piece and its description, the article presents its restoration which consisted in removing the layer of deposits by appropriate mechanical and chemical treatment.

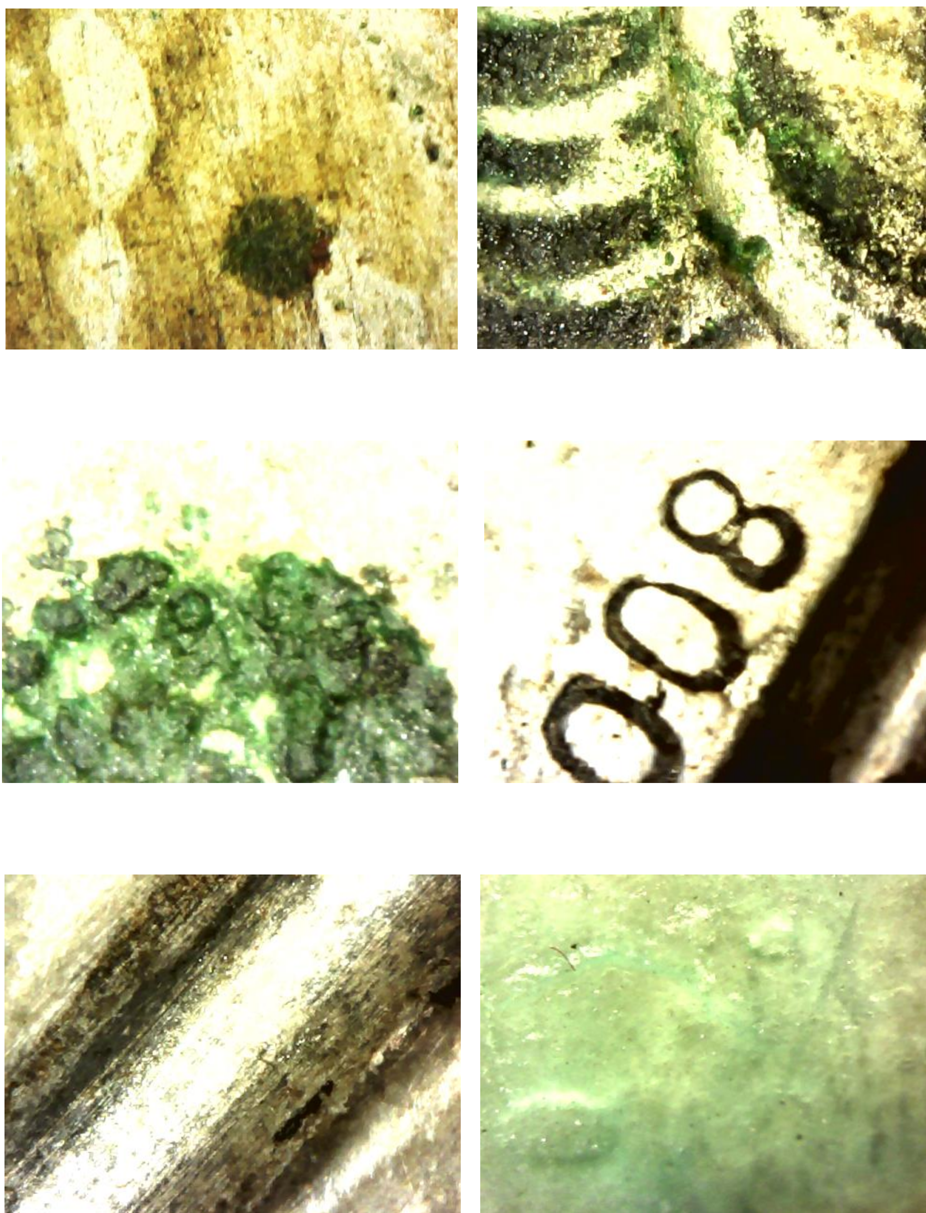
[3] Moldoveanu, Aurel**,** *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, Ediția a 3-a, București, 2009, p. 152-156.

Planșa 1: Piesa Cupă (nr. inv. 268 STM) înainte de restaurare.
Foto: A. Mincă și M.C. Moței.

Planșa 2: Piesa Cupă (nr. inv. 268 STM) înainte de restaurare – microfotografii.
Foto: Mary-Claudia Moței.

Planșa 3: Piesa Cupă (nr. inv. 268 STM) înainte de restaurare – detalii ale stării de conservare. Foto: Mary-Claudia Moței.

Planșa 4: Piesa Cupă (nr. inv. 268 STM) în timpul restaurării – îndepărtarea stratului de ceară. Foto: Mary-Claudia Moței.

Planșa 5: Piesa Cupă (nr. inv. 268 STM) în timpul restaurării – după curățare.
Foto: Mary-Claudia Moței.

Planșa 6: Piesa Cupă (nr. inv. 268 STM) după restaurare. Foto: Dan Gridean.